

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

historie – české dějiny

Dagmar Hájková

**Emanuel Voska v československém zahraničním odboji za první světové války:
zpravodajství a propaganda**

**Emanuel Voska in Czechoslovak Independence Movement in the First World War:
Espionage and Propaganda**

Disertační práce

2007

vedoucí práce Prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.

”Prohlašuji, že jsem disertační práci vykonala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury”.

Praha,

Obsah	3
Poděkování	6
Úvod: Problémové okruhy, koncepční rámec, prameny a literatura	7

I. POČÁTKY

I. 1. V Čechách a v Americe

I. 1. 1. <i>Mládí v Kutné Hoře</i>	17
I. 1. 2. <i>Česká Amerika v době Voskova příjezdu</i>	20
I. 1. 3. <i>Zrození podnikatele a krajanského činovníka</i>	24
I. 1. 4. <i>Mezi starou a novou vlastí: Voskovy styky s Čechy v Rakousko-Uhersku</i>	26
I. 1. 5. <i>Krajanská komunita v předvečer světové války</i>	30

I. 2. Cesta do Evropy

I. 2. 1. <i>Účel a cíl cesty</i>	33
I. 2. 2. <i>Setkání s českými politiky</i>	35
I. 2. 3. <i>Putování po Balkáně</i>	37
I. 2. 4. <i>Začátky konspirace</i>	38
I. 2. 5. <i>První tajný úkol</i>	41

II. ZA HVĚZDNÉHO ČASU KRAJANŮ (PODZIM 1914–PODZIM 1915)

II. 1. Organizace

II. 1. 1. <i>Proti Rakousku: spontánní fáze nesouhlasu</i>	46
II. 1. 2. <i>„Nejsme Rakušany“ – Voskova pomoc internovaným Čechům</i>	51
II. 1. 3. <i>Podpora pro Masaryka</i>	59
II. 1. 4. <i>Snaha po organizační jednotě: Voska a České národní sdružení</i>	65
II. 1. 5. <i>Vztah ke Slovákům</i>	72
II. 1. 6. <i>Financování hnutí</i>	75
II. 1. 7. <i>V Českém komitétu zahraničním</i>	82

II. 2. V tajných službách

II. 2. 1. <i>Začátky spolupráce s britskou tajnou službou</i>	84
II. 2. 2. <i>Zdroje zpráv a síť informátorů</i>	86
II. 2. 3. <i>Předávání informací</i>	93
II. 2. 4. <i>Financování zpravodajské činnosti</i>	101
II. 2. 5. <i>Nutnost utajení a bezpečnost</i>	106
II. 2. 6. <i>První špionážní úspěchy</i>	110
II. 2. 7. <i>Posílení britských zpravodajských služeb v USA</i>	118

II. 3. Otázka propagandy

II. 3. 1. <i>Spojené státy jako kolbiště válečné propagandy</i>	122
II. 3. 2. <i>„Co jsou a co chtějí Češi“</i>	126
II. 3. 3. <i>Krajané v dohodové propagandě</i>	129
II. 3. 4. <i>Nejdůležitější forma propagandy – tisk</i>	134
II. 3. 5. <i>Munice a mír</i>	143

III. VÁLKA NERVŮ (ZIMA 1915–ZIMA 1917)

III. 1. Dvě strany jedné mince – propaganda a špionáž

III. 1. 1. <i>V systému britské špionáže</i>	147
III. 1. 2. <i>Změna metod Voskovy práce</i>	154
III. 1. 3. <i>Poslové</i>	158
III. 1. 4. <i>Upevnění pozic české propagandy</i>	165
III. 1. 5. <i>Případ Alice Masarykové a Karla Kramáře</i>	169

III. 2. Na cestě k sebeurčení

III. 2. 1. <i>Voskovo postavení a vliv v krajanské obci</i>	172
III. 2. 2. <i>Lodní akce</i>	174
III. 2. 3. <i>Centralizace řízení odboje v USA</i>	177
III. 2. 4. <i>Národní disciplína</i>	179
III. 2. 5. <i>Politická nátlaková akce</i>	191
III. 2. 6. <i>Wilsonův dotaz a odpověď Spojenců</i>	194

IV. KONEČNĚ VE VÁLCE (JARO 1917–PODZIM 1918)

IV. 1 „Bije hodina dvanáctá“

IV. 1. 1. <i>Změněná pozice</i>	198
IV. 1. 2. <i>Slav Press Bureau</i>	202
IV. 1. 3. „ <i>Více vojáků</i> “	207
IV. 1. 4. <i>Proti separátnímu míru</i>	212

IV. 2. V Maughamově misi

IV. 2. 1. <i>Přípravy a cíl</i>	214
IV. 2. 2. <i>V revoluci</i>	225
IV. 2. 3. <i>Londýnská jednání</i>	229
IV. 2. 4. <i>Sissonsovy dokumenty</i>	235

IV. 3. V armádě

IV. 3. 1. „ <i>V jednotě jest naše síla</i> “	240
IV. 3. 2. <i>Americkým zpravodajcem</i>	245
IV. 3. 3. <i>Znovu v Evropě</i>	249

V. Příběh pokračuje: Další osudy Emanuela Vosky 254

Závěr: Legenda první světové války 260

Prameny a literatura 265

Seznam použitých zkratek 284

Resumé 286

Summary

Poděkování

O Emanuela Vosku jsem se začala zajímat díky náhodě v roce 1987, ještě jako zaměstnankyně Národního muzea v Praze. Můj dlouhotrvající zájem nebyl bohužel konzistentní a často byl přerušován jinými pracovními povinnostmi a zájmy. Díky Voskovi jsem se však mohla seznámit s osobnostmi, kterých si velmi vážím. Mám na mysli především dceru Emanuela Vosky Villu Bechyňovou-Voskovou a vnučku Petruši Hrubou.

Svou práci bych nikdy nemohla završit bez podpory kolegů a přátel z řad archivářů, knihovníků a historiků, jimž vděčím za mnoho rad a díky nimž jsem mohla studovat důležité a zajímavé dokumenty. Na prvním místě vyjmenuji ty, kteří bohužel již zemřeli: Charlese Andráse, Antonína Klimka a Karla Pichlíka. Nápomocní radou a pomocí při výzkumu mi byli Thomas D. Marzik, Jiří Kovtun, Jan Rychlík, Gert Andeweg, Sam Johnson, Nancy Wingfield a především Zbyněk Zeman. Dlouhý seznam by vyplnila jména všech archivářů, kteří mi ochotně vycházeli vstříc. Za všechny připomínám jména Milena Běličová, Jaroslav Čechura, Marta Fabšičová, Jitka Holíková, Eva Javorská, Zuzana Jirsová, Vlasta Měšťánková, Helena Nováčková, Zuzana Pivcová, Václav Sluka, Ivan Štovíček. Svému řediteli Ivanu Šedivému dlužím dík za přátelské napomínání a kolegovi Josefu Tomešovi za gentlemanskou podporu.

Nejvíce jsem však zavázána za neskonalou trpělivost svého školitele Roberta Kvačka.

Úvod: Problémové okruhy, koncepční rámec, prameny a literatura

„History, like a badly constructed concert hall, has occasional dead spots where the music can't be heard.“ Archibald MacLeish¹

Předkládaná disertační práce analyzuje činnost Čechoameričana Emanuela Vosky (1875–1960) v průběhu první světové války, zvláště pak jeho podíl při utváření a rozvíjení propagandy a zpravodajství. Voska se stal jakýmsi prototypem českého špióna, jehož charakterizovalo vlastenectví, disciplína a odvaha,² a tak se objevuje v dílech zachycujících dobu první světové války či dějiny tajných služeb. Je považován za odvážného „podnikavce“ s přebytkem energie pro uvědomělé vlastenectví a rozeného špióna se zálibou v tajných operacích.³ Voska byl typ dobrodruha obdařený schopností nadchnout sebe i ostatní a nadáním ovlivňovat a přesvědčovat. Tento talent Voska dokázal uplatnit v době první světové války, kdy se stal jedním z důležitých představitelů českého/československého zahraničního hnutí požadujícího samostatný stát pro Čechy a Slováky. Válečné aktivity Emanuela Vosky je možno posuzovat z různých hledisek, a to tajných služeb, propagandy, krajanského hnutí, československého zahraničního odboje, ale i problematiky tzv. diaspora politics.⁴

Otázka československého odboje byla jedním z předmětů diskursu o smyslu české státní existence. Do této diskuse vnáší postava Emanuela Vosky kromě pozitivních hodnot odvahy a vlastenectví i pojmy manipulace a zákulisní jednání. Při zkoumání Voskových aktivit si badatel neustále klade otázku, co a jak se vlastně stalo, a někdy balancuje mezi reálnými fakty, polopravdami a výmysly. Východiskem je obraz Vosky jako prvního a významného špióna a otázkou je do jaké míry tato vžitá představa odpovídá skutečnosti. Základním problematickým okruhem je, nakolik byla Voskova činnost za války důležitá v kontextu zahraničního odboje a nakolik měla reálný podíl na vzniku samostatného československého státu.

¹ MacLEISH, Archibald: The Seat behind the Pillar. In: *The New York Times*, 21. 1. 1967, s. 26.

² „Kapitán E. Voska, krásný typ celého českého člověka, který za dlouholetého pobytu v Americe si osvojil nejlepší vlastnosti anglosaské rasy, především houževnatou pracovitost a vytrvalost, smysl pro disciplínu a organizaci, spojený s velikým a praktickým světovým rozhledem.“ ČERVINKA, Vincenc: *Za oceán : Listy z Ameriky*. Praha 1920, s. 9.

³ KOVTUN, Jiří: *Masarykův triumf: Příběh konce velké války*. Toronto 1987, s. 89.

⁴ Obecně se problematikou diaspor jako komunity usazené mimo původní (nebo představovaně původní) území – starou vlast zabývá COHEN, Robin: *Global Diasporas: An Introduction*. London 1999. Významné studie zabývající se otázkou diaspor shrnují VERTOVEC, Steven – COHEN, Robin: *Migration, Diasporas and Transnationalism*. Cheltenham, Northampton 1999. Etno-nacionálními diasporami, loajalitou a politickými vlivy se zabývá SHEFFER, Gabriel: *Diaspora Politics: At Home Abroad*. Cambridge 2002.

Osobnost Emanuela Vosky je badatelsky přitažlivá. První kratší monografické práce o něm vycházely již po první světové válce.⁵ V českém prostředí byly Voskovy zásluhy oceněny velmi záhy, a to samotným Masarykem, který ve své Světové revoluci⁶ publikoval pasáže o Voskově činnosti a přitom použil Voskou vyhotovených podkladů.⁷ Ten sám barvitě popsal svou válečnou činnost v četných memoárech.⁸ Pochvalné zmínky o jeho úspěších se objevily ve válečných vzpomínkách dalších protagonistů různých válečných stran⁹ a důležitých monografických pracích o první světové válce.¹⁰

Na vydání Masarykových pamětí reagoval o tři roky později Vojta Beneš dopisem s faktografickými opravami a doplňky a na vysvětlenou dodal: „Odhodlal jsem se psát, když jsem z ciziny dostal v nedávných dnech list, který ve mně vyvolal vědomí kategorické nutnosti, abych Vás, pane prezidente, požádal, abyste k sobě povolal pana Frant. Kopeckého, generálního konzula z Kolína nad Rýnem a vyžádal si na něm všechny informace o rakouských a německých intrikách a počinech ve Spojených státech v době válečné, o tzv. antišpionáži a její důvěrnické organizaci atd. Snad bude nutno, aby bylo jednáno i s jinými o té věci, ale považuji za svou povinnost, abych Vás upozornil právě na p. F. Kopeckého“.¹¹ František Kopecký byl za války pracovníkem rakousko-uherského konzulátu v New Yorku a nejbližší Voskův spolupracovník. Také on reagoval na vydání Masarykových, Steedových a Voskových pamětí a na popud Zdeňka Fierlingera, Ladislava Urbana, Vojty Beneše a Stanislava Klímy sepsal své paměti. Původně to neměl v úmyslu: „... že jsem na psaní o své činnosti nikdy nepřemýšlel, o tom svědčí i to, že jsem si nevedl

⁵ ČERVINKA, Vincenc: *Za oceán: Listy z Ameriky*. Předmluva E. Voska. Praha 1920; ČERVENÝ, Jaroslav: *Emanuel Victor Voska, kutnohorský rodák prvním spolupracovníkem prof. T. G. Masaryka v odboji proti Rakousku*. Praha 1928; ČERVENÝ, Jaroslav: Emanuel Viktor Voska – šedesátiletý. In: *Podvysocko*, 1. 11. 1935, s. 1–2.

⁶ MASARYK, Tomáš G.: *Světová revoluce: Za války a ve válce 1914–1918*. J. Srovnal ed. Praha 2005.

⁷ Voska odevzdal 8. 11. 1922 memorandum, které se Masaryk vyžádal jako podklad pro své paměti. Archiv kanceláře prezidenta republiky (dále AKPR), D 6366/22.

⁸ Soupis Voskových memoárových děl viz výše Prameny a literatura, část Voskovy práce.

⁹ BENEŠ, Edvard: *Světová válka a naše revoluce*. I–II. Praha 1927; CREEL, George: *How we advertised America*. New York 1972; GAUNT, Guy: *The Yield of the Years: A Story of Adventure afloat and ashore [by] Admiral Sir Guy Gaunt, naval Attaché and Chief of the British Intelligence Service in the United States 1914–18*. London, Melbourne [1940]; STEED, Henry Wickham: *Tricet let novinářem: Vzpomínky 1892–1922*. II. Praha 1927; VIERECK, Georg Sylvester: *Spreading Germs of Hate*. New York 1930; MAUGHAM, Somerset William: *A Writer's notebook*. London 1949.

¹⁰ PAULOVÁ, Milada: *Dějiny Maffie: Odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914–1918*. I. Praha 1937, s. 160–161, 163; NOVOTNÝ, Josef Otto: *Vzkříšení samostatnosti československé: Kronika let 1914–1918*. I–II. Praha 1932, s. 321–323, 432–435, 503, 525, 532, 619, 821, 875, 913, 995–999, 1002, 1008, 1102; TOBOLKA, Zdeněk: *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby*. IV. 1914–1918. Praha 1937, s. 126 an.

¹¹ Vojenský ústřední archiv – vojenský historický archiv (dále VÚA – VHU), f. V. Beneš, k. 3. V. Beneš T. G. Masarykovi, 15. 1. 1928.

ani deník, ani jsem nezaznamenával jednotlivé případy svých zásahů.“¹² Jeho rukopis měl být přímou reakcí na překrucování a přehánění Voskových zásluh zaznamenaných v pamětech vycházejících časopisecky ve dvacátých let. Sepsal je až později, ve třicátých letech, poté, co byl v září 1932 dán ministerstvem zahraničních věcí do trvalé výslužby.¹³

Ve svých obsáhlých, detailních vzpomínkách Kopecký Voskovy činy umenšuje, popírá i vyvrací. Z Vosky pak dělá pouze schopného manipulátora a propagandistu. I tento pramen je nutno brát s rezervou; jeho autor byl osobně zatrpklý a měl pocit nedocenění. Ve své touze Vosku znemožnit se i on dopouští nepřesností a zkresluje informace. V roce 1935 si ho měl pozvat Edvard Beneš a říci mu: „Napište všechno, co jste vykonal, ale s Voskou nepolemizujte. Podívejte, já ve svých knihách s nikým nepolemizuji.“¹⁴ Po vzrušené debatě dokonce Beneš mínil, že se Kopecký chce postavit do řady „našich nepřátel“. Kopecký se nakonec uvolil, že s publikováním memoárů počká. O vydání pamětí začal vyjednávat znovu po Benešově smrti v roce 1948. Nakladatelství F. Borový i Orbis byla ochotna rukopis vydat, ale v nastalém politickém ovzduší se vzpomínky na první zahraniční odboj již nedostaly do vydavatelského plánu. V květnu 1950 rukopis zabavila Státní bezpečnost s tím, že bude zkoumat jeho „vhodnost k zveřejnění“.¹⁵ Kopecký tedy sepsal své vzpomínky znovu a v polovině 60. let je nechal uložit do Vojenského historického archivu.

Někteří účastníci odboje sice reagovali na Voskovy paměti a relativizovali jeho přínos, ale se svou kritikou nikdy nevystoupili na veřejnosti, a tak až do roku 1948 nebylo publikováno dílo, které by zpřesnilo roli E. Vosky v prvním československém odboji. Jeho tvrzení a činy byly bezezbytku přijaty i československou domácí historiografií v 50. letech 20. století a dobře posloužily marxistické interpretaci; jenom dostaly záporné znaménko. Voska se stal v Králových studiích placeným přísluhovačem amerických imperialistů a monopolů,¹⁶ podle Theodora Syllaby byl „špiónem a provokatérem z povolání“.¹⁷ Posun byl ovšem v tom, že všechny významné aféry (Dumba, Trebitch-Lincoln atd.) Syllaba sice

¹² VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Z mé protirakouské činnosti, rukopis (dále Paměti).

¹³ Archiv ministerstva zahraničních věcí (dále AMZV), osobní spis Františka Kopeckého.

¹⁴ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

¹⁵ TAMTÉŽ. V Archivu ministerstva vnitra se nenachází žádný materiál o Františku Kopeckém, ani jeho paměti. Je však možné, že byly připojeny k materiálům zabaveným E. Voskovi v roce 1950, protože ve fondu E. Voska, který byl původně v Archivu ministerstva vnitra a který je nyní v Archivu národního muzea, je uložen strojopis Kopeckého pamětí (k. 5).

¹⁶ KRÁL, Václav: Masaryk, Beneš a osvobozená legionářská legenda. In: *Historie a vojenství*, roč. I, č. 1, 1952, s. 116–138; KRÁL, Václav: Plány amerických imperialistů na světovládu a Masarykův první odboj I. In: *Historie a vojenství*, roč. I, č. 2, 1952, s. 122–142; KRÁL, Václav: Plány amerických imperialistů na světovládu a Masarykův první odboj II. In: *Historie a vojenství*, roč. II, č. 3, 1953, s. 107–127.

¹⁷ SYLLABA, Theodor: *T. G. Masaryk a revoluce v Rusku*. Praha 1959, s. 176.

neakceptoval jako Voskovo úspěšné odhalení, ale domníval se, že si je sám vymyslel, podnítil a vyprovokoval.

Faktograficky přesná a ideologicky nezaujatá interpretace Voskova působení se objevila v roce 1967 v Pichlíkově monografii o zahraničním odboji.¹⁸ V této době připravoval knihu o Voskovi Vlastimil Vávra, ta však nikdy nevyšla. V sedmdesátých a osmdesátých letech se jméno Voska v československé historiografii nevyskytovalo. Výjimkou bylo rozsáhlé heslo v Malé československé encyklopedii napsané Josefem Tomešem a jeho články v *Hlas revoluce*, které se objevily na podzim 1988 v souvislosti s výročím vzniku Československa.¹⁹

Voska však dostal prostor v monografiích vydávaných v zahraničí. Nejvíce se mu věnovali Josef Kalvoda a Jiří Kovtun.²⁰ Vosku viděli jako důležitého amerického spolupracovníka T. G. Masaryka, i když k hodnocení účastníků odboje přistupovali z rozdílných pozic. Kalvoda, kritický k Masarykovi, považoval Vosku za představitele Masarykovy soukromé zpravodajské služby a měl tendence k přeceňování role tajných služeb. Oba historikové měli k dispozici širokou pramennou základnu, Kalvoda využil i české archivy (AÚTGM, VÚA –VHA), které nebyly v té době přístupné pro Jiřího Kovtuna. Další zahraniční historikové zabývající se problematikou české účasti ve válce využívali ke svým studiím především Voskovy anglicky psané paměti *Spy and Counterspy* a americké a britské archivní dokumenty. Vosku pokládali za důležitý styčný bod mezi dohodovými zeměmi, československým exilem a krajany v kontextu neutrální Ameriky, ale k některým jeho tvrzením přistupovali s obezřetností. Např. Kenneth Calder²¹ má Vosku za ne zcela důvěryhodného a Jeffreys-Jones²² za extravagantního. Alespoň letmé zmínky o něm se stále vyskytují v knihách a studiích pojednávajících o britských tajných službách v USA a Rusku za první světové války či v životopisných knihách o Somersetu Maughamovi.²³

¹⁸ PICHLÍK, Karel: *Československý odboj: Bez legend*. Praha 1967.

¹⁹ VOSKA, Emanuel Viktor. In: *Malá československá encyklopedie*, sv. VI, Praha 1987, s. 614; TOMEŠ, Josef: Poslední žijící. In: *Hlas revoluce*, č. 47–48, 1988, vždy s. 7; TOMEŠ, Josef: Neklidný podzim 1914: Z počátků „prvního“ odboje. In: *Hlas revoluce*, č. 41, 1989, s. 8.

²⁰ KALVODA, Rudolf: *The genesis of Czechoslovakia*. Bolder 1986 (česky *Geneze Československa*. Praha 1998); KOVTUN, Jiří: *Masarykův triumf: Příběh konce velké války*. Toronto 1987.

²¹ CALDER, Kenneth J.: *Britain and the Origins of the New Europe 1914–1918*. London, New York, Melbourn 1976.

²² JEFFREYS-JONES, Rhodri: *American Espionage: From Secret Service to CIA*. New York 1977.

²³ Pouze výběrově O'TOOLE, George J. A.: *Honorable Treachery: A History of U. S. Intelligence, Espionage, and Covert Action from American Revolution to the CIA*. New York 1991; SPENCE, Richard B.: The Tragic Fate of Kalamatiano: America's Man in Moscow. In: *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, vol. 12, no. 3, 1999, s. 346 – 374; SPENCE, Richard S.: Englishmen in New York: The SIS American Station, 1915–21. In: *Intelligence and National Security*, vol. 19, no. 3, Autumn 2004, s. 511–537; MORGAN, Ted: *Somerset Maugham*. London 1980; NEILSON, Keith: 'Joy Rides'?: British Intelligence and Propaganda in Russia, 1914–1917. In: *The Historical Journal*, vol. 24, no. 4, December 1981, s. 885–906;

V devadesátých letech minulého století se v Čechách jméno kapitán Voska vrátilo do obecného povědomí. O jeho osudech a osudech jeho rodiny vyšly články z pera Josefa Tomeše, Zory Dvořákové i D. Hájkové.²⁴ Česká televize uvedla v roce 1992 dokumentární film *Návštěva u podzimní paní* o Ville Bechyňové-Voskové, dceři Emanuela Vosky. Voskovu špionážní slávu připomněli žurnalisté, především Karel Pacner a Ivan Brož.²⁵ Pacner sice převzal Voskovu verzi jeho špionážních úspěchů, ale připomněl, že je obtížné se dobrat pravdy. Brož však podlehl kouzlu Voskova vyprávění a ve své knize atraktivně nazvané *Masarykův špion* cituje dlouhé pasáže z jeho anglických pamětí *Spy and Counterspy* bez jakékoliv komparace s jinými zdroji.

Voska se vrátil i do monografií o T. G. Masarykovi. Jaroslav Opat ho připomněl jako muže, který se podstatně zasloužil o zdar Masarykova vstupu na americkou politickou scénu a ocenil jeho efektivní soukromou zpravodajskou službu.²⁶ Pasáže z knihy Alaina Soubigoua nám ukazují, jaký obraz Vosky stále přetrvává. Je to představa úspěšného špiona, který v roce 1915 rozbil německou i rakouskou organizaci propagandy a špionáže na americké půdě, dokázal odhalit všechny nepřátelské agenty, a jednoho po druhém donutit opustit Spojené státy.²⁷ Francouzský historik se ve svém výkladu vrací k oslavnému pojetí některých autorů meziválečného období.

Voska se stal i mediální hvězdou, a to nejen v seriálu České televize o dějinách československých zpravodajských služeb, ale jeho postava vystupuje v jednom díle seriálu o dobrodružstvích Indiana Jonese.²⁸ Také město Kutná Hora se vrátilo ke slavnému rodákovi,

CALDER, Robert: *Willie: The Life of W. Somerset Maugham*. London 1989; MEYERS, Jeffrey: *Somerset Maugham: A life*. New York 2005; JEFFREYS-JONES, Rhodri: W. Somerset Maugham: Anglo-American Agent in Revolutionary Russia. In: *American Quarterly*, vol. 28, no. 1, Spring, 1976, s. 90–106; STONE, Helena M.: Another Look at the Sisson Forgeries and Their Background. In: *Soviet Studies*, vol. 37, no. 1, January 1985, s. 90–102.

²⁴ TOMEŠ, Josef: Dvoji odkaz. In: *Příloha Práva lidu*, 2. 8. 1991, s. 3; TOMEŠ, Josef: Žena, která byla při tom. In: *Lidové noviny*, 8. 8. 1992, s. 16; TOMEŠ, Josef: Za paní Villou. In: *Odkaz: Listy Masarykovy společnosti*. 1995, č. 1–2, s. 19–20; DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Z letopisů třetího odboje: Zpracováno podle dokumentů Ústředního archivu Konfederace politických vězňů*. Praha 1992, s. 168–173; HÁJKOVÁ, Dagmar: K podílu Emanuela Victora Vosky na vzniku Československé republiky. In: *Časopis Národního muzea v Praze*, řada historická, roč. 158, č. 1–2, 1989, s. 96–103; [dš]: Victor čili Vítěz. In: *Lidová demokracie*, 24. 10. 1991, s. 6; ŠVIHLOVÁ, Dagmar: Victor čili vítěz. In: *Odkaz: Listy Masarykovy společnosti*, 1992, č. 2, s. 18–19.

²⁵ PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách: pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989*. Díl I. 1914–1939. Praha 2001; BROŽ, Ivan: *Masarykův vyzvědač*. Praha 2004. Životní osudy dcery E. Vosky, Willy připomněli VONDRÁČEK, David: *Návštěva u podzimní paní*. In: *Týdeník televize*, 21. 12. 1992; VONDRÁČEK, David: *Návštěva u paní Willy*. In: *Práce*, 26. 2. 1993; LEVY, Alan: *Villa Bechyňová: A Spy Who came in from the Cold War*. In: *Prague Post*, č. 20, 20–26 January, 1993; *Podzimní paní*. In: *Expres*, 29. 12. 1992.

²⁶ OPAT, Jaroslav: *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: Česká otázka včera a dnes*. Praha 2003, s. 286.

²⁷ SOUBIGOU, Alain: *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha 2004.

²⁸ Epizoda dobrodružného seriálu (1993) zachycuje dobrodružství Indiana Jonese ze severní Itálie z června 1918, kdy tam Voska reálně ještě nebyl.

uspořádalo o něm v listopadu 2005 sympozium a místní pobočka Konfederace politických vězňů uděluje medaili Emanuela Vosky.

Základní pramenem ke zkoumání Voskova života je jeho bohatá písemná pozůstalost a vzpomínky. První byly uveřejňovány na pokračování v *Právu lidu* od 23. října 1924 do 7. února 1925 pod titulem Ze spiklenecké dílny čs. zahraniční revoluce, respektive ze zákulisí čs. revoluce. Současně Voska vydal řadu drobných brožur analyzujících různé aspekty války (podíl žen ve válce, vstup Ameriky do války, americká demokracie).²⁹ Ve třicátých letech vyšly v sokolském týdeníku *Jas* stěžejní Paměti kapitána Em V. Vosky, které svým rozsahem pokryly téměř tři ročníky. Tyto vzpomínky trpí značnou nekonzistentností a několikerým opakováním stejných problémů. Údaje si někdy protirečí a stává se, že fakt, který chtěl Voska původně zatajit (kupř. jména), nakonec v jiných souvislostech otevřeně sděluje. Některá tvrzení si český čtenář mohl ověřit pouze stěží. Přínosem je, že Voska rozsáhle cituje z dobových dokumentů, z nichž mnohé jsou uloženy v jeho fondech ve VHÚ – VHA a Českém muzeu stříbra v Kutné Hoře.

Po příjezdu do Ameriky v roce 1939 začal Voska ve spolupráci se zkušeným americkým žurnalistou Willem Irvingem psát anglickou verzi svých pamětí. Nejprve je začal uveřejňovat v *The Saturday Evening Post*, ale proti jejich obsahu se ohradil bývalý americký agent Alexander Bruce Bielaski (viz výše kapitola II. 2. 7. První špionážní úspěchy). Voska se sice odvolal na svědectví T. G. Masaryka, své dcery a Steeda, ale nakonec přece jen korigoval knižní podobu svých memoárů publikovaných v New Yorku v roce 1940 a v Londýně v roce 1941. Paměti Spy and Counterspy jsou přehledné a netrpí překotností a chaotičností jako české, uveřejňované v časopiseckých verzích. Jsou pro čtenáře přístupnější a čtivější. Anglické vydání není prostým překladem, a i když v zásadě popisuje stejné příběhy, osudy a dobrodružství, liší se v konkrétních detailech i rozdílným akcentem na důležitost událostí. Voska je samozřejmě psal nejen s ohledem na amerického čtenáře, ale i osoby, o kterých se zmiňoval a které zůstaly za války v protektorátu.

Využití memoárů jako pramene je užitečné a atraktivní.³⁰ Pokud se však obecně přistupuje k tomuto druhu pramene s obezřetností, ke vzpomínkám špiónů je třeba mít více než náležitý odstup. Oblast propagandy a špionáže má sama o sobě úzkou spojitost s mýty, zatajováním, falešnými, účelovými či různě překroucenými informacemi. Také Voska byl člověk obdařený imaginací a snažil se vyličít své zásluhy v co nejlepším světle. Anglický

²⁹ Soupis Voskových děl viz výše Prameny a literatura, část Voskovy práce.

³⁰ K problematice využití a interpretaci vzpomínek viz SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006.

spisovatel Somerset Maugham, se kterým jel Voska do Ruska v roce 1917, napsal svou knihu *Ashenden or The British Agent* na základě svých válečných zkušeností z práce pro britskou tajnou službu. V úvodu ke knize se přiznává, že své vzpomínky upravil, protože se domníval, že „fakt je ubohý vypravěč“.³¹ V práci byly zohledněny i vzpomínky dalších protagonistů tajných služeb či propagandy.³²

Voska zanechal bohatou písemnou pozůstalost. Část prodal hned v roce 1929 do Památníků osvobození; nyní je uložena ve VHÚ – VHA jako fond Emanuel Voska. Ve fondu jsou obsaženy osobní dokumenty, doklady, vlastní životopisy, poznámky, korespondence, výstřižky z noviny především z doby první světové války. Fond není uspořádán, ale existuje soupis materiálu. Masarykovy dopisy Voskovi byly z tohoto fondu vyňaty a nacházejí se ve fondu Československá národní rada v témže archivu. Další část dokumentace své válečné činnosti Voska poskytl spolku Vocel v Kutné Hoře, aby mohla být zřízena jeho pamětní síň. Výstava byla stálá a veřejnosti byla přístupna až do druhé světové války. Materiály (především korespondence, letáky, poznámky) v tomto fondu nyní spravovaném Českým muzeem stříbra jsou jak originály tak fotokopie dokumentů uložených ve VÚA – VHA.

Když byl v roce 1950 Voska zatčen, byl mu zabaven veškerý písemný materiál, jenž byl podroben zkoumání bezpečnostních složek. Tento materiál byl v 90. letech minulého století delimitován z Archivu ministerstva vnitra do Archivu Národního muzea a je zde uložen jako fond E. Voska. Fond není zpracován. Můžeme zde nalézt materiály k Voskově činnosti za první světové války (výstřižky, rukopisy pamětí, poznámky), hlavní část však tvoří písemnosti vyplývající z Voskovy činnosti ve 30.–40. letech, ať již politické či podnikatelské. Dále je zastoupena osobní, úřední a rodinná korespondence.

V práci byly využity i další archívní zdroje v Čechách i v zahraničí. K nejdůležitějším patřily fondy VHÚ – VHA a AÚTGM,³³ které pomohly přiblížit Voskovo působení v krajanské obci, postavení v zahraničním odboji a vztah k T. G. Masarykovi. Dokumenty uložené ve Slovenském národním archivu vypovídají o formování vztahu Čechů a Slováků v USA a naznačují podíl Voskovy participace. Materiály z National

³¹ MAUGHAM, William Somerset: *Ashenden or the British Agent*. London 1955, s. V.

³² GAUNT, Guy: *The Yield of the Years: A Story of Adventure afloat and ashore [by] Admiral Sir Guy Gaunt, naval Attaché and Chief of the British Intelligence Service in the United States 1914–18*. London, Melbourne [1940]; VIERECK, Georg Sylvester: *Spreading Germs of Hate*. New York 1930; NICOLAI, Walter: *Nachrichtendienst, Presse und Volksstimmung im Weltkrieg*. Berlin 1920; TREBITSCH-LINCON, J. T.: *Největší dobrodruh XX. století? Pravda mého života*. Praha 1932; RINTELEN von, Franz: *Černý vetřelec: Cesty německé špionáže*. Praha 1938; RONGE, Max: *Kriegs- und Industrie- Spionage: Zwölf Jahre Kundschaftsdienst*. Zurich, Leipzig, Wien 1930.

³³ Soupis fondů viz výše.

Archives a School of Slavonic and East European studies v Londýně napomohly osvětlit vztah Britů k krajanským komunitám v USA. Písemnosti uložené v Národním archivu v Praze ve fondu Policejní ředitelství Praha a Ministerstvo zahraničních věcí – Rakousko přibližují pohled představitelů monarchie na aktivity českých krajanů v Americe. V práci byly využity dokumenty z amerických archivů, především k Voskově cestě do Ruska v roce 1917 a kontaktům s Ch. Cranem a W. Wisemanem. Za jejich poskytnutí vděčím profesoru Thomasu D. Marzikovi a Jiřímu Kovtunovi. Jiří Kovtun mi také umožnil nahlédnout do své korespondence se synem E. Vosky Rudolfem a rukopisu Z. Hrubana „Češi a Slováci v zahraničí a vznik Československého státu“. Dokumenty z rotterdamského archivu mi zprostředkoval profesor Gert Andeweg. Materiály z National archives ve Washingtonu k postoji vlády k případu zatčení Alice Masarykové mi poskytl docent Luboš Švec. Bohužel se nepodařilo zjistit, že by v ruských archivech byly zmínky o působení E. Vosky; zde mi byl nápomocen profesor Jan Rychlík a docent Jevgenij Firsov.

Měla jsem štěstí, že mi byl umožněn přístup k písemnostem uchovávaných potomky E. Vosky a rozhovory s jeho dcerou a vnučkou by osvětlily mnohé z Voskova rodinného života a přiblížily jeho osobnost. Setkala jsem se i s dalšími pamětníky: profesorem Jaroslavem Krejčím, hrabětem Jindřichem Kolovratem a Annou Patzakovou. Jejich vzpomínky byly bohužel velmi torzovité. Miroslav Šídlo, potomek Voskova společníka v New Yorku, uvedl několik postřehů z Voskovy americké podnikatelské činnosti.

Dalším zdrojem, užitečným pro komparaci, byly memoáry a dobová periodika, některá krajanská periodika z USA z doby války jsou dostupná pouze s obtížemi; velkou pomocí bylo, že *The New York Times* má přístupný digitální archiv. Ve fondu T. G. Masaryka v AÚTGM i pozůstalostech E. Vosky je uchováno velké množství výstřižků a jednotlivých čísel novin. Literatura k první světové válce je nepřehledná a při nejlepší vůli nelze zaznamenat vše (viz výše přehled literatury).

Historie propagandy a špionáže za první světové války tvoří dvě menší a celkem oddělené části této literatury. V historiografické produkci se obvykle odděluje oblast špionáže a propagandy, i když jsou někdy považovány za dvě strany jedné mince.³⁴ Shodné je, že obě pracují s informacemi, ale jejich metody jsou rozdílné. Propaganda i špionáž byly již mnohokrát definovány. Obecně je propaganda považována za záměrnou snahu ovlivnit

³⁴ CALDER, James D. (compiled): *Intelligence, Espionage and Related Topics: An Annotated Bibliography of Serial Journals and Magazine Scholarship, 1844–1998*. New York 1999, s. IX.

přesvědčení, názory a jednání lidí prostřednictvím symbolů.³⁵ Špionáž je pak proces získávání tajných, důvěrných či neveřejných informací (politických, vojenských, hospodářských apod.) prostřednictvím agentů či nelegálních metod.

Stěžejním dílem k dějinám propagandy za první světové války je práce Haralda Laswella z roku 1927,³⁶ na něj v současnosti navazují práce Marka Cornwalla,³⁷ Philipa Taylora a Michaela Sanderse,³⁸ či Jonathana Epstaina.³⁹ Standardním dílem o propagandě v USA ve vztahu k východní Evropě je monografie Alberta Mamateye z roku 1957.⁴⁰ Reprezentativní průřez problematikou propagandy dvacátého století přinesl Robert Jackall⁴¹ a odborníci z různých zemí se zabývají otázkou propagandy za první světové války v Rusku, Německu a Americe ve sborníku Jürgena Wilkeho o propagandě ve 20. století.⁴² Ke vztahu propagandy a identity se inspirativně vyslovuje edice Tima Thorntona a Bertranda Taitheho.⁴³ O zhodnocení válečné propagandy se pokusili Jan Gebhart s Ivanem Šedivým uspořádáním konference *Válka slov* v roce 1999 a v tematickém čísle časopisu *Historie a vojenství*.⁴⁴

James Calder ve své bibliografii špionáže se v úvodní studii vyjádřil k problematice špionáže, kterou považuje, v souvislosti s rozvojem sociálních věd, za novou vědní mezioborovou disciplínu.⁴⁵ Britská špionáž je popsána v standardních dílech Christophera Andrewa⁴⁶ a Nigela Westa,⁴⁷ kromě toho existuje řada studií v odborných historických časopisech či přímo specializovaných *Journal of Intelligence History*, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* či *Intelligence and National Security*. Americké

³⁵ LASSWELL, Harold D.: Propaganda. In: JACKALL, Robert (ed.): *Propaganda*. New York University Press 1995, s. 13.

³⁶ Pro kontext Voskovy činnosti se jeví vhodné použití Laswellovy definice, že propaganda v širším slova smyslu je technika ovlivnění lidského konání pomocí manipulace se symboly či představami, které mohou mít mluvenou, psanou, kreslenou či muzikální formou. LASSWELL, Harold D.: *Propaganda Technique in the World War*. London 1937.

³⁷ CORNWALL, Mark: *The Undermining of Austria-Hungary: The Battle for Hearts and Minds*. London, New York 2000.

³⁸ SANDERS, Michael L. – TAYLOR, Philip M.: *British Propaganda during the First World War: 1914–1918*. London 1982.

³⁹ EPSTEIN, Jonathan A.: *German and English Propaganda in World War I*. New York 2000.

⁴⁰ MAMATEY, Victor S.: *The United States and East Central Europe 1914–1918: A Study in Wilsonian Diplomacy and Propaganda*. Princeton, New Jersey 1957.

⁴¹ JACKALL, Robert (ed.): *Propaganda*. New York University Press 1995.

⁴² WILKE, Jürgen (ed.): *Propaganda in the 20th Century: Contributions to its History*. Cresshill, New Jersey, 1998.

⁴³ TAITHE, Bertrand – THORNTON, Tim (ed.): *Propaganda: Political Rhetoric and Identity 1300–2000*. Sutton Publishing 1999.

⁴⁴ *Historie a vojenství*, roč. 50, č. 1, 2000.

⁴⁵ CALDER, James D. (compiled): *Intelligence, Espionage and Related Topics: An Annotated Bibliography of Serial Journals and Magazine Scholarship, 1844–1998*. New York 1999.

⁴⁶ ANDREW, Christopher: *Secret Service: The Making of the British Intelligence Community*. London 1985.

⁴⁷ WEST, Nigel: *MI5: British Security Service Operations 1909–45*. London, Sydney, Toronto 1983; WEST, Nigel: *MI6: British Secret Intelligence Service Operations 1909–45*. London 1983.

dějiny špionáže jsou popsány kupř. v pracích Rhodriho Jeffry-Jonese, George O'Toola, Nathana Millera či Richarda Spence.⁴⁸ Markus Pöhlmann⁴⁹ zhodnotil ve svém článku o německé špionáži za první světové války, že toto období a téma čeká ještě na své důkladné zpracování. Neotřele se ke špionáži jako k problému gender studies postavila Tammy Proctorová.⁵⁰ V českém prostředí psal o špionáži za první světové války především Jan Hajšman,⁵¹ prostředí Maffie popsala vyčerpávajícím způsobem Milada Paulová⁵² a řada článků je k dispozici v periodiku *Naše revoluce*. K organizaci rakousko-uherského vojenského zpravodajství a cenzuře se vyslovuje Ivan Šedivý⁵³ a k organizaci předávání zpráv mezi domácím a zahraničním odbojem Martin Kučera.⁵⁴

Voskova činnost nebyla omezena pouze na krajanské organizace v Americe, ale vzhledem k úzké vazbě na T. G. Masaryka, E. Beneše a krajany v Evropě a díky spolupráci s anglickou tajnou službou, přesahuje Voskova činnost rámec amerického prostředí. Na válečných osudech Emanuela Vosky je možno popsat vícevrstevnost československého zahraničního odboje, formy a metody jeho postupů.

Moje práce v hlavním obrysu sleduje chronologickou linii a její stěžejní témata jsou určena Voskovou činností. Za války v sobě skloubil krajanského činovníka, propagandistu a špiona, přičemž dominantní se nakonec stala oblast propagandy. Zdá se, že utajování, jež je vlastní špionáži, a zveřejňování informací, které je potřebné pro propagandu, stojí proti sobě. Avšak jak propaganda tak špionáž obsahují prvek manipulace, a to jak s informacemi, tak s lidmi. Voska se za první světové války pohyboval právě v tomto nejistém hraničním pásmu.

⁴⁸ JEFFREYS-JONES, Rhodri: *American Espionage: From Secret Service to CIA*. New York 1977; JEFFREYS-JONES, Rhodri: W. Somerset Maugham: Anglo-American Agent in Revolutionary Russia. In: *American Quarterly*, vol. 28, no. 1, Spring, 1976, s. 90–106; O'TOOLE, George J. A.: *Honorable Treachery: A History of U. S. Intelligence, Espionage, and Covert Action from American Revolution to the CIA*. New York 1991; SPENCE, Richard S.: Englishmen in New York: The SIS American Station, 1915–21. In: *Intelligence and National Security*, vol. 19, no. 3, Autumn 2004, s. 511–537; MILLER, Nathan: *Spying for America: The Hidden History of US Intelligence*. New York 1989.

⁴⁹ PÖHLMANN, Markus: Towards a New History of German Military Intelligence in the Era of the Great War: Approaches and Sources. In: *The Journal of Intelligence History*, vol. 5, no. 2, Winter 2005, s. 1–8.

⁵⁰ PROCTOR, Tammy M.: *Female Intelligence: Women and Espionage in the First World War*. New York, London 2003.

⁵¹ HAJŠMAN, Jan: *O špionáži: Špióni, špiónky, špiclové, lidé podzemní: Zpravodajská a informační služba*. Praha 1928; HAJŠMAN, Jan: *Maffie v rozmachu: Vzpomínky na odboj doma*. Praha 1933; HAJŠMAN, Jan: *Česká Maffie: Vzpomínky na odboj doma*. Praha 1932.

⁵² PAULOVÁ, Milada: *Dějiny Maffie: Odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914–1918*. I–II/1. Praha 1937; PAULOVÁ, Milada: *Tajný výbor [Maffie] a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916–1918*. Praha 1968.

⁵³ ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a Velká válka: 1914–1918*. Praha 2001.

⁵⁴ KUČERA, Martin: *Zprávy tajným inkoustem: Kapitola z dějin českého zpravodajství za první světové války (1914–1918)*. Praha 2003.

I. POČÁTKY

I. 1. V Čechách a Americe

I. 1. 1. *Mládí v Kutné Hoře*

Svědectví o prvních letech života Emanuela Vosky není mnoho, a tak příběh jeho dětství a jinošství se musí skládat z nemnoha dochovaných dokumentů a jeho vlastních, několikrát sepsaných, vzpomínek. Narodil se 4. 11. 1875 v Kutné Hoře na předměstí Hloušky v čp. 14. Otec Jan Voska byl kameníkem a když bylo jeho synovi šest let, zasypala ho v lomu skála.⁵⁵ Emanuel vychodil šest tříd obecné školy; nejprve v Třeboníně, pak v Kutné Hoře. Měl dobrý prospěch, většinou jedničky a dvojky, pouze v němčině kolísal v šesté třídě mezi dvojkou a trojkou. Byl jistě pilným žákem, protože se mu dařilo opravovat horší známky.⁵⁶ V roce 1888, když ukončil obecnou školu, obdržel frekventační vysvědčení, jež mu bylo vydáno, protože chtěl pokračovat na střední škole.

Ve čtrnácti letech utekl Emanuel nakrátko z domova, protože jeho strýc kanovník Frýdek, poručník a autorita v rodině, chtěl, aby se dal na kněžskou dráhu. Chlapec se ale po vzoru otce chtěl stát kameníkem;⁵⁷ byl poznamenán tvrdou hornickou tradicí kutnohorského kraje, kde se zdroje pozemských statků původně nacházely pod zemí. V říjnu 1889 získala vdova Vilemína Vosková (rozená Topinková) od kutnohorského obecního úřadu ve srozumění s arciděkanským úřadem vysvědčení o chudobě, jež jejímu synu zajistilo stipendium na c. k. státní kreslířské a vzorkovací škole v Kutné Hoře. Ten současně navštěvoval průmyslovou školu pokračovací, která byla spojena s kreslířskou školou.⁵⁸ Průmyslovou školu pokračovací zakončil v roce 1892 s velmi dobrým prospěchem.⁵⁹ Emanuel studoval díky stipendiím; pro školní rok 1890–1891 mu byla udělena státní nadace ve výši 50 zlatých, v následujících dvou letech dostal od okresního zastupitelstva příspěvek deseti zlatých.⁶⁰ Ve stejné době, kdy začal chodit do průmyslové školy, tedy v roce 1890, se stal učněm u kamenického a sochařského mistra Jana Šídla. Do jeho dílny chodil vždy na

⁵⁵ ČERVENÝ, J.: *Emanuel Viktor Voska, kutnohorský rodák*, s. 5.

⁵⁶ České muzeum stříbra, Kutná Hora (dále ČMS), f. E. Voska, př. č. 1117/79, i. č. 283. Školní zpráva ze školního roku 1887–8 a 1888–9.

⁵⁷ VOSKA, Emanuel Victor – IRWING, Will: *Spy and Couterspy*. New York 1940, s. X; BĚHAL, Klauda: Kapitán Emanuel Voska: interview. In: *Světovzor*, roč. XIX, č. 21, 1919, s. 10.

⁵⁸ ČMS, f. E. Voska, i. č. 285. Vysvědčení o chudobě z 11. 11. 1889.

⁵⁹ ČMS, f. E. Voska, i. č. 286.

⁶⁰ ČMS, f. E. Voska, i. č. 286. Zpráva o udělení státní nadace z 1. 12. 1890.

dvě hodiny před vyučováním a na dvě po vyučování.⁶¹ Po čtyřech letech, v září 1893, obdržel od představenstva stavebních a výtvarných řemesel v Hoře Kutné list o vyučení a byl doporučen jako řádný tovaryš řemesla. Současně mu byla vydána pracovní knížka, která jej opravňovala k cestování po Rakousko-Uhersku a Německu. Nejprve byl zaměstnán jako kamenický a sochařský pomocník u mistra Šídla, odkud odešel v září 1894 na vlastní žádost s výborným doporučením ke kamenickému mistru Ladislavovi. U něj byl zaměstnán od 15. září 1894 do 30. listopadu 1894.⁶²

Emanuel Voska byl ctižádostivý mladík se silnou vůlí, překypující energií a neklidem ducha. Už v šestnácti letech se stal členem vzdělávacího spolku Komenský, záhy začal číst socialistickou literaturu a „rád vyhledával nespokojence s tehdejšími zařízeními lidské společnosti“.⁶³ Rok 1894 přinesl velkou změnu v životě devatenáctiletého mladíka, poněkud výstředně působícího na kutnohorské občany širokým kloboukem a „krvuradou“ mašlí. S mladickým elánem a velkým nasazením se připojil k sociálnědemokratickému hnutí. Dne 24. června se účastnil schůze v kutnohorské sokolovně. Hlavní řečnicí byla pražská sociální demokratka Babetta Krapková; ve stejný den mluvila ve vzdělávacím spolku Komenský sokolka Trnková. Obě hovořily na stejné téma – kritizovaly nelehký úděl dělnic a služek ve srovnání s tlustými ženami a dcerami kapitalistů. „Nám není zapotřebí víry ani náboženství, máme-li při tom nedostatek a hlad“ byl jeden z výroků, který zaznamenal zapisující komisař Příkryl, jenž doporučil Krapkové, nedodržující předepsané téma vzdělávání, aby ukončila řeč. Na jednom z těchto setkání vystoupil s plamenným projevem neznámý mladík. Vylíčil ukrutné poměry sedlecké továrny a mluvil o vykořisťování. Připomněl křivdu spáchanou jedné dělnici, při níž jí byla za nekvalitní práci stržena týdenní mzda. „Občan řečník mluvil na mnohých místech čirý nesmysl,“ poznamenal autor článku ve *Volném slově* a tvrdil, že ve skutečnosti dělnice nepřišla o týdenní mzdu čtyři zlaté, ale že jí bylo strženo pouze sedm krejcarů. „Vědomě či nevědomě tedy nepravdu tvrdil o občance [a ačkoliv bylo] toto tvrzení lží, řečníku se povedly získat ovace.“⁶⁴ Zde se již ukazuje budoucí Voska, který si umí získat posluchače emotivním projevem. Komisař Příkryl informoval o průběhu schůze hejtmána Suchánka a ten si Vosku

⁶¹ ČERVENÝ, J.: *Emanuel Viktor Voska, kutnohorský rodák*, s. 5.

⁶² ČMS, f. E. Voska, př. č. 1117/79, i. č. 283.

⁶³ ČERVENÝ, J.: *Emanuel Viktor Voska, kutnohorský rodák*, s. 5.

⁶⁴ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1117/79. Výstřižek z novin *Volné Slovo: časopis věnovaný všeobecným zájmům našeho kraje*, 7. 7. 1894, s. 2.

k sobě zavolal. Řekl mu, že nelze dále trpět jeho radikalismus a že jeho cesta směřuje do kriminálu.⁶⁵

Hejtmanovo varování, nejistá sociální situace, neklidná mysl a jistě i velká touha po dobrodružství přivedly Emanuela Vosku na počátku zimy 1894 na parník Weimar, který plul z Brém do Ameriky.⁶⁶ Měl čtyři dolary v kapse a neznal slovo anglicky. Do registru přistěhovalců na Ellis Island byl zapsán jako dvacetiletý Eman Voska a úředník nezaznamenal, odkud mladý imigrant přišel.⁶⁷ Když 7. prosince začal svůj život v Americe, neznal v New Yorku nikoho. Nakonec přišel do přístavní hospody, kde se ho ujal český švec Jiřina, jenž se také stal Voskovým prvním bytným.⁶⁸ Chvilí se Voska živil tím, že malovat v obchodě s kávou pro stálé zákazníky portréty. Toto zaměstnání nevydrželo dlouho: „Jelikož zákazníci byli skoro sami židé, maloval jsem všechny portréty na jedno kopyto, takže mě za čtrnáct dní vyhodili.“⁶⁹ O mnoho let později Voska připustil, že v nejhorší chvíli, kdy byl bez zaměstnání, chtěl vyhodit do povětří hotel. Avšak právě toho večera, kdy byl připraven a rozhodnut, obdržel místo a hotel byl zachráněn.⁷⁰ O této době si Voska zapsal: „Šel jsem hledat krásu, nenašel. Namísto jsem chtěl spáchat sebevraždu. Neučinil tak a rozhodl, že mám-li zajít, musí zajít se mnou někteří představitelé třídy, jež je zodpovědná za nespravedlivý pořádek dneška.“⁷¹ K radikálnímu řešení neměl Vosky nikdy daleko, i když později, jako jisté odčinění, doporučoval hotel svým známým jako možnost ubytování.

Zpočátku se protloukal, jak se dalo, a sháněl práci jako kameník. V jedné dílně mu povolili, aby si odnesl onyxové odřezky; Voska z nich začal vyrábět těžítka, která prodával u velkých newyorských hotelů. Následujícího roku za ním z Kutné Hory přijela Anna Ročňáková (1871),⁷² se kterou se 25. prosince 1895 oženil a které se čtyři dny po svatbě

⁶⁵ ČERVENÝ, J.: *Emanuel Viktor Voska, kutnohorský rodák*, s. 6; Archiv Národního muzea (dále ANM), f. E. Voska, k. 2.

⁶⁶ VÚA – VHU, f. E. Voska, k. 1, i. č. 1.

⁶⁷ internetové stránky Ellis Island

http://www.ellisland.org/search/matchMore.asp?LNM=WOSKA&PLNM=WOSKA&first_kind=1&kind=exact&offset=0&dwpdone=1

⁶⁸ VÚA – VHU, f. E. Voska, k. 1; ČERVENÝ, J.: *Emanuel Viktor Voska – šedesátiletý*, s. 1.

⁶⁹ BĚHAL, K.: *Kapitán Emanuel Voska*, s. 10.

⁷⁰ KVÍČALOVÁ-ŠTICHENVIRTOVÁ, Marie: *Odyssea americké revoluční poselkyně: Vzpomínky*. In: *Naše revoluce*, roč. VI, sv. 3, 1929–30, s. 242.

⁷¹ VÚA – VHU, f. E. Voska, k. 16. Voskovy poznámky.

⁷² internetové stránky Ellis Island

http://www.ellislandrecords.org/search/matchMore.asp?LNM=ROCNIK&PLNM=ROCNIK&first_kind=1&kind=exact&offset=0&dwpdone=1 Zapsána pod jménem Rocnik.

narodil syn Artur. Dalšího roku 1896 přijela i Voskova matka⁷³ a Emanuelovi s Annou se postupně narodilo ještě pět dětí: Wilhelmina (1897), která je známější pod jménem Villa, Rudolf (1899), Otýlie (1902), Julie (1901) a Laura (1903). Voska byl nesporně schopný muž – z pouličního prodavače těžitek a umývače nádobí se stal majitel dekorativní mramorářské dílny. Přitom ještě navštěvoval večerní anglickou školu a absolvoval dva roky obchodní akademie Eastman Business College.⁷⁴ Celá rodina se usídlila v New Yorku, na 86. ulici, 435 E. Jejich dvoupatrový řadový dům byl oblíbeným místem schůzek krajanů a nově příjíždějících Čechů.

I. 1. 2. *Česká Amerika v době Voskova příjezdu*

Spojené státy byly prioritním cílem evropské migrace – v letech 1815–1930 tam přijelo zhruba 33 miliónů imigrantů.⁷⁵ Odjezdem za oceán si generace Čechů řešily potíže, které by byly pro ně doma řešitelné pouze s nesnázemi či vůbec ne. Motivace k odchodu hrála důležitou roli ve vztahu ke staré vlasti. Obvykle se jako pohnutky k migraci uvádějí ekonomické, náboženské a politické důvody. Mnohdy se ovšem příčiny kombinovaly a někteří odjeli z prosté touhy po dobrodružství a nových krajích, utíkali před postihem či nechtěli vykonávat vojenskou službu.⁷⁶

⁷³internetové stránky Ellis Island

http://www.ellisland.org/search/matchMore.asp?LNM=WOSKA&PLNM=WOSKA&first_kind=1&kind=exact&offset=0&dwpdone=1

⁷⁴ ČERVENÝ, J.: Emanuel Viktor Voska – šedesátiletý, s. 1–2.

⁷⁵ BAINES, Dudley: *Emigration from Europe 1815–1930: Studies in Economic and Social History*. London 1991, s. 7–8.

⁷⁶ Zastřešující termín migrace zahrnuje různé formy a motivace. Užší termíny vyhnanství, vystěhovalectví, emigrace, politická emigrace či exil charakterizují vlastní příčiny migrace. Exil se od přecházejících pojmů liší, neboť představuje opuštění země z různých, jen ne ekonomických důvodů. Situace ve vlasti je pro exulanta natolik změněna, že zůstat znamená buď se vystavit perzekuci, nebo změnit zastávané postoje. Pro exil se člověk rozhoduje sám, i když je k tomuto rozhodnutí přinucen společenskými okolnostmi. Arnold Toynbee v něm viděl dočasné vzdálení jednotlivce nebo komunity z angažovanosti v původním společenském prostředí, které umožní dané osobě či skupině uplatnit schopnosti, pro jejichž rozvinutí by nebyla příležitost, která má smysl, pokud je možný návrat do starého prostředí. Exil má v sobě zakódovanou časovou omezenost. Exulanti také předpokládají či doufají v časově omezené puštění vlasti, v jehož průběhu se jim podaří realizovat své plány, kvůli nimž opustili vlast, nebo se změni politická situace v zemi. Zpočátku plánují v horizontu několika let a nepřipouštějí, že by se nemohli do vlasti vrátit. Z tohoto důvodu se nezapojují do procesu asimilace či integrace v novém prostředí. KREJČÍ, Jaroslav: Emigrace a exily v dějinné perspektivě. In: HRUBÝ, Karel – BROUČEK, Stanislav (ed.): *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století*. Sympozium o českém vystěhovalectví, exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu 29.–30. června 1998. Praha 2000, s. 23an. Za první světové války bylo českým exilem používáno termínu politická emigrace, který přesně odpovídal pojetí exilu, tento termín ostatně ve svých soukromých dopisech a denících používali Masaryk a Beneš.

V padesátých letech 19. století byly v Americe položeny základy pro budoucí velké české kolonie v St. Louis, Milwaukee, Chicagu, Racine a New Yorku.⁷⁷ Od konce 60. let byla emigrace z Rakousko-Uherska ulehčena,⁷⁸ protože ústava z 21. prosince 1867 (č. 142 ř. z., čl. 4) zaváděla právo jednotlivce svobodně se vystěhovat do cizí země, omezené pouze brannou povinností. Povinnost absolvovat brannou službu bylo však možné obejít. Buď se k cestě použil cestovní pas, zpravidla vydávaný na 2–3 roky, nebo sloužila jako cestovní doklad pracovní či čelední knížka. Je rozdíl mezi počtem vystěhovalců, kteří odešli na vystěhovalecký pas a byli v Americe registrováni a skutečným počtem imigrantů. Vystěhovalectví z českých zemí zesílilo v letech 1861–70.⁷⁹ Většina vystěhovalců směřovala právě do USA a pocházela především z řad venkovského obyvatelstva či městských námezdních dělníků – byli to lidé ochotní tvrdě pracovat, přijímající „výzvy pionýrského života odvázně a iniciativně“, kteří většinou preferovali farmářství; ke konci století nastal odliv českého obyvatelstva z amerického venkova do měst.⁸⁰ Ne všichni, kteří odešli do ciziny, byli úspěšní. Poté, co se mnozí, zcela bez prostředků, vrátili a musela se o ně postarat domovská obec, začal tuto otázku řešit stát; otázkou se stal i úbytek pracovních sil. Jako problém začalo být vystěhovalectví vnímáno i širší veřejností, a tak byly zřizovány podpůrné spolky, které se o vystěhovalce staraly, především Kruh přátel zahraničních Čechů Frič, Sekretariát československých zahraničních spolků dělnických a Národní rada česká.⁸¹

V osmdesátých letech přichází do USA politická, radikální emigrace včetně Norberta Zouly, Josefa Boleslava Pecky, Františka Hlaváčka a Františka Choury. V roce 1883 byla v New Yorku založena česká sekce Rakouské sociálně revoluční ligy.⁸² Noví přistěhovalci, kteří přišli po roce 1889, měli – na rozdíl od předcházejících – lepší vzdělání; od 60. let již existovaly jazykové příručky a slovníky, a tak se imigranti snáze učili anglicky. V druhé polovině 19. století vychází celá řada knih, které mají pomoci imigrantům

⁷⁷ ČADA, Joseph: *The Catholic Central Union: Its Contribution to Fraternalism and America's Cosmopolitan Civilisation*. Chicago 1951, s. 2.

⁷⁸ Před rokem 1850 odešlo do Ameriky ne více než 500 Čechů,; mezi léty 1850–1860 to bylo již 23 000.

KOŘALKA, Jiří: Some remarks on the future Model of Czech Emigration (1848–1914). In: PUSKÁS, Julianna (ed.): *Overseas migration from East central and South Eastern Europe: 1880–1940*. Budapest 1990, s. 11–12.

⁷⁹ V tomto období se vystěhovalo 33 000 obyvatel. V následujících dekáдах se počty zvyšovaly. KOŘALKA, J.: Some remarks on the future Model of Czech Emigration, s. 12.

⁸⁰ Podle sčítání obyvatelstva v roce 1880 z celkového počtu Čechů jich 34 000 žilo na venkově jako samostatní farmáři. Podle statistiky v roce 1900 již 60% českých imigrantů vykazovalo majetek ve městě. ČADA, J.: *The Catholic Central Union*, s. 2–3.

⁸¹ BRABENCOVÁ, Jana: Příspěvek k základní činnosti státní politiky v oblasti migrace obyvatelstva v Čechách v letech 1850–1938. In: *Politický systém a státní politika v prvních letech existence Československé republiky*. Práce Historického ústavu ČAV, Miscellanea, C-1. Praha 1990, s. 313–315.

⁸² MARTÍNEK, Josef: Sociální demokracie v Americe. In: SOUKUP, František: *Revoluce práce: dějinný vývoj socialismu a československé sociálně demokratické strany dělnické II*. Praha 1938, s. 1217.

se etablovat v novém prostředí – kuchařky se zřetelem k novým plodinám, právní rádci, zpěvníky, besedníky, rádci slušného chování, příručky psaní dopisů. Tyto knihy vycházely v češtině a byly určeny jak první generaci přistěhovalců, špatně zvládající angličtinu, tak i těm následujícím. Možná v naději, že si Češi svůj rodný jazyk udrží.

V 90. letech počet českých přistěhovalců do Ameriky dále rostl. Mnozí z nich nejenže neztratili zájem o starou vlast, sdružovali se v krajanských spolcích a četli krajanské noviny, ale někteří se snažili udržovat kontakty s vlastí. Podle množství českých knih a časopisů, které byly do roku 1914 publikovány, lze usuzovat, že okruh jejich čtenářů nebyl zanedbatelný. Vycházely desítky tiskovin nejrůznějšího zaměření a kvality.⁸³ Podle Tomáše Čapka měli právě redaktori – buditelé – zásluhu na tom, že „česko-americká lidová imigrace byla pro revoluci zralejší a ukázněnější než národ doma“.⁸⁴ V druhé generaci českých přistěhovalců se již vyskytovali právníci, kněží, lékaři, podnikatelé, inženýři.⁸⁵ Přesto byli slovanští imigranti ostatním anglosaským obyvatelstvem považováni za občany druhé kategorie a otázka nových příchozích se stávala i sociálním problémem, který bylo nutno řešit.⁸⁶

Při sčítání lidu v USA v roce 1860 byli čeští imigranti zahrnuti společně s Rakušany (Austrians), o deset let později již byli označeni za Bohemians.⁸⁷ Němci z Čech přicházející do USA se registrovali jako příchozí z Rakouska, Češi uváděli jako svou vlast Bohemii.⁸⁸ Při sčítání obyvatelstva v roce 1910 bylo českého a moravského původu v Americe 539 392 osob, 284 444 osob bylo označených za Slováky.⁸⁹ Při tomto sčítání si Slováci, Chorvati,

⁸³ Soupis krajanských periodik a knih vydávaných v USA. Knihovna Náprstkova muzea, Národní muzeum Praha.

⁸⁴ ČAPEK, Tomáš: *Naše Amerika*. Praha 1926, s. 457.

⁸⁵ DROBA, Daniel D. (ed.): *Czech and Slovaks Leaders in Metropolitan Chicago: A Biographical Study of 300 Men and Woman of Czech and Slovak Descent*. Chicago 1934.

⁸⁶ NEŠPOR, Zdeněk R: České migrace 19. a 20. století a jejich dosavadní studium. In: *Soudobé dějiny*, roč. XII, č. 2, 2005, s. 257. Autor tvrdí, že „české výzkumy nebo vzpomínkové práce samotných emigrantů... zdůrazňovaly jejich vysoké postavení v americké společnosti (starosta Chicaga Anton Cermak se stal v tomto směru symbolem)... přetrvávání kulturních vazeb na české prostředí, projevující se zakládáním sokolských organizací a dalších spolků, nejrůznějšími národními bály a podobnými akcemi, lze označit za svého druhu mystifikaci.“ I když je pochopitelná autorova snaha zrealitnit situaci Čechů, přesto se domnívám, že před první světovou válkou byly výsledky české komunity v jistých směrech, zvláště v kontextu ostatních ne-WASP migrantů, pozoruhodné; svědčí o tom míra organizovanosti, vlastního školství, tiskovin i toho, že byli schopni vytvořit lobbying za první světové války. Opět podtrhuji, že české komunita byla diverzifikovaná a že velká část migrantů žila v ubohých podmínkách.

⁸⁷ V censu provedeném roku 1920 byli označeni jako Czechoslovaks.

⁸⁸ KOŘÁLKA, J.: *Some remarks on the future Model of Czech Emigration*, s. 12.

⁸⁹ ČAPEK, Thomas: *The Czechs (Bohemians) Community of New York*. b. m., b. d., s. 12; ODLOŽILÍK, Otakar: *The Czechs*. In: O'GRADY, Joseph P. (ed.): *The Immigrants' Influence on Wilson's Peace Policies*. Lexington 1967, s. 206; MAMATEY, Victor S.: *The Slovaks and Carpatho-Ruthenians*. In: O'GRADY, Joseph P. (ed.): *The Immigrants' Influence on Wilson's Peace Policies*. Lexington 1967, s. 227. Počet občanů hlásících se k českému a slovenskému původu vzrostl v roce 1920 na 1 242 754 obyvatel. S. Rysková se domnívá, že důvodem byla úspěšná československá akce v době první světové války. Srov. RYSKOVÁ,

Rusíni, Srbové a Slovinci vymohli (dodatky byly schváleny kongresem v roce 1911), aby v censu mohli uvádět svou národnost a ne krajinu původu;⁹⁰ výjimku předtím tvořili Češi z Rakousko-Uherska a Finové z Ruska. Podle přibližných odhadů žilo v roce 1914 ve Spojených státech milion krajanů, kteří se narodili v Českých zemích a na Slovensku, nebo odtud pocházel jeden z rodičů. České vystěhovalce si uchovávalo svou rodinnou podobu, Češi hledali v Americe svůj domov, bylo mezi nimi málo sezónních dělníků.⁹¹ Podle United States Immigration Bureau bylo mezi 8439 českými imigranty, kteří přijeli v roce 1912 do USA, pouze 75 negramotných.⁹²

V době, kdy Voska přijel do New Yorku, se právě odehrávala migrace české komunity z jedné části města do druhé. Původně se Češi usazovali mezi Druhou avenue a East River od 65. do 78. ulice, později se začali koncentrovat mezi Houston Street na jihu a 8. ulicí na severu. Tady provozovali nejružnější řemesla – byli mezi nimi krejčí, hospodští, drobní obchodníci, truhláři, výrobci pian i muzikanti. Byla tu postavena Národní budova s tanečním sálem, jevištěm a knihovnou a sídlilo tu i vydavatelství *Dělnických listů*, jež do roku 1895 redigoval František Hlaváček. Koncem 80. let se Češi začali stěhovat k okraji města; důvody byly nejen hygienické a sanitární, ale také blízkost výroben cigaret a knoflíků, kde mnozí našli obživu. Procento nekvalifikovaných pracovníků bylo malé, Češi nehledali zaměstnání ani v těžkém průmyslu ani v sezónní či v podomní práci.⁹³

Na přelomu století v Americe převládala nejasná představa o Čechách a Česích, kteří byli většinou zahrnováni pod lidové označení Bohunks (Bohemians, Hungarians). Patřili k málo vítaným imigrantům, do tzv. nové imigrace, jejíž příslušníci nevyhovovali ideálům bílého anglicky hovořícího Američana, protestanta, nejlépe anglosaského původu (WASP).⁹⁴ Změněná struktura imigrace znamenala i nápor na toto pojetí americké národní identity a důsledkem bylo kladení důrazu na evropské anglosaské

Světлана: Předpoklady pro rozvoj československo-amerických vztahů po první světové válce. In: *Sborník k dějinám 19. a 20. století*, č. 13, 1993, s. 132. Kovtun jako další důvod uvádí ochotu emigrantů ze slovenských oblastí hlásit se ke svému původu. Srov. KOVTUN, J.: *Masarykův triumf*, s. 116. Důvody je možné vidět i v usnadnění vystěhovalství po válce a nenaplněnými ekonomickými požadavky, které obyvatelé automaticky očekávali od nového státu.

⁹⁰ Slovenský národný archív Bratislava (dále SNA), f. Slovenská liga v Amerike (dále SLA), k. 1.

⁹¹ POLIŠENSKÝ, Josef: *Úvod do studia dějin vystěhovalství do Ameriky II: Češi a Amerika*. Praha 1992, s. 74.

⁹² PERGLER, Charles: *The Czechoslovak State*. New York 1919, s. 12.

⁹³ ČAPEK, T.: *The Czechoslovaks*, s. 20, 32.

⁹⁴ POLIŠENSKÝ, J.: *Úvod do studia dějin vystěhovalství do Ameriky*, s. 81; JOHNSON, Owen V.: Where is my Homeland? News about the Czechs and their lands in the U. S. Media, 1848–19. In: SCHMIDT-HARTMANN, Eva – WINTERS, Stanley B. (ed.): *Großbritannien, die USA und die böhmischen Länder*. München 1991, s. 59–74.

vazby.⁹⁵ Americké představy o Rakousko-Uhersku byly v druhé polovině 19. století nejvíce ovlivněny exulanty z Maďarska, především L. Košutem.⁹⁶ Monarchie získala pověst tyranského státu, kde jsou Maďaři utlačováni.

I. 1. 3. Zrození podnikatele a krajanského činovníka

Voskovi se v podnikání dařilo. V roce 1900 začal podnikat mramorářským průmyslu a podle pověsti se „stal se jedním z největších podnikatelů ve Spojených státech a Kanadě.“⁹⁷ O svém podnikání napsal: „A tak z dekorativní mramorářské dílny byla brzy továrna v New Yorku, otevření mramorových lomů a mlýnů v státě Vermont a druhá továrna v Kansas City, kterou jsem v roce 1915 prodal, abych získal peníze pro odboj.“⁹⁸ Voskova firma Voska & Bremer Marble Company Inc. zpracovávala teraso, mosaiku a břidlici.⁹⁹ V roce 1912 vystupoval Voska jako společník firmy Voska, Fölsch and Sidlo, Marble Work, Astoria, stát New York, specializující se na obklady vchodů. Fölsch řídil práci v dílně, Šídlo vedl kancelář a Voska vyhledával zakázky dodávek v novostavbách a staral se o úhradu účtů.¹⁰⁰ Podle vzpomínek potomka Josefa Šídla si firma vydělala nejvíce na obkladech veřejných záchodků.¹⁰¹ George Creel Vosku zhodnotil jako „velkého muže mramorářského průmyslu“.¹⁰² Dne 1. května 1900 se stal naturalizovaným občanem USA v jižním distriktu New Yorku.¹⁰³

Energický Voska zakrátko začal překračoval rámec podnikatelské činnosti a svůj zájem věnoval různým krajanským aktivitám. Stal se členem českých krajanských organizací, především Dělnického amerického Sokola.¹⁰⁴ Založil noviny *Pravda*, které měl

⁹⁵ DONALD, Iain: The Spanish-American War and American National Identity. In: TAITHE, Bertrand – THORNTON, Tim (ed.): *War: Identities in Conflict 1300–2000*. Sutton Publishing 1998, s. 125 an.

⁹⁶ KABDEBO, Thomas: *Diplomat in Exile. Francis Pulszky's political activities in England, 1849–1860*. New York 1979, s. 75 an; SPENCER, Donald S: *Louis Kossuth and Young America: A Study of Sectionalism and Foreign Policy 1848–1852*. London 1977.

⁹⁷ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1.

⁹⁸ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1. Životopis E. V. Vosky sepsaný v srpnu 1949.

⁹⁹ TAMTÉŽ.

¹⁰⁰ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Z mé protirakouské činnosti, rukopis (dále Paměti).

¹⁰¹ Rozhovor autorky s Miroslavem Šídlem, listopad 2005.

¹⁰² VOSKA, E. V. – IRWIN, W.: *Spy and counterspy*, s. VIII.

¹⁰³ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1.

¹⁰⁴ Mnoho Čechů bylo organizováno v sokolských jednotách (Dělnický Sokol a Katolický Sokol). Mezi přední tělocvičné organizace patřily chicagská Národní jednota Sokolská, Dělnicko-americký Sokol z New Yorku a župa Fügner – Tyrš z Chicaga, které spolu jednaly o spolupráci. K těmto sokolským organizacím patřily ještě tělovýchovné organizace orelské a dělnické, přijímající také některé sokolské principy (Sokol-Orel, New York, Socialistický Svaz Dělnických tělocvičných jednot, Cleveland). Před válkou v USA pracovalo přes 7000 českých a přes 20 000 slovenských sokolských organizací. Výrazně vyšší počet slovenských organizací byl zapříčiněn

dokonce vydávat vlastním nákladem, a finančně se podílel na českých novinách *Hlas lidu*.¹⁰⁵ Stál u zrodu českého odvětví socialistické strany. V roce 1898 byla v Chicagu, především díky Františku Hlaváčkoví, založena první česká sekce Debbsovy sociálně demokratické strany, která rychle početně vzrůstala. V prosinci 1901 byla založena Českoslovanská dělnická strana v Americe jako samosprávné odvětví Socialistické strany americké, jež se od roku 1906 přetvořilo v České odvětví americké strany socialistické. Již od roku 1901 byla strana v úzkém spojení s českoslovanskou sociální demokracií v Čechách.¹⁰⁶ Na své stranickém průkazu člena sociální demokracie z roku 1925 měl Voska uvedeno, že je členem od roku 1895.¹⁰⁷ Ve své knize *Ve víru poválečném* se Voska vyjádřil o svém politickém přesvědčení: „Byl jsem vždy socialistou, odjížděl jsem z Čech před 25 lety jako člen strany sociálně demokratické, pracoval jsem také jako socialista, a proto sociální demokracie pohlížela na mne jako na soudruha, přes to, že jsem formálně v organizaci nebyl od té doby, kdy jsem přestal redigovati socialistický týdeník „Pravda“ v New Yorku.“¹⁰⁸ Nejsou známy detailní okolnosti dočasného rozchodu se sociální demokracií, zapříčiněného pravděpodobně Voskovým radikalismem. Na jaře roku 1900 organizoval finanční podporu pro stávkující horníky v Čechách. Podle dopisu zakončeného slovy „s revolučním pozdravem za české dělnictvo v New Yorku a okolí E. Voska“ bylo Českoslovanskému odborovému hnutí v Praze zasláno celkem 1640,70 dolarů, část sbírky (\$ 50) byla použita pro stávkující doutníkáře v New Yorku.¹⁰⁹

V červnu 1907 byl v Chicagu založen Svaz svobodomyšlných, jež byl americkou sekcí české Volné myšlenky. Voska se stal významným členem a posléze zastával i funkci předsedy.¹¹⁰ Do Ameriky odjel již jako bezvěrec a k tomu dodal: „že jsem ztratil Pánaboha, nikdy jsem nelitoval.“¹¹¹ Voska zůstal po celý život ateistou a nikdy „necítil potřebu se starat o více než život jeden; zde a nyní“, protože „pro moji duši milující ustavičnou

faktem, že slovenské organizace byly současně zakládány jako podpůrné spolky. JOŽÁK, Jiří: Američtí Sokolové a první zahraniční akce. In: *Paginae Historie: Sborník Státního ústředního archivu v Praze*, 9, 2001, s. 152–153.

¹⁰⁵ RECHCÍGL, Miloslav: *Postavy naší Ameriky*. Praha 2000, s. 351–353; RECHCÍGL, Miloslav: Největší česko americký špión. In: *Československý týdeník*, 25. 1. 1996, s. 4; ČERVENÝ, J.: Emanuel Viktor Voska – šedesátiletý, s. 1–2.

¹⁰⁶ VOSKA, Emanuel V. In: *Masarykův slovník naučný*, sv. VII, Praha 1933, s. 736; PICHLÍK, K.: *Československý odboj 1914–1918*, s. 60; MARTÍNEK, J.: Sociální demokracie v Americe, s. 1223–1224.

¹⁰⁷ ANM, f. E. Voska, k. 1.

¹⁰⁸ VOSKA, Emanuel V.: *Ve víru poválečném*. Praha 1922, s. 15.

¹⁰⁹ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1117/79, i. č. 298 a 299. E. Voska Českoslovanskému odborovému hnutí v Praze, 16. 9. 1900.

¹¹⁰ ANM, f. E. Voska, k. 2. Voskův životopis, strojopis.

¹¹¹ ANM, f. E. Voska, k. 4. Voskovy rukopisné poznámky.

horečnou, stále a stále se zvětšující činnost by byl život nebeský otravou, kterou duše má by zahynula.“¹¹²

I. 1. 4. *Mezi starou a novu vlastí: Voskovy styky s Čechy v Rakousko-Uhersku*

Svaz svobodomyslných¹¹³ byl ve spojení s českou sekci Volné myšlenky, jež byla založena v Praze na jaře 1906. V roce 1907 pozval americký svaz zástupce české sekce Theodora Bartoška na kongres Volné myšlenky, jenž se konal v Chicagu. O rok později přijel do Ameriky přednášet jednatel české Volné myšlenky Karel Pelant. O organizaci jeho více než sta přednášek v různých amerických městech obývaných českými krajany se postaral Voska, jenž s ním byl posléze v pravidelném styku. Pelant mu zasílal své články k otištění v americkém *Hlasu lidu*, i když na Voskovu vlastní publicistickou činnost reagoval poněkud ironicky: „Emana Kutnohorského jsem poznal z idealisticko-sentimentálního-nadšeně-útočícího tónu“.¹¹⁴ Od 28. února 1911 byl Voska členem Spolku Česko-amerických žurnalistů (Bohemian-American Press Club), kde nakonec zastával funkci pokladníka a místopředsedy.¹¹⁵

George Creel, zřejmě podle vlastních Voskových informací tvrdí v předmluvě k Voskovým pamětím¹¹⁶, že Voska měl zařídit pro Masaryka sérii přednášek pro pobočky Sokola v USA. Doklady, že by byl organizátorem Masarykových předválečných přednáškových turné v USA scházejí. Není ani zcela jasné, zda se poprvé setkal s Masarykem roku 1902 či 1907. Masaryk si nalepil Voskovu visitku na papír s vlastnoručním nadpisem Češi – Amerika 1894. Z tohoto dokumentu, na kterém je též visitka T. Čapka a V. B. Tůmy, nelze první setkání Vosky a Masaryka odvodit.¹¹⁷

V roce 1902 byl Masaryk pozván, aby přednášel na chicagské univerzitě o slovanské kultuře. Při svém pobytu se neomezil pouze na univerzitní cyklus přednášek nazvaných

¹¹² VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16. Voskovy rukopisné poznámky.

¹¹³ Svobodomyslní byli organizováni ve Svazu svobodomyslných v New Yorku a ve Svobodné obci v Chicagu. Ke svobodomyslnosti se hlásily podpůrné jednoty jako např. Československá podporující společnost v Clevelandu, Západní československá jednota, Sokolstvo, Svaz dělnických tělocvičných jednot a české odvětví Americké socialistické strany. HRUBAN, Zdeněk: *Češi a Slováci v zahraničí a vznik Československého státu*. Rukopis (soukromý archiv J. Kovtuna).

¹¹⁴ ČMS, f. E. Voska, př. č. 117/79. K. Pelant E. Voskovi, 2. 3. 1909.

¹¹⁵ ANM, f. E. Voska, k. 1.

¹¹⁶ VOSKA, E. V. – IRWIN, W.: *Spy and counterspy*, s. XI.

¹¹⁷ Masarykův ústav – Archiv AV ČR, Archiv ústavu T. G. Masaryka (dále AÚTGM), f. T. G. Masaryk (dále TGM) – P – Americké přednášky; SHILLINGLAW, Draga B: *The Lectures of Professor Masaryk at the University of Chicago, Summer 1902*. London 1978.

Filosofie historie malého národa, ale uspořádal také přednáškové turné pro americké Čechy. V roce 1907 se Masaryk s manželkou a dcerou zúčastnili unitářského kongresu v Bostonu a při té příležitosti se rovněž zajímal o život krajanů. V roce 1915 Masaryk napsal, že se s Voskou seznámil krátce před vypuknutím války, což by odpovídalo době Voskova pobytu v Čechách od léta 1914.¹¹⁸ Sám Voska za druhé světové války napsal, že Masaryka poprvé viděl na ulici v New Yorku: „Měl černý široký klobouk a nevšimavě k nebezpečí provozu křížoval Broadway.“¹¹⁹ Korespondence z předválečného období mezi Masarykem a Voskou není dochována, je však pravděpodobné, že si Voska Masarykovy přednášky pro krajany v roce 1907 nenechal ujít. Byl v té době jeden z mnoha amerických Čechů, se kterými se Masaryk seznámil.

České odvětví socialistické strany Ameriky bylo ve stálých kontaktech s československou sociální demokracií a tyto vztahy se upevňovaly zájezdy domácích českých politiků a jejich přednáškami. V roce 1911 byl v USA František Soukup, roku 1912 Karel Velemínský, roku 1913 Gustav Habrman a v letech 1913–14 Vojta Beneš. Na organizování těchto turné měla podíl také Volná myšlenka. Sám Voska organizoval přednášky a kulturní akce a zasílal knihy do Čech.¹²⁰ V roce 1912 pomáhal při organizaci přednášek prof. Velemínského. Ten promluvil na různá témata: Tolstoj, situace na Balkáně či nutnost zřízení české školy a v prosinci 1912 Voskovi potěšeně napsal z Bostonu, že i tam se o něj krajané dobře starají: „Vděčně vzpomínáme přátelské společnosti Vaší – však New York máme důkladně „navoskovaný“!“¹²¹ S přednáškami byl spokojen: „Patrně jsou tito lidé vyhladovělí; sklidil jsem velkou pochvalu, že prý jsem pro ně mluvil vhodněji a působivěji, než Masaryk a ovšem i Soukup.“¹²² Informoval Vosku o politické situaci v Čechách. Z jeho dopisů musel Voska získat dojem, že sociální demokracie je propojena s mladočechy a její stranická situace je nejasná, že Kramář je „největším nepřítelem dělnictva“ a Šmeral mluvčím kompromisníků. Velemínský si cenil Choce jako člověka poctivého pod nepřímým vlivem T. G. Masaryka a předvídal vytvoření nové strany ze zdravých živlů městských – tedy lepších mladočechů, realistů, radikálních pokrokářů a lepších národních socialistů. Sociální demokracie podle něj trpěla nedostatkem politiků, mnoho z jejích poslanců byli lidé zcela bezvýznamní. Na závěr dopisu se Vosky zeptal, co

¹¹⁸ VÚA – VHA, f. Československá národní rada (dále ČSNR) I, Masaryk korespondence odeslaná, k. 3. T. G. Masaryk T. Čapkovi, 17. 3. 1915.

¹¹⁹ VOSKA, E. V. – IRWIN, W.: *Spy and counterspy*, s. 5–6.

¹²⁰ ČMS, f. E. Voska, př. č. 117/79. K. Pelant E. Voskovi, 12. 12. 1913; VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. G. Habrman E. Voskovi, 16. 12. 1913.

¹²¹ ČMS, f. E. Voska, př. č. 117/79. K. Velemínský E. Voskovi, 1. 12. 1912.

¹²² ČMS, f. E. Voska, př. č. 117/79. K. Velemínský E. Voskovi, 9. 12. 1912.

je pravdy na tom, že se vrátil do lůna sociální demokracie?¹²³ Nejsou k dispozici informace o Voskových vztazích se sociální demokracií; pokud docházelo k napětí, mohlo být způsobeno Voskovým radikalismem, kvůli kterému snadno mohl mít spory také s ostatnímu centry socialistického hnutí. Když Vojta Beneš vzpomínal na české socialistické hnutí v Americe, viděl slabinu právě v New Yorku: „Nezdůvodněný radikalismus, rozkladný a do vulgárnosti zapadající, byl tu odedávna jakýmsi předchůdcem komunistického řádění z let 1917–1919. Newyorský socialismus nesl v sobě tradici starého anarchismu, který kladné povahy jen a jen odpuzoval.“¹²⁴ Z českých sociálních demokratů měl Voska nejbližší k redaktorovi *Práva lidu* a *Volných listů* Gustavu Habrmanovi, který třikrát navštívil USA. Uvedl mu přednášku „Vývoj názorů ku sociální demokracii“, která byla proslovena 7. listopadu 1913 v Dělnickém americkém Sokolu v New Yorku.¹²⁵ Při odjezdu do Evropy přislíbil Habrman Voskovi, že pro Česko-americký svaz žurnalistů sežene korespondenty v Čechách a ve Vídni.¹²⁶

V roce 1910 se Voska začal více zajímat o Maďary – dospěl k závěru, že se chtějí odtrhnout od Rakousko-Uherska a že v tomto duchu dělají v Americe propagaci.¹²⁷ Na tyto aktivity upozorňoval všechny české politiky – Habrmana, Klofáče, Scheinera, Soukupa –, kteří zavítali do USA. V roce 1913 byli jeho naléhavým informacím vystaveni Vojta Beneš a Gustav Habrman.¹²⁸ Tomu napsal Voska na sklonku roku několik dopisů: „Zdá se, že jsem se nemýlil a že maďarská propaganda má daleko větší význam, než jsi jí přikládal. Nyní sbírají peníze a dle informací, které jsem obdržel, fondy tyto obnášejí mnoho miliónů dolarů... Maďaři se připravují na rozhodnou chvíli odtrhnouti se od Rakouska. Tato rozhodná chvíle přijde při úmrtí nynějšího panovníka, aneb při příležitosti konfliktu, který chce rakouská dvorní kamarila na Balkáně stůj co stůj vyvolat... chybujete, když se v Čechách nepřipravujete na okamžik, kdy nastane přerod zemí rakousko-uherských a balkánských.“¹²⁹

¹²³ ČMS, f. E. Voska, př. č. 120/79. K. Velemínský E. Voskovi, 16. 12. 1913.

¹²⁴ BENEŠ, Vojta: *Československá Amerika v odboji. I. Od června 1914 do srpna 1915*. Praha 1931, s. 39–40.

¹²⁵ ČMS, f. E. Voska, př. č. 117/79; HABRMAN, Gustav: *Mé vzpomínky z války*. Praha 1928, s. 62.

¹²⁶ Paměti Kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VII, č. 2, 1933, s. 7.

¹²⁷ K aktivitám hraběte Apponyiho (1911) a Karolyiho (1914) v USA a slovenským reakcím na ně viz STOLARIK, M. M.: Slovenskí prisťahovalci v Amerike a ich postoje v rokoch 1885–1919. In: *Historický časopis*, roč. 37, č. 6, 1989, s. 813; JAKEŠOVÁ, Elena: Americký Slováci, zahraničný odboj a československá státnost (1914–1918). In: *Historický časopis*, roč. 37, č. 5, 1989, s. 690; GLETTTLER, Monika: *Pittsburgh - Wien - Budapest. Programm und Praxis der Nationalitätenpolitik bei der Auswanderung der ungarischen Slowaken nach Amerika um 1900*. Wien 1980, s. 299; KROFTA, Kamil: *Byli jsme za Rakouska... Úvahy historické a politické*. Praha 1936, s. 547 an.

¹²⁸ Paměti Kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VII, č. 1, 1933, s. 14.

¹²⁹ Paměti Kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VII, č. 2, 1933, s. 7. Částečně citován dopis Vosky Habrmanovi z 28. 11. 1913.

Voska radil připravit si jednotný politický program a jeho přípravu viděl jako politickou prozřetelnost. Habrman nepřikládal Voskovým vizím žádnou váhu, a tak ani ve svém dopise nepovažoval za nutné se k maďarské propagandě v Americe vyjádřit; informoval o situaci v sociálně demokratické straně, která měla být podle něj uspokojivá a zároveň se ho dotazoval, zda již Voska vstoupil do sekce a usměrnil se. Celkově však situaci Habrman neviděl dobře: „Co přinesou příští dny, nelze říci. Vše jest ve státě rozklíčeno, a tmele nevidím nikde.“¹³⁰ Ani v následujícím dopise z 12. prosince 1913 se Habrman k Voskově prognóze osudu monarchie nevyjádřil – více ho zajímal ztracený kufr a stěžoval si, že po americkém pobytu si stále nemůže přivyknout na malé české poměry.¹³¹ Voska stupňoval své argumenty a poslal Habrmanovi výstřížek svého článku uveřejněného v *Hlasu lidu*. Habrman považoval zprávu za nesmysl. „Z *Hlasu lidu* jsem otiskl hrůzostrašnou zprávu o připravované revoluci v Uhrách, jíž jsme se srdečně zasmáli. Censor nám ji zkonfiskoval – musel jsem interpelovati.“¹³² A nakonec Habrman přímo napsal: „Věří kdo z rozumných lidí, že by tato spřež podnikla kroky, jež by měly vzápětí konfiskaci jejich majetku?... Pro českou věc lze působiti posilováním pokroku, školství, demokracie a hospodářského posilování. Prozatím, a snad ještě na dlouho, jiná práce nebyla by účelnou a k cíli vedoucí. Každé metání losu o Rakousko znamenalo by odehrání krvavého dramatu, jež by český lid a česká krev pocítily. A jest každého jedince, každé české krůpěje škoda, je třeba zachovati se k neustálému posilování, zabírání pozic a k umožnění postupu. – Nečetls naši rezoluci z pražského sjezdu? V této je stanovena zásada zachování státního útvaru ve střední Evropě, jenž by vybudován v demokratický spolkový stát, na základě svobody, demokracie, rovnosti všech národů a lidí mohl zdárně existovat a poskytoval možnost vývoje a existenci všem národům, dnes v těchto končinách žijícím.“¹³³

Voska byl dopisem velmi zklamán. Rady, aby se vyhnul pošetilostem a nezavřel si možnost návratu do vlasti, aby se zbavil romantičnosti a raději pracoval mezi dělníky, působily na něj jako studená sprcha. Doufal, že vznětlivý Habrman, který také nepostrádal sklon k romantickým gestům, mu bude více naslouchat. On sám se nemohl dočkat, až se bude „rozsypávati staré Rakousko-Uhersko... či měl by mi snad osud odepřít i tu radost, abych alespoň si mohl kopnouti do rozpadávající se veteše v době, kdy každé kopnutí pro ni bude znamenat smrtelnou ránu?“¹³⁴ Voska byl pro domácí sociální demokraty užitečný

¹³⁰ VÚA – VHA, f. E. Voska. G. Habrman E. Voskovi, 6. 12. 1913.

¹³¹ VÚA – VHA, f. E. Voska. G. Habrman E. Voskovi, 16. 12. 1913.

¹³² VÚA – VHA, f. E. Voska. G. Habrman E. Voskovi, 13. 1. 1914.

¹³³ VÚA – VHA, f. E. Voska. G. Habrman E. Voskovi, 19. 1. 1914.

¹³⁴ Paměti Kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VII, č. 3, 1933, s. 11.

kontakt v USA, oddaný organizátor jejich přednášek a zasilatel knih a časopisů. Na jeho politické názory brali málo zřetelu, jeho emotivnímu entuziasmu a touze po radikálním řešení nerozuměli.

I. 1. 5. *Krajanská komunita v předvečer světové války*

Na počátku války byla česká komunita početně silná a diverzifikovaná; ti, kteří dávali najevo svou etnicitu se sdružovali v krajanských spolcích, či organizacích s vazbami na starou vlast (sociální demokracie, Sokol), četli český krajanský tisk, zajímali se o dění v českých zemích, udržovali si jazykové schopnosti, zvyky, tradice i styl života (kuchyně, oslavy svátků). Přístup k symbolickému vyjádření etnicity byl podmíněn individualitou, dobou příchodu do Ameriky, státní příslušností, příslušností k první či dalším generacím přistěhovalců, místem, kam imigrant přišel, tedy přítomností a aktivitou krajanské komunity, partnerskými vztahy atd. Nedá se určit, jak velké procento imigrantů se vědomě snažilo zapomenout na bývalou vlast a nezajímat se o její osudy. Nelze ani tvrdit, že pokud se imigrant stal americkým občanem, automaticky odvrhoval svou starou identitu, i když v této době ještě platil model amerického tavicího kotle, který v sobě přeměnil příchozí etnické skupiny v jednu americkou národnost, americkou národní identitu. I přesto Amerika skýtala dobré předpoklady pro vytvoření etnického lobbyingu. Na počátku 20. století Spojené státy měly velkou část populace, která se narodila mimo Spojené státy, koncentrovanou v urbanistických centrech; v roce 1910 tvořili okolo 40% obyvatelstva New Yorku imigranti. Mnozí z nich se aktivně podíleli na tzv. diaspora politics – projevovali zájem o politiku bývalé vlasti a měli snahu ji ovlivňovat. Tento zájem projevovala především první generace imigrantů.¹³⁵

Američané českého a slovenského původu poměrně rychle akceptovali jazyk a hodnoty nové země a „amerikanizovali“ se. V září 1913 T. G. Masaryk vyjádřil obavy, že čeští imigranti se stávají Anglo-Američany a postupně jsou ztraceni pro český národ¹³⁶ a Habrman byl názoru, že po určité době krajané přestanou s Evropou korespondovat a „jen ve vzpomínkách se udržují styky se starou vlastí“.¹³⁷ Přesto, jak bylo řešeno výše, si Češi pamatovali, proč opustili svou starou vlast, mnozí s ní udržovali kontakt a měli pocit

¹³⁵ MOYNEHAN, Daniel Patrick: *Secrecy: The American Experience*. New Haven, London 1998, s. 85.

¹³⁶ GARVER, Bruce: Americans of Czech and Slovak Ancestry in the History of Czechoslovakia. In: *Czechoslovak and Central European Journal*, vol. 11, no. 2, Winter 1993, s. 3.

¹³⁷ HABRMAN, Gustav: *Z mého života: Vzpomínky*. Praha 1924, s. 305.

solidarity. I o tomto pocitu hovoří následující Voskův názor: „Masaryk si byl vědom toho, že emigranti jsou lepšími vlastenci než naši lidé doma. Žijí totiž dvojí život: jeden fyzický někde za mořem, druhý duševní někde, kde se narodili. Svými myšlenkami stále zalétají do kraje, odkud přišli, a stále touží, aby mohli něco udělat pro svůj národ. A když nadejde vhodná chvíle, tak jsou obětaví, že až to bolí. Je to jako by člověk musel být vyštván ze své vlasti na tisíce kilometrů, aby se teprve pak stal dokonalým vlastencem.“¹³⁸ Mnozí Češi i Slováci přicházeli do Ameriky nejen s ideály o nové vlasti, ale i s představami, jak by měla vypadat jejich stará vlast. Ty pak korigovaly jednak s politickými podmínkami země, do které přišli (demokratický systém USA), ale i poměřovali informacemi průběžně získávanými o životě v Rakousku-Uhersku. Informace o vlasti byly samozřejmě zprostředkované – tiskem, korespondencí – či získané osobním stykem díky nově příchozím a na přednáškách návštěvníků z Čech (T. G. Masaryk, Karel Velemínský, hrabě Lützow, Vojta Beneš, Gustav Habrman, František Soukup atd). V roce 1912 byla v Chicagu založena Česko-americká tisková kancelář, která měla za úkol zprostředkovávat informace o staré vlasti.

Čeští krajané v Americe si vytvořili k Rakousko-Uhersku specifický poměr. Přestože byli mnozí stále občané monarchie, nepovažovali se za Rakušany. Vymezovali si vůči státu svou vlastní identitu, kterou vyjadřovali vydáváním velké řady českých novin, časopisů, sdružováním se ve spolcích i organizacích a pořádáním různých společenských akcí. Vůči představitelům rakouského státu se chovali ostražitě: „Na konzuláty a vyslanectví pohlížel našinec jako na nepřátelskou půdu.“¹³⁹ Na konzulátech pracovalo minimum Čechů, většinou v roli sluhů či nižších úředníků. Vyslanec ani konzulové, kterých bylo dvacet jedna, se nezúčastňovali českých slavností – nebyli na ně ostatně zváni a rakouští úředníci dokázali projevit necitlivost vůči českým jazykovým sentimentům.¹⁴⁰ Specifický poměr k staré vlasti byl naznačen na stránkách *Spravedlnosti*¹⁴¹ v rubrice zahraničních zpráv, kde byly odděleny zprávy z Rakousko-Uherska a zprávy z českých zemí. Na prvním místě byly zpravidla zprávy z celé monarchie a pouze tehdy, když se v Čechách něco mimořádně povedlo či přihodilo, dostávaly se do popředí zprávy z českých zemí a až za ně byly zařazeny zprávy z celé monarchie.¹⁴² Jeden z pocitů ke staré vlasti vyjádřil později emotivně Voska: „Nikdo

¹³⁸ ANM, f. E. Voska, k. 4.

¹³⁹ ČAPEK, Tomáš: *Naše Amerika*. Praha 1926, s. 449.

¹⁴⁰ ČAPEK, T.: *Naše Amerika*, s. 453.

¹⁴¹ Plným názvem *Spravedlnost: The Only Bohemian Union Newspaper in Chicago: Denník česko-slovenské socialistické strany v Americe*.

¹⁴² Takto se ve *Spravedlnosti* na přední místo zpráv ze zahraničí dostal 2. 3. 1914 Stoklasův objev přímíchávání radia do ornice či 7. 3. 1914 Švihova aféra.

neměl více duši tak prosycenou nenávistí a záští proti vládě rakousko-uherské a proti habsburské dynastii než ti, kteří byli nuceni buď z hospodářských nebo politických příčin uprchnouti do ciziny. A také v nich našel československý odboj své nejlepší pracovníky. Emigranti od samého počátku světové války zabývali se jen jedinou myšlenkou a nechali se unášeti jedinou touhou, škoditi Rakousko-Uhersku, vymstíti se na něm za všechna bezpráví, která po tři sta let doléhala na celý český národ, a kteréžto nenávisti k českému národu také oni byli obětí.“¹⁴³

Slováci byli organizováni především v katolické Slovenské lize, založené roku 1907 v Pittsburku. Slovenská evangelické liga měla podstatně slabší postavení a se svobodomyšlnými Čechy udržovalo spojení pouze Politické sdružení Milana Gettinga, působící v oblasti New Yorku. Skupiny pokrokářů, volnomyšlenkářů, katolíků, protestantů, socialistů, syndikalistů se před válkou nikdy nenašly společnou řeč.

Jádro česko-americké komunity tvořili lidé, kteří přišli do Ameriky v posledních třech desetiletích 19. století. Mezi důležitá krajanská střediska patřila Pittsburgh (centrum Slováků), Chicago (centrum Čechů), Cedar Rapids, Racine, Milwaukee, St. Luis, Cleveland, New York a farmářské státy Texas a Nebraska. Z těchto oblastí přicházela i první vlna česko-americké inteligence, důležitá pro zahraniční hnutí za první světové války. V předvečer první světové války čeští přistěhovalci tvořili dobře hospodářsky etablovanou, politicky vyzrálou a organizačně strukturovanou skupinu s vlastní inteligencí. Většina z nich se ke svému postavení dopracovala tvrdou prací. Pozvolna se začala vytvářet politika diaspory, která se posléze za první světové války realizovala v prosazování českého a slovenského požadavku na vytvoření samostatného státu. Ti, kteří se demonstrativně hlásili ke svému češství a jejichž programem byla státní samostatnost či samospráva pro český národ, se většinou se sdružovali v sokolských organizacích. Sokolové byli přední, nejrozšířenější organizací s nejsilnějším vlivem. Z vlasti očekávali více zájmu o svou činnost a život; např. chtěli, aby jim Česká obec sokolská byla nápomocna zasíláním instruktážních publikací; ta však byla k problémům amerického sokolství spíše vlažná a ani nevyslala delegaci na X. závody Národní jednoty Sokolské v Omaze.¹⁴⁴

Nabízí se otázka, jak je možné, že hned v prvním okamžicích války se Češi v Americe tak výrazně postavili proti Rakousko-Uhersku s požadavkem samostatného českého státu. Jejich smýšlení bylo jistě ovlivněno republikánským, demokratickým prostředím Spojených států, česká krajanská komunita měla vysoké zastoupení

¹⁴³ Paměti Kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VII, č. 1, 1933, s. 14.

¹⁴⁴ JOŽÁK, J.: Američtí Sokolové a první zahraniční akce, s. 152–154.

volnomyšlenkářů, z nichž mnozí byli silně antiklerikální a jejich myšlení bylo formováno desítkami novin a časopisů, mezi jejichž redaktory se vyskytovala jména František Matouš Klácel, Karel Jonáš, Václav Šnajdr, František Boleslav Zdrůbek, Jan Rosický, Lev J. Palda, Josef Jiří Král, Bartoš Bittner či Jaroslav Salaba Vojan. Také Voskovy postoje byly jasné a radikální: „... česká emigrace za hranicemi... nemající možnost podílet se na politickém životě českém jinak, než schůzkami, na nichž mluveno a debatováno bylo o všem, co se kolem země české dělo – daleko bedlivěji a pečlivěji zaznamenávala pochod událostí, které se dotýkaly budoucího osudu Rakousko-Uherska... vůdci české emigrace, byvše ušetřeni... malicherností a žijící ve věčné zášti proti Rakousku i neuspokojené touze splatiti Habsburkům dluh, sledovali s rostoucím zájmem vše, co je plnilo nadějí, že k evropskému přerodu dojde co nejdříve.“¹⁴⁵ Podobné pocity zaznamenal i Vojta Beneš: „Ti cítili nenávist k habsburské říši: Bolavé vzpomínky na ponižovanou chudobu, náboženskou přetvářku, zotročovaného ducha i těla vyvolaly hořkost, plnou nenávisti, ve chvíli, kdy Rakousko-Uhersko, samo jsouc ve službách Hohenzollernů, zahnilo české a slovenské regimenty k Bělehradu, aby tam ubíjeli srbské bratry.“¹⁴⁶ Mnozí Češi v Americe se cítili součástí českého národa a tento postoj vyjadřovali heslem „Co srdce pojí, moře nerozdvojí!“¹⁴⁷

I. 2. Cesta do Evropy

I. 2. 1. Účel a cíl cesty

Na jaře 1914 se Voska po dvaceti letech života v Americe rozhodl, že podstoupí cestu do Evropy. Zajímal se o odhalení pomníku Mistra Jana Husa v Praze v roce 1915,¹⁴⁸ chtěl navázat nové politické a žurnalistické kontakty a zajistit permanentní zdroj informací pro Spolek česko-amerických žurnalistů.¹⁴⁹ Již předem byla dojednána smlouva s newyorskými kabelografickými společnostmi, kam měly na adresu a účet Česko-amerického svazu novinářů docházet informace z Evropy. Ve svých pamětech Voska napsal, že se s členy Česko-amerického svazu novinářů dohodl, že založí evropskou zpravodajskou síť, protože

¹⁴⁵ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 4, 1934, s. 11.

¹⁴⁶ BENEŠ, Vojta: *České národní sdružení: Vznik a historie revolučního hnutí osvobozeného mezi svobodomyšlnými a evangelickými Čechy ve Spojených státech Amerických*. Chicago 1925, s. 7.

¹⁴⁷ TAMTÉŽ.

¹⁴⁸ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1.

¹⁴⁹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1. Členem spolku byl od roku 28. 2. 1911.

se očekávaly významné události.¹⁵⁰ Dalším důvodem cesty bylo navázání kontaktů s ostatními krajanskými obcemi, především v Anglii a Francii a v neposlední řadě Vosku zajímaly podnikatelské kontakty – chtěl začít obchodovat s českými firmami. Tento záměr se zdařil, protože s Františkem Cvrkem a Františkem Anýžem nakonec uzavřel smlouvu, vzhledem k válce nenaplněnou, o dodávání lustrů do USA.¹⁵¹ Voska uvažoval, že podnikne cestu dále na východ do Turecka, Rumunska, Ruska a Bulharska, a tak 15. května 1914 požádal State Department o informace o právních podmínkách v uvedených zemích, které jako bývalý občan Rakousko-Uherska chce navštívit.¹⁵² Původně plánoval, že do Čech pojede v červnu 1914 se sokolskou výpravou směřující na slet do Brna, ale nakonec odjel o měsíc dříve.¹⁵³

Americký pas mu byl vydán 14. května;¹⁵⁴ ve stejném měsíci vyplul z New Yorku do anglického Southamptonu. Jako doprovod si vybral sedmnáctiletou dceru Villu. V době, kdy byl Voska na cestě, napsal B. Miller žijící v New Yorku německy udání a pravděpodobně je poslal na rakousko-uherský konzulát. Udání bylo napsáno strojem, nedbale, na utrženém kusu papíru a pisatel vyslovil naději, že policie bude v Praze Vosku sledovat: „Před týdnem se odebral do Prahy zdejší agent provokatér, předseda Volné myšlenky Voska, aby pro svou anarchistickou stranu tam působil a své jméno udělal nesmrtelným. Tento muž měl před časem se zdejším konzulátem konflikt... do Prahy také proto utíká, poněvadž zde děvče svedl, což nezůstalo bez následků... to jest nejspíše mravnost volnomyšlenkářů: volná láska, volný majetek atd., ale jen pro vůdce.“¹⁵⁵ Z dochovaných policejních materiálů nevyplývá, že by v roce 1914 měla policie v Čechách o Vosku výrazný zájem.¹⁵⁶

První zastávkou byl Londýn, kde se Voska domluvil společností Commercial Cable Company, že bude pro Svaz Česko-amerických žurnalistů přijímat nevyplacené telegramy z Prahy, Plzně a Vídně, které budou po přijetí v New Yorku uhrazeny. Tato dohoda mohla mít velký význam zvláště v počáteční fázi války, kdy se stalo předávání zpráv prioritou. Je známo, jaký problém způsobilo Německu přerušení kabelového spojení s Amerikou britskou lodí Telconia v prvních dnech války; trvalo dost dlouho, než dokázalo přes Švédsko navázat přerušené spojení s Amerikou. Prakticky však dohoda Českoamerického svazu

¹⁵⁰ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VII, č. 11, 1933, s. 10.

¹⁵¹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1. Smlouva s F. Cvrkem a F. Anýžem, 20. 8. 1914.

¹⁵² VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12.

¹⁵³ MARTÍNEK, Miloslav: Pasážér z parníku Rotterdam. *Magazín Práva* (příloha), 16. 12. 1995, s. 34.

¹⁵⁴ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1.

¹⁵⁵ Národní archiv Praha (dále NAP), f. Policejní ředitelství Praha I – všeobecná registratura 1914–1920, k. 8624, sig. V 610/6. B. Miller Excellenci, 23. 5. 1914; VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1. Zde i kopie a český překlad.

¹⁵⁶ NAP, f. Policejní ředitelství Praha I – všeobecná registratura 1914–1920, k. 8624.

novinářů nebyla naplněna a tímto způsobem se do Ameriky informace nedostaly. Masaryk sice doporučil Voskovi z redakce *Času* Ottu Fishera jako korespondenta Česko-amerického svazu žurnalistů, ale ten nemohl, i vzhledem k zavedení cenzury, poslat ani jednu zprávu.¹⁵⁷

Z Londýna Voska odjel do Belgie. Již na světovém kongresu Volné myšlenky v Praze v září 1907 navrhl J. Myslík, aby se další kongres, jenž se měl konat v roce 1915, uspořádal v Praze při příležitosti 500. výročí upálení Jana Husa. Tuto událost viděl jako vhodnou příležitost pro setkání bezvěrců z celého světa.¹⁵⁸ Voska proto v Bruselu navštívil sekretáře Volné myšlenky L. Furnemonta, se kterým projednával otázky organizace světového kongresu. Z Belgie zamířil Voska do Paříže, kde se sešel s představiteli české krajanské kolonie;¹⁵⁹ jeho cesta poté vedla přes Štrasburk a Mnichov do Prahy, kam přijel v úterý 16. června večer.

I. 2. 2. *Setkání s českými politiky*

Tři dny po svém příjezdu přišel s dcerou Villou na večeři k Masarykovým. Účastnil se jí také český krajan Bohumil Šimek z Cedar Rapids, jenž v té době pobýval v Praze. Voska podrobně Masaryka informoval o korespondenci s Habrmanem a o svých názorech, především na Maďary a opět zopakoval: „Maďarská propaganda pro odtržení se od Rakouska vyvrcholila v uspořádání sbírek, které vynesly několik miliónů dolarů, kterých mělo být použito u příležitosti smrti starého panovníka pro rozklad Rakousko-uherské říše a utvoření republiky uherské.“¹⁶⁰ Debatovalo se i o vnitropolitických otázkách. Probíraly se možnosti společného postupu českých stran v případě rozdělení Rakousko-Uherska a vztah Masaryka k sociálním demokratům. Největší pochopení pro návrh na společný postup českých stran v případě rozdělení Rakousko-Uherska měla projevit Charlotta Masaryková.

¹⁵⁷ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VII, č. 11, 1933, s. 10.

¹⁵⁸ KUDLÁČ, Antonín K. K.: *Příběh(y) Volné myšlenky*. Praha 2005, s. 31 an.

¹⁵⁹ Za českou kolonii můžeme v širším slova smyslu považovat Čechy žijící v Paříži, kteří se hlásili ke své národnosti a podíleli se na spolkovém životě. Před válkou se pařížští Čechové sdružovali především ve spolcích Rovnost a Sokol. Po začátku války založili 9. 8. 1914 čeští krajané ve Francii novou ústřední organizaci stručně nazývanou Pařížská kolonie. Do čela byl zvolen Josef Hoffman-Krátký a čestným předsedou se stal Ernest Denis. Výbor kolonie byl však zmítán rozpory. V říjnu 1914 byl Hoffman-Krátký odvolán a za nového předsedu kolonie byl zvolen Josef Čapek. Kolonie se začala nazývat pak celým názvem Colonie et des Volontaires Tchèques et Alliance Nationale Tchèque de France réunis. Na schůzích představitelů pařížské kolonie 3. a 10. 10. 1915 se sloučil výbor odbočky Českého národního sdružení a starý výbor kolonie. Předsedou nové jednotné organizace českých krajanů ve Francii byl zvolen F. Kubka. Viz PICHlíK, K.: *Zahraniční odboj 1914–1918*, s. 136; VOJTĚCH, Václav: Česká kolonie pařížská v našem odboji. In: *Naše revoluce*, roč. IV, sv. 1, s. 1–37, roč. IV, sv. 5, s. 178–225.

¹⁶⁰ AÚTGM, f. TGM – R, k. 427, sl. 4. Memorandum pro presidenta republiky, 12. 12. 1923.

Svým vystupováním, názory i zjevem učinila na Vosku velký dojem. Tento postřeh, zachycený Voskou, opět naznačuje, nakolik Charlotta Masaryková ovlivňovala manželovy názory a činy. Na závěr debaty Masaryk řekl: „Ale sociální demokraté by musili postavit most [a] Soukup by musel přestat s útočením v *Právu lidu*...“¹⁶¹ Tento návrh zřejmě Masaryk vyřkl v souvislosti se Švihovou aférou,¹⁶² která byla příčinou sporů mezi Masarykem a sociálními demokraty. Voska si zapamatoval Masarykův přístup k aféře vyřčený v průběhu večere: „Možná, že František Ferdinand platil Švihi jako konfidenta, ale Šviha nemohl nic prozrazovat, poněvadž politicky se v Čechách vůbec nic neděje“.¹⁶³

Voska se setkával s dalšími politickými představiteli. V Plzni navštívil Gustava Habrmána, v Praze se sešel s Bohumírem Šmeralem, Jaroslavem Klofáčem a s Karlem Velemínským a v Brandýse zavítal k Vojtovi Benešovi, jenž se nedávno vrátil z Ameriky. Chtěl sice sjednotit české politické strany, ale jeho jednání nemohla tyto ambice vyplnit. Když 28. června podnikl výlet do rodného města Kutné Hory, dozvěděl se ve vlaku při návratu do Prahy překvapivou zprávu o smrti Františka Ferdinanda d'Este. V tom okamžiku si začal uvědomovat výjimečnost situace a rozhodl se uspořádat politickou schůzku, kde by domácí politici a návštěvníci z Ameriky mohli náležitě zhodnotit politickou situaci. Na organizaci se domluvil s přítelem z banky Bohemia Johnem Kašpárkem; v novinách vyšla zpráva, že kroužek Američanů dlících Praze pořádá v Choděrově restaurantu přátelský dinner a vstup je volný. Zpráva, otištěná 2. července v *Národní politice*, vyvolala zájem policie a Kašpánek musel k výsledku. Sdělil, že akce se má konat pro uzavřený okruh asi 25 lidí a že ji k oslavě výročí americké nezávislosti svolává velkoobchodník z New Yorku Voska. Na programu měla být pouze večere a přátelský rozhovor. Kašpárek navíc podotknul, že zpráva byla zkomolena a že není jisté, že se akce uskuteční.¹⁶⁴ Voskovi bylo policií vytknuto, že nežádal o povolení. Schůzka se nakonec přece jen uskutečnila jako soukromá, společenská akce. Sešli se na ní 4. července kromě Vosky a jeho přátel ještě

¹⁶¹ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VII, č. 12, 1933, s. 10; ANM, f. E. Voska, k. 4. V jedné ze strojopisných verzí Voska tento výrok popisuje obdobně: „Dobře zkusím to, ale musíte zařídit u svých soudruhů, aby Soukup přestal nadávat v *Právu lidu* a aby strana postavila most, po kterém by se mohlo přejít ke společným poradám s ostatními politickými stranami...“; AÚTGM, f. TGM – R, k. 427, sl. 4. Podle memoranda sepsaného pro presidenta Masaryka 12. 12. 1923 se s Masarykem měl Voska nejprve sejít 19. června, kde s ním měl hovořit o sociální demokracii a kde měla být vyslovena ona věta o mostu. Další schůzka se měla konat v redakci časopisu *Čas* a na večeri měl s dcerou přijít až v pátek 26. června 1914.

¹⁶² K Švihově aféře kupř. NUSKA Bohumil – PERNES, Jiří: *Kafkův proces a Švihova aféra*. Brno 2000.

¹⁶³ ANM, f. E. Voska, k. 4. Strojopis paměti.

¹⁶⁴ NAP, f. Policejní ředitelství Praha I – všeobecná registratura 1914–1920, k. 8624, sig. V 610/6. Protokol sepsaný s J. Kašpárkem na policejním ředitelství v Praze, 3. 7. 1914.

Jaroslav Klofáč, Gustav Habrman a T. G. Masaryk.¹⁶⁵ V dlouhé debatě došli k závěru, že nemají vlastně žádné informace, a tak Masaryk požádal Vosku, aby jel na Balkán a zjistil, co se děje.¹⁶⁶ Víme, že Voska měl v úmyslu jet na Balkán již v Americe a že byl na tuto cestu vlastně připraven. Podle některých životopisců měl Voska pro Masaryka vysondovat, zda jsou hodnověrné příznaky toho, že by Itálie, Řecko a Turecko vojensky vystoupily na straně Rakouska a Německa.¹⁶⁷ Toto pověření by bylo přece jen pro amerického obchodníka v daném kontextu příliš náročné.

I. 2. 3. *Putování po Balkáně*

Balkánské putování Vosky a jeho dcery začalo ve Vídni, kde se setkal s Macharem, odevzdal mu Masarykův dopis a pokračoval do Terstu. Tady se měl, podle svých anglických pamětí, setkat s představiteli Jihoslovanů a dohodnout spolupráci – v české, ranější verzi, se sešel pouze s českými výletníky, kteří se málo zajímali o to, co se děje v Sarajevu.¹⁶⁸ Pak pokračoval přes Itálii a Řecko do Turecka. Na Balkáně se Voska pohyboval jako normální, trochu více zvědavý turista, který může pouze bystře pozorovat. Do nesnází se dostal koncem července 1914 v Rumunsku – tady požádal amerického vyslance českého původu Charlese Vopičku, aby mu pomohl. Pomocí průvodních dokumentů se dostal do mobilizačního vlaku a mohl pokračovat v cestě. Návštěva Budapešti a Vídne v něm zanechala pocit slovanského ohrožení, urážení Slovanů v něm posílilo jeho češství a „byl... od té chvíle více spjat s trpícím národem“.¹⁶⁹

Počátkem srpna se Voska sešel s Masarykem, který se vrátil z prázdninového pobytu.¹⁷⁰ Masaryk se samozřejmě zajímal o Voskovy poznatky z Balkánu a poznamenal:

¹⁶⁵ Stůl, u kterého se mužové sešli, byl po válce Voskou koupen a po jeho obvodu měla být vyryta jména všech účastníků. Voskovou rodinou byl považován za symbol počátku Voskovy válečné odbojové činnosti. Díky rodinným peripetiím a perzekuci padesátých let byla mramorová deska ukradena a rodině se jí nepodařilo získat nazpět. Osobní svědectví Villy Bechyňové-Voskové a Petruše Hrubé-Bechyňové (rozhovory s autorkou z let 1987–2003).

¹⁶⁶ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1. Cesta vedla z Prahy do Vídne, Terstu, Benátek, Říma, Brindisi, Athén, Smyrny, Cařihradu, Konstantinopole, Bukurešti, Konstanty, Budapešti a Vídne zpět do Prahy.

¹⁶⁷ BROŽ, Ivan: *Masarykův vyzvědač*. Praha 2004, s. 28.

¹⁶⁸ VOSKA, E. V. – IRWIN, W.: *Spy and counterspy*, s. 8; Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VII, č. 13, 1933, s. 10.

¹⁶⁹ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VII, č. 14, 1933, s. 11.

¹⁷⁰ AÚTGM, f. Ústav T. G. Masaryka (ÚTGM), I, i. č. 1625. Masaryk byl na dovolené v Bad Schandau. K vypuknutí války si poznamenal: „Věděl [jsem], že bude válka, ale *doufal*, že později. Schandau – nemohl věřit, že bude válka, věděl, že musím [se] angažovat, obětovat! Hlavou víc než srdcem!“

„Němci se chtějí dostat k Bagdadu.“¹⁷¹ Tuto Masarykovu tezi, posléze často opakovanou, si Voska dobře zapamatoval. Oba muži se pravidelně setkávali, Voska mu předával informace z amerického konzulátu v Praze, kde dočasně vypomáhala jeho dcera Villa. Nosil je do redakce *Času* nebo do Masarykovy oblíbené Holandské kavárny v Mikulanské ulici.

Zároveň se Voska chystal na cestu domů. Povolení k odjezdu z Čech dostal 27. 8. 1914.¹⁷² Měl jet poštovním vlakem podle válečných jízdních nařízení ze stanice Praha do Bodenbachu/Podmokel a dále přes Německo a Holandsko. Stejně jako on se chtěli vrátit i ostatní Američané, mezi nimi i Esperanza Garrigue, Masarykova švagrová měla nejprve odjíždět lodí z Itálie, ale Voska jí nakonec zařídil na americkém konzulátu, aby mohla odjet z holandského přístavu.¹⁷³ Zde se může spekulovat, zda změna místa odjezdu byla z důvodu její proklamované nemoci či obav, že Itálie vstoupí do války, nebo byla důvodem Masarykova snaha najít záminku k odjezdu do zahraničí a moci tak kontaktovat své přátele v cizině.

I. 2. 4. *Začátky konspirace*

V srpnu 1914 Masaryk požádal Vosku, aby při své zpáteční cestě do Ameriky jel přes Anglii a zde předal tajné vzkazy jeho přátelům. Osud tohoto proslulého prvního Masarykova poselství o českém odporu proti válce byl v literatuře mnohokrát popsán.¹⁷⁴ Je to dobrý, dobrodružný příběh se zápletkou, a proto byl s takovou chutí opět a znovu připomínán. Sám Masaryk ve svých válečných vzpomínkách mu přisuzuje váhu: Voskovo poselství bylo pro něj potvrzením, že měl národní program a válečné priority (orientace na Dohodu,

¹⁷¹ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VII, č. 14, 1933, s. 11.

¹⁷² VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1. Povolení vydal policejní ředitel Kříkava. Voska je v něm označen jako fabrikant.

¹⁷³ VOSKA, Em. V. (ed): *Dva lístky T. G. Masaryka a několik dopisů z prvních dnů světové války*. Praha 1937, s. 10. (T. G. Masaryk E. Voskovi, 12. 8. 1914). Více možností výkladu proč E. Garrigue jela do Rotterdamu bez lodního lístku a zmeškala loď nabízí Gert Andeweg: válečná zpoždění vlaku, obsazenost lodí, poskytnutí krytí Masarykovi, kterému se hodilo, že jí loď ujela a on s ní mohl zůstat déle v Rotterdamu. K poslednímu vysvětlení se autor přiklání. Viz ANDEWEG, Gert: Masaryk in Rotterdam. In: *De Grotee Oorlog – kroniek 1914–1914*, deel 5, voorjaar 2006, s. 25 an.

¹⁷⁴ Kupř. MASARYK, Tomáš G.: *Světová revoluce*, s. 16; STEED, Henry Wickham: *Tricet let novinářem II*, s. 43an; NOVOTNÝ, J. O.: *Vzkříšení samostatnosti československé I*, s. 321 an; KOVTUN, J.: *Masarykův triumf*, s. 89; Kalvoda, Josef: *Genese Československa*, s. 48–49; PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách I*, s. 21an; OPAT, Jaroslav: *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka*, s. 286; BROŽ, Ivan: *Masarykův vyzvědač*, s. 31 an.

podchycení krajanských organizací, organizování vojska ze zajatců) zkoncipovány již 28. srpna.¹⁷⁵

Masarykův vzkaz byl určen především jeho nejbližším anglickým přátelům – Henry Wickamu Steedovi, vedoucímu zahraniční rubriky prestižních novin *Times*, a jeho prostřednictvím i historikovi Robertu Williamu Seton-Watsonovi. Masaryk se s anglickým novinářem Steedem seznámil ve Vídni v roce 1907. Steed zde pracoval jako vídeňský dopisovatel listu *Times* a nedlouho předtím se setkal se skotským historikem Setonem-Watsonem. V květnu 1906 jej pozval na oběd a od té doby se z nich stali celoživotní věrní přátelé. Stejně jako Seton-Watson se před válkou zajímal o národnostní problematiku habsburské monarchie, především Maďarska, a kladl si otázku, zda jsou Slováci poznamenáni protimaďarským myšlením a jaké jsou jejich vztahy k Čechům.¹⁷⁶

Se Setonem Watsonem se Masaryk seznámil v roce 1910. Počáteční nedůvěra, způsobená blízkým přítelem Setona-Watsona Svetozárem Hurbanem Vajanským byla rozptýlena za doby Friedjungova procesu, kdy Seton-Watson – stejně jako Steed – obdivoval Masarykovy postoje. Těsně před válkou zamýšlel Seton-Watson – společně s dalšími učiteli včetně Masaryka vydávat politický čtvrtletník věnující se středoevropskému prostoru *European Review*.¹⁷⁷ Přátelství těchto tří mužů bylo prohloubeno spoluprací za první světové války. Masaryk věděl, že komu Vosku posílá. Steed pracoval ve vlivných novinách, dobře se snášel s jejich majitelem lordem Alfredem Northcliffem a spolu s ním byl v prvních srpnových dnech vášnivým zastáncem britského vstupu do války.¹⁷⁸

Co vlastně Masaryk vzkazoval? Podle jeho sdělení to byly číselné informace o finančním stavu Rakouska-Uherska, vojenské zprávy a údaje o perzekuci jihoslovanských politiků.¹⁷⁹ Voska tvrdil, že tyto zprávy byly hodně obsáhlé a že se je musel učit nazpaměť. Na poslední chvíli mu Masaryk přinesl lístek se jmény jihoslovanských politiků Supila a Trumbiče, Cingrii a Smolaky. První dva měly být v bezpečí v Benátkách, zbývající ve vězení. Lístek, popsaný zmíněnými jmény, se nachází ve Voskově pozůstalosti.¹⁸⁰ Je však

¹⁷⁵ MASARYK, T. G.: *Světová revoluce*, s. 44.

¹⁷⁶ University College London, School of Slavonic and East European Studies (dále SSEES). R. W. Seton-Watson Papers. SEW 17/26/6.W. Steed R.W. Seton-Watsonovi, 5. 5. 1906.

¹⁷⁷ O předválečném vztahu Setona – Watsona s Masarykem viz SETON-WATSON, Robert William: *Masaryk in England*. Cambridge, New York 1943, s. 35–36; SETON-WATSON, Hugh – SETON-WATSON, Christopher: *The Making of a New Europe: R. W. Seton-Watson and the last years of Austria-Hungary*. London 1981, s. 46 an; RYCHLÍK, Jan – MARZIK, Thomas D. – BIELIK, Miroslav (ed.): *R. W. Seton-Watson and his relations with the Czechs and Slovaks. Documents 1906–1951*. Praha, Martin 1995.

¹⁷⁸ FERRIS, Paul: *The House of Northcliffe: the Harmsworths of Fleet Street*. London 1971, s. 195 an.

¹⁷⁹ MASARYK, T. G.: *Světová revoluce*, s. 16 an.

¹⁸⁰ ČMS, f. E. Voska, i. č. 1180/79.

hodně poničený, a tak je obtížné určit, zda byl skutečně napsán Masarykem;¹⁸¹ Steed ve svých vzpomínkách nebyl o obsahu sdělení přesnější – především si zapamatoval Masarykovu žádost, aby Rusové na přebíhající Čechy nestříleli a brali je do zajetí. To, že si Steed zapamatoval údaj o zbíhajících českých vojácích, Voska považoval za správnou, ale pouze nepatrnou část celého sdělení. Protože si Steed zapamatoval právě toto z celého souhrnu informací, je možné, že jediné tato informace byla zajímavá a užitečná – koneckonců právě o této záležitosti posléze jednal s ruským velvyslancem v Londýně Alexandrem Konstantinovičem Beckendorffem. Jestliže Masaryk sděloval v době války tajné číselné údaje, vědomě se tak vydával na cestu odporu a zrady. Vosku, hluboce nenávidícího habsburskou monarchii, jistě nemusel k tomuto úkolu přemlouvat. Praktický dopad, jež by nějak pomohl dohodových státům, zřejmě jeho poselství nemělo. Bylo důležité především pro samotného Masaryka – z psychologického hlediska to byl první krok k jeho otevřenému protirakouskému postoji, který postupně prohluboval – svými konzultačními cestami na západ na podzim 1914 až po významná veřejná vystoupení v roce 1915.

V srpnu 1914 si tedy Emanuel Voska nechal u obuvníka Diviše za 200 korun rozříznout podrážky svých bot,¹⁸² aby do nich mohl vložit listy japonského papíru, na kterém byly napsány Masarykovy údaje. Další materiály vtipně ovinul kolem kostic šněrovačky dcery Villy (ta se po celou dobu cesty obávala převléknout) a zbytek informací se naučil nazpaměť; choval jako se zkušený profesionál. Voska si nadlouho zapamatoval, co mu Masaryk řekl: „Nyní jsem se rozhodl. Poznal jsem, že vznešenější principy, pravda a spravedlnost, jsou na straně Spojenců. Jděte tedy, můžete-li, do Anglie, vyříd'te tam určité posláni a jděte pak dále.“¹⁸³ Je možné, že věta zněla jinak, ale Masarykovo rozhodnutí o postoji k válce jistě obsahovala. Je to tedy další podnět k diskusi, kdy se Masaryk vlastně rozhodl vystoupit proti Rakousko-Uhersku. V roce 1923, když Masaryk dokončil své válečné paměti, napsal W. Steedovi: „Pamatujete si, jak jsem k Vám poslal na začátku září 1914 svého muže Vosku? To byl počátek naší akce.“¹⁸⁴ Steed byl rád, že mu Masaryk Voskovu návštěvu připomněl: „Dva dny před tím, než přišel Váš dopis, jsem povídal Voskův příběh několika přátelům a řekl jsem, že vše může být snadno popřeno, protože nemám ani kousek papíru, který by dosvědčil, že je to pravda.“¹⁸⁵

¹⁸¹ V roce 1988 Voskova dcera, když viděla xerokopii dokumentu, potvrdila, že tento lístek pašovala obtočený kolem kostic své šněrovačky. Osobní svědectví Villy Bechyňové-Voskové (rozhovor s autorkou v roce 1988).

¹⁸² VOSKA, E: Ze spiklenecké dílny čs. zahraniční revoluce, respektive ze zákulisí čs. revoluce. In: *Právo lidu*, 26. 10. 1924, s. 11–12.

¹⁸³ Hrst myšlenek z přednášek amerického kapitána E. Vosky. In: *Příloha Lidových novin*, 20. 3. 1920, s. 4.

¹⁸⁴ British Library (dále BL), Wickham Steed's Papers, file 74 103. T. G. Masaryk W. Steedovi, 2. 1. 1923.

¹⁸⁵ BL, Wickham Steed Papers, file 74 103. W. Steed T. G. Masarykovi, 19. 1. 1923.

I. 2. 5. První tajný úkol

Cesta dvaceti osmi Čechoameričanů z válečné Evropy začala 28. srpna na pražském holešovickém nádraží. Již tady se začali dohadovat, jak se co nejrychleji dostat do neutrálního přístavu, a skupina se rozdělila. Voskovi a jeho přátelům se nakonec podařilo po pěti dnech bezpečně přijet do Amsterdamu; v té chvíli nikdo z nich netušil, že Voskovy boty v sobě ukrývají nebezpečné materiály.¹⁸⁶ Ve skupině se cítil Voska bezpečněji – proto také své spolucestující přemlouval, aby nepluli do Ameriky přímo z Holandska, ale oklikou přes Londýn. Podařilo se mu to, když spolucestujícím Františku Hájíčkovi a Bohumilu Šimkovi naznačil, že v Londýně musí vykonat důležité, tajné poslání. Na základě tohoto celkem vágního sdělení jeli zbývající Čechoameričané s Voskou; dalším důvodem ovšem bylo, že lodě mířící přímo do Ameriky byly přeplněny a bylo obtížné se na ně dostat.¹⁸⁷ Každopádně následující krátká návštěva Londýna byla pro Voskovo směřování a další aktivity velmi důležitá, i když se jednotliví účastníci liší v jejím popisu.

Snad nejpodrobněji ji popsal sám Voska – mnohokrát v pamětech, ale i v soukromém dopise W. Steedovi v září 1924,¹⁸⁸ na který si ovšem Steed poznamenal, že Voska je většinou nepřesný. Voska tvrdil, že měl ve zvyku psát si deník – takový dokument se však nezachoval. Naopak měl sklony věci přehánět, domýšlet a fabulovat, i když na druhou stranu je pravda, že pro Steeda nebylo jejich setkání v té době natolik významné, aby si je dobře zapamatoval. Voska si naopak zapamatoval i ty nejdrobnější detaily: Po příjezdu do Londýna 2. září se ubytoval v hotelu Three Nuns v Aldgate, poté koupil boty, rozřezal ty staré, hodil je pod postel a šel za Steedem do redakce *Times*. Bylo to mezi čtvrtou a pátou hodinou odpolední. V recepci ukázal visitku a po patnácti minutách byl uveden ke starší ženě, Steedově sekretářce. Přeložil jí české poznámky nadiktované v Praze Masarykem a ona poté stenograficky zaznamenávala rozhovor mezi ním a Steedem. Ten mu sdělil, že britský ministr války Horatio Kitchener právě přijel z Francie a slíbil, že mu předá všechny informace, včetně Voskových pozorování, která si zaznamenal v Německu. Voskovi řekl, aby druhého dne přišel k němu domů. Tam Voska čekal dlouhou dobu, než Steed přijel z italské ambasády, a společně pak odjeli na ruské velvyslanectví, kde Voska zopakoval všechny informace. Než přijeli na velvyslanectví, sdělil Steed Voskovi, že Itálie nepůjde s Centrálními mocnostmi, protože chce zlato a to dostane. Nakonec se Steed

¹⁸⁶ BL, Wickham Steed Papers, file 57. E. Voska W. Steedovi, 27. 9. 1924.

¹⁸⁷ VOSKA, E: Ze spiklenecké dílny čs. zahraniční revoluce, respektive ze zákulisí čs. revoluce. In: *Právo lidu*, 26. 10. 1924, s. 11–12.

¹⁸⁸ BL, Wickham Steed Papers, file 57. E. Voska W. Steedovi, 27. 9. 1924.

s Voskou dohodli, že pošlou Masarykovi zprávy po vhodném poslovi. Schůzka obou mužů s představitelem londýnských Čechů Františkem Kopeckým a Bohumilem Šimkem, který byl ochoten jet za Masarykem do Prahy, se odehrála tajně o půlnoci ve Steedově bytě. Posel si měl zapamatovat, že podle Kitchenera válka potrvá nejméně tři roky, Paříž padne do rukou Němců, možnost Čechoslováků [sic] na osvobození je jistá, pokud budou na straně Spojenců, Anglie bude bojovat do posledního muže, aby porazila německý militarismus a Rusové vstoupí na Moravu a do Čech.¹⁸⁹

Na tento detailní popis Voskova působení v Londýně reagoval Steed v roce 1924 zdvořile a uměřeně. Stále měl pocit, že se setkání odehrálo jinde a jinak – že poprvé uviděl zaprášeného, podezřele vypadajícího Vosku na prahu svého domu v londýnské čtvrti Holland Park a ne v redakci – koneckonců popíral i existenci sekretářky – v té době byli kolem něj pouze muži. Své první setkání s Voskou velmi barvitě popsal ve svých vzpomínkách: zaprášený muž s „polotatarskými rysy, které jsou tak časté v Čechách“ v něm nejdříve nevzbuzoval příliš důvěry.¹⁹⁰ Steed si nedokázal ani vzpomenout, že by šel společně s Voskou k hraběti Beckendorfovi. Domníval se, že ruské velvyslanectví navštívil až po Voskově odjezdu.¹⁹¹ Koneckonců není ani doložitelné a ani pravděpodobné, že by byl Voska přijat lordem Kitchenерem. O schůzce s Kitchenерem se nezmiňuje ani Wickham Steed, který se měl údajně schůzky účastnit. Setkání není zaznamenáno ani ve Voskově válečné korespondence a je popsáno až v jeho pamětech z druhé světové války.¹⁹² O tom, že se Voskovo setkání s Kitchenерem nemohlo uskutečnit svědčí i pasáž z jeho dopise W. Steedovi z roku 1924: „Bylo to 2. září mezi čtvrtou a pátou odpoledne, když jste mi řekl, že Lord Kitchener právě přijel z Francie a že ho uvidíte a předáte mu informace, včetně těch, které jsem nasbíral v Německu v průběhu své pětidenní cesty.“¹⁹³

Steed se v roce 1924, tedy v době, kdy psal své paměti, ještě obrátil na londýnského krajana Františka Kopeckého, aby mu podal své svědectví o září 1914. Ten také prokázal obdivuhodnou paměť a přesně popsal, jak on prožíval první kontakt s Voskou. Prvního září kolem osmé hodiny večerní dostal telefonický vzkaz od dvou českých číšníků Sundry a Černého, aby se dostavil do hotelu Three Nuns, protože se s ním chce sejít muž, který četl

¹⁸⁹ TAMTÉŽ.

¹⁹⁰ STEED, H. W.: *Tricet let novinářem II*, s. 43 an.

¹⁹¹ BL, Wickham Steed Papers, file 60. W. Steed E. Voskovi, 30. 9. 1924. Také F. Kopecký W. Steedovi potvrdil, že nebyla v té době v jeho kanceláři sekretářka a popřel, že by se Voska setkal s představitelem londýnského Sokola, jak posléze napsal v pamětech. BL, Wickham Steed Papers, file 62. F. Kopecký H. W. Steedovi, 1. 10. 1924.

¹⁹² VOSKA, E. V. – IRWIN, W.: *Spy and Counterspy*, s. 15. Odtud tuto informaci přebírá i BROŽ, I.: *Masarykův vyzvědač*, s. 38.

¹⁹³ BL, Wickham Steed Papers, file 57. E. Voska W. Steedovi, 27. 9. 1924.

jeho články ve *Standard a Pall Mall*. Společně s přáteli A. Štorkánem a J. Tichým šel Kopecký do uvedeného hotelu, kde našel velkou společnost Čechoameričanů. Voska si je vzal stranou a říkal jim novinky o situaci v Čechách a že potřebuje najít někoho, kdo by byl ochoten jít s důležitým poselstvím do Čech. Až ho najde, musí jít všichni společně o půlnoci do domu poblíž Temže, kde jim bude sděleno důležité poselství, které musí být dodáno do Čech. Způsob Voskova chování byl Kopeckému a jeho přátelům podezřelý – byli v nezáviděníhodném postavení cizinců a občanů nepřátelského státu a velmi se snažili, aby byli uznáni za spolehlivé britské občany. Kopecký společně s dalším představitelem české kolonie Sýkorou dospěli k závěru, že nejlepší bude celou záležitost ohlásit na policii. Jejich informaci obdržel inspektor Anderson.¹⁹⁴

Až pozdě se Kopecký od Vosky dozvěděl, že je ve styku se Steedem. To již byla celá záležitost s policií v běhu; Kopecký však Vosku nevaroval. Policie přišla Vosku vyšetřovat do hotelu, ale když se opět odvolal na Steeda, byla celá záležitost rychle ukončena se skleničkou u baru. Sám Voska se dozvěděl od Kopeckého až ke konci války, že byl udán členy české kolonie. Dlouho se domníval, že to byla bystrá pokojská, která uviděla jeho rozřezané boty pod postelí. I odtud však udání mohlo pocházet, protože britská veřejnost byla velmi citlivá na cizince a obávala se špionů. V tomto směru byla válečná propaganda již v počátcích války velmi úspěšná. Každopádně byl nadlouho Voska přesvědčen o neuvěřitelných schopnostech londýnských policistů, protože o něm „vše věděli“ a byli dokonalí gentlemani. Historku dával ve společnosti rád k dobru. Jednou dokonce ve společnosti Kopeckého, který byl nucen mu příhodu o vševědoucích londýnských policistech potvrdit. Na veřejnosti Voska nikdy nepřiznal, že to byly obavy jeho krajanů z provokace, které k němu policisty přivedly a i ve svých vzpomínkách se vždy držel verze dobře informované policie.

Po svém zatčení však Voska musel mnohé vysvětlovat především svým spolucestujícím. Masarykovi o svém zatčení napsal: „Událost byla příčinou dohadů členů naší výpravy; nezbylo než říci jim, že do Čech jsem poslal člověka s jistými zprávami pro noviny a politické vůdce.“¹⁹⁵ Výsledkem byla sbírka peněz mezi Voskovými spolucestujícími určená pro osamostatnění Čech.¹⁹⁶

¹⁹⁴ BL, Wickham Steed Papers, file 62. F. Kopecký Steedovi, 1. 10. 1924.

¹⁹⁵ VOSKA, E. V. (ed): *Dva lístky T. G. Masaryka a několik dopisů*, s. 15. (E. Voska T. G. Masarykovi, 16. 10. 1914).

¹⁹⁶ Příspěvateli byli F. G. Hájiček, B. Šimek, K. Janovský, R. Průša, A. V. Černý, J. Doležal, Č. B. Kofránek, J. J. Rezek a E. V. Voska. VOSKA, Emanuel V.: *Československá Amerika v revoluci*. Třetí přednáška v cyklu o našem národním obrození, pořádaném jednotami ČSOL v Praze. Praha 1924, s. 11.

Po vysvětlení Voskovy pozice pomohli londýnští krajané s hledáním posla do Čech. Nejprve byl požádán o tuto službu B. Šimek. Při půlnočním konspirativním setkání v Steedově bytu mu žurnalista řekl: „Když budete s profesorem o samotě, řekněte mu, že Steed vzkazuje,¹⁹⁷ ať vojáci zpívají o půlnoci Hej Slované a až přijdou Rusové na Moravu a do Čech, ať obyvatelé vyvěsí červenobílé prapory, válka potrvá tři nebo čtyři roky a Británie bude bojovat do posledního bajonetu a lodi. Supilo a Trumbič jsou v bezpečí a Ch. Crane posílá 200 liber.“¹⁹⁸ Kopecký si tento vzkaz dobře zapamatoval, protože ho mnohokrát se Šimkem opakoval.

Do Čech však nakonec odejel J. Kosák. Ten vystřídal Šimka především proto, že měl okamžitě k dispozici pas, nebyl ve věku, kdy by mohl být odveden do armády a měl důvěryhodné důvody, pro něž se vracel do Čech, protože jel navštívit manželku.¹⁹⁹ Od Steeda dostal písemné doporučení, že jedná v zájmu Anglie. Do Prahy přijel asi 15. září, ale protože byl Masaryk v té době v Holandsku, tak na něj musel čtrnáct dní čekat. Ukázal mu Steedův dopis, pas, vyposlechl Masarykovo poselství a vydal se na zpáteční cestu do Anglie. Jeho cesta do Prahy byla vlastně zbytečná, protože v té době byl již Masaryk informován Seton-Watsonem, se kterým se sešel v Rotterdamu. Kosák se komplikovaně pokoušel vrátit zpět do Anglie, což se mu podařilo až v lednu 1916. Po příjezdu byl vystaven policejnímu vyšetřování, protože byl považován za rakouského špióna. Stal se prvním českým poslem a přes všechny nesnáze spojené s návratem byl na svou misi pyšný.

¹⁹⁷ BL, Wickham Steed Papers, file 62. F. Kopecký H. W. Steedovi, 1. 10. 1924. Obsah citátu je v zásadě shodný in STEED, H. W.: *Třicet let novinářem II*, s. 45–46; MASARYK, T. G.: *Světová revoluce*, s. 16; AÚTGM, f. TGM – R, k. 427, sl. 4. Memorandum pro pana prezidenta T. G. Masaryka, 12. 12. 1923; Paměti kapitána Em. Vosky. In: *Jas*, roč. VII, č. 18, 1933, s. 11. Zde vzkaz citován nejpodrobněji: „Řekněte Masarykovi a prostřednictvím jeho ostatním, že část vojenského plánu Trojdhody (rozuměj Rusko, Francii a Anglii) jest proniknutí Slezska, Moravy a Čech armádou ruskou, a tak docílit oddělení Rakousko-Uherska od Německa. Vyřídte, že očekává přátelské přijetí Rusů až vniknou na Moravu a do Čech. Ať vaši lidé vyvěsí slovanské prapory a otevrou dveře ruskému vojsku, které bude poučeno, že nemá plenit, ale že se má chovat bratrsky ve vašich zemích. Možná, že to potrvá ještě měsíc, možná dva i více, než Rusové k vám dorazí, záleží na okolnostech, ale budou v Čechách dříve, než se počne postupovat směrem k Berlínu. To se stane až po odštěpení Rakouska od Německa. Rusové sebou vezmou dost zbraní, aby Vaši lidé na Moravě a v Čechách se mohli ozbrojit k uhájení svého vlastnictví. Náležitá proklamace bude včas rozšířena mezi váš lid a očekává se, že váš tisk se postaví cele do služeb Trojdhody, až toho bude žádáno. Do té doby však ať nikdo nic nedělá, co by zbytečně přivodilo ztrátu lidských životů. Vyřídte, že oznámeno do Petrohradu, aby ruské vojsko dávalo pozor na bílé šátky v řadách rakouského vojska a napomáhalo českých vojákům při pokusech přeběhnouti; nutno Vaše hochy též obeznámiti v užívání bílých šátků. Budeme se pak starati o to, aby se potom mohli formovat v dobrovolnické sbory. Řekněte, že na francouzské frontě je zlá situace. Francouzové udělali chybu, že neznali početní sílu německé armády, jež vnikla na francouzské území. Paříž nejspíš padne. Ať vaši lidé neztrácejí hlavu a důvěru, neboť mír nebude, dokud mír nebude v rukou našich vojsk, dokud hnízdo militarismu nebude poraženo a zničeno. To je program Trojdhody a dokud jediný vojenský prapor a jediná válečná loď zůstane, dotud se bude za tento cíl bojovati. Sdělte, že válka bude trvat dva, tři roky, dle toho, jak dlouho bude zapotřebí na úplné vítězství, a že se nikdy nenaskytne taková příležitost k osamostatnění, jako v této válce.“

¹⁹⁸ BL, Wickham Steed Papers, file 62. F. Kopecký H. W. Steedovi, 1. 10. 1924.

¹⁹⁹ BL, Wickham Steed Papers, file 87, 97. J. Kosák H. W. Steedovi, 25. 2. 1925. Kosák navštívil osobně Steeda v kanceláři 8. 9. 1914, opět v noci, aby od něj dostal vzkaz pro T. G. Masaryka.

Proto se rázně ohradil, že nebyl jmenovitě uveden v anglickém vydání Steedových vzpomínek z roku 1924 a v Masarykových vzpomínkách uveřejněných časopisecky v *Českém slově* v roce 1923.²⁰⁰ Jeho zklamání, „že poselství vezl nějaký Čech, který se čirou náhodou vracel do Prahy“ chtěl nahradit informací, že „Josef Kosák, vracející se z Prahy, získal informace o německé armádě a po několika dnech odpočinku se zase vrátil do Prahy s poselstvím pro TGM a pro záchranu britsko-české věci a univerzálního práva“.²⁰¹ Steed se opět dotázal na názor Františka Kopeckého a ten se domníval, že přes značnou nadsázku ve vlastenecké motivaci cesty do Čech, je Kosákovo sdělení v podstatě pravdivé.²⁰² Steed se Kosákovi omluvil, ale na schůzku si nepamatoval, protože v té době měl 30–40 schůzek denně a nevedl si záznamy.²⁰³ V českém vydání Steedových pamětí se Kosákovo jméno nakonec objevilo pod čarou. V době, když se Kosák vydával do Čech s prvním vzkazem pro Masaryka, byl již Voska v Americe.

Co si Voska odnesl z čtyřdenního pobytu v Anglii? Steedův doporučující dopis na Maxwella, reprezentanta *Times* v Americe, vědomí výlučného spojení s Masarykem i dobré kontakty na vlivné novinářské kruhy, spojení s českými krajany i přesvědčení o nesmírných schopnostech anglické policie a obdiv pro ni. Odnášel si i představu o nutnosti propojení českých krajanských komunit a jejich koordinace a uvažoval o zřízení sítě důvěrníků – informátorů. Věděl, že dobrá informovanost bude v době války prioritní. I když se k ničemu nezavázal, získal pozornost Wickama Steeda a jeho přátel, kteří v něm viděli dobrý kontakt na české krajany v Americe a možnost propojení s ostatními krajanskými obcemi, popřípadě s českými politiky doma. Voska dokázal přesvědčit o šíři svých možností. Koneckonců měl již za sebou první křest ohněm při pašování důvěrných dokumentů z Rakousko-Uherska a tento úspěch mu jistě dodal sebevědomí.

Poselství utvrdilo Voskův názor, že Masaryk stojí proti Rakousko-Uhersku. Po návratu do Ameriky se stal neochvějným stoupencem a propagátorem Masarykových myšlenek. Ověřil si, jak je důležitá komunikace, předávání informací a i když sám se úlohy posla poté již nikdy neujal, dokázal pro první období války, zhruba do počátku roku 1917, vytvořit celkem fungující spojení mezi Amerikou, dohodovými zeměmi a Rakousko-Uherskem a při tom využít i své rané konspirativní zkušenosti z přelomu srpna a září 1914. Voskův návrat do Evropy na jaře 1914 byl pro jeho život klíčový; následné válečné události jej pohltily natolik, že se cele dal k dispozici českému hnutí za nezávislost. Jistě na tom

²⁰⁰ AÚTGM, f. TGM – L, Cesta demokracie, k. 15. J. Kosák osobnímu tajemníkovi TGM, 23. 6. 1923.

²⁰¹ BL, Wickham Steed Papers, file 87. J. Kosák W. Steedovi, 25. 2. 1925.

²⁰² BL, Wickham Steed Papers, file 91. F. Kopecký W. Steedovi, 1. 3. 1925.

²⁰³ BL, Wickham Steed Papers, file 95. H. W. Steed J. Kosákovi, 12. 3. 1925.

mělo podíl jeho vlastenectví a pocit, že nyní je ta správná doba, kdy zahraniční Češi mohou něco udělat pro svou vlast. Navíc tento energický, emotivní a vitální muž miloval dobrodružství.

II. ZA HVĚZDNÉHO ČASU KRAJANŮ (PODZIM 1914–PODZIM 1915)

II. 1. Organizace

II. 1. 1. *Proti Rakousku: spontánní fáze nesouhlasu*

Voska se navrátil do Ameriky s úmyslem, že musí vytvořit hnutí, jehož cílem bude dosáhnout státního osamostatnění Čech; osobně tehdy vyhlásil válku Rakousku-Uhersku. Pokud měl představu, že bude muset začínat od nuly, mýlil se. Válečná situace vyvolala u českých krajanských organizací, sympatizujících se Srbskem, řadu protirakouských manifestací.²⁰⁴ Protesty se konaly v hlavních českých střediscích.²⁰⁵ V Chicagu byl založen Československý červený kříž (posléze Československý pomocný výbor), který v září uspořádal sbírkovou akci, jež měla „sjednotit národ k mohutné podpoře vlasti“ a který již v listopadu vyslal lékařskou expedici do Srbska.²⁰⁶ Noviny *Americká Osvěta* vycházející v Omaze uveřejnili 12. srpna článek redaktora Jana Janáka obsahující požadavek české

²⁰⁴ V USA na evropské události mělo demonstračně reagovat asi 600 000 Čechů a Slováků. HRUBAN, Z.: *Češi a Slováci v zahraničí*, rkp.

²⁰⁵ V Chicagu se 28. 7. 1914 konala protestní schůze v pavilonu Plzeňského pivovaru, kde se sešlo na 4000 účastníků, kteří mezi sebou vybrali asi \$ 3000 určených Srbům. Na demonstraci docházelo k emotivním výjevům – pošlapání rakouské uniformy [sic] doprovázené výkřiky „chceme být osvobozeni ze spárů rakouské orlice“. HRUBAN, Z.: *Češi a Slováci v zahraničí*, rkp.; J. V. Nigrin měl na této schůzi prohlásit, že „válka povede k porážce, snad i rozbití Rakousko-Uherska a že pro ten případ by měli zahraniční Čechové být připraveni, aby využítokovali dané situace k politické akci, směřující k osvobození starých vlastí ze staletého jha“. Tento výrok byl však i některými „národními pracovníky“ považován ze výstřelek nepřemýšlející horkokrevnosti. Další schůze se konaly v St. Louise (2. 8.), New Yorku (8. 8.), Clevelandu (9. 8.), Baltimore (10. 8.) a Bostonu (29. 8.) CHADA, Joseph: *The Czechs in the United States*. Washington 1981, s. 43; BENEŠ, V.: *České národní sdružení*, s. 7. Po první světové válce začaly pře mezi krajanskými obcemi, kde byla vlastně zahájena „politická akce“ roku 1914. *Český svět* uvedl, že tomu bylo v Chicagu, brněnská *Svoboda*, že to bylo v Omaze, prvenství vyhrazoval pro sebe též New York. *Český New York v době revoluce 1914–20: Sestaveno dle referátů podaných na konferenci Krajského výboru Československého národního sdružení v New Yorku 17. dubna 1921 v Národní budově*. New York 1921, s. 5.

²⁰⁶ Lékařská výprava financovaná J. W. Frothingamem odcestovala do Srbska 29. 10. 1914. Jejimi členy byli lékaři Jan Kára, Jan Rudiš-Jičínský a Duro Guča. J. Kára zemřel v roce 1915 v Srbsku na skvrnitý tyfus a je považován za první českoamerickou válečnou oběť. Zbývající se vrátili do New Yorku 4. 10. 1915.

samostatnosti či alespoň samosprávy²⁰⁷ a založení „Českého fondu“.²⁰⁸ První krok měli podle něj udělat svými peticemi i finanční podporou Češi v zahraničí a jako motto sbírky předkládal „Ať žijí Spojené státy Čechy, Morava, Slezsko a Slovensko!“ Tato výzva společně s alarmujícími zprávou, kterou přinesl 20. srpna deník *New York Herald* a posléze i další tisk o propuknutí povstání v Čechách, při němž padli za obět' přední politici – Kramář, Klofáč, Masaryk – a o Vltavě rudé českou krví,²⁰⁹ rozhodla, že se téhož dne sešla v New Yorku v místnostech Českého korporativního knihkupectví skupina členů Svazu svobodomyšlných, sdružených kolem časopisu *České volné myšlenky* a sepsala výzvu „Teď nebo nikdy“,²¹⁰ jež byla o dva dny později publikována v krajském tisku. Dne 24. srpna byl zvolen dvaceti pětičlenný výbor, který se o tři dny později veřejně představil jako Česko-americký výbor pro osamostatnění a podporu národa (Bohemian-American Committee for Independence of Bohemian Nation and Support to its People) a vyzval ke sbírkám pro „samostatnost zemí Koruny české“.²¹¹

V čele výboru stál předseda newyorského Dělnického amerického Sokola Adolf Koňas. Dalšími členy byli kupř. Tomáš Čapek, Josef Modr, Adolf Tvrdý, L. Pacák.²¹² První veřejná schůze se konala 5. září a kromě českých přívrženců se jí tajně účastnili i pracovníci rakousko-uherského konzulátu v New Yorku Rozwadowský a Kleinwächter, aby mohli potom informovat generálního konzula Alexandra von Nubera.²¹³ Výbor vydal leták „Pro samostatnost zemí koruny české – zdar české samostatnosti“,²¹⁴ který obsahoval také výzvu, aby se pod „rouškou pomoci“ strádajícím v Čechách sbíraly finanční prostředky určené k

²⁰⁷ „Evropské mocnosti mohou dáti, když budou diktovati podmínky míru, Čechům samostatnost, nebo alespoň jim umožniti samosprávu. A tu jest na nás, kteří žijeme mimo hranice Rakouska, abychom učinili v tom směru první krok, poslati ruské, anglické a francouzské vládě petice k tomu směřující, nebo abychom popř. poslali do oněch zemí své zástupce.“ NOVOTNÝ, J. O.: *Vzkříšení samostatnosti československé I*, s. 433.

²⁰⁸ Tato výzva byla zřejmě zacílena pouze k volnomyšlenkářům, neboť katolíci si založili vlastní Cyrilometodějský fond a socialisté organizovali Fond proletariátu. CHADA, J.: *The Czechs in the United States*, s. 44.

²⁰⁹ Zprávu, údajně zaslanou z Petrohradu přinesl i *Evening Journal* a *Svornost*. V novinách se mj. objevilo: „Revoluce v Praze. Praha po celý den v rukou českých vojáků. Postříleli důstojníky. Hrozné vraždění mužů, žen i dětí vyvolalo druhé povstání. Národní pomníky zničeny. Ruský konzul zavražděn... Tak zabili a rozsekali dr. Kramáře, tak zabili poslance Klofáče a utratili život prof. Masaryka... Kéž krev mučedníků českých zemí není prolita nadarmo a necht' volá i k nám, Čechům americkým rodné krve.“ V emotivně rozbourané době zcela zanikl, spíše byl i umlčen, hlas J. S. Vojana, který volal po nutnosti ověření informací. Podrobněji BENEŠ, Vojta: Masaryk a česká Amerika v počátcích války. In: *Naše revoluce*, roč. VII, sv. 2, 1931, s. 145 an.

²¹⁰ „'Dnes nebo nikdy', musí býti heslem každého Čecha... A jelikož naši bratři v Čechách nemohou v přítomné době a snad v nejbližší budoucnosti zcela nic učiniti, jest na nás, abychom něco učinili, jsouce zde v zemi svobody.“ *Český New York v době revoluce 1914–20*, s. 5.

²¹¹ Cílem výboru bylo: 1. Podporovat akci za osamostatnění staré vlasti, 2. podporovat hmotně válkou ochuzené a hladovějící krajany, 3. navázat styk se všemi spolky českými ve Spojených státech, 4. usilovat o zřízení ústředny, která by práce řídila, 5. navázat styky s Národní radou v Chicagu ve příčině budoucího programu, 6. vydání sběrací listiny a odbývatí schůze nejméně jednou týdně. *Český New York v době revoluce 1914–20*, s. 6–7.

²¹² PICHLÍK K.: *Zahranční odboj*, s. 61–62.

²¹³ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

²¹⁴ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1124/79.

akci²¹⁵ pro samostatnost. Ve dnech 24.–29. srpna se konal sjezd Československé podporující společnosti v Clevelandu, na kterém Jaroslav Salaba Vojan kritizoval postoj Rakousko-Uherska ke Slovanům a delegáti odhlasovali deseticentový příspěvek na válkou trpící krajané ve staré vlasti.²¹⁶

Stejně aktivně jako krajané v New Yorku vystoupili Češi v Chicagu. Tady člen realistické strany Josef Tvrzický-Kramer svolal na 19. srpna schůzku, na níž vzešel podnět ke schůzce představitelů chicagských svobodomyšlných organizací a spolků podporujících osamostatnění českých zemí. Dne 25. 8. 1914 vydala Česko-americká Národní rada (chicagská pobočka pražské Národní rady) svolání: „Jedná se o bytí neb nebytí našeho národa... tyranie německo-rakouská bude mít svůj konec... jedna věc je jistá a sice, že národ náš nade všechny jiné bude potřebovati podpory hmotné i mravní a té poskytnouti jemu bude moci jedině větev jeho česko-americká...“²¹⁷ Autor navrhoval, aby se nadále jednalo o tom, jak nejlépe pomoci vlasti hmotně a co udělat v zájmu samosprávy a neodvislosti české.²¹⁸

Na této schůzi bylo ustanoveno „Sdružení v zájmu samostatnosti české“. Poté se sešli zástupci tří chicagských organizací, tedy Česko-americké národní rady, Česko-americké tiskové kanceláře a Česko-slovanského pomocného výboru a 2. září založili v Chicagu České národní sdružení (Bohemian National Alliance),²¹⁹ jehož úkolem bylo „informovat americkou a evropskou veřejnost o požadavcích českého národa směřujících k jeho osamostatnění“.²²⁰ Předsedou sdružení se stal lékař Ludvík J. Fisher a tajemníkem vydavatel *Borce amerického* a *Šotka* Karel Vinklárěk. ČNS mělo pracovat jako koordinační orgán. Ludvík Fischer se těšil po celou dobu svého předsednictví uznání; potíže byly zpočátku s tajemníky.²²¹ Dne 18. září bylo chicagským ČNS vydáno svolání „Všem věrným Čechům“ v USA a Kanadě a v programu se objevil požadavek samostatnosti Čechů,

²¹⁵ V letáku, stejně jako v dalších publikacích, bylo použito slova „akce“, kupř. „ve prospěch akce samostatnosti české“. Odtud byli přívrženci hnutí posměšně nazýváni „aktéry“. VOSKA, E.: *Československá Amerika v revoluci*, s. 11. Kritický pohled na aktéry přináší IŠKA, František: *V zájmu národa – ve službách lidskosti. Soubor článků, psaných za války proti lživlasteneckému fanatismu, v Iškově Vesmíru*. [Chicago, 1917].

²¹⁶ HRUBAN, Z.: *Češi a Slováci v zahraničí*, rkp.

²¹⁷ VÚA – VHA, f. České národní sdružení (dále ČNS), k. 1, i. č. 1.

²¹⁸ BENEŠ, V.: *České národní sdružení*, 10.

²¹⁹ HRUBAN, Z.: *Češi a Slováci v zahraničí*, rkp.; K. Pichlík datuje založení Českého národního sdružení již 28. srpna. PICHLÍK, K.: *Zahraniční odboj*, s. 62.

²²⁰ PICHLÍK, K.: *Zahraniční odboj*, s. 62.

²²¹ Po krátké periodě působení K. Vinklárka nastoupil, opět na krátkou dobu, A. J. Melichar, po kterém nastoupil všeobecně vážený redaktor J. Salaba Vojan. V době jeho nástupu však byla organizace zmitána spory a netěšila se obecné důvěře a podpoře. V dubnu 1915 se stal tajemníkem Josef Kramer-Tvrzický.

k čemuž bylo považováno za nezbytné šířit obecné znalosti o Čechách a shromáždit peníze potřebné pro podporu lidí ve vlasti.²²²

V této době se začala formovat dvě přirozená centra zahraniční rezistence v USA – New York a Chicago, tedy města s početně silnou českou komunitou, dobře organizovanou a s vlastní inteligencí. Zde byla také nejvíce zastoupena první generace imigrantů, s osobním prožitkem života monarchie, příbuzenskými vazbami na Evropu a možná i díky jazykovým omezením s větší vazbou na krajanskou obec.

Veškeré srpnové akce se konaly v krajně emotivně vypjaté atmosféře; noviny sice referovaly o tom, co se děje v Čechách; zprávy však byly přemrštěné a nepravdivé. Krajané však nabyli dojmu neuvěřitelných perzekucí a byli přesvědčeni, že T. G. Masaryk a ostatní čeští politici jsou buď mrtvi či odsouzeni k smrti. Noviny byly plné výzev k sjednocení Čechů a připomínek českého původu: „Rozpěněná krev bije horečným tempem do skrání: česká krev kropí ulice! K české Americe, k českým exulantům volá rodná zem!“²²³ Nadnesenost zpráv byla zapříčiněna nedostatkem informací, který poskytoval velký prostor pro fantazii, a zároveň umožňovala rakouské straně dementování i faktograficky správných sdělení. Zprávy o Masarykově odsouzení k smrti měly za následek řadu protestních dopisů (např. Jane Adamsová, Grace Abbotová, Mary McDowellová, židovská organizace B'nai B'rith). Česko-americká tisková kancelář poslala žádost státními tajemníkovi Williamu Bryanovi, aby se zasadil o osvobození T. G. Masaryka – „šířitele amerických ideálů v Evropě“. V novinách byla nakonec publikována zpráva, že v Praze, podle sdělení amerického místokonzula, panuje klid. Další informace o Masarykovi však nebyly méně fantastické – měl se ozvat z Liverpoolu Charlesu Cranovi, že je na cestě do Ameriky. Uklidnění nastalo až po otištění dopisu Charlotty Masarykové sestře z 29. září 1914; všichni jsou v klidu a zdraví.²²⁴ Šíření poplašné zprávy o Masarykovi je potvrzením nejen žurnalistické senzacechtivosti, naprosté neinformovanosti, ale i toho, čemu byli lidé ochotni uvěřit a jakou pozici Masaryk v Americe zastával.²²⁵

Z výše popsaných akcí a proklamací nelze vyvozovat jednotný program, akce byly spontánní a postrádaly promyšlenou koordinaci. Na počátku války bylo více variant postupu i představ o konečném cíli, ke kterému se spěje. Nejaktivnější byly od počátku kruhy krajanů orientovaných svobodomyšlně, volnomyšlenkářsky, socialisticky, protiklerikálně a

²²² PICHLÍK, K.: *Zahraniční odboj*, s. 64.

²²³ BENEŠ, V.: *Masaryk a česká Amerika v počátcích války*, s. 146.

²²⁴ HRUBAN, Z.: *Češi a Slováci v zahraničí*, rkp.; BENEŠ, V.: *Masaryk a česká Amerika v počátcích války*, s. 148–51.

²²⁵ K Masarykovu vztahu k Americe a předválečným pobytům viz KOVTUN, George, J.: *Masaryk and America: Testimony of a Relationship*. Washington 1988.

Sokolové.²²⁶ Z tohoto okruhu vzešla, poměrně rychle, myšlenka samostatného českého státu, která byla již na podzim 1914 obohacena o nutnost spolupráce se Slováky. Vyjednávání vzájemného poměru obou národů bylo na programu vzájemných konzultací po následující měsíce a léta a symbolicky tak v prostředí demokratické Ameriky ukazovalo na budoucí nesnáze mezi Čechy a Slováky. Tato představa získávala své stoupence postupně, v delších časových horizontech.²²⁷

Čeští volnomyšlenkářsky orientovaní krajané uznávali autoritu T. G. Masaryka a neměli pochyby o jeho vedoucí roli – to usnadnilo koordinaci hnutí a vyloučilo boje o vedoucí postavení. Přes zanícení a nadšení nebyla cesta k jednotné, programově i institucionálně, organizaci jednoduchá: „Nebylo jednotné organizace, staří národní vůdcové, pokud možno o takových mluvit, zůstali stranou, nebylo programu, ani znalosti skutečného stavu věcí v Čechách. Naopak bylo mnoho přehnaných zpráv, zmatků a neujasněností. Ve výše uvedených skupinách sympatizantů samostatného českého státu nebylo ale pochyby o opravdovém stanovisku československého [sic] člověka v Americe.“²²⁸ Přestože se obecně přiznává malá politická zkušenost amerických Čechů, protirakouské manifestace byly dokladem, že „americká kolonie dovedla jednat samostatně a ze své vlastní iniciativy, [což slouží] jako doklad mnohem větší vyspělosti amerických Čechů, než jim byla před válkou obvykle přiznávána...“²²⁹ Vystoupení českých krajanů, emotivní a rozhodné, tak na počátku války kontrastovalo s vlažným přístupem americké politické reprezentace k evropským událostem.²³⁰

Voska se k rozbouřené krajanské atmosféře rychle připojil. Čtyři dny po svém příjezdu do New Yorku pronesl 13. září v newyorské sokolovně projev, že se Čechům v

²²⁶ GARVER, Bruce M.: Czech-American Freethinkers on the Great Plains, 1871–1914. In: LUEBKE, Frederick C. (ed.): *Ethnicity on the Great Plains*. Lincoln 1988, s. 147–169; CHADA, *The Czechs in the United States*, s. 43.

²²⁷ RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století: I. Česko-slovenské vztahy 1914–1939*. Bratislava, Praha 1997.

²²⁸ HRUBAN, Z.: *Češi a Slováci v zahraničí*, rkp.

²²⁹ PERGLER, Karel: *Politická bilance československé Ameriky*. Praha 1920, s. 11.

²³⁰ Prezident Wilson byl v létě 1914 zaměstnán především konfliktem s Mexikem a nemocí své ženy, a tak nevěnoval událostem spojenými s atentátem na Františka Ferdinanda d'Este přílišnou pozornost. Předvídání vývoje politických událostí bylo za hranicemi možností Office of Naval Intelligence. Předním místem pro vytváření zahraničně politických odhadů a zpravodajství byl State Department. Úřad dostával informace od amerických legací a agentů, ale neměl zvláštní oddělení pro uchovávání, třídění a vyhodnocení takovýchto informací. Jediný, kdo všechny tyto zprávy četl, pamatoval si a dokázal vyhodnotit byl Alvey Augustus Adee, druhý asistent státního sekretáře. Ten však byl od května 1914 na několikaměsíční cestě na kole po Evropě. V době prázdnin měli i ostatní pracovníci úřadu dovolenou. Pouze Frank Mallet, generální vicekonzul v Budapešti, si uvědomil hrozivost konfliktu mezi Rakousko-Uherskem a Srbskem a napsal o tom 13. července hlášení. Vzhledem k úsporným opatřením poslal zprávu poštou a ne kabelogramem. Zpráva přišla samozřejmě pozdě, ve vyhrčené době, kdy byl konflikt na spadnutí a v Americe o něm již věděli z telegramů. Evropský konflikt byl pro Ameriku překvapením. O'TOOLE, G. J. A.: *Honorable Treachery*, s. 213–215. Podle britského námořního atašé Guy Gaunta si neuvědomovalo blízký nebezpečí války ani britské velvyslanectví ve Washingtonu. GAUNT, G.: *The Yield of the Years*, s. 133.

Americe naskytla možnost vést odboj proti Habsburkům a zasloužil se o přijetí rezoluce pro úplnou samostatnost českých zemí. Tentýž den podal zprávu o situaci v Čechách členům Svazu česko-amerických novinářů a různým veřejným osobnostem o Masarykově akci, „Jejíž se stal od počátku bezvýhradným apoštolem“.²³¹ Dne 5. října zase promluvil v Central Opera House na téma „Čechy budou republikou?“ a poté se vydal na cesty. Chtěl navštívit redakce hlavních českých časopisů a získat jejich souhlas pro postup Svazu žurnalistů.²³²

Místo aby pokračoval ve svém podnikání,²³³ začal se Voska, zcela zaujat myšlenkou samostatného českého státu, podílet na organizování krajanského hnutí; na podzim se vydal osobně do Clevelandu, Omahy a Chicaga.

II.1. 2. „*Nejsme Rakušany*“ – *Voskova pomoc internovaným Čechům*

Mnozí členové česko-americké komunity, stejně jako Voska, byli již naturalizovaní Američané; měli tedy americké státní občanství. Někteří zůstali občany rakousko-uherské monarchie – jedním z důvodů mohl být nedostatečně dlouhý pobyt v USA, potřebný pro udělení občanství. Tito Češi se posléze dostali na počátku války do nesnází. Jejich hlavním problémem bylo, zda mají jako věrní poddaní uposlechnout výzvy rakousko-uherského velvyslance v USA Constantina Dumby, aby se záložníci ve věku do 42 let vrátili do Evropy a vstoupili do armády. Většina uposlechnout nehodlala. Chicagská *Svornost* koncem července apelovala: „Zdejší rakouský konzul má halucinace, že 75 000 rakouských záložníků pojede do Rakouska ke svým plukům pomáhat udržovat pohromadě tu černožlutou rakouskou bandu. Povídali, že mu hráli!“ A aby bylo jasno, otiskla ještě varování před návratem domů, vyzdvihující fakt, že Angličané zatýkají Rakušany.²³⁴ Skutečné potíže nastaly krajanům ve státech, které byly s Centrálními mocnostmi ve válečném stavu – zde se dostávali do speciálních zajateckých táborů pro příslušníky nepřátelského národa. V těchto zemích zavládl strach před špióny a občané Rakouska-Uherska byli všichni, bez rozdílu, považováni za protivníky.

²³¹ TOBOLKA, Zdeněk: *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby. IV. 1914–1918*. Praha 1937, s. 127.

²³² Paměti kapitána Em. V. Vosky, In: *Jas*, VIII, č. 2, 1934, s. 11.

²³³ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. V dopise z 24. 11. 1914 sděloval Voskovi Franta Anýž, že obdržel jeho lístky z 13. a 22. října a oznamoval, že po novém roce bude asi dosti vyhlídek na vyřizování objednávek, ale „nyní však jest to chabé“.

²³⁴ BENEŠ, V.: *Československá Amerika v odboji*, s. 76.

Mnohým Čechům vadilo, že byli zahrnuti do skupiny Rakušanů, a to nejen kvůli osobním nesnázím, ale i kvůli tomu, že svou identitu spojovali se svou bývalou vlastí, za kterou považovali Čechy, tedy tzv. širší vlast,²³⁵ či s novým domovem a nechtěli být považováni za Rakušany. A tak dávali najevo svůj nesouhlas s rakouskou politikou. Motivace mohla být různá – od přesvědčeného protirakouského postoje až po neochotu bojovat – mnozí odešli z monarchie, aby nemuseli do armády.²³⁶ Někteří se chtěli takto vyreklamovat z internačních táborů, které byly zřízeny v Anglii a Francii. Francouzská vláda hned po mobilizaci vyhlásila, že němečtí a francouzští občané, kteří neodjedou domů, budou internováni v speciálních táborech. Někteří Češi tedy odjeli ze strachu z internace do Švýcarska a Španělska. Několik set českých dobrovolníků se přihlásilo do francouzské armády a 300 z nich bylo zařazeno do cizinecké legie.²³⁷ Ve Francii a v Rusku bylo možné táborům uniknout vstupem do armády, což v Británii možné nebylo. Češi v Británii založili českou legii (v zimě 1915 měla 150 členů) a „činili vše, aby byli uznáni jako přátelé [a]... aby nebyli dáni do zajetí s Němci“.²³⁸ Američtí Češi horlivě vyjadřovali svou podporu dohodovým mocnostem a oddanost Americe a ti, kteří chtěli bojovat v řadách Dohody, odešli do Kanady či do Francie.

Nedlouho po svém příjezdu do Ameriky se Voska, společně s Adolfem Tvrdým a Tomášem Čapkem odebral na anglické, francouzské a ruské vyslanectví ve Washingtonu, aby zde navázali styky a především upozornili na české aspirace.²³⁹ Ukázali tak na jaké z válčících stran Češi stojí a koho podporují; nepřiklonili se na stranu svého bývalého státu Rakousko-Uherska a neidentifikovali se s jeho válečným postupem. Voska byl dobře informován o situaci krajanů v Anglii,²⁴⁰ a důležitou částí jeho aktivit na podzim 1914 se stala snaha osvobodit Čechy z internačních táborů, především v Anglii a Kanadě. Jedním z bodů jednání na britském vyslanectví byla otázka internovaných krajanů. Voska, jako jeden z krajanských zástupců, přednesl anglickému velvyslanci v USA Cecilu Spring Riceovi prosbu, aby Češi a Slováci, internovaní v Anglii a Kanadě, byli propuštěni.²⁴¹ O situaci

²³⁵ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. J. Sýkora E. Voskovi, 17. 2. 1915.

²³⁶ Podle novin *Hlas* více než 170 000 obyvatel Rakousko-Uherska ve vojenském věku odešlo z monarchie. CHADA, J.: *The Czechs in the United States*, s. 43.

²³⁷ PICHLÍK, K.: *Zahraniční odboj*, s. 70–71.

²³⁸ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. F. Kopecký E. Voskovi, 15. 2. 1915.

²³⁹ NOVOTNÝ, J. O.: *Vzkříšení samostatnosti československé I*, s. 435.

²⁴⁰ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. Materiály o jednání anglických Čechů o vstupu do britské armády pravděpodobně Voska získal při svém pobytu v Londýně, protože některé opisy jsou napsány na hlavičkovém papíru hotelu Three Nuns, kde Voska bydlel. V této době War Office nabídka, aby byla vytvořena London Bohemian (Czechish) Legion, odmítl. Dopisy s českými nabídkami vstupu do armády datované v srpnu 1914 byly později otištěny W. Steedem v *The Times* jako důkaz české loajality.

²⁴¹ PICHLÍK, K.: *Zahraniční odboj*, s. 63.

internovaných Čechů informoval i ostatní krajany a vyzýval je k nejrůznějším akcím, které by je podpořily, např. k návštěvě velvyslance Springa Rice.²⁴²

Koncem října 1914 dostal Voska narychlo tužkou psaný dopis od Františka Kopeckého z Londýna; dopis přivezli krajané, byl tedy psán otevřeně beze strachu ze čtení cenzorem. Sděloval, že mnoho krajanů bylo proti jejich vůli převezeno do „kempů“ shromažďujících válečné zajatce. Obával se, že pokud nebudou Češi „uznáni za přátele“, pak i on bude muset jít do tábora. Netajil své zklamání, ale nepřál si, aby byla situace českých krajanů zveřejněna: „Mám pořád pevnou naději, že zvítězíme a dobudeme správného uznání... V Rusku a Francii Čechové nejsou nepřáteli, proč svobodná Anglie měla by si hrát na tyрана. Žádná omluva by pak pro Anglii nebyla, my se staráme dost, aby naše postavení bylo známo.“ Kopecký upozornil Vosku, pokud nedostane od něj další zprávy, znamená to, že i on je zatčen. V tomto případě mohl Voska zveřejnit americké slovanské veřejnosti, jak se s jejich krajany, „kteří se nabídli od počátku války obětovati... své životy“, v Anglii zachází.²⁴³ Dne 28. října Kopecký sděloval, že již padesát krajanů se nachází v táboře vězňů: „Každý den jich pár schytáno... z naší legie 37 krajanů, aby uniklo té potupě, se přihlásilo u francouzského vyslance; jaký to rozdíl, hned byli přijati, pas jim vystaven a posláni do Francie... mnoho krajanů odjíždí do Ameriky, aby ušli osudu campu...“²⁴⁴

Po pádu Antverp, 10. října 1914, začalo v Británii houfné zatýkání Němců a Rakušanů. Díky Steedově intervenci a dlouhotrvajícím projevům české loajality vůči Anglii, slíbil náčelník londýnské policie, že Češi budou ze zatýkání vyňati. Ti, kteří již byli zatčeni, měli být po zjištění národnosti a zachovalosti, propuštěni na svobodu. Proto byl ze zástupců České legie a Podpůrného svazu Čechů vytvořen orgán nazvaný Czech Committee, který měl evidovat krajany zadržované ve všech táborech a zajistit jejich propuštění na svobodu. Podařilo se jim nalézt na dvě stě internovaných Čechů²⁴⁵ a jejich údaje byly předány na War Office a Home Office.²⁴⁶

²⁴² VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štepinovi, 11. 11. 1914.

²⁴³ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. F. Kopecký E. Voskovi, dopis doručen 29. 10. 1914. Kopecký však chtěl, aby byl obsah jeho dopisu držen v tajnosti, protože se stále domníval, že „Angličané nejsou schopni tak bídně jednati“.

²⁴⁴ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VII, č. 21, 1933, s. 10. Citován dopis F. Kopeckého E. Voskovi z 28. 10. 1914.

²⁴⁵ Podle pozdější informace F. Kopeckého mělo být koncem roku 1914 v internačních táborech asi 400 Čechů. VÚA – VHA, f. London Czech Committee (dále LCC), k. 24. F. Kopecký odbočce ČNS v Manchesteru, 16. 8. 1916.

²⁴⁶ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. F. Kopecký E. Voskovi, 15. 2. 1915.

V listopadu 1914 informovali L. Fisher, A. Melichar a J. F. Štěpina jménem Českého národního sdružení velvyslance Spring Rice, že Češi jsou internováni jako Rakušané v Anglii a považováni za nepřátele, přestože jednatřicet Čechů nedávno na vlastní útraty odjelo z Londýna do Francie, aby vstoupili do francouzské armády, i když nejsou francouzskými občany. Spring Rice byl vystaven cílevědomé české nátlakové akci; dostával dopisy, telegramy se žádostí o přijetí i informační materiály o situaci v internačních táborech.²⁴⁷ Nebyly mu psány pouze všeobecné deklarace, intervence byly prováděny také v jednotlivých případech – Voska neváhal psát velvyslanci o pomoc, když chtěl americký zaměstnavatel poslat svého českého zaměstnance na Bermudy a ten se obával zatčení.²⁴⁸

Voska naléhal i na Wickhama Steeda; 12. listopadu mu zaslal kabelogram s výzvou Čechů v Americe, aby apeloval na krále, že by mělo být s krajany v Anglii zacházeno stejně jako v Rusku či ve Francii a o den později jej zase vyzýval, aby šel v této věci intervenovat do parlamentu.²⁴⁹ Počátkem prosince 1914 H. W. Steed odepsal Voskovi. Poděkoval mu za dopis a sděloval, že dva měsíce spolupracuje s Františkem Kopeckým v otázce zacházení s Čechy v Anglii. Byl úspěšný a přesvědčil policii a Home Office, aby přijaly záruky pana Kopeckého a jeho přátel za ty internované, jež byli známi jako patriotičtí a spolehliví. Stejně zacházení zařídil pro Poláky a Srbo-Chorvaty. „Problém byl v každém případě, jak najít nějakou formu, která by pomohla britským autoritám, aby rozlišili mezi Slovany bona fide a různými Židy, Němci a pro-Němci z Čech, Haliče a dalších míst, které nemůžeme považovat jinak než za 'nepřátelské cizince'.“ Dále Voskovi sděloval, že policejní orgány dávají různým výborům rakousko-uherských Slovanů právo, aby vydávaly pasy (osvědčení opatřené fotografií, že majitel, přesto, že je rakouský poddaný, je skutečně přítel). Podle Steeda bylo mnoho Čechů internováno omylem, ale nyní jsou již propuštěni na svobodu. Avšak otázku, aby mohli sloužit v armádě, rozhodl War Office zatím negativně. Pisatel vyjádřil přesvědčení, že postupně, krok za krokem, pozná ministerstvo rozdíl mezi jednotlivými rakouskými národnostmi a že je nutno každého hodnotit podle přístupu k válce. Vyzval Vosku, aby na něj spoléhal, že bude dělat vše, aby se získalo pro Čechy v Anglii plné uznání.²⁵⁰ Pro britské úřady nemohlo být ovšem jednoduché rozlišovat mezi formálním zařazením a osobním přesvědčením jednotlivců.

²⁴⁷ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1124/79. Bohemian Committee C. Spring Riceovi, 13. 11. 1914.

²⁴⁸ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. C. Spring Rice E. Voskovi, 27. 1. 1915.

²⁴⁹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska H. W. Steedovi, 12. 11. 1914; ČMS, f. E. Voska, př. č. 1124/79. E. Voska H. W. Steedovi, 13. 11. 1914.

²⁵⁰ AÚTGM, f. TGM – V, I-11/V-7. W. Steed E. Voskovi, 7. 12. 1914. Opis dopisu.

Je otázka, jaká kritéria byla zvolena, jak pro zjišťování národnosti, tak vhodnosti pro propuštění. Ve Steedově dopise z 7. prosince 1914 můžeme hledat první klíč pro jejich určení. Měl to být Slovan, ovládající slovanský jazyk a prohlašující svůj protirakouský či protiněmecký postoj; Steed nezahrnoval do této skupiny Židy. Na základě ověření mohl být internovaný propuštěn na svobodu a nebýt považován za nepřítele.²⁵¹ Určování správného slovanského patriota – tak se popis vhodného kandidáta objevuje ve Voskově korespondenci – muselo být jistě do značné míry subjektivní a ovlivněno nejen snahou internovaného dostat se z tábora, ale i ze strany krajanských činovníků získat na svou stranu co nejvíce příznivců. Kopecký, člen výboru provádějícího výběr zatčených, uváděl jako kritérium českou národnost a pro-britské sympatie.²⁵² Krajanům byly vydávány zvláštní národnostní legitimace. Důležitým kritériem byl jazyk, ale v táborech se někdy k české národnosti přihlašovali lidé, kteří obtížně zvládali češtinu – což není zase tak obtížné si představit po letech strávených v cizině. V tom případě komise zkoušela „sympatie“: „Říkáme mu, že přistupuje k nám a současně k legii, která bude vyslána brzo proti Němcům. Mnohý z nich se ovšem zdráhá, a tak se prozradí.“²⁵³ Jakmile vyslýchaný projevil váhání, nebo ho z nějakých dalších příčin komise neuznala za správného slovanského patriota, nebylo vystaveno doporučení k propuštění. Konečné slovo však měly nakonec stejně britské úřady – War Office, které důvody svého zamítnutí nesdělovaly (v únoru 1915 tak ze zhruba sta uvězněných nebyli propuštěni čtyři).²⁵⁴ Zdá se tedy, že kritériem pro to, kdo bude zahrnut do české zahraniční komunity byla jednak etnicita vyjádřená především jazykem (jazyková dokonalost je však u lidí dlouhodobě pobývajících v zahraničí často ošemetným měřítkem) a oddanost vůči nové vlasti. Je to tedy princip etnické sounáležitosti kombinovaný s občanským. Protože se Češi negativně vymezili vůči původní občanské, rakouské loajalitě, dá se v tomto případě říci, že problém dvojí loajality nepředstavoval v době války pro Čechy žádnou otázku či potíž.

Kopecký měl za to, že zkušenost z internování měla i své kladné stránky. Upozornila na Čechy, jejich aspirace, postavení a priority a „z lidí (Čechů) netečných a národně lhostejných stali se patrioti, neboť teprve v campu poznali, co za pakáž jsou Němci, jak

²⁵¹ Podle civilní klasifikace se v Británii rozlišovali B. S., A. S., N. S., E. S. – British Subject, Allied Subject, Neutral Subject, Enemy Subject. Vojenská rozvědka měla kódování od AA po BB. Tedy od „Absolutely Anglicized“ či „Absolutely Allied“ po BB, tedy „Bad Boche“, či undoubtedly hostile. ANDREW, C.: *Secret Service*, s. 175.

²⁵² ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. F. Kopecký E. Voskovi, 15. 2. 1915.

²⁵³ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. J. Sýkora E. Voskovi, 17. 2. 1915.

²⁵⁴ TAMTÉŽ.

jednomyslně jsou zaujati myšlénkou zdrtiti vše, co není německé“.²⁵⁵ Kopecký Voskovi zdůraznil, že žádný Čech v táboře nezahynul a všichni se vrátili v dobrém zdravotním stavu. Podle těchto informací mohli bychom usuzovat, že internační zkušenost Čechy ještě více vyhranila protiněmecky – „nebude nám vládnout Habsburg ani žádný jiný Němec“ – což v kontextu vypjaté válečné propagandy nebylo nic neobvyklého.²⁵⁶

Rok 1914 končil v záležitosti pomoci internovaným Čechům úspěšně – 25. prosince 1914 psal Voskovi velvyslanec Spring Rice, že se dozvěděl dobrou zprávu o situaci Čechů v anglických zajateckých táborech a žádal, aby mu Voska sdělil kontaktní osobu v Kanadě, která by mohla zajistit spolehlivé lidi pro práci s internovanými. Spring Rice by uvedené jméno pak sdělil kanadské vládě, aby mohla učinit potřebné kroky k osvobození Čechů.²⁵⁷ Voska velvyslanci sdělil, že pro identifikaci Čechů v kanadských táborech byl vybrán Adolf Tvrđý, jemuž je nutno dodat pověřovací listiny a instrukce, aby mohl neprodleně odjet. Voska zvláště vyzdvihl, že Tvrđý je občan USA a že si je vědom, že musí být velmi obezřetný, než někoho doporučí k propuštění z tábora a že k určení pravého českého či slovenského vlastence mu budou sloužit i reference dalších osob. Voska navrhl, že přečte velvyslancův dopis na konferenci důvěrníků Česko-amerických výborů pro osamostatnění a podporu českého národa v New Yorku 2.–3. 1. 1915.²⁵⁸ Podle protokolu konference k tomu nedošlo.²⁵⁹

Hned po obdržení zprávy od Spring Rice, oznámil Voska Štěpinovi, že Česko-americký výbor je oprávněn jmenovat zástupce pro identifikaci Čechů (Bohemians) v Kanadě. Žádal Štěpinu, aby někoho jmenoval pro západní Kanadu a oni v New Yorku pověří pracovníka pro východní část. Povinností bude jet do Manitoby, Saskatchewanu a Alberty, vysvobodit Čechy z vězení, získat nazpět jejich konfiskovaný majetek a vydat jim legitimaci. Voska podtrhl, že tato informace není určena tisku.²⁶⁰ Byl překvapen a dotčen, když mu Štěpina neoznámil druhé jméno českého zástupce a poslal mu rozhořčený dopis, ve

²⁵⁵ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. F. Kopecký E. Voskovi, 15. 2. 1915.

²⁵⁶ VÚA – VHA, f. LCC, k. 24. Představitelé londýnských Čechů spolupracovali od roku 1915 s The Anti-German Union, která si jako heslo vytkla: No German Labour, No German Goods, No German Influence, Britain for the British.

²⁵⁷ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. C. Spring Rice Voskovi, 25. 12. 1914.

²⁵⁸ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska C. Spring Riceovi, 8. 1. 1915. V protokolu z jednání není zmíněno velvyslancovo jméno ani dopis, ale byl přijat následující program politické práce: „Hlavní činností politickou budiž zachraňovací práce ve prospěch Čechů v těch zemích, kde jako Rakušané za nepřátele jsou považováni. Budiž pečováno o to, aby ustavičnými zachraňovacími pokusy a veřejnou akcí pomocnou byly jinonárodní, zvláště pak anglické a francouzské vrstvy nejširší seznamovány s českými záležitostmi a požadavky, které eventuálně vyplynou z utvářivších se poměrů všeevropských.“

²⁵⁹ AÚTGM, f. TGM – V, VIII, 18-a/21. Protokol Konference důvěrníků Č. A. výboru pro osamostatnění a podporu českého národa.

²⁶⁰ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štěpinovi, 5. 1. 1915.

kterém si stěžoval, že organizačně i finančně má tuto akci pokrýt New York. „Jest přec první příležitost, kde Češi budou docela jako nerakušani reprezentováni, a proto jsem očekával, že to bude pro Vás vítanou příležitostí ke společné práci... Nemohu pochopit, co vlastně chcete v ohledu politickém dělati... tedy pařížská konference, na které se zúčastní ti krajané, jež nebyli zařazeni do armády trojdohody, konference ta zdá se Vám důležitější, než svoboda a majetek 100 a více krajanů v Kanadě... nejdříve je třeba vykonat organizační práci doma a pak jít teprve jinam...“²⁶¹

Češi internovaní v britských táborech byli propouštěni postupně a jejich zařazení do normálního života (pokud je možno tohoto termínu za války použít) bylo umožněno finančními dotacemi amerických krajanů.²⁶² Přesto mnozí zůstávali v táborech ještě po další dlouhé měsíce, někteří i roky. Postupně se k Čechům začalo hlásit více internovaných – Kopecký psal v červenci 1915, že se k české národnosti hlásí ti, kteří nebyli dříve známi a ani se dříve nezapojovali do práce žádného spolku.²⁶³ Internovaným Slovákům v Kanadě přispěla, s jistým zpožděním, Slovenská liga v Americe (SLA). Albert Mamatey navštívil ve Washingtonu velvyslance Spring Rice a SLA poslala britskému generálu Otterovi a generálu Hughesovi memorandum; každý navíc dostal knihu Setona-Watsona pojednávající o národnostní otázce v Uhrách. Přestože Češi proklamovali, že se postarali i o Slováky, mnoho jich ještě v táborech zůstalo a zmocněnec SLA Matuš Gazdík je pak obtížně dostával na svobodu.²⁶⁴

Voska si uvědomoval priority práce i limity krajanských organizací. Vytkl Kopeckému, že se snaží získat Čechy do anglického vojska; zdálo se mu to nevhodným tříštěním sil: „Prosím Vás, věnujte pozornost pouze jedné věci pro přítomnou dobu: dostati ven z vězení všechny české zajatce, a psáti do většího počtu anglických novin o českých záležitostech, a tak seznamovat širší veřejnost s našimi potřebami.“²⁶⁵ Zdůrazňoval, že politika se má zanechat vůdcům českých politických stran a znovu varoval: „Přílišná horlivost jest nebezpečna a mohla by být spíše škodlivá.“²⁶⁶ Na druhé straně Voska, poněkud nadneseně a nepřesně, sděloval Masarykovi: „V Anglii, Francii a Rusku máme

²⁶¹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štěpinovi, 11. 1. 1915.

²⁶² VÚA – VHA, f. LCC, k. 24. F. Kopecký odbočce ČNS v Manchesteru, 16. 8. 1916. Většina propuštěných byla číšníci a krejčími. Krejčí neměli s uplatněním problémy, ale pro číšníky založil Jan Sýkora zprostředkovací agenturu Slavia, která jim bezplatně pomáhala nalézt zaměstnání.

²⁶³ VÚA – VHA, f. LCC, k. 24. F. Kopecký L. Fisherovi, 27. 7. 1917.

²⁶⁴ SNA, f. SLA, k. 2. Výstřižek z novin o činnosti Slovenské ligy v Americe za války, neúplné, nedatováno. Podle tohoto článku bylo Slováků zavřených v Kanadě na 200 a byli propuštěni do počátku roku 1916.

²⁶⁵ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska F. Kopeckému, 16. 1. 1915. Podle Voskovy rukopisné poznámky v záhlaví dopisu mělo být v té době v internaci na Isle of Man 50–80 Čechů.

²⁶⁶ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska F. Kopeckému, 16. 1. 1915.

výbory, které konají českou „konzulární“ službu. Totéž prosadíme tento týden v Kanadě pomocí angl[ického] velevládnictví ve Washingtonu. Pracujeme na česko-slovanských pokusech zachraňovacích, pokud se vojenských vězení týče.“²⁶⁷ V březnu 1915 se Voska zmínil Charlesu Craneovi o úspěchu své organizace, která přesvědčila britské představitele, aby propustili ze zajateckých táborů v Anglii a Kanadě uvězněné Čechy a vrátili jim konfiskovaný majetek.²⁶⁸ Ve stejné době poděkoval dopisem britské ambasádě ve Washingtonu za pomoc internovaným v Kanadě a nabídl své služby.²⁶⁹ Situace zajatců se přechodně zhoršila po potopení Lusitánie, kdy byly jejich záležitosti předány Alien Advisory Committee. Ti, kteří měli být propuštěni počátkem června, byli znovu prověřováni, znovu proběhlo sčítání a jejich propuštění se o několik týdnů opozdilo.²⁷⁰

Na jaře roku 1915 byla tedy snaha amerických Čechů pomoci internovaným krajanům již docela dobře zvládána a na dobré úrovni byla i komunikace s úřady. Akce byla důležitá – naučila české představitele formulovat své požadavky, vyjádřit svou identitu (ne-Rakušani) a postavit se za ty, kteří sdíleli stejné hodnoty. Češi se dokázali zorientovat ve válečné byrokratické mašinérii a nebáli se vyjednávat, a to i dost urputně. Především však bylo pomoheno řadě nešťastníků, kteří se ocitli v nezáviděníhodné situaci neúmyslných nepřátel. Tím, že se Češi v zemích Dohody, zařazení do ohrady nepřátel, pokusili definovat svou identitu, přispěli i k vyjádření identity Čechů v Americe. Voska tento pocit vyjádřil v dopise editorovi *The New York Times*, odpovědí na otázku, zda lidé českého původu (Bohemian birth) jsou Češi nebo Rakušané. Omyl, že jsou Češi (the Bohemians or Czechs) Rakušany vysvětlil tím, že Češi žijí pod rakouskou vládou, ale že si zaslouží vlastní stát, který by byl životaschopný.²⁷¹ Mnohaměsíční úsilí Vosky a jeho amerických spolupracovníků pomoci internovaným Čechům bylo úspěšné. Pomohlo nejen jednotlivým lidem, ale i celému zahraničnímu hnutí. Vyčlenilo Čechy ze svazku rakouských občanů, představilo je jako ty, kteří chtějí být spojenci Dohody.

²⁶⁷ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 2. 2. 1915.

²⁶⁸ Columbia University, Bakhmeteff Archive (dále BA), Charles R. Crane Papers, box 2. Memorandum of Conversation had to-day with Emanuel V. Voska in reference to Bohemian situation, 3. 3. 1915.

²⁶⁹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska British Embassy ve Washingtonu, 19. 3. 1915.

²⁷⁰ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. J. Sýkora E. Voskovi, 17. 2. 1915. Češi byli v té době podrobeni restrikci, stanovené pro cizince, podle které jim byla vymezena zóna 5 mil okolo bydliště, které nesměli opustit po deváté hodině večerní. Stejným omezením byl vystaven po svém příjezdu do Londýna i Masaryk, který byl považován za „Enemy Alien“ a dokonce mu bylo naznačeno, že by mohl být na půl roku zavřen. Přestože měl srbský pas, byl podle místa narození považován za Rakušana, nebyl mu povolen telefon a zadržovány telegramy. Masaryk se domníval, že má díky pasu srbské občanství, a tím pádem může být považován za spojence. SSEES, Seton-Watson Papers, box 16. T. G. Masaryk R. W. Seton-Watsonovi, 27. 11. 1915, 28. 11. 1915.

²⁷¹ VOSKA, Emanuel: Bohemia's Ambition, *The New York Times*, 25. 6. 1915, s. 10; AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. Výstřížek článku E. Vosky Bohemia's Ambition, 25. 6. 1915.

II. 1. 3. Podpora pro Masaryka

Voska byl po svém návratu byl ve výjimečném postavení – byl nejlépe informován o úmyslech domácích politiků, jako jediný měl kontakt na Masaryka²⁷² a dokonce byl jím pověřen, aby vstoupil v jednání s americkým podnikatelem a mecenášem Charlesem Cranem.²⁷³ Ten jej při návštěvě ujistil, že budou-li američtí Češi držet svou agitaci za nezávislost Čech v rozumných mezích, nebude jim americká vláda bránit.²⁷⁴ Voska byl velmi horlivým propagátorem osobnosti T. G. Masaryka a jeho politického programu; dá se říci, že jedině Masaryk pro něj představoval absolutní autoritu. Byla to zajisté i jeho zásluha, že Masaryk posléze ovládl nejdůležitější pozici v zahraničním odboji a že hlavní směr určoval politik příšlý z domova a ne zahraniční krajané. Myšlenku, že zahraniční Češi musí domácím politikům všemožně, především finančně, pomáhat, ale nemohou si osobovat mluvit jménem českého národa si Voska pravděpodobně osvojil, i když ji ne vždy dodržoval, během letních rozhovorů s Masarykem v Praze.²⁷⁵

Voskův hlavní zájem se zaměřil na získávání peněz a široké podpory pro T. G. Masaryka, kterého prosazoval jako jediného možného vůdce. V krajanských komunitách, liberálně či socialisticky zaměřených měl Masaryk značný vliv a vybraní krajané byli informováni Voskou o jeho záměrech postavit se proti Rakousko-Uhersku a získat pro české země samostatnost.²⁷⁶

Poté, co Masaryk odjel v prosinci 1914 do zahraničí, vyvinul Voska akci, aby Masaryk v cizině zůstal jako definitivní vůdce, a to nejlépe v Americe. Pro zajištění jeho bezpečného pobytu v USA a především Masarykova souhlasu s ním se snažil zabezpečit

²⁷² Před odjezdem do zahraničí si Beneš poznamenal Masarykův výklad programu, ve kterém mj. stálo: „Adresy přátel Masarykových v cizině: Steed, Madame Rose, Seton-Watson, Denis, Miljukov, Voska.“ Voska tedy zaujímal v té době jako jediný z USA prominentní postavení. BENEŠ, Edvard: *Světová válka a naše revoluce*. III. Dokumenty. Praha 1928, s. 4.

²⁷³ S Charlesem Cranem byl Masaryk v kontaktu od roku 1896. Crane mu také zařídil přednáškový cyklus na univerzitě v Chicagu v roce 1902 a byl nápomocný, když Alice a Jan Masarykovi pobývali v USA. Blíže KOVTUN, George, J. *Masaryk and America: Testimony of a Relationship*. Washington 1988; MILLER-UNTERBERGER, Betty: President Wilson, Professor Masaryk, and the Birth of Czechoslovakia. In: Kosmas, vol. 17, no. 2, 2004, s. 1–19.

²⁷⁴ KOVTUN, J.: *Masarykův triumf*, s. 133.

²⁷⁵ Srov. VOSKA, E.: *Československá Amerika v revoluci*, s. 11. Masaryk mu to i připomínal v dopisech: „Zahraniční Čechové mohou nám v tom i politicky pomáhat a pomáhají, jak vidím z Vašich zpráv, ale hlavní věci musí se stát tam, v Praze (a zde v Evropě).“ VOSKA, E. V. (ed): *Dva lístky T. G. Masaryka a několik dopisů*, s. 19. (T. G. Masaryk E. Voskovi, 19. 2. 1915.)

²⁷⁶ JAHLEKA, Joseph: The Role of Chicago Czechs in the Struggle for Czechoslovak Independence. In: *Journal of Illinois State Historical Society*, vol. XXXI, December 1938, s. 381–410.

pomoc Charlese Crana i Wickama Steeda.²⁷⁷ Počátkem února varoval Masaryka před návratem domů: „... a pochybuji, že jen na okamžik by kdokoliv váhal přiznat, že Vy, vážený pane profesore, můžete *snad jediný* dát pravý směr vývinu všech věcí, které musí přirozeně předcházeti. A proto se bojíme o Vaši bezpečnost a rádi bychom Vás zde uvítali co nejdříve. Snad byste mohl zde pracovat s menší nevolí, ač Vy sám jen můžete správně rozhodovati. O jedno Vás snažně prosíme – nejen v zájmu Vašem vlastním, ale i v zájmu našeho národa – nejezděte více domů během bouřných dob. Kdyby měla Vaše osobní svoboda býti ohrožena i budoucnost staré vlasti byla by ohrožena – tak cítíme zde my...”²⁷⁸ A březnu ho ujišťoval: „Máme k Vám plnou důvěru a pouze Vás a prof. Denise budeme uznávat za jediné středisko, odkud mají vycházeti pokyny, co konat.”²⁷⁹ V dubnu 1915 jej informoval o jednání se Slováky a žádal, aby mu sdělil, jaký má pohled na slovensko-českou otázku, aby krajané postupovali ve shodě s Masarykovými názory a opět ujišťoval, že se mu nehodlají míchat do věcí, vše chtějí nechat v kompetentních rukou a že svou činnost omezí pouze na finanční pomoc.²⁸⁰

Masaryk vcelku oceňoval krajaný, ale nedůvěřoval jejich politickým schopnostem. „Naše zahraniční kolonie jsou demokratičtější, dělníci, živnostníci, a to má své výhody, pokud je jich značný počet; ale schází nám pro nynější situaci politických reprezentantů. Bude to stát mnoho práce a výdajů, zorganizovat naši zahraniční reprezentaci, zde v Evropě.”²⁸¹ Masaryk si vlastně nikdy nemyslel, že by se do čela odboje mohli postavit krajané – měl je za politicky nevyzrálé a naivní. V prvním vzkazu do vlasti, poslaném ze Ženevy 18. dubna 1915 krajanskou aktivitu zhodnotil: „... hodní lidé, ale nemohou *reprezentovat* národ; nedovedou... do toho nechci s nimi a nemohu se kompromitovat.”²⁸² Mezi Masarykovými poznámkami je možno číst větu: „Česká kolonie bez vedení a plánů.”²⁸³ Situace v krajanské komunitě jistě nebyla mnohdy přehledná, ale krajané těžko nesli Masarykův odstup a nechápali ho. Časem se ale potvrdily Masarykovy výhrady, protože se do vedení ČNS či jiných krajanských

²⁷⁷ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska H. W. Steedovi, 16. 1. 1914. Podle vyjádření Cranova tajemníka R. Williamse se Crane domníval, pokud Steed usoudí, že by pro Masaryka bylo lepší být v USA, bylo by možné zařídit jeho vstup. VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. R. Williams E. Voskovi, 16. 1. 1915.

²⁷⁸ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 2. 2. 1915.

²⁷⁹ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 23. 3. 1915.

²⁸⁰ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 14. 4. 1915.

²⁸¹ VOSKA, E. V. (ed): *Dva lístky T. G. Masaryka a několik dopisů*, s. 22. (T. G. Masaryk E. Voskovi, 19. 2. 1915.)

²⁸² BENEŠ, E.: *Světová válka a naše revoluce III*, s. 16–17.

²⁸³ AÚTGM, f. TGM–V–XV–1.

organizací vlastně nikdy nedostala výrazná, autoritativní a všeobecně akceptovaná osobnost.

Pro reprezentativnost odboje by bylo lepší, kdyby do exilu odešlo více politických představitelů. Masaryk žádal ve svých vzkazech domovu, aby za ním do exilu přišli další poslanci. Po příchodu agrárního poslance Düricha, jehož příchod měl za signifikantní, očekával ještě alespoň jednoho politika.²⁸⁴ V korespondenci s Voskou, se v této době objevuje jméno Gustava Habrmana jako možného politika pro práci v zahraničí.²⁸⁵ Voska se domníval, že by po příchodu dalších politických domácích představitelů mohli utvořit český výbor a celá akce by se mohla dělat otevřeně a získalo by se více peněz. Neobával se ani o budoucnost exulantů: „Že by nemohli poslanci nazpět v pádu nezdaru, to nemyslím. Až se věci urovnají, jistě političtí provinilci budou mít svobodu návratu, ať to dopadne jakkoliv.“²⁸⁶ Svůj náhled o nutnosti přítomnosti českých poslanců v cizině, alespoň dvanácti, a vytvoření reprezentativního výboru sdílel i s ostatními krajany, kteří chtěli vystupovat otevřeně a domnívali se, že tak by se dokázal vyburcovat lid.²⁸⁷

Také rozvadení francouzští krajané volali po otevřeném vystoupení a jasném vůdci: „Možno i role Masaryka není dosud jistá. Denis sám radí posečkati, až jak se věci vyvinou. V den, kdy se *Masaryk* prohlásí *otevřeně* za českou samostatnost (dosud tak neučinil) seskupí se okolo něho všichni, ovšem kdyby nám chtěl mluvit *pro Habsburky* – tím by nezískal popularitu ani mezi námi ani mezi Francouzy.“²⁸⁸ Nechtěli pochopit Masarykovy pohnutky pro mlčení, které byly opodstatněné. V únoru 1915 měl Masaryk říci Svatopluku Koníčku Horskému: „... Mluvíte o svolání; co by tomu řekli v Čechách, kdybych nějaký takový manifest vydal? Vláda pozvala by mé přátele a můžete si představit, jakou oni by dali odpověď na otázku, zda-li jsou souhlasní s tímto manifestem. Zápornou odpovědí mých přátel byl bych zesměšněn v očích celého světa. A toho v mém postavení a stáří zapotřebí právě nemám...“²⁸⁹ Masaryk měl k opatrnosti

²⁸⁴ SSEES, R. W. Seton-Watson Papers, box 16. T. G. Masaryk R. W. Seton-Watsonovi, 26. 4. [1915].

²⁸⁵ Koncem května 1915 Voskovi napsal Vojta Beneš, v jednoduše šifrovaném dopisu podepsaném Benda, že G. Habrman neodjede. „Ale předem oznamuji, že s Gustinou nebude nic. Bojí se, všeho, bouře, miny, vody – a nepojede. To by musela být jiná holka, Gustička ale není z toho těsta, aby se vydala na cestu. A ostatně ani profesůrek není s ní spokojen, veliká trhlina je, myslím, v jejich doposud krásném poměru... s tou Gustinou bojácností se musíte smířit. Švestkové knedlíky musí Vám někdo jiný po česku připravovat.“ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. V. Beneš E. Voskovi, 24. 5. 1915. Po válce soudil Vojta Beneš o Habrmanovi smířlivěji: „Když vypukla válka... byl volán do Ameriky, ale snad již bylo pozdě na uniknutí. Snad tušil Habrman, že přijdou zlé dny, pro které nelze Plzeň opustiti.“ BENEŠ, Vojta – KOUDELKA Jaroslav: *Gustav Habrman 1864–1924*. Plzeň 1924, s. 24.

²⁸⁶ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 16. 4. 1915.

²⁸⁷ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 18. 4. 1915.

²⁸⁸ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 4. F. Jackl E. Voskovi, 20. 4. 1915.

²⁸⁹ AÚTGM, f. TGM – V, VII-13-a/22. S. Koníček-Horský T. G. Masarykovi, 21. 7. 1915.

dobré důvody a také se nechtěl hned spojit s pařížskou kolonií, jejíž problematičností si byl vědom.

Ještě několik měsíců nemohl Masaryk veřejně vystoupit; svůj program dal najevo alespoň pomocí memoranda *Independent Bohemia*, jež nebylo určeno pouze pro úředníky Foreign Office a dohodové vlády, ale také domovu a krajanům. Do Ameriky přišly prostřednictvím Jana Sýkory z Londýna čtyři výtisky do chicagského ústředí.²⁹⁰ Krajanský tlak, aby se s českým programem samostatného státu vystoupilo na veřejnosti, ovlivnil i Vosku. V červnu chtěl vydat oficiální český program, na který žádal podpisy představitelů ČNS, které ujišťoval, že program již schválily všechny politické strany; toto sdělení je možné považovat za neodůvodněný výstřelek.²⁹¹

Tak jako krajanské organizace potřebovaly jednotnou vizi a jednoho vůdce, Masaryk potřeboval za sebou sjednocené a svorné kolonie. V květnu rozeslal prostřednictvím Lva Sychravy „oběžník krajanským obcím“, ve kterém kromě důrazu na domácí politiku a domácí vůli se přisuzovala důležitá role, především finanční a propagandistická, americké kolonii.²⁹² Podstatnou roli Ameriky ve finanční otázce viděli i krajané v Anglii, kteří dokonce uvažovali o národní půjčce 1 milion dolarů, která by byla splatná po válce přírodním bohatstvím Čech.²⁹³

Ne všichni akceptovali vůdčí pozici T. G. Masaryka. Bývalý starokatolický farář, posléze volnomyšlenkář a ateista, František Iška, vydavatel časopisu *Vesmír*, byl ČNS považován za nebezpečného protivníka z českých řad. Nebyl totiž zásadně proti koncepci samostatných Čech, ale kritizoval krajanské vměšování do domácí politiky a způsob financování vůdců odboje. „Samostatnost by Čechům přinesla blahobyt, na osamostatňovací akci však česká Amerika nestačí, neodpovídá skutečnosti, jak se tvrdí v *Pokroku Západu*, že zde máme hojnost státníků, profesorů a jiných učených hlav.“²⁹⁴ V počátku války se postavil proti prolévání lidské krve a americkým krajanům radil podržet si chladné hlavy, nenabádat lidi doma k odporu a k opouštění vojska. Dále byl přesvědčen, že finanční podpora poslaná příbuzným je lepší než na Červený kříž, který považoval za složku militarismu. Veřejné sbírky měly být určeny pro nouzový výbor, který se jistě v Praze

²⁹⁰ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. Kopie dopisu J. Sýkory L. Fisherovi, 17. 5. 1915.

²⁹¹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štepinovi a Kutákoví, 19. 6. 1915. Koncept.

²⁹² MASARYK, Tomáš G.: *Válka a revoluce I: Články – memoranda – přednáška – rozhovory: 1914–1916*. K. Pichlík ed. Praha 2005, s. 54 an.

²⁹³ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. J. Sýkora E. Voskovi a L. Fisherovi, 17. 5. 1915.

²⁹⁴ IŠKA, F.: *V zájmu národa*, s. 63. (přetištěno Od velikého k dětinskému je jenom malý krok. In: *Vesmír*, 1. 11. 1914.)

vytvoří.²⁹⁵ Některé z jeho názorů zněly rozumně a klidně, a tak bylo o to nebezpečnější, když začal kritizovat celé krajanské osvobozovací hnutí. V listopadu 1914 začal kritizovat Masaryka a zpochybňovat jeho oprávněnost se stát vůdcem: „Prof. Masaryk snad ani neví, jak se o něj stará a jaké naděje v něj vkládá česká Amerika. Brzy pleteme zde kol jeho hlavy korunu mučednickou, lkající nad jeho zastřelením – brzy bijou mu vstříc srdce česko-amerických vlastenců, kteří očekávají jeho příchod sem jako jenerála, jenž povede jejich tažení za samostatnost Čech – brzy se rozlije po české Americe radost, že Masarykovi podařilo se přes přísný dozor, jakému všichni vůdci podrobeni jsou, prchnouti do ciziny – atd. Zatím však p. Masaryk těší se takové přízni a důvěře rakouských civilních i vojenských úřadů, že právě jemu dovolují, co by jinému sotva učinili, volně doprovázeti švagrovou až do Rotterdamu, nic se nebojíc, že by cestou mohl kouti nějaké pikle proti Rakousku. A což až po válce, budou-li také čeští lidé přibráni k diplomatickému jednání při mírové konferenci, třebaš prof. Masaryk bude jedním ze zástupců říše rakouské, bude-li ta, opakovati..., že Čechové, kdyby nebylo Rakouska, museli by si přát, aby kvůli nim bylo vytvořeno? Či snad mohou ti, kteří zde o osobu Masarykovu tolik starají, říci nám, kdy a jak se postavil proti Rakousku a za úplnou samostatnost zemí českých?“²⁹⁶

Iška zdůrazňoval, že je lež, že Masaryk jedná za celý národ a má pověření od politických vůdců.²⁹⁷ Masaryk měl Išku za provokatéra. Pociťoval však nebezpečí plynoucí z krajanské disharmonie. V únoru 1915 vyřizoval Voskovi Miloslav Plesinger-Božinoff, který byl v té době ve Švýcarsku, Masarykův názor (v počáteční době odboje ještě důsledně používal Masarykova krycího jména Hradecký): „Hradecký jest velmi rozrušen událostmi v Americe. Speciálně těmi polemikami (zvláště tou iškovinou). Jest to hrozné a děsně nepoliticky dětinské – z čehož mohou mít radost rakouské konzuláty... My jsem zkrátka politické děti, držící se malicherností (odlesk starých poměrů ve vlasti), v politické zralosti nás předčí každý asijský národ!“²⁹⁸

Přesto Voska Masaryka ujišťoval o jednotě a svornosti amerických Čechů a o tom, že v něj mají důvěru.²⁹⁹ Po své cesty po středozápadě Ameriky, kdy zavítal do Chicaga, Omahy a Kansas City, psal o jednomyslné podpoře českých časopisů programu ČNS, tedy Masarykovu programu a ochotě ho podporovat finančně.³⁰⁰ Vybízela ho, ať bez váhání

²⁹⁵ IŠKA, F.: *V zájmu národa*, s. 20–22. (přetištěno K zuřící válce. In: *Vesmír*, 9. 8. 1914.)

²⁹⁶ IŠKA, F.: *V zájmu národa*, s. 44–45. (přetištěno Prof. Masaryk. In: *Vesmír*, 11. 11. 1914.)

²⁹⁷ IŠKA, F.: *V zájmu národa*, s. 278. (přetištěno Což se krajané v Americe pominuli rozumem? In: *Vesmír*, 5. 3. 1916.)

²⁹⁸ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/70. M. Plesinger-Božinoff E. Voskovi, 2. 2. 1915.

²⁹⁹ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 16. 4. 1915.

³⁰⁰ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. Dopisy E. Vosky T. G. Masarykovi z dubna 1915.

uskutečňuje všechny své plány že Češi ho budou loajálně poslouchat a že krajanské obce v USA mu budou všestranně k dispozici: „Tedy naše politická činnost pro příští 2 měsíce nebude přímo českou, nýbrž českoamerickou, spíše jen americkou a teprve až doručí poselství p. Kopecký, dáte souhlas k tomu, co chceme učinit, anebo dáte direktivu k lepšímu.“³⁰¹ Do popředí však akcí postavil v Masarykových očích sám sebe, a tak utvrzoval svou pozici: „Abyste byl informován, nutno sdělit, že stal jsem se střediskem, kde všechna činnost se soustřeďuje a také doposud vše, co naznačím, bylo přijato a podle toho jednáno, aniž by bylo otevřených odpůrců. Důvěra ke mně je naprostá, poněvadž dávám vše, co mám a jsem klidný a opatrný v jednání.“³⁰²

Ještě v srpnu 1915 se Voska stavěl do role hlavního prostředníka mezi americkými krajany a Masarykem. Opětovně zdůrazňoval, že ochotně splní všechny jeho příkazy, žádal o direktivu, která by podle něj měla vycházet pouze z jednoho místa, tedy od Masaryka. Jeho představou byla jedna mezinárodní organizace Čechů sdružená pod křídly ČNS. Je diskutabilní, jak se Voskův názor „na každý způsob jest třeba, aby organizace světové zde bylo, tak aby jste vy v Ženevě mohli mluvit jakou součástí organizace té za všechny zahraniční Čechy“ zamlouval Masarykovi, který se o něm již dále v korespondenci nezmínil.³⁰³ V září 1915 však vzniklo londýnské odvětví ČNS akceptující ústředí v Chicagu.³⁰⁴

Svou dominantní pozici u krajanů Voska před Masarykem poněkud přeceňoval. Byl sice vlivným činovníkem ČNS, ale nebyl jediným. Navíc se jeho situace se změnila po příjezdu Vojty Beneše – úzce spolu sice spolupracovali, ale úkoly nyní dával Beneš. Vosku nabádal, že bez vědomí „Evropy“ nesmí navazovat styky s Poláky. „Upozorňuji Tě *vážně*, s takovými styky se musí *opatrně* a teprve tehdy, až *naši vůdcové věc schválí*.“³⁰⁵ Voska mohl jednat za svou osobu, ale v žádném případě nesměl jednat za ČNS či mluvit jménem Čechů. Nedlouho po svém příjezdu do Ameriky, když Vojta Beneš kriticky zhodnotil situaci v krajanském hnutí, napsal Masarykovi: „Nechci si uzurpovati právo, abyste mne pouze psal, pane profesore, *ale prosím Vás velmi*, abyste pokud možno o přáních svých mne přesně informoval, poněvadž budu a jsem dnes jakýmsi informátorem a buditelem hnutí ve Sp[ojených] státech“.³⁰⁶

³⁰¹ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 16. 4. 1915.

³⁰² TAMTÉŽ.

³⁰³ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 1. 8. 1915.

³⁰⁴ AÚTGM, f. TGM – V, VIII-11a/46. Ustavující schůze se konala 4. 9. 1915 a Masarykovi byly poslány k posouzení stanovy.

³⁰⁵ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. V. Beneš E. Voskovi, nedatováno.

³⁰⁶ AÚTGM, f. TGM – V, VII-66-a/13. V. Beneš T. G. Masarykovi, [před 15. 9. 1915].

II. 1. 4. *Snaha po organizační jednotě: Voska a České národní sdružení*

Dlouhou dobu války Češi hledali, přes halasný proklamativní postoj proti Rakousko-Uhersku, shodu v přístupech a názorech, jak mezi sebou (katolíci, volnomyšlenkáři, Sokolové, socialisté), tak se Slováky. Mezi českými imigranty existovalo těžko zjiitelné procento lidí, kteří se naprosto identifikovali s novou zemí a nechtěli se nijak angažovat v zájmu staré vlasti, se kterou se z nejrůznějších důvodů rozešli. Jiní byli osobně přesvědčeni o oprávněnosti a smysluplnosti zachování Rakousko-Uherska. Ne všichni cítili sounáležitost s krajanskými skupinami, které byli názorově rozdílné a také rozhádané.

V říjnu vydal Česko-Americký výbor pro osamostatnění provolání *Všem Čechům v Americe* a na začátek ledna pozval spolky z různých středisek do New Yorku na konferenci, které se však chicagské ČNS neúčastnilo. Silné zastoupení měl New York, který do šestičlenné delegace vybral Vosku. Druhý Voska, bratr Rudolf, zastupoval Stamford Conn. Porada, která se konala ve dnech 2.–3. ledna 1915 v Národní budově v New Yorku pod předsednictvím Josefa Kováře z Bostonu, měla nadějný průběh; účastníci se usnesli, že budou jednotlivé body projednávat tak dlouho, než dojdou k naprosté shodě, v opačném případě zůstanou otázky nadále otevřeny. Tento přístup vyplýval ze snahy po maximální svornosti.

Po dvoudenním rokování se účastníci usnesli, že hlavní politickou činností je pomoc Čechům v zemích, kde jsou považováni jako Rakušané za nepřátele, dále pak seznamování, především anglosaské a francouzské společnosti, s českými požadavky a navázání styků s vlivnými osobnostmi v diplomacii a politice. Zároveň byl akceptován závěr, že se nikterak nebude zasahovat do „záležitostí české vlasti, kde politické strany v pravý čas upraví a uskuteční dávno sněný ideál tak, jak většina národa si přáti bude...“ Případné peněžní sbírky, směřované do Čech, měly být určeny pouze těm nejchudobnějším a válkou nejvíce postiženým. Newyorský výbor měl aktivně působit při zakládání poboček v jednotlivých krajanských střediscích a požádat, ve spolupráci s Česko-americkým svazem žurnalistů, všechny česko-americké časopisy o spolupráci. Za hlavní propagační tiskovinu vydávanou v anglickém jazyce byl zvolen chicagský *The American Bi-Monthly*. Porada se usnesla, že bude založena stálá organizace České národní sdružení a že se od 6. července všechny odbočky nadále nazývala právě tímto názvem. Od tohoto symbolického data se měly jednotně přejmenovat i ostatní pomocné výbory. Důležité bylo, že se o spolupráci mělo začít intenzívně vyjednávat se slovenskými organizacemi; tímto jednáním byl pověřen

Tomáš Čapek. Pro další jednání s chicagskou organizací ČNS byli vybráni E. Voska a A. Kovář.³⁰⁷

Konference byla úspěšná. I *Vesmír* vydávaný Františkem Iškou, který byl velmi kritický k činnosti ČNS a Masaryka otiskl 17. ledna protokol konference a k tomu poznamenal: „Byli jsme až překvapeni rozvážným vedením konference... Schvalujeme podporu přímou příbuzným nebo spolehlivým známým, každý akt humanity (léčebné pomůcky), nechceme sbírky na ulevění povšechné bídy v zemi – o to se musí postarat stát pokud má peníze na válku... schvalujeme, aby obnosy vybrané mezi svobodáři byly použity k podpoře pokrokových spolků v Čechách... na vydání manifestačního spisu, kde klidně vysvětlena české otázka,... vydáváním anglického periodika nedocílí se výsledku.“³⁰⁸

Prozatím zůstala protirakouská akce omezena na svobodomyslný protiklerikální tábor. Stranou zůstávali evangelíci i katolíci soustředující se kolem periodik *Národ*, *Katolík*, *Vlastenec*. Jednání se neúčastnili ani socialisté – stáli ostře proti válce, odmítali ji použít pro osvobození národa a vystupovali ostře proticarsky. Zpočátku nebyli o akci vedoucí k samostatnému státu přesvědčeni ani redaktor *Práva* Martínek, pozdější účastník Voskovy mise do Ruska v roce 1917, a ani socialista, jedna z pozdějších nejvýraznějších postav hnutí, Karel Pergler.

Dne 27. ledna 1915 začala konference krajanských obcí v Paříži, jíž však Voska nepřikládal velkou váhu. Domníval se, že stačí, aby se jí zúčastnili místní důvěrníci.³⁰⁹ Američtí Češi za sebe nikoho neposlali a měli za to, že by se zbytečně mařili peníze na cestovné.³¹⁰ Ze zahraničních Čechů nakonec přijeli na špatně organizovanou konferenci pouze londýnští zástupci. Ti však byli velmi zklamáni jak vystoupením a aktivitami Koníčka-Horského, tak celkový průběhem sjezdu, který místy nabýval podob frašky. Voska byl o jeho průběhu dobře informován Janem Sýkorou, předsedou české kolonie v Anglii.³¹¹ Sjezd obcí se usnesl v „Provolání k Čechům a Slovákům Národní rady obcí

³⁰⁷ AÚTGM, f. TGM – V, VIII, 18-a/21. Protokol Konference důvěrníků Č. A. výboru pro osamostatnění a podporu českého národa.

³⁰⁸ IŠKA, F.: *V zájmu národa*, s. 102. (přetištěno Zprávu tu přinášíme. In: *Vesmír*, 17. 1. 1915.)

³⁰⁹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štěpinovi, 13. 1. 1915.

³¹⁰ Američtí Češi pověřili Sychravu, aby je zastupoval – ten vůbec nevěděl, kdy se kongres koná. Dalším zástupcem měl být Denis, jenž příliš zaměstnán měl prohlásit, že dopředu se vším souhlasí. ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. J. Sýkora E. Voskovi, 17. 2. 1915. Podle S. Koníčka-Horského v USA zabránili A. Melicharovi, aby odjel. AÚTGM, f. TGM – V, VII-13-a/32. S. Koníček-Horský T. G. Masarykovi, 21. 7. 1915.

³¹¹ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. J. Sýkora E. Voskovi, 17. 2. 1915. Jednání bylo ve znamení zmatků, klepů, pomluv a nesváru. Přípravný výbor měl být podle Sýkory až na výjimky sestaven z neschopných lidí. Předsedou se stal František Javůrek, který slíbil 100 franků a chtěl mermomocí vyhlásit českou republiku v bývalé hospodě Sklípek v Palais Royal. Londýnští Češi, Sýkora a Forman, pochopili, že jednání k ničemu nevede, také v něm nechtěli bez řádných amerických zástupců pokračovat a 3. února odjeli. Zbývající delegáti Kopecký a Stanislav zůstali a zúčastnili se ustanovení Národní rady obcí československých.

československých“ ze 6. února 1915, že zahraničním Čechům připadá „ona svatá povinnost dokázati civilizovanému světu oprávněné požadavky našeho národa a upřímnost přátelství ke Spojencům, neboť od jejich vítězství očekáváme svobodu.“³¹² Vyzýval krajany ke vstupu do armády anglické, francouzské, srbské a ruské a vyhlásil boj proti pruskému imperialismu, který je nebezpečím pro lidstvo a svobodu národů. I když byl čestným předsedou této instituce zvolen Ernst Denis, byla zmítána osobními spory a neměla širší podporu, přestože měla silné ambice stát v čele všech zahraničních Čechů. Podle Sýkory „mnozí lidé podléhají klamu, že o nás dosud nikdo nic neví, a že to budou oni, kteří to světlo rozžehnou.“³¹³ Zatím nebyl nikdo, kdo by se postavil v čelo organizace zastupující jak zahraniční Čechy – krajany, tak exulanty.

Ve víkendových dnech 13. a 14. března 1915 se konala v Clevelandu v České národní síni na Broadway konference delegátů krajanských spolků z Clevelandu (Kysela, Truneček), Chicaga (Fisher, Vojan, Štěpina), New Yorku, Baltimoru a Bostonu (Voska, Kovář), Omahy (telegraficky pověřen Vojan), Detroitu (Zmrhal, Kaván) a Cedar Rapids (Svoboda). Hlavní referent Voska zapůsobil tříhodinovým referátem, ve kterém vyložil své styky s Masarykem, se kterým byl již několik měsíců v pravidelném písemném kontaktu. Kromě něj předložili originální dokumenty ještě Štěpina s Fisherem. „Všichni účastníci této porady nabyli dokonalé vědomosti o všem, co není možno dáti na veřejnost, ale česká Amerika... má nyní záruku, že celé jednání dosavadní je dnes známo důvěrníkům Českého národního sdružení v Americe a jimi plně schváleno.“³¹⁴

Konference byla důležitým krokem ke sjednocení krajanských organizací: bylo potvrzeno usnesení newyorské konference o názvu vedoucího, zastřešujícího orgánu – České národní sdružení, a jako sídlo bylo určeno Chicago.³¹⁵ Předsedou se opět stal obecně vážený Ludvík Fisher. Českoslovanský pomocný výbor byl posléze zrušen a finanční sbírky byly soustředěny především na podporu české emigrace. Pro spolupráci byla v té době získána národně sociální Beseda Frič i socialisté Karel Pergler a Josef Novák. Na podzim 1915 se k programovým cílům ČNS veřejně připojilo české odvětví Socialistické strany Ameriky. Se získáním přízně socialistů výrazně pomohl Vojta Beneš; jeho práci ocenil i

³¹² SNA, f. SLA, k. 1.

³¹³ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. J. Sýkora E. Voskovi, 17. 2. 1915.

³¹⁴ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1124/79. Úřední zpráva Clevelandské porady.

³¹⁵ Odbočky se měly jmenovat České národní sdružení, odbočka x-ská (Bohemian National Alliance in America, X-branch). Přejmenování se mělo stát k 6. červenci 1916. Konference se měly konat vždy v březnu a jednou za dva roky se měla ustanovit jedna odbočka za ústřednu. Při ústředně byl zvolen ještě tiskový výbor, v každém sdružení byl nanejvýš pětičlenný výbor tvořen předsedou, tajemníkem a dalšími členy. Pobočky se měly scházet nejméně jednou měsíčně. BENEŠ, V.: *České národní sdružení*, s. 12; ČMS, f. E. Voska, př. č. 1124/79. Úřední zpráva clevelandské porady.

Voska: „Rezek [krycí jméno V. Beneše]... získal zdejší čes[ké] soc[iální] dem[okraty], kteří zašlou memorandum všem soc[iálním] dem[okratům] všech zemí, v něm vysvětlí oprávněnost požadavku v českou samostatnost a budou žádat o podporu tiskem, parlamentární činnosti a všemi prostředky jinými ku dosažení samosprávy a neodvislosti českého národa.“³¹⁶ Voska chtěl podobnou rezoluci poslat i volnomyšlenkářům, svobodným zednářům, Sokolům, gymnastickým spolkům a protestantským obcím. Zvláště posledně jmenovaným chtěl ukázat, že „dluhují českému národu jeho neodvislost, kterou ztratil v zápasu za svobodu náboženskou a reformaci, které protestantismus je důsledkem“. I díky Voskovi svobodomyšlní souhlasili s programem ČNS a jejich místní pomocné výbory se přetvářely v pobočky ČNS.³¹⁷

Činnost ČNS měla být zaměřena především na finanční a morální podporu kulturních a osvobozujících snah českého národa a šíření informací o Češích. K tomuto účelu bylo založeno periodikum *The American Monthly*, jehož redaktorem se stal J. J. Zmrhal. Navíc porada doporučovala, aby se udržovaly styky s „bratry Slováky“. Clevelandská porada znamenala důležitý krok ke sjednocení krajanských organizací prosazujících samostatný český stát a postoupila dále ve spolupráci s americkými Slováky. Důležitým a přesvědčivým faktorem pro účastníky konference bylo Masarykovo rozhodnutí postavit se proti Rakousko-Uhersku. V pobočkách byly zřízeny tzv. důvěrnické výbory, jež měly být ve stálém styku s důvěrnickým výborem ústředny a ten měl být zase ve styku jen s uznanými vůdci v Evropě; do práce v Evropě nemělo být vůbec zasahováno.³¹⁸ Toto usnesení, tedy ponechat vedení politické akce povolaným evropským vůdcům a rozhodnutí, že se ČNS bude řídit jejich instrukcemi, bylo – zcela oprávněně – považováno za důležitý moment ve vývoji zahraničního krajanského hnutí.³¹⁹ Od dubna se začaly ve větší míře zakládat odbočky ČNS a vyvíjet horlivá činnost v oblasti získání peněz i v propagandě – pořádáním bazarů, vydáváním diplomů, kolků, odznaků, kapesních a nástěnných pokladniček, přednášek, národních poutí, slavností. V červenci začali v New Yorku vydávat členské legitimace (některé dílny zaměstnávaly dělníky jen po předložení průkazek ČNS) a v září byly rozeslány stanovy organizace.³²⁰

Proklamativně, na letácích, si ČNS kladlo ambiciózní cíle: chtělo být světovou organizací všech zahraničních Čechů bez rozdílu politického a náboženského smýšlení a

³¹⁶ AÚTGM, f. TGM–V, VII-35 k/7. E. Voska T. G. Masarykovi, 16. 10. 1915.

³¹⁷ VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1, sl. 12. Zpráva ústředny ČNS z 16. 8. 1915.

³¹⁸ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1124/79. Úřední zpráva clevelandské porady.

³¹⁹ *Český New York v době revoluce 1914–20*, s. 8.

³²⁰ *Český New York v době revoluce 1914–20*, s. 8–9. Do 27. července 1915 sebráno v New Yorku a okolí celkem 17 635,81 dolarů; v březnu 1917 měla pobočka New York 1652 členů.

jako důvod svého „samovolného vzniku“ uvádělo vypuknutí války.³²¹ Činnost ČNS byla zpočátku především zaměřena na šíření obecné informovanosti o Čechách a o jejich aspiracích na samostatný stát. Voska měl představu, že „České národní sdružení vejde jako *celistvá organizace v platnost dnem 6. července 1915 u příležitosti oslav mistra Jana Husa*. Do té doby myslíme, že i v Londýně, v Paříži, v Ženevě i jinde v evropských zemích p. Kopecký s Vaším dovolením [tj. Masaryka] a Vaší pomocí ustanoví sbory Čes[kého] nár[odního] sdružení. Tím by organizace zasahovala všude.“³²² ČNS tedy aspirovalo na pozici zastřešující organizace všech zahraničních Čechů.

Cesta k prosazení ČNS byla složitá a bouřlivá. V pozdním jaře roku 1915 se konala v Chicagu schůze sdružení se zástupci sokolských jednot, na které sokolové vyslovili nesouhlas se způsobem vedení organizace a chtěli, aby bylo vybírání příspěvků ponecháno jim, neboť „Národní sdružení ve veřejnosti chicagské požívá jen velice málo vlivu“ a mělo by vyjít „ze stálého mluvení a svolávání schůzí“, protože nedovedlo nic jiného než volat po penězích a „do omrzení opakovat povídačky o uznaných vůdcích“.³²³ Z celkového jednání vyplývala velká nejistota v programu a ambicích českých krajanů ve vztahu k vlasti. Zapálený Tvrzický nedokázal přesvědčit shromážděné a jeho řeč byla považována za pusté fráze. O mnoho úspěšnější projev měl F. Kopecký z Londýna či F. Iška, který však poukazoval na nedostatečnost tiskové propagandistické kampaně. Výtky směřovaly na špatnou informovanost a tajnůstkářství, které v kontextu neustálých peněžních požadavků účastníky rozhořčovalo.³²⁴

Podle Vosky byla v srpnu 1915 dokončena organizace ČNS a ústředí posílalo pravidelné zprávy o činnosti přímo Masarykovi. Ústředí ČNS organizaci charakterizovalo jako centrálu zahraničních Čechů.³²⁵ Vojta Beneš se po svém příjezdu domníval skoro pravý opak: „Pro České národní sdružení navrhl jsem novou organizaci. Stará organizace byla... více méně prosperující nebo neprosperující anarchie. Zavedli jsem organizace místní, krajové ústřední s přesně vymezenými právy i povinnostmi.“³²⁶ Zřejmě chtěl před Masarykem ukázat své organizační schopnosti a ráznost, protože přes různé potíže a řevnivost jednotlivých odboček se

³²¹ VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1, i. č. 2. Propagační leták ČNS [b. d.]

³²² AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 4. 6. 1915.

³²³ VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1, i. č. 9.

³²⁴ TAMTÉŽ.

³²⁵ VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1, sl. 12. Zpráva ústředny ČNS z 16. 8. 1915.

³²⁶ AÚTGM, f. TGM – V, VII-66-a/13. V. Beneš T. G. Masarykovi, [před 15. 9. 1915].

struktura ČNS konstitovala celkem úspěšně. Masaryk však nakonec nevyužil již zavedeného ČNS a nepostavil se do jeho čela, ale dal přednost nově vytvořenému úzkému politickému vedení, nezávislému na krajanských organizacích, Československé národní radě. Toto jeho rozhodnutí vyplývá z již zmiňovaného názoru na úlohu krajanských obcí v hnutí za nezávislost.

Založení sítě ČNS bylo nezbytným krokem, aby se mohly úspěšně řešit okruhy problémů, které se před americkými Čechy, stojícími na stanovisku vytvoření samostatného českého státu, objevily na počátku války. Bylo to: vytvořit účinnou síť propagandy (založení vlastních tiskových médií, získání přízně oficiálního tisku a žurnalistů), kontaktovat politiky (nátlaková skupina, lobbying), získat veřejné mínění na svou stranu přesvědčivými argumenty a fakty, získat sympatie většiny krajanské obce a ostatních Slovanů – především Slováků, mít spolehlivé spojení s domovem a podporu domácích politiků a potlačit negativní dopady protivníkovy, především německé, propagandy. Postupně, až v roce 1916, přibýlo financování a podpora propagační, politické a organizační činnosti pařížské Národní rady.³²⁷ K vyřešení těchto úkolů bylo třeba vytvořit finančně dobře zabezpečenou, rozvětvenou a funkční organizaci. Chicagské (Fisher, Tvrzický) a newyorské centrum (Voska, Čapek, Pergler později V. Beneš, který na konec přesídlil do Chicaga) se snažily sjednotit jednotlivá krajanská střediska v USA. ČNS považovalo za oblast svého působení jak USA tak Kanadu.

Voska se stal důležitým představitelem – krajským tajemníkem – ČNS v New Yorku. Úzce spolupracoval s ústředím, ale současně newyorská odbočka vedla aktivní, vlastní politiku. Centrum, ústřední výbor, bylo v Chicagu na Millard avenue a na něj byly navázány krajské výbory a místní odbočky. Členy místní pobočky mohly být a) české a slovenské spolky prostřednictvím svých delegátů (platicí nejméně 5 dolarů ročního příspěvku), b) veškerí jednotlivci národnosti slovanské, kteří jsou čestného charakteru a sympatizují s úkoly Sdružení. Členové si volili předsedu, místopředsedu, pokladníka, protokolárního tajemníka, členy výboru a krajského důvěrníka. Krajské výbory ČNS byly tvořeny důvěrníky místních odborů v ČNS, kooptovanými vynikajícími pracovníky a tajemníkem úřadovny. Mezi jejich úkoly patřilo udávat směr pobočkám, posílat řečníky na agitační schůze, vést finanční výkazy, řídit krajový tisk, snažit se získat vlivné osobnosti z americké veřejnosti pro práci v něm, mít zvláštní zřetel k anglickému tisku v Americe, sbírat veškeré hlasy tisku k české otázce, vést informační kancelář, pečovat o zraněné dělníky v muničních

³²⁷ *Bije hodina dvanáctá!: Americkým Čechům Vojta Beneš*. Chicago [1917], s. 12.

továrnách a o zájmy přistěhovalců a krajanů, kteří nepožívají ochrany amerického občanství.³²⁸

Ústřední výbor tvořili důvěrníci krajského výboru chicagského, dále pak jeden z krajských důvěrníků, zástupci ústředních těles spolkových, jež podporují ČNS (Výkonný výbor Národní jednoty Sokolské, Župa Fügner – Tyrš, Dělnicko-americký Sokol, Výkonný výbor Svazu svobodomyšlných, České odvětví strany socialistické). Úkolem ústředního výboru bylo reprezentovat na veřejnosti, vydávat politické a taktické pokyny pro hnutí, vést tiskovou a politickou agendu hnutí, hospodaření, tiskovou kampaň pro uplatnění českých snah při mírovém jednání, styky se spisovateli, politiky apod., udržovat styky se Slovany, zvláště rakouskými, vést rozhodčí tribunál při neshodách ve hnutí, pečovat, aby ČNS bylo jediným všenárodním sdružením, soustřeďujícím pomoc a politickou práci lidu československého v Americe, udržovat styk s reprezentanty národa československého.

ČNS se považovalo za trvalé středisko kulturního života amerických Čechů, jež se mělo stát pojítkem ke staré vlasti také pro budoucno, i „když vlast česká a slovenská vyjde z této katastrofy svobodna a státně neodvislá, potrvá organizace naše“. V roce 1915 pracovalo 28 odboček sdružující 70 000 krajanů, v roce 1917 mělo 180 poboček 120 000 členů.³²⁹

Voska měl za to, že by se měly co nejvíce eliminovat vazby na Rakousko a v praxi uplatnit heslo „Pryč od Rakouska“. Navrhoval, aby krajanské organizace vykonávaly konzulární služby a nahradily rakousko-uherské zastupitelské úřady; měl na mysli především různých rady a informace, jež se mohou vyřídit pomocí notáře.³³⁰ Tento svůj nápad v praxi dovedl až k vydávání zvláštních pasů, se kterými měli členové ČNS cestovat do Evropy. Chlubil se, že mu Spojenci povolili vidování pasů. V praxi tyto dokumenty měly ovšem dost omezenou platnost.

ČNS nejenže stálo za programem nezávislosti pro český národ, ale současně zdůrazňovalo loajalitu k USA a americké vládě. Dne 25. srpna 1915 zaslalo ministru Lansingovi dopis, ve kterém vyjádřilo svou touhu po samostatnému státě a sympatie s lidmi v Čechách, kteří musí bojovat za nespravedlivou věc. Zároveň připomnělo, že jsou především občané USA a jako takový schvalují prezidentův moudrý, pevný a vlastenecký kurz.³³¹

³²⁸ VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1

³²⁹ TAMTÉŽ.

³³⁰ AÚTGM, f. TGM – V, VII-35 k/7. E. Voska T. G. Masarykovi, 16. 10. 1915.

³³¹ KOVTUN, J.: *Masarykův triumf*, s. 126.

II. 1. 5. *Vztah ke Slovákům*

Podstatné pro úspěšné vedení českého zahraničního hnutí bylo vyjasnění vztahů s americkými Slováky. Ti byli od roku 1907 reprezentováni především Slovenskou ligou v Americe. V říjnu 1914 předseda SLA Albert Mamatey představil Tomáši Čapkovi svou představu budoucího postavení Slováků: nejmilejší by pro něj byl Česko-Slovenský stát, který by se sestával z Čech, Moravy, Slezska, Slovenska a případně Haliče a Bukoviny, ve kterém by každý z těchto národů měl vlastní samosprávu a nemohl se míchat ostatním do jejich vnitřních věcí.³³² Tento požadavek zopakoval i v únoru 1915, když s ním Čapek za ČNS oficiálně navazoval spolupráci.³³³

Češi v Americe byli tedy již zpočátku seznámeni s představami Amerických Slováků, konkrétně vlivné SLA, které šlo především o slovenskou samosprávu a kontext, ve kterém se bude naplňovat, již pro ni nebyl tak důležitý, přestože upřednostňovali česko-slovenský. Jednání s americkými Slováky však byla dlouho neúspěšná právě kvůli obavě, že by byli Slováci vůči Čechům v nevýhodě a ztráceli na své individualitě. Představy Slovenské ligy o budoucím uspořádání státu Čechů a Slováků se lišily od představ Masaryka, Beneše i Štefánika. Na rozdíl od Slováků doma se Slováci v USA vyvíjeli bez úzkého kontaktu s českým prostředím, a proto se blízkost Čechů a Slováků v americkém prostředí nepocitovala tak jako v Evropě. České a slovenské spolky v USA spolu před válkou nijak nespolupracovaly.³³⁴

Voska neměl v česko-slovenské otázce vyhraněné stanovisko, zaujal však pragmatický postoj, protože věděl, že společnými silami se dokáže více. Zároveň se domníval, že Slováci v Americe nejsou ještě politicky organizováni a Masaryka žádal, aby mu vysvětlil, jak na slovensko-českou otázku pohlíží, protože při navazování styku se Slováky nechtěl udělat něco v rozporu s Masarykovými zájmy.³³⁵ Pohyboval se sice v blízkosti vyjednávání mezi ČNS a SLA, ale tato záležitost nebyla pro něj na prvním místě.

Vyjednávání o česko-slovenské spolupráci tvoří důležitý rámec pro aktivity ČNS i samotného Vosky. Dne 22. února 1915 se v Pittsburghu sešel VII. kongres Slovenské ligy, který se rozhodl pro spolupráci s Čechy na základě hesla „rovného s rovným“ a přístupu

³³² SNA, f. SLA, k. 2. A. Mamatey T. Čapkovi, 16. 10. 1914.

³³³ SNA, f. SLA, k. 2. A. Mamatey T. Čapkovi, 28. 1. 1915. Opět zdůraznil požadavek úplné samosprávy a svobody sebeurčení jak na politickém, tak kulturním a hospodářském poli. SNA, f. SLA, k. 2. A. Mamatey E. Tehlárovi, 10. 4. 1915. Mamatey měl pocit, že přístup amerických Čechů (především Čapka a Melichara) není na principu rovnoprávnosti dvou národů, ale že jsou naopak názoru, že spolu s Čechy tvoří jeden národ.

³³⁴ RYCHLÍK, J: *Češi a Slováci ve 20. století*, s. 45.

³³⁵ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 7. 4. 1915; 14. 4. 1915.

„Češi se nám nesmú miešat do našich vecí“. ³³⁶ Počátkem dubna 1915 se konala první společná česká a slovenská porada, které předsedal Štefan Osuský. Emil Tehlár, jako místopředseda Slovenské ligy, vysvětlil stanovisko zástupcům ČNS, že „je pro společný postup v akci politické, neboť předpokládá, že jenom ve spojení, jako dvě silné jednotky uvnitř, ale jeden celek navenek můžeme dosáhnout politické neodvislosti.“³³⁷ Také Osuský byl názoru, že je nutno s Čechy jednat společně pro dosažení samostatnosti.³³⁸ Nakonec bylo přijato prohlášení, že se zástupci vyslovují upřímně a bez výhrad pro společnou práci Čechů a Slováků amerických ve prospěch zabezpečení samostatného hospodářského, kulturního a politického vývoje obou národních kmenů v rámci budoucího československého státu. Klerikálové ovšem stále prosazovali samostatné Slovensko; nechtěli mít nic společného se svobodářskými a socialistickými Čechy a slovenští socialisté si zase přáli žít v jednom státě se dvěma jazyky. Z slovenské strany nikdy úplně nevymizela podezřívavost, že se Češi starají o Slováky pouze z hmotných příčin a nemyslí to s nimi upřímně.

Češi se snažili koordinovat své propagandistické akce, zvali Slováky na společné manifestační schůze a chtěli, aby se memoranda určená spojeneckým představitelům v Americe se posílala společně a jenom jednou. Tvrzický žádal na podzim 1915 Mamateye, aby poslal telegram Asquitovi a Masarykovi, protože Masaryk zahajuje v Londýně přednášky. Ty Tvrzický považoval za oficiální uznání českých a slovenských aspirací z britské strany a přislíboval, že Mamateyův text bude otištěn v českých a anglických novinách: „Bude to nejlepší předzvěst spolupráce československé.“³³⁹

Zlomovým okamžikem ve vztahu mezi americkými Čechy a Slováky a jejich spolupráce se stala konference ČNS a SLA v Clevelandu konaná 22. a 23. října 1915 v Bohemian National Hall, na níž byla podepsána dohoda mezi oběma organizacemi.³⁴⁰ Za ČNS se zasedání účastnili J. Martínek a T. Novotný z Clevelandu, J. Tvrzický z Chicaga a E. Voska, jenž zastupoval New York, byl zvolen místopředsedou konference. Na počátku si

³³⁶ VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1. i. č. 7. Zápisník z první poradní schůze československé, 4. 4. 1915.

³³⁷ TAMTÉŽ.

³³⁸ Zástupce Slovenské Stráže Gustav Maršal vznesl dotaz na budoucnost moravských Slováků, kteří dle jeho názoru mluvou i cítěním mají blíže ke Slovákům než k Čechům, ale tento dotaz byl zamítnut jako příliš detailní a nutný ponechat na vůli samotných moravských Slováků. VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1. i. č. 7. Zápisník z první poradní schůze československé, 4. 4. 1915. K Osuského názoru na vzájemný vztah Čechů a Slováků též OSUSKÝ, Štefan: How Czecho-Slovakia was born. In: KIRSCHBAUM, J. M. (ed.): *Slovakia in the 19. and 20th Centuries*, Toronto 1978, s. 84 an.

³³⁹ SNA, f. SLA, k. 1. J. Tvrzický A. Mamateyovi, 16. 10. 1915.

³⁴⁰ Za slovenské organizace se účastnil Mamatey, Daxner, Matyáš, Jamarik, Kukuča, Bielik, Liščinský, Hušek, Pánkuch, Kačir, Franciscini. FERENEC, Gregory Curtis: *The attitudes and actions of the Slovaks in the United States from 1914 to the Cleveland Agreement in October 1915*, disertační práce, Indiana University 1983, s. 312.

obě strany ujasnily situaci: Mamatey řekl, že SLA nikdy nebyla proti Česko-Slovenské samostatnosti. ČNS zastupující 118 000 organizovaných Čechů se zase představila jako národní organizace, která uznává SL za „tlumočníka Slováků“. Voska vystoupil s projevem, ve kterém představil ČNS jako organizaci, která existuje ve Švýcarsku, Anglii, Francii a Americe a že všechny české živly včetně katolických se staví za samostatnost Česko-Slovenska. Apeloval na pomoc každého jednotlivce staré vlasti, ale podtrhl, že „se nejedná o osoby, ale o věc a princip“. Odkazoval se na historii, citoval Palackého a především barvitě popsal svou cestu v roce 1914 do Rakouska a na Balkán, kde viděl neochotu Slovanů bojovat ve válce. Vyzdvihl skutečnost, že v případě německého vítězství se budou Němci snažit vymazat Čechy a Slováky z mapy světa. Na dotaz A. Mamateye, zda je ve spojení s vlivnými osobnostmi, přislíbil Voska důkazy předložit vybraným důvěrníkům. Voskova řeč, zvláště pasáž o patriotismu, byla oceněna i ve slovenských *Národních novinách*, které vyzývaly, po vzoru Čechů, ke sbírkám.³⁴¹

Programový cílem vyjádřeným clevelendskou konferencí byla nezávislost českých zemí a Slovenska, spojení českého a slovenského národa ve federativní svazek s úplnou autonomií Slovenska, které mělo mít vlastní sněm, státní správu, úplnou kulturní svobodu, tedy i plné právo používat slovenského jazyka, vlastní politickou a finanční správu s právem používat slovenštiny jako státního jazyka. Před veřejností měly oba ústřední výbory vystupovat jednotně pod hlavičkou Výkonného výboru Čechů a Slováků v Americe.³⁴² Od této chvíle měly být ČNS a SL považovány za jediné představitele obou národů v Americe. Osuský se stal zástupcem Slováků v ČNS. Přes snahu sjednotit Slováky a Čechy pod jedna organizační křídla, nereprezentovaly ČNS a SL všechny krajany v USA a jejich vliv byl tím omezen. Přesto se v očích amerických politiků a tisku nakonec staly hlavními mluvčími české a slovenské komunity.

Důležitým krokem v dalším sbližování bylo vyslání dvou zástupců Slovenské ligy, Košíka a Osuského, do Evropy. Voska tento krok viděl jako důležitý pro česko-slovenskou budoucnost, přičemž se domníval, že by jeden z delegátů měl jít rozhodně do Ruska, protože Slováci mají v Rusku větší vliv v Rusku než Češi. Zaznívaly i rušivé tóny. Spor se

³⁴¹ Ze slovenské strany byli zastoupeni A. Mamatey, P. Jamarik, Francisci, J. Pankuch, Liščinski, I. Bilek, S. Osuský, J. V. Matyáš a I. Daxner. VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1, i. č. 8. Zápisnice prvního zasedání SL a ČNS. FERENC, Gregory Curtis: *Sixteen Months of Indecision: Slovak American Viewpoints towards Compatriots and the Homeland from 1914 to 1915 as Viewed by the Slovak Language Press in Pennsylvania*. London 1995, s. 180 an.

³⁴² Po válce zhodnotil Vojta Beneš tuto dohodu jako jistý taktický ústupek ze strany ČNS, které si bylo vědomo, že nemůže zasahovat do politických a právních poměrů v Čechách, ale že jinou dohodu by Slovenská liga nepodepsala. BENEŠ, V.: *České národní sdružení*, s. 17. Text clevelandské dohody otištěn v FERENC, G. C.: *Sixteen Months of Indecision*, s. 211–212. Za ČNS dohodu podepsali L. Fisher a J. Tvrzický-Kramer.

odehrál okolo názvu Československé národní rady a koho vlastně zastupuje a za koho mluví. Jakmile Osuský zjistil v červenci 1916, že se výbor jmenuje Czech National Council, odmítl další spolupráci amerických Slováků, pokud se v názvu neobjeví Slováci jako rovnocenný partner.³⁴³ Slovenská liga odmítla 1916 tzv. kyjevský zápis ze srpna 1916, kterým se Štefánik pokusil překlenout rozpory v ruských krajanských skupinách a který používal pojmu československý národ. Toto podle nich ohrožovalo samostatný vývoj slovenského národa v budoucím státě; nebrali ohled na to, že Štefánik použil pojmu československý *politický* národ.

Češi si uvědomovali jak je důležité vystupovat jednotně, ale Mamateyovi se nelíbily neustálé české požadavky na proklamaci jednoty: „Vyslovit súhlas s revolúciou českou, mojou mienkou je, že je to zbytočné. My sme predse to roztrhanie Austrie tolko ráz verejne vyhlásili, že teraz znovu vyslovavat súhlas s tými ideami je zbytočné... To sa rozumie, že súhlasíme s revolúciou českou!!! Jako ku frasa mohli by sme nesúhlasit?“³⁴⁴

II. 1. 6. *Financování hnutí*

Voska projednal při své návštěvě Čech s Masarykem ještě jednu záležitost; možná že důležitější než zaslání důvěrných informací pro dohodu, a to finanční podporu. Masaryk chtěl, aby krajané v Americe sebrali větší obnos peněz, jímž by pomohli v Čechách obětem rakouské perzekuce.³⁴⁵ O prvních krocích k finančnímu zabezpečení se Masaryk v březnu 1915 zmínil Tomáši Čapkovi: „... krátce před vypuknutím války seznámil jsem se s p. Voskou; před odjezdem jeho mluvili jsme o politické situaci a on byl tak laskav, že se stavil v Londýně, aby tam vyřídil... politický vzkaz mým přátelům. Také jsme se dohodli, že američtí Čechové pošlou nějakou peněžní podporu pro ty, kteří by válkou utrpěli. Taková utrpení stala se hned od samého počátku. Pan Voska také sdělil, že promluví s Mr. Cranem...“³⁴⁶

³⁴³ OSUSKÝ, Štefan: How Czecho-Slovakia was born, s. 86. Po Osuského naléhání E. Beneš změnil název na Národní radu českých zemí, což Osuský opět odmítl a chtěl se vrátit do USA se sdělením, že s Čechy není možná spolupráce. Nakonec bylo přijat název Česko-slovenská národní rada, kterého však nebylo užíváno důsledně.

³⁴⁴ SNA, f. SLA, k. 1. [A. Mamatey] Orbachovi, 15. 6. 1917.

³⁴⁵ GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, Anna: *U Masarykovcov: Spomienky osobnej archivárky T. G. Masaryka*. Bratislava 1995, s. 90. Masaryk prohlásil v prosinci 1930, že na myšlenku, že by peníze mohli poskytnout američtí krajané připadl J. Scheiner, starosta Sokola. MASARYK, Tomáš G.: *Světová revoluce*, s. 22–23.

³⁴⁶ VÚA – VHA, f. ČSNR I, Masaryk korespondence odeslaná, k. 3. T. G. Masaryk T. Čapkovi, 17. 3. 1915.

Zpočátku Masaryk nejvíce ve finanční otázce spoléhal na amerického mecenáše Charlese Crana. Zkraje podzimu 1914 za ním poslal Vosku, aby vyjednával o penězích pro českou zahraniční akci, nedostal však od něj tolik, kolik očekával. Crane zřejmě nepochopil, že Masaryk nepotřebuje pouze pro sebe, ale pro celé hnutí a poslal obnos, který se Masarykovi zdál nedostatečný. Masaryk rozladěně reagoval Voskovi: „Na toto všechno potřebuji značný fond. Proto jsem hned s počátku přemýšlel na Mr. C[rana]; ale zdá se, že našim plánům nerozumí. Já mu přirozeně nemohl psát a vyložit a nemohu posud, protože nemám jistoty poštovního tajemství. Psal jsem mu poprvé odtud a jen naznačil hlavní věci. Snad mu teď dopíšíou přátelé z Londýna. Mr. C[rane] dal na albánskou revoluci \$ 80 000 – to mně bylo měřítkem a podle toho, pamatujete se na naši rozmluvu v Praze, jsem čekal od něho podporu politickou. On zdá se myslí, že běží o podporu mé osoby a podle toho poslal mně do Holandska \$ 1000 a snad teď zase tolik. To ovšem je na to, co podnikáme, a zejména od Mr. C[rana] málo. Já doufal v značný dar a byl bych si přál, aby mně poslal obnos takový, že bych stačil z něho na všechno; Vaše sbírky domácí by pak se dávaly na ostatní úkoly. Mimo pana C[rana] mám ještě jiné americké prameny, ale slabší. Z Prahy jsem dosud nevzal krejcaru a nerad bych vzal vůbec.“³⁴⁷

Je ovšem také pravda, že Masarykovi postupně začaly z Ameriky přicházet peníze a on občas netušil, odkud jsou. Díky Voskovi Masaryk dostal v polovině října první zásilky peněz; Cranových \$ 1000 obdržel v Holandsku, dalších \$ 1000 od amerických krajanů přišlo na jméno Masarykovy manželky a jako odesílatel byla uvedena její sestra Esperanza.³⁴⁸

Voska se snažil získat peníze z různých zdrojů, nejen veřejnými sbírkami.³⁴⁹ O Masarykových aktivitách informoval bankéře Hájíčka, pokladníka Svazu českých katolíků, se kterým se seznámil při své dobrodružné cestě do Ameriky v srpnu 1914, a žádal jej o značné sumy peněz. Dokonce mu poslal Masarykův dopis.³⁵⁰ Pokud byl Voska takto otevřený v poskytování informací lidem, se kterými se znal pouze měsíc (Hájíček byl představitelem katolického proudu, se kterým neměl Voska jako bezvěrec prakticky žádné styky), musel být potom o Masarykových úmyslech postupovat proti Rakousko-Uhersku

³⁴⁷ VOSKA, E. V. (ed): *Dva lístky T. G. Masaryka a několik dopisů*, s. 19–20. (T. G. Masaryk E. Voskovi, 19. 2. 1915.)

³⁴⁸ Českoamerický výbor pro osamostatnění a podporu národa je poslal Ch. Masarykové a jako odesílatele uvedl její sestru. PICHlíK, K.: *Zahraniční odboj*, s. 100. Peníze byly zasílány prostřednictvím Živnostenské banky. Voska žádal Štěpínu, aby způsobem – adresát Ch. Masaryková a odesílatel Esperanza Garrigue – byly zasílány i další peníze. VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štěpinovi 11. 10. 1914. Tajemník Ch. Crana R. Williams napsal Voskovi, že Crane poslal Masarykovi peníze a žádal ho o jména zástupců českého tisku v Americe. VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 9. R. Williams E. Voskovi, 2. 11. 1914.

³⁴⁹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16. Nedatovaná poznámka, zřejmě z podzimu 1914, aby se narychlo svolalo několik lidí, kteří by pomohli sehnat větší obnos peněz nezávisle na veřejných sbírkách.

³⁵⁰ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16. Koncept dopisu neznámo komu z 17. 9. [1914].

informován široký okruh lidí. Po příjezdu do Ameriky Voska shledal, že „... skoro v každé zdejší české osadě již měli zařízené organizace na pomocné sbírky a také sbírky na účely politické, tj. fond, který má být dán k dispozici našim předním vůdcům v Evropě, kteří se budou starati o záležitosti české a sami nemohou výlohy s tím spojené hraditi...“³⁵¹

Hledaly se také cesty, jakým způsobem a kam Masarykovi peníze poslat – Voska žádal Kopeckého v Londýně, aby se zeptal Steeda, zda by na jeho adresu mohl posílat peníze určené pro Masaryka.³⁵² V první polovině října Steed Voskovi napsal, že Masaryk byl v Rotterdamu do 20. září a že dostal prostřednictvím amerického zastupitelství v Haagu 200 liber, které mu zaslal Crane.³⁵³ V říjnu pozval Voska J. Štěpinu z American State Bank, aby se v New Yorku zúčastnil jednání Pomocného výboru.³⁵⁴ Ten byl díky svému postavení pro Vosku důležitou osobou – jeho pomocí byla nakonec Masarykovi finanční pomoc zasílána.³⁵⁵

V říjnu 1914 tedy Masaryk obdržel 1000 dolarů od Crana a stejnou částku od krajanů; 16. října měl Voska pro něj připraveno dalších 5000 dolarů a prostřednictvím Steeda hledal cesty, jak mu je doručit.³⁵⁶ V době Masarykova pobytu na podzim v západní Evropě Steed zařídil, aby je dostal v německé měně prostřednictvím holandských bank.³⁵⁷ L. Sychrava v roce 1923 tvrdil, že Masaryk dostal v Rotterdamu „první zásilku peněz na revoluci – 4000 dolarů (z nich 2000 od amerického revolučního výboru v New Yorku)“.³⁵⁸ Ve Voskově písemné pozůstalosti je uložena stvrzenka na \$ 3000 zaslaných Masarykovi 26. října prostřednictvím American Express Company.³⁵⁹

Peníze se samozřejmě nezískávaly jednoduše – v říjnu si Voska stěžoval, že Chicago nedalo ani dolar.³⁶⁰ Většina však peníze neposkytovala na Masarykovu zárodečnou odbojovou akci, ale na sociálně potřebné. Také se – dost nereálně v dané době – předpokládalo, že bude provedeno přesné vyúčtování a budou dodány stvrzenky. K

³⁵¹ VOSKA, E. V. (ed): *Dva lístky T. G. Masaryka a několik dopisů*, s. 15. (E. Voska T. G. Masarykovi, 16. 10. 1914.)

³⁵² VÚA – VHA, f. LCC, k. 24. Voska F. Kopeckému, 6. 10. 1914. Opis v VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12.

³⁵³ AÚTGM, f. TGM – V, I-11/4–5. H. W. Steed E. Voskovi, 9. 10. 1914.

³⁵⁴ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štěpinovi, 8. 10. 1914.

³⁵⁵ V říjnu 1914 byly peníze zasílány do Rotterdamu. VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štěpinovi, 9. 10. 1914.

³⁵⁶ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska H. W. Steedovi, 16. 10. 1914.

³⁵⁷ AÚTGM, f. TGM – V, I-11/4-6.

³⁵⁸ SYCHRAVA, Lev: *Československé revoluční hnutí na evropském západě*. Třetí přednáška cyklu Československé revoluce proslovena 19. 3. 1923. Praha 1923, s. 26.

³⁵⁹ ČMS, f. E. Voska, i. č. 1116/79.

³⁶⁰ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štěpinovi, 11. 10. 1914. O několik dní později se dotazoval Štěpiny, zda by dokázal poslat dalších 1000 dolarů. VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štěpinovi, 20. 10. 1914. Dne 26. října podával Štěpinovi zprávu, že z New Yorku bylo zasláno 5000 dolarů a dotazoval se, kolik již bylo zasláno do Rotterdamu. VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štěpinovi, 26. 10. 1914.

okolnostem získávání peněz Voska Masarykovi sděloval: „Abych nemusel nějakým výborům sdělovat zprávy, které nejsou pro veřejnost, zařídil jsem to tak, že jsem požádal p. Štěpínu, aby byl důvěrníkem pro Chicago a střední státy a p. Kutáka pro Omahu a státy západní. Sám mám na starosti N[ew] Y[ork] a východní státy. Zde mají lidé ke mně důvěru, rovněž mají důvěru k výše jmenovaným pánům v jejich městech, a tak možno zaslati peněžní částky, aniž by se muselo oznamovat kam a komu.“³⁶¹ Na možnosti zaslání peněz na sociální účely se Voska vyptával svého přítele Habrmana. Ten mu odpověděl, že zajisté rodiny narukovaných vojáků, padlých a nezaměstnaných si zaslouží pozornost a vyzval ho ke spolupráci s pražskými zástupci československé demokracie.³⁶²

Zpočátku byla finanční podpora směřována od různých zdrojů různým příjemcům jak doma tak v zahraničí. Finanční podporu z Ameriky například dostávala londýnská krajanská obec pro své internované členy. V únoru 1915 Kopecký potvrzoval Voskovi přijetí 50 liber a sliboval, že v dobách lepších je vrátí.³⁶³ Voska se snažil, aby bylo zasílání peněz koordinováno ČNS a aby měl o finančních tocích přehled. Postupně bylo docíleno, že všechny finanční zdroje budou odevzdávány jedině Masarykovi na podporu politické akce a že se tak nebudou třístit. Toto rozhodnutí souviselo s postupnou institucionalizací odbojové činnosti a s akceptováním Masarykovy vedoucí pozice. Na podzim se Voska obrátil na pobočky v Omaze a Cedar Rapids, aby urychleně poslaly, nejlépe telegraficky na Masarykovu adresu, 10 000 dolarů. Potřeboval je „pro Evropu“ pro „rodiny odpravených a posly“. Pokud chtěli vysvětlení, měl jim je poskytnout Šimek, protože nešlo vše „vypisovat“.³⁶⁴ Tak jako Masaryk zpočátku neměl přehled, kdo mu peníze posílá, ztráceli přehled také donátoři – mnozí z přispěvatelů se domnívali, že peníze slouží k charitativním účelům – i organizátoři, odpovědní za zasílání peněz. Voska, Štěpina a Fisher přesně nevěděli, jaké obnosy, kdy a kam se zaslali. Jejich ochota poskytovat finanční hotovost značila ochotu pomoci Čechům v bývalé vlasti, kteří tuto pomoc potřebovali; mnohdy přispívali lidé, kteří sami neměli nazbyt.

V únoru Masaryk popsal Ch. Craneovi důvody, proč se nemůže vrátit do vlasti; připomněl perzekuci v Čechách a své sledování tajnými detektivy. Žádal ho o peníze nejen pro ulehčení sociální situace pronásledovaných, ale na zahraniční politickou reprezentaci,

³⁶¹ VOSKA, E. V. (ed): *Dva lístky T. G. Masaryka a několik dopisů*, s. 15. (E. Voska T. G. Masarykovi, 16. 10. 1914.)

³⁶² VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. G. Habrman E. Voskovi, 22. 12. 1914.

³⁶³ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. F. Kopecký E. Voskovi, 15. 2. 1915.

³⁶⁴ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska ČNS v Cedar Rapids, 8. 10. 1915.

žurnalistiku a financování posílů, protože běžný poštovní styk nepokládal za důvěryhodný. Předpokládal, že byl Crane Steedem informován, že Masaryk je schopen dodávat tajné informace. V této době se ještě domníval, že k získání české nezávislosti bude nutná okupace Čech ruskou armádou.³⁶⁵

Cranova odpověď není k dispozici, dá se však očekávat její obezřetnost a rezervovanost. Masaryk pochopil, že na Crana nemůže v otázce finanční podpory příliš spoléhat, protože se nechtěl veřejně kompromitovat otevřenou podporou jedné zájmové skupiny, i když byl ochoten, prostřednictvím svého právního zástupce R. W. Williamse, osobně Masaryka nebo členy jeho rodiny podpořit.³⁶⁶

V březnu 1915, kdy již Masaryk věděl, že se do Čech nevrátí, jasně Voskovi naznačil, že je zbytečné do Čech peníze posílat: „... vláda Rakouska pokládá Amer[ický] pomoc[ný] výbor za organizaci revoluční usilující o samostatnost českého národa. A tudíž by posílání peněz jménem výboru kompromitovalo osoby a nebo instituci, již by peníze poslaly. Podle toho soudím, že by se peníze konfiskovaly...“³⁶⁷ A také mu v témže dopise vyložil, na jaké účely se peníze vynakládají: „My totiž musíme se reprezentovati slušně. Musí se platit honoráře atd. Poláci, Bulhaři a jiní to tak dělají a my nemůžeme jinak... Pracovat s úspěchem pro naši českou samostatnost se teď bez značných finančních prostředků nedá... Vím, že většina našich lidí jsou malí, drobní, ale máme i zámožnější a máme přátele Američany. Ted' je všecko v sázce. – Co je proti tomu několik sto tisíc korun?... Myslím, že asi 50 000 je minimum, co bychom měli míti, aby se beze strachu a starosti mohlo pracovat dle naznačeného programu. Doufám, že se té sumy neleknete Vy ani ostatní přátelé... Půjde o to, aby se věc vzala dobře do rukou; dáváme všichni na každý krejcar pozor.“³⁶⁸ Zároveň však Masaryk upozorňoval, že bez práce a obětí není možné vést zahraniční akci.³⁶⁹ Hodnota obětování se vyskytuje poměrně často v Masarykově válečné korespondenci i ve vzkazech k domovu.

Takto chápali zahraniční akci i krajané, jako práci pro národ, a proto se rozhodli upřednostnit finančně politickou akci před podporou chudým, protože „tak se nakonec

³⁶⁵ BA, Charles R. Crane Papers, box 2. T. G. Masaryk C. R. Cranovi, opis, 3. 2. 1915.

³⁶⁶ BA, Charles R. Crane Papers, box 2, T. G. Masaryk R. H. Williamsovi, opis, 15. 11. 1915; AÚTGM, f. TGM – V, XV-62 a. E. Voska T. G. Masarykovi, 23. 3. 1915.

³⁶⁷ HADLER, Frank (Hg.): *Weg von Österreich! Das Weltkriegsexil von Masaryk und Beneš im Spiegel ihrer Briefe und Aufzeichnungen aus den Jahren 1914 bis 1918*. Eine Quellensammlung. Berlin 1995, s. 75. (T. G. Masaryk E. Voskovi, 13. 3. 1915.)

³⁶⁸ TAMTÉŽ.

³⁶⁹ VOSKA, E. V. (ed): *Dva lístky T. G. Masaryka a několik dopisů*, s. 30. (T. G. Masaryk E. Voskovi, 7. [4]. 1915.)

pomůže celému národu a národ osvobozený si pak pomůže sám“.³⁷⁰ Cleverlandská porada v březnu 1915 se usnesla na vydání národního kolku „Pro vlast. Č. N. S.“, které mělo posílit finanční zdroje hnutí.³⁷¹ Podle Masarykova názoru se peníze scházely s potížemi, a tak o ně neustále žádal. Připomínal, že je nutno, abych zahraniční rezistence spoléhala výlučně na české zdroje. Tato skutečnost byla za války i po válce často připomínána: „Politické a propagační výlohy platili jsme českými a slovenskými penězi a stačilo na tento fakt jenom ukázat, kdykoliv Rakušáci, Maďaři nebo Němci chtěli tvrdit, že jsme pouhými žoldnéři Dohody.“³⁷² Také Masaryk vždy zdůrazňoval, že odboj jsme si zaplatili sami; peníze skutečně přicházely především od amerických Čechů. V prosinci 1930 zhodnotil jejich přínos následovně: „Ty peníze: Původně měl akci financovat Sokol, pak se ukázalo, že sokolské peníze nemohou pohnout, a proto v začátcích de facto naši akci financoval Beneš... Praha pak poslala za námi dvacet-třicet tisíc franků. Američtí Češi dávali něco prostřednictvím Fishera, jednoho ze svých vedoucích lidí – ale také toho mnoho nebylo a bylo dobře, že jsme peněz neměli mnoho, že se s každým grejcarem muselo počítat; peníze demoralizují lidi.“³⁷³ Tento názor, vyslovený s mnohaletým odstupem, nebyl k americkým Čechům, obětavě poskytujícím finance, úplně spravedlivý.

Masaryk americkým krajanům připomínal finanční náročnost projektu a nutnost obětí (nikoli pouze finančních); koneckonců sám si uvědomoval, jakou osobní oběť sám přináší. Dne 26. května „formálně“ žádal ČNS, aby mu dali co nejdříve slíbenou finanční podporu, a upozorňoval, že bude potřebovat vyšší částku než jen 50 000 dolarů.³⁷⁴ Voska se snažil, aby peníze byly směřovány výhradně Masarykovi: V dubnu mu takto přišlo na „národní účely“ \$ 1000 z Českého fondu a Osvěty americké z Omahy a zasílající Jan Janák se přímo odvolával na Vosku, který jim sdělil Masarykovu adresu.³⁷⁵ Voska v každém dopise Masaryka ujišťoval, že sbírky probíhají dobře a že krajané jsou ochotni je poskytovat pouze jemu. Od 26. října 1914 do 10. července 1915 zaslalo ČNS Masarykovi 13 024,39 dolarů.³⁷⁶ Aby se získalo větší množství peněz, usneslo se, že od září bude měsíční poplatek

³⁷⁰ AÚTGM, f. TGM – V, VII-60b/5. A. Tvrdý T. G. Masarykovi, 16. 4. 1915. Překlad a opis dopisu v National Archives London (dále NAL), Foreign Office (dále FO) 371, 22 41, 58 379, s. 106. Krajané v té době nepodporovali jenom Masaryka, ale peníze byly posílány prostřednictvím Živnostenské banky Alici Masarykové.

³⁷¹ BENEŠ, V.: *České národní sdružení*, s. 12.

³⁷² PERGLER, K.: *Politická bilance československé Ameriky*, s. 12.

³⁷³ GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, A.: *U Masarykovcov*, s. 90.

³⁷⁴ BENEŠ, V.: *České národní sdružení*, s. 16.

³⁷⁵ AÚTGM, f. TGM – V, VII-60b/6. Jan Janák T. G. Masarykovi, 2. 4. 1915.

³⁷⁶ AÚTGM, f. TGM – V, VII-60-b/11. ČNS T. G. Masarykovi, 15. 8. 1915.

„z hlav“. Nejmenší roční poplatek za pobočku byl do té doby pět dolarů, členské legitimace se prodávaly za pět centů a navíc byl připojen národní kolek za šest centů.³⁷⁷

Sbírky peněz byly zdrojem častých rozporů: požadavek přesného vyúčtování, ovlivňování toku peněz i prosazování jiných priorit (Iška se obával, že sbírky na zahraniční rezistenci poškodí sbírky na Jubilejní Husův dům, který měl být otevřen právě v roce 1915). Krajané žijící mimo centra (Chicago, New York), kteří měli pocit, že jsou nedostatečně informováni, chtěli znát, jak jsou jejich peníze využity. Odmítali být zapojeni pouze jako zdroj peněz – „vypadá to jako taxation without representation“, stěžovali si.³⁷⁸ A tak se brzy začali američtí Čechové ptát, „kam ty peníze jdou?“ Sami se museli uskrovnit a výsledky neviděli. Fisher tedy navrhoval Voskovi, aby byl v odbočce vždy jeden člověk zasvěcen do toku peněz a jak jsou využívány a že je nutné stále důkladně vysvětlovat, že všechny prostředky mají jít pouze na akci politickou.³⁷⁹ Masaryk si nepřál, aby mu situaci znepříjemňovalo účetnictví. Benešovi napsal 26. října 1915, že se Voska a ČNS se konečně usnesli nežádat od něj podrobné vyúčtování: „rozumí se to samo sebou, ale přece je dobré, že to usnesli... Čím víc podrobností by věděli, tím rozmanitější lidé by se našli a opírali by se jednotlivostem“.³⁸⁰ Stále platilo, že Masaryk přesně nevěděl, od koho přesně mu peníze z USA přišly (většinou prostřednictvím American Express Co.). Nakonec si vždy zapsal celkovou částku a potvrzení příjmu poslal chicagské ústředně ČNS.

Peníze byly častým tématem nejen v korespondenci Masaryka a Beneše, ale i mezi všemi, kteří přijali aktivní účast na československém zahraničním odboji. Beneš musel získat postupně pocit, že otázka peněz ho mnohdy dostává do svízelné situace, kdy se musí z každé maličkosti zodpovídat. Napsal o tom na jaře 1916 Masarykovi: „Dělal jsem právě generální účty, rozpočet a součty všeho vydání od doby, kdy jsem přijel: úžasné, jak peníze se rozprchly na tak málo věcí.“³⁸¹ Dále zhodnotil, jak se s penězi hospodaří: „Naopak peníze jsou na akci a posílají se Vám, Vy že jste to s Amerikou dohodl, že to tak bude zařízeno. A řekl jsem: peníze určeny jsou 1) na publikace, 2) na Nation Tchèque a Samostatnost a na organizaci. Nejedná se o dar žádným těm nebo oněm osobám... Sám potřebuji, ježto potřeby mé jsou malé sotva 300 fr. měsíčně. Pokládal bych tudíž za správné, kdyby mne někdo interpeloval v této věci nebo mne osobně se dotýkal, prohlásit kategoricky, že žiji ne

³⁷⁷ VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1, sl. 12. Zpráva ústředny ČNS z 16. 8. 1915.

³⁷⁸ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. V. Miniberger E. Voskovi, 27. 4. 1915.

³⁷⁹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. L. Fisher E. Voskovi, 30. 4. 1915.

³⁸⁰ HÁJKOVÁ, Dagmar – ŠEDIVÝ, Ivan (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš 1914–1918*. Praha 2004, s. 38–39. (T. G. Masaryk E. Benešovi, 26. 11. 1915.)

³⁸¹ HÁJKOVÁ, D. – ŠEDIVÝ, I. (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*, s. 66. (E. Beneš T. G. Masarykovi, 8. 3. 1916.)

z fondu amerického, nýbrž z peněz, které jsem si přivezl z Čech. Nevím, jak na věc se díváte, je mně samotnému velmi trapné na věc tu myslit a o ní mluvit, ale skoro mne mrzí, že jsem si víc svých peněz nepřinesl, abych byl naprosto pevný a obrněn proti všemu. Z peněz zde vydaných mám účty.³⁸²

II. 1. 7. V Českém komitétu zahraničním

Dlouho diskutovanou otázkou bylo veřejné vystoupení Čechů v zahraničí s programem samostatného státu podmíněného zánikem habsburské monarchie. Podmínkou, nikdy vysloveně písemně nesplněnou, byl souhlas domácích politiků a jejich příslib, že nebudou zahraniční Čechy za jejich vystoupení desavuovat. Prohlášení bylo připravováno dlouho a také se několik týdnů diskutovalo, koho pod něj podepsat. Z textu se dalo usuzovat, že byl ustanoven Český zahraniční komitét jako vrcholný orgán emigrace: „Proto utvořil se zahraniční komitét české emigrace, aby cizinu o pravém stavu věci informoval a státníkům, politikům a publicistice Spojenců a neutrálních států tužby českého národa přednášel a český program hájil.“³⁸³ Cílem byl samostatný československý stát. Veřejnosti byla představena jména zástupců domácích politiků Düricha a Masaryka a představitelů krajských obcí z Francie, Anglie, Ruska a USA a zástupců amerických Slováků, kteří utvořili první společný výbor, přičemž reprezentanti českých a slovenských krajanů převažovali nad politickými exulanty.

Toto nesourodé spojení představitelů z různých zemí i různých názorových směrů nelze považovat za reprezentativní orgán českého či československého odboje. Zástupci nebyli nikým delegováni a jejich jména byla dohadována korespondenčně na dálku. Z amerických představitelů Masaryk navrhoval L. Fishera, E. Vosku a Ch. Perglera a naopak nechtěl Tvrzického, Šimka a Hrdličku. Nakonec se liší se publikované podpisy pod českým zněním uveřejněným v *Československé samostatnosti* a anglickou verzí publikovanou ČNS. V anglickém znění jsou navíc uvedeni J. Tvrzický, V. Beneš a L. Sychrava, naopak schází A. Veselý za pařížskou Rovnost a F. Kopecký z Londýna. Konečný výběr jmen provedl

³⁸² HÁJKOVÁ, D., – ŠEDIVÝ, I. (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*, s. 77–78. (E. Beneš T. G. Masarykovi, 2. 4. 1916.)

³⁸³ Prohlášení českého komitétu zahraničního. In: *Československá samostatnost*, 23. 11. 1915, s. 1–2.

Masaryk a když si v prosinci Tvrzický stěžoval na změnu podpisů, jež poslali z USA, Masaryk se hájil tím, že se uvedený dopis ztratil.³⁸⁴

List je svědectvím o komplikovanosti poměrů v krajanské obci, které výběr podpisů rozbouřil. Tajemník ČNS Tvrzický trpěl posměšky, že se pod manifest vydaný v USA Českým národním sdružením podepsal o své újmě sám. „A to, že podpis můj byl nevysvětlitelným způsobem odstraněn i z prohlášení v *Nation Tchèque* a tím i ze *Samostatnosti*, budou mít moji osobní protivníci proti mně za zbraň jako bych snad sám a jen pro Ameriku se byl podepsal aneb že některá evropská vis major mne prostě škrtila... pan Voska, s nímž jsem se dostal několikrát do konfliktu, používá takových útoků na mne za záminkou, abych rezignoval jako tajemník ČNS.“³⁸⁵ Upozorňoval, že výsledkem třenic je vyštván Vojan z ČNS a Melichar odsunut do tábora rakušáků. Voska v listopadu Masarykovi naznačoval, že musí jet Chicaga, aby srovnal rozpory mezi „hašteřicímu chicagskými krajany“, což mu Masaryk schvaloval.³⁸⁶ Přes dlouhodobá ujišťování o své jednotnost, se Češi zdáli být opět rozhádání. Celá situace však plynula také z přepracovanosti a špatné koordinace práce v ústředí. Dá se však konstatovat, že na podzim 1915 byla v Americe organizační struktura ČNS jako hlavního představitele českých snah za nezávislost stabilizována. Byly ujasněny a formalizovány vztahy se Slováky. Pro Vosku byl podpis pod Prohlášením komitétu vyvrcholením jeho dosavadních organizačních aktivit. Jeho další role, stejně jako ostatních krajanských činovníků, měla být však již v oblasti finanční podpory a propagandistické kampaně.

Ustanovení komitétu se zdálo být důležitým krokem pro vytvoření centrálního vedení odboje se silným zastoupením krajanů. Pozice zahraničních Čechů však byla jasně vymezena. Hned v prvním čísle *Československé samostatnosti* v rubrice České zahraniční kolonie bylo napsáno: „... politické akce se musí ujmout skuteční zástupci českého lidu ve vlasti... státy informovány, co se u nás děje, k jakým obětem český lid odhodlán... tato bohužel zanedbávaná zahraniční česká politika musí vycházet ne z kolonií, ale z Čech“.³⁸⁷ Je více než pravděpodobné, že si Masaryk nadále chtěl již sám vybírat spolupracovníky a sám určovat další směřování hnutí. V následující době se mu podařilo eliminovat krajany a řízení zúžit na okruh lidí, představujících politický exil, tedy Edvarda Beneše, Josefa Düricha a posléze i Milana Rastislava Štefánika.

³⁸⁴ AÚTGM, f. TGM – V, VII-69-a/107. T. G. Masaryk J. Tvrzickému, 20. 12. 1915.

³⁸⁵ AÚTGM, f. TGM – V, VII-69-a/78. J. Tvrzický T. G. Masarykovi, 7. 12. 1915.

³⁸⁶ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 26. 11. 1915; T. G. Masaryk E. Voskovi, 9. 12. 1915.

³⁸⁷ České zahraniční kolonie I. In: *Československá samostatnost*, 22. 8. 1915, s. 8.

II. 2. V tajných službách

II. 2. 1. Začátky Voskovy spolupráce s britskou tajnou službou

Voskovi přineslo evropské dobrodružství exkluzivní spojení s domovem, s krajany ve Velké Británii a především nové kontakty na Wickhama Steeda a Scotland Yard. Spojení se snažil nadále udržovat, rozvíjet a rozšiřovat. Pro člověka jeho naturelu bylo přirozené, že se nakonec orientoval na práci, která se neodehrávala jenom na jevišti, ale i v zákulisí politiky, tedy v oblasti tajných služeb. Nedá se spolehlivě určit, kdy začala Voskova přímá spolupráce s britskou tajnou službou v USA. Zdá se, že se rozvíjela postupně a upevnila se až počátkem léta 1915. Hlavní představitel britských tajných služeb v USA kapitán Guy Gaunt byl přidělen jako námořní atašé na velvyslanectví do Washingtonu krátce před vypuknutím války. Pod oficiálním diplomatickým krytím Gaunt, odpovědný Námořní zpravodajské službě, obratně rozehrával špionážní hry, postavené především na spolupráci s protiněmecky a protirakousky naladěnými skupinami imigrantů. Jeho protihráči na německé straně byli německý vojenský atašé kapitán Franz von Papen a námořní atašé kapitán Karl Boy-Ed. Papen byl jediným vojenským představitelem Centrálních mocností v USA; Rakousko-Uhersko, Bulharsko ani Turecko neměly ve Spojených státech v té době vojenské atašé.

Údajně měl Voska navázat styk s Gauntem nedlouho po svém návratu do Ameriky, a to prostřednictvím britského velvyslance Cecila Spring Rice. Při první schůzce měl Gauntovi slíbit pomoc při zajištění dodávek americké munice a surovin do Velké Británie.³⁸⁸ Dochovaná korespondence naznačuje, že první setkání, či první setkání s jasným cílem spolupráce proběhlo o několik měsíců později. Dopis G. Gaunta Voskovi z července 1915, ve kterém se odvolává na nedávné seznámení prostřednictvím Slavko Gruičové naznačuje, že se oba muži setkali až v červnu 1915. Gaunt v tomto dopise Vosku mylně nazýval Vaska a velmi naléhal, že se s ním potřebuje setkat, a žádal jeho telefonní číslo.³⁸⁹ Toto setkání měl kromě Slavko Gruičové, ženy srbského chargé d'affaires v Londýně,

³⁸⁸ KOVTUN, J.: *Masarykův triumf*, s. 134; Paměti kapitána Em. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 2, 1934, s. 11.

³⁸⁹ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 3. Guy Gaunt E. Voskovi, 16. 7. 1915.

zprostředkovat také Mihajlo Pupin, profesor Columbijské univerzity a srbský generální konzul v USA.³⁹⁰

Pro Gaunta bylo setkání s Voskou významné, že je i po létech popsal ve svých memoárech: Jednoho dne zrána se u něj objevil pan „V.“ a řekl, že zastupuje výbor malých národů a že si jeho přátelé přejí, aby Dohoda vyhrála válku. Gaunt toto imaginární těleso nazval Committee of the Little Peoples a zahrnul do něj národy „malých států Střední Evropy – Čecho-Slovince, Chorvaty, Litevce a podobné národy“. ³⁹¹ Gaunt zřejmě neměl nikdy úplně jasno v národním složení Střední Evropy. Oba muži se dohodli, že Gauntova identita nesmí být odhalena – nadále měl figurovat pouze jako číslo jedna. Gaunt považoval toto setkání za šťastnou náhodu a informace „patriotického exilu“ považoval za neocenitelné. Zvláštní výhodu viděl v tom, že příslušníci tohoto „výboru“ zastávali nejrozumnější zaměstnání; zvláště si cenil žen, jež byly zaměstnány jako telefonistky a úřednice v německých firmách. Američtí Češi byli pro cizí tajné služby vhodným partnerem – jako američtí či rakouští občané mohli v USA působit nenápadně a při odhalení mohli popřít, že pracují pro britskou vládu. Byli evidováni pod čísly, takže se nedá spolehlivě určit, kdo poskytoval britské ambasádě informace.³⁹²

S paralelně se vyvíjející spoluprací Vosky a Gaunta, přímo zařazeného – byť pod diplomatickým krytím – do struktury britské tajné služby, se odehrávala Voskova kooperace s Wickhamem Steedem a Seton-Watsonem, která také měla v sobě obsaženy prvky důvěrné činnosti. Steeda můžeme v tomto směru považovat za spolupracovníka tajné služby. Také Seton-Watson se dlouho snažil dostat do služeb buď Foreign Office nebo War Office. Jeho nabídky byly zpočátku odmítány, ale nakonec se v roce 1917 stal členem Cabinet Office Intelligence Committee. Stejně jako Voska byl tedy v první polovině války mimo institucionální řady zpravodajských služeb, přesto nepochybně v dobrých kontaktech s nimi.

Voskovi připadalo zcela přirozené, že začal spolupracovat s tajnými službami zemí, které stály ve válečném konfliktu proti Rakousko-Uhersku. A svůj postoj vysvětlil: „Československá revoluce... měla svůj původ... v povaze českého člověka vůči staletým jeho utlačovatelům... byl to spontánní projev otroka, kterému [byla] ponechána jen jediná

³⁹⁰ CALDER, K. J.: *Britain and the Origins of the New Europe*, s. 51. O protirakouských aktivitách Mihajla Pupina před první světovou válkou viz DEDIJER, Vladimír: *The Road to Sarajevo*. London, Fakenham, Reading 1967, s. 275 an.

³⁹¹ GAUNT, G.: *The Yield of the Years*, s. 167.

³⁹² Pod čísly jsou agenti zapsáni v kartotéce britského velvyslanectví ve Washingtonu z února 1917. CALDER, K. J.: *Britain and the Origins of the New Europe*, s. 51. O tomto systému vypovídá kupř. zpráva č. 45 o informacích od č. 23 týkajících se možností využití Čechů pro legie z 26. 2. 1917. NAL, FO 115, 21 83.

zbývající zbraň – zrada.³⁹³ Měl za to, že spolupráce s představiteli dohodových zemí napomůže vylepšení pozice zahraničního odbojového hnutí a že na tyto služby bude brán zřetel při budoucí mírové konferenci, která bude rozhodovat i o budoucím uspořádání střední Evropy.

II. 2. 2. Zdroje Voskových informací, síť informátorů

Klíčovým zdrojem Voskových informací byl pracovník rakousko-uherského konzulátu v New Yorku František Kopecký,³⁹⁴ jenž přijel do Ameriky v roce 1913. Na počátku války si Kopecký zahrával s myšlenkou odejít do francouzské cizinecké legie. Nakonec se rozhodl pro spolupráci s českým krajanským hnutím a prostřednictvím Adolfa Tvrdeho nabídl Česko-americkému výboru pro osvobození své služby. Stykem s Kopeckým byl pověřen nakonec Voska.

První setkání obou mužů proběhlo podle Kopeckého v Pabstově restauraci na Columbus Circle následujícím způsobem: „Voska, jak jsem ho později poznal, měl zálibu v amatérském hereckém umění. Tam, jako režisér v malých poměrech, sehrál vždy ovlivňující úlohu. Nyní vzal na sebe masku detektiva a po delším odmlčení, s umělým úsměvem, širokými ústy až skoro po uši otevřenými, uváženými, odměřenými slovy se mne zeptal: 'Znáte tento dopis?' Další Voskovo detektivní herectví záleželo v tom, že málo mluvil, nechal mluvit mne a jen mne bedlivě pozoroval. Ve svých četných poválečných pisaninách Voska svou tehdejší rezervovanost ke mně zdůvodňuje tím, že prý mě chtěl vyzkoušet, nehraju-li dvojí úlohu. To byl celý Voska – fantasta.“³⁹⁵ Voska dokázal být přesvědčivý, ve správnou chvíli používal Masarykovo jméno, a Kopeckého dokonce informoval o zvláštní organizaci „habsburkobijců“, ke které se nakonec Kopecký přihlásil – aby o ní již více neslyšel.

Při první schůzce Kopecký požádal Vosku, aby zjistil Masarykův názor, zda má Kopecký zůstat na konzulátu a získávat důležité informace, nebo jít na francouzskou frontu. Dále si vymínil, že všechny materiály bude dostávat jak Masaryk, tak Spojenci, kterým měly být poskytovány zdarma. Dokonce chtěl, aby byly doklady o jeho činnosti po válce

³⁹³ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 1. Poznámky E. Vosky.

³⁹⁴ Aby se newyorský konzulární úředník František Kopecký nepletl s Františkem Kopeckým, malířem miniatur a krajanským pracovníkem z Londýna, jenž působil ve stejné době, budu je rozlišovat, pokud to nebude z kontextu zcela zřejmé, podle krycího jména, který americkému F. Kopeckému dal E. Voska, tedy Xaver.

³⁹⁵ VÚA –VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

uloženy v pražském Národním muzeu. Později, po naléhavých dotazech, mu Voska sdělil, že si Masaryk jeho špionážní práci přeje.

Je zvláštní, že Kopecký tolik trval již koncem září 1914 na spolupráci s Masarykem a uložení materiálů v Národním muzeu (tenkrát Muzeum Království českého); pravděpodobnější se může jevit jeho snaha informovat představitele Spojenců. Své vzpomínky psal Kopecký s odstupem dvaceti let a události již viděl v jiném světle. Když se Kopecký sešel v roce 1918 s Masarykem, v rozhovoru zjistil, že se jej Voska v roce 1914 na souhlas s jeho činností vůbec nedotazoval. Je pravda, že v dochovaných Voskových dopisech není zmínka o Kopeckém. Ale i zde je možné najít vysvětlení – Voska buď nechtěl psát o špiclovi na konzulátu z obavy před prozrazením nebo se mu zdálo zbytečné o souhlas žádat či ho dokonce Kopecký ani o souhlas nepožádal. Také se nemusel dopis s uvedenou žádostí dochovat nebo si Masaryk nemusel záležitost pamatovat. Jediná zmínka o Kopeckém v Masarykových materiálech z roku 1918 je v dopise Benešovi, když se o něm zmiňuje jako o organizátorovi nových československých konzulátů.³⁹⁶ Kopecký se samozřejmě bál vyzrazení a Voskovi vyhovovalo mít důvěryhodný zdroj, o kterém se nemusel zmiňovat, a mohl informace distribuovat sám.

V roce 1914 mělo na rakousko-uherských zastupitelských úřadech v USA (velvyslanectví, 10 konzulátů, z toho dva generální v New Yorku a Chicagu), pracovat deset českých úředníků a jeden Slovák. Těsně před válkou jich několik přibýlo, ale žádný z nich, kromě Františka Kopeckého, nespolupracoval s českou či slovenskou organizací vyslovujících se pro samostatný stát Čechů a Slováků.³⁹⁷ Voska si Kopeckého práce vysoce cenil: „Zanedlouho se z Kopeckého stal můj nejlepší spolupracovník. Denně mně přinášel zadržené dopisy a dokumenty z rakouského konzulátu, nebo aspoň opisy takových, které považoval za důležité.“³⁹⁸ Kopecký přislíbil, že bude nosit zprávy z konzulátu přímo do Voskova bytu a ten je bude poté předávat na patřičná místa, tedy představitelům Dohody. V této době Voska zvolil krycí jména – sám se začal nazývat Victorem a Kopecký se stal Xaverem.³⁹⁹ Voska od svých spolupracovníků požadoval, aby v souvislosti s tajnými materiály nebo operacemi o něm hovořili pouze jako o Viktorovi nebo V. Po válce ve svých pamětech sice odhalil totožnost Františka Xavera Kopeckého, ale v anglickém vydání

³⁹⁶ HÁJKOVÁ, D. – ŠEDIVÝ, I. (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*, s. 290. (T. G. Masaryk E. Benešovi, 22. 10. 1918.)

³⁹⁷ VÚA –VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

³⁹⁸ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In.: *Jas*, roč.VII, č. 21, 1933, s. 10.

³⁹⁹ VÚA –VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti; VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 7. J. R. Rathom E. Voskovi, 12. 4. 1916; Paměti kapitána Em. V. Vosky, In.: *Jas*, roč.VII, č. 21, 1933, s. 10; VOSKA, E. V. – IRWIN, W.: *Spy and Counterspy*, s. 32.

paměti z doby druhé světové války ji znovu zamlžil se zdůvodněním, že ani po létech nemůže odhalit jména svých spolupracovníků; zde pro Kopeckého zvolil jméno Zeno. Kopecký se domníval, že Voska chtěl své vyprávění udělat atraktivnější, protože již dříve jeho jméno publikoval. Voska jej však v době války chtěl ve skutečnosti chránit před perzekucí.⁴⁰⁰

Jaké informace tedy Kopecký poskytoval? Informoval o subvencování časopisů, opatřeních rakousko-uherských úřadů proti slovanským osvobozovacím hnutím, předával konzulární zprávy o lidech působících v propagandě a placených rakousko-uherskými úřady, zpravoval o jednáních německých a rakousko-uherských úřadů vedoucích k provádění sabotáží, odjezdech záložních důstojníků z ruského zajetí do Německa a Rakousko-Uherska, odjezdech kurýrů s tajnou úřední korespondencí, zasílání úřední korespondence tajnými cestami, nabídkách soukromých osob k sabotážím v amerických zbrojních továrnách, udavačských dopisech, o prozrazování amerických patentů, či nabídkách vlastních vynálezů.⁴⁰¹ Voskovi dával zprávy buď ústně nebo i písemně.⁴⁰² Řadu kompromitujících materiálů, které by mohly uškodit lidem v monarchii, ničil přímo v konzulátu. Většinu však nosil k ofotografování Voskovi a posléze vracel ke spisům, či pořizoval na místě opisy a nebo se snažil jejich obsah zapamatovat. Ve stejném domě jako E. Voska bydlel Josef Mrázek, který okamžitě pořizoval fotografické kopie. Pro Kopeckého se zpravodajství stalo každodenní rutinou a o výsledek svých zpráv se nestaral. Považoval své konání za národní povinnost a „představoval... si sám sebe vždy jako vojáka na frontě, který poráží nepřítele a nestará se o celkový výsledek boje.“⁴⁰³

Některé dokumenty si Voska ponechal, jiné posílal Masarykovi,⁴⁰⁴ Steedovi, či předával na britské velvyslanectví. V listopadu 1915 poslal Voska Masarykovi ukázkou zabavené konzulární korespondence po kurýrce Tvrzické-Pazderkové, včetně poštovní poukázky na 10 000 korun, jež byla vložena do jednoho ze zabavených dopisů, a radil Masarykovi, aby ji nechat zúčtovat ve Vídni; k tomuto Voskovu návrhu si Masaryk pouze

⁴⁰⁰ V roce 1940 uveřejňovali Voska s Irwingem v článku v *The Saturday Evening Post* o Voskově špionážní činnosti. Voska odmítl redakci poskytnout fotografii Zena (Františka Xavera Kopeckého), protože by to pro něj v Protektorátu znamenalo koncentrační tábor. ANM, f. E. Voska, k. 16. E. Voska redakci *The Saturday Evening Post*, 9. 4. 1940.

⁴⁰¹ Ve Voskově písemné pozůstalosti se nachází kupř. opis žádosti Val. Tschinkowitze z Hartford Con. z 9. 7. 1915, aby mu rakouský generální konzulát poradil, jak přimět krajany, aby nepracovali ve zbrojní výrobě. VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 14.

⁴⁰² Některé zachovány v ČMS, f. E. Voska.

⁴⁰³ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

⁴⁰⁴ Opisy a překlady materiálů, které byly zaslány T. G. Masarykovi, jsou uloženy v AÚTGM, TGM – V, II/14-1. Dochované opisy dokumentů z konzulátu jsou z července 1915. Jejich obsah zhruba souhlasí s konzulárním zprávami z rakousko-uherských zastupitelství uloženými v NAP, f. Ministerstvo zahraničních věcí – Rakousko (dále MZVR).

učinil otazník. Možná si Voska potřeboval zdůvodnit, že sebral šek z dopisu zasílaného do monarchie, a tak v průvodním dopise napsal: „Jsem jist, že vícero majetku i peněžních vkladů na bankách bylo zkonfiskováno, a proto ránu za ránu, zub za zub. Válka jest válka.“

⁴⁰⁵ Mezi zadrženými a neodeslanými dopisy měly být podle něj i návrhy na konfiskace majetku v monarchii.

Xaver Kopecký tvrdí, že to byl on sám, kdo první vstoupil do styku s britským námořním atašé Guy Gauntem, jehož informoval, že pomocí falešných pasů se snaží rakouští vojáci dostat nazpět do Evropy. Postupně měl takto Kopecký udat 252 rakouských důstojníků, kteří byli posléze zadrženi Brity. Voska naopak tvrdí, že seznamy dostal od Xavera Kopeckého on a předal Gauntovi.⁴⁰⁶ Je skutečností, že se němečtí a rakouští vojáci snažili vrátit do Evropy a že na ně byli Britové upozorněni. Zda jim však seznam předal Xaver Kopecký nebo Voska není možné spolehlivě doložit.

Již před svým odjezdem z Anglie v září 1914 Voska požádal Františka Kopeckého, představitele londýnských Čechů, aby zřídil důvěrnickou organizaci – měl mu každý den posílat zprávy a sehnat tři důvěrníky znalé angličtiny i češtiny. Současně psal do Petrohradu a Paříže a žádal o jmenování tří spolehlivých důvěrníků.⁴⁰⁷ Zde je možné hledat kořeny založení neoficiální struktury pro výměnu informací mezi Čechy v zahraničí, jež byla postupně formalizována zakládáním krajanských organizací vystavěných na základě odporu k Rakousku-Uhersku; některé akce však probíhaly nezávisle na těchto organizacích. Názor, že Voska vybudoval svou špionážní síť s britským souhlasem,⁴⁰⁸ lze akceptovat pouze částečně. K tomu, aby začal budovat informační síť nepotřeboval Voska cizí impulsy, začal sám, a to z vlastní iniciativy i přesvědčení, že je tento krok nezbytný.

Voska začal hned po svém návratu do New Yorku budovat síť spolupracovníků,⁴⁰⁹ která byla zpočátku nezávislá na stávajících krajanských organizacích. Tento systém tzv. důvěrníků měl mít své zástupce a na ně navázané další, méně informované osoby v předních dohodových zemích – Británii, Francii a Rusku a sloužit tak ke vzájemné výměně informace v zahraničí i s domovem, získávání dalších sympatizantů a především peněz. Na podzim 1914 byli důvěrníky pro Francii František Jackl, Rudolf Kepl a Vilém Crkal, pro Anglii František Kopecký, Jan Sýkora a J. Stanislav a pro Rusko Bohumil Čermák, Vladimír

⁴⁰⁵ AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 3. 11. 1915.

⁴⁰⁶ VÚA –VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti; Paměti kapitána Em. V. Vosky, In: *Jas*, roč. VII, č. 21, 1933, s. 10.

⁴⁰⁷ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska F. Kopeckému, 6. 10. 1914; VOSKA, E. V. (ed): *Dva lístky T. G. Masaryka a několik dopisů*, s. 15. (E. Voska T. G. Masarykovi, 16. 9. 1914.)

⁴⁰⁸ KOVTUN, J.: *Masarykův triumf*, s. 134.

⁴⁰⁹ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 15. Nedatovaný strojepisný soupis důvěrníků. Mezi 44 uvedenými jmény jsou především lidé ze státu New York, Connecticut, New Jersey a Long Island.

Štolovský a Jiří Klecanda. Voska společně se Štěpinou z Chicaga a Kutákem z Omahy tvořil vedení důvěrníků, kteří měli mít na starosti „seznamování ciziny se záležitostmi našeho národa a získávání vlivných přátel, kteří by po válce působili svým vlivem na utváření se situace v Čechách“.⁴¹⁰ Kromě jednotlivých krajanských organizací, ať nově vytvořených či již předválečných, byla vytvořena jakási koordinační skupina zástupců krajanů z jednotlivých zemí.

Systém důvěrníků v jednotlivých zemích byl samozřejmě ovlivněn specifickým názory jednotlivých krajanských komunit a postupně se začal prolínat s krajanskými organizacemi, v USA především s Českým národním sdružením. Voska o této proměně informoval Masaryka: „Dřívější organizace důvěrníků zůstane podle usnesení clevelandské konference a jest součástí Českého národního sdružení a záležitosti politické svěřují si důvěrníci navzájem. Každý důvěrník svěřuje úředníkům Českého národního sdružení jen tolik, mnoho-li v tom či onom místu za vhodné uzná.“⁴¹¹ Systém důvěrníků Voska využíval k tajné, výzvědné činnosti, později ovlivňované či koordinované britskou tajnou službou. Voska se tak pokusil založit agenturní síť. Rozhodně věděl, že potřebuje vytvořit účinný informační systém a měl o něm svou představu.

Na podzim 1915 Voska rozeslal odbočkám ČNS formou oběžníku důvěrnou žádost: Tajemníci a předsedové měli svolat členy a zjistit, zda si Němci někde neuschovali zbraně a náboje (skladiště, spolky), či má-li některý z členů důvod, aby byl někdo vyslechnut, či nějaké místo prohledáno. Odpověď měla být co nejrychleji zaslána v přiložené zvláštní obálce.⁴¹² Oběžníky Voska rád využíval;⁴¹³ jejich pomocí získal pravděpodobně širokou paletu jak užitečných informací tak i úplného balastu. Přestože byly materiály označeny jako důvěrné, je těžko je považovat za tajné získávání informací. Dá se pochybovat o Voskově tvrzení, že o jeho špionážní práci, kterou vykonává mimo rámec ČNS, ví pouze V. Beneš.⁴¹⁴ Právě forma oběžníků učinila jeho činnost známou.

Voska píše o rozsáhlé zpravodajské síti složené z českých vlastenců, kteří nikdy nezhradili. Má asi na mysli jak členy ČNS tak ostatních organizací a sdružení, se kterými byl

⁴¹⁰ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska R. Keplovi, F. Jacklovi a V. Crkalovi, 29. 12. 1914.

⁴¹¹ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 4. 6. 1915.

⁴¹² ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. Oběžník je obtížné datovat, podle přeškrtnutého termínu „do 2. V.“ je možné, že vznikl až na jaře 1916. Sám Voska jej datuje po Dumbově aféře tedy po září 1915. Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 15, 1934, s. 11.

⁴¹³ V dalším, nedatovaném formuláři se Voska dotazoval: 1. Jaké jsou současné vojenské a námořní aktivity nepřátel?, 2. co plánují udělat, 3. napsat jak, proč, kdy a co. ANM, f. E. Voska, k. 16.

⁴¹⁴ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 11. 11. 1915.

dlouhá léta ve styku. Užitečným zdrojem informací pro něj byli i námezdní dělníci v přístavu, služby, číšníci či posluhové s dobrými pozorovacími schopnostmi, ochotní postupovat podle Voskových instrukcí. Mnozí ovládali z domova němčinu a byli zaměstnání v německých firmách. Podezřívavý Voska viděl v každém potenciálního nepřítele a akceptoval, mnohdy bez rozvahy, jakoukoli informaci atakující Němce. Bylo pro něj výhodné vystupovat jako hlava dokonalé špiónážní organizace – jistě to dělalo dobrý dojem u zástupců Spojenců i u Masaryka, kterého přesvědčoval, že pracuje mimo organizaci, tedy ČNS, a že má vlastní organizaci. Je oprávněný předpoklad, že údaje o počtu členů Voskovy organizace (kolem osmdesáti), které uvádí T. G. Masaryk, A. Willert a potvrzuje E. Beneš, pochází z jednoho zdroje – od Vosky.⁴¹⁵

Navíc Xaver Kopecký popírá, že by Voska vytvořil dokonalou špiónážní síť z 84 českých vlastenců. Tvrdí, že jediným zdrojem informací byl pouze on, přestože se sám ve vzpomínkách zmiňuje o jménech lidí, kteří Voskovi pomáhali – např. jmenuje F. Bezecného, který obsluhoval výťah v domě, kde sídlila advokátní kancelář E. Hughese, kterého Voska obvinil ze spolupráce na bombových atentátech na lodích.⁴¹⁶

Je obtížné zjistit, kolik spolupracovníků skutečně Voska měl, protože využíval k získávání informací rozvětvenou organizační strukturu ČNS i dalších organizací, ve kterých působil (Česko-americký výbor novinářů, Volná myšlenka). Ne všichni byli na takové úrovni jako Kopecký, jenž poskytoval unikátní informace. Je možné, že sběrné pole stěžejních informací bylo koncentrováno pouze na jeden bod, tedy rakousko-uherský konzulát v New Yorku. Voska však shromažďoval a vyhodnocoval údaje získané z dalších zdrojů, o kterých Kopeckého neinformoval. Mnohé, co Kopecký po válce proti Voskovi a o Voskovi napsal, mohlo pramenit z pocitu nedostatečného uznání. Ve Voskových materiálech se nachází poznámky o dodávaných informacích od nejrůznějších lidí, dopisy od „agentů“ i příkazy jim.

Voska využíval služeb členů ČNS, které považoval za důvěryhodné. Ne vždy měl při výběru šťastnou ruku; např. v případě Josefa Jaruška, který přijal posléze za své jméno popraveného Slavomíra Kratochvíla. Pověřoval ho sledováním různých osob a není jasné s jakým úspěchem. Jarušek měl snahu dělat personální politiku, vyměňovat lidi a bojovat proti údajným nepřátelům, navíc ještě, poněkud směšně, chtěl dělat „velkou politiku“.

⁴¹⁵ VOSKA, E. V. – IRWIN, W.: *Spy and Counterspy*, s. 28; WILLERT, Arthur: *Road to Safety: A Study in Anglo-American Relations*. London 1952, s. 23–24; MASARYK, T. G.: *Světová revoluce*, s. 200 an; BENEŠ, E.: *Světová válka a naše revoluce I*, s. 27 (Beneš odkazuje na Masarykovi údaje); STEED, H. W.: *Třicet let novinářem II*, s. 48. Toto číslo přejali např. NOVOTNÝ, J. O.: *Vzkříšení samostatnosti československé I*, s. 435, KOVTUN, J.: *Masarykův triumf*, s. 134.

⁴¹⁶ VÚA –VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

Voskovi tak radil: „Horského nechte čs. konzulem v Rusku, jak ho pojmenoval, tuším, Sazonov. Upozorňuji Vás, pokud jsem vyšetřil, že od Ruska peněz vskutku nedostává a bylo by radno mu pomoci... Masaryk stárne a klame se v soudech o Slovanstvu... nesvazujte se s ním.“⁴¹⁷ Možná právě Jaruškova horkokrevnost a nadšení Voskovi vyhovovaly. Rozvážný L. Fisher ho však měl za darebáka a uličníka a Voskovi v tomto směru nerozuměl.⁴¹⁸ Jarušek dokázal Voskovi i vyhrožovat: „Kdybyste se mne chtěl nějak zbavit, byla by to velká chyba... Uznám-li Vás, s jedinou podmínkou, že uznáte Vy mne.“⁴¹⁹

Stejně tak problematická, i když horlivá, byla Julie Háková. Ta se vrátila z cesty do Evropy v říjnu 1915 a uveřejnila v *Hlasateli* zprávu, jak jsou Češi doma nespokojeni s prací amerických krajanů a chtějí více peněz. Článek nebyl podepsán a vyvolal mnoho nevole; následovaly její dopisy Voskovi, ve kterých nabízela své služby – neustále vyžadovala instrukce a informovala o všem možném i nemožném, co se dělo v krajanských kruzích v Chicagu (např. informovala o práci Tvrzického).⁴²⁰ Voska však její práci vysoce hodnotil tak, že jí nakonec svěřil „řízení protiněmecké tajné služby v Chicagu a širokém okolí“.⁴²¹ Z uvedených příkladů je vidět, jak konspirativní práce je přitažlivá pro nejrůznější charaktery a temperamenty.

Voska sice tvrdil, že se v okruhu jeho informátorů, rekrutovaných mezi Slovany, především Čechy, nevyskytl žádný zrádce,⁴²² přesto sám přiznal problémy s agentem polského původu Adamem Gorálikem, jenž Vosku stál hodně peněz a slíbené materiály nakonec nedodal. Měl Vosku seznámit se „zločinnou německou manipulací vyrábění bomb a kapslí na německých lodích, internovaných v newyorském přístavu“.⁴²³ Voska prý bral Gorálíka s rezervou, přesto mu za informace o významném německém špiónovi Franzi von Rintelenovi přislíbil 2000 dolarů. Kopecký popisuje Gorálíka jako drobného příživníka, který nikdy Voskovi užitečné informace nepodal; údaj o vyplacení 2000 dolarů však potvrzuje.⁴²⁴ Z těchto zdrojů je zajímavá pouze informace, kolik peněz byl Voska ochoten zaplatit, tím pádem, kolik peněz měl zhruba k dispozici, či jaké byly tehdejší finanční možnosti zpravodajských služeb a ochota takovou sumu poskytnout. Je pozoruhodné, že

⁴¹⁷ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 4. J. Jarušek E. Voskovi, 7. 4. 1915.

⁴¹⁸ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 4. L. Fisher E. Voskovi, 27. 5. 1915.

⁴¹⁹ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 4. J. Jarušek E. Voskovi, 7. 4. 1915.

⁴²⁰ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 3. J. Háková E. Voskovi, b. d.

⁴²¹ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 27, 1934, s. 10.

⁴²² Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VII, č. 21, 1933, s. 10; MASARYK, T. G.: *Světová revoluce*, s. 202.

⁴²³ VOSKA, E: Ze spiklenecké dílny čs. zahraniční revoluce, respektive ze zákulisí čs. revoluce. In: *Právo lidu*, 25. 10. 1924, s. 3.

⁴²⁴ VÚA –VHA, f. F. Kopecký, paměti, k. 1.

naprosto stejnou sumu požadoval po Gauntovi informátor, který mu dodal zprávy o umístění bomb na spojeneckých lodích.⁴²⁵ Po válce, když Voska předkládal výkaz finančních výdajů, uvedl v rubrice stvrzenkami a svědky doložitelné, že agentu Rommerovi (krycí jméno Gorálík) dal 2000 dolarů.⁴²⁶

V červenci 1915 zaslal Voska Steedovi zhodnocení své práce za dobu devíti měsíců. Napsal, že okamžitě vytvořil malou skupinu přátel, aby dělali tajnou práci. V listopadu 1914 informoval francouzského a anglického generálního konzula, že členové rakouského generálního konzulátu odjíždějí tajně z USA na rumunské pasy, a stěžoval si, že ze strany Spojenců nebyla přijata žádná opatření. Ve zprávě je řečeno, že žádal britského generálního konzula o instrukce pro svou agitaci v odborových organizacích, již chtěl rozšířit i na irské organizace, ale ty nedostal. Po stížnostech byl instruován, aby všechny zprávy dával newyorskému zástupci *Times* Maxwellovi, jenž je bude dále distribuovat.⁴²⁷ Voska ve své zprávě nezmínil svůj zdroj informací na konzulátu, ani to, že by byl ve spojení s námořním atašé Gauntem. Své informace zajisté poskytoval více stranám Spojenců a je dokonce možné, že o sobě vzájemně nevěděly. Voska i nadále pravidelně Steedovi posílal zprávy; většina se ale nezachovala.

II. 2. 3. Předávání informací

Podstatné bylo předávání informací a instrukcí, a to nejen mezi domácími a zahraničními účastníky hnutí rezistence, ale i mezi zahraničními Čechy, kteří se oprávněně obávali cenzurování svých dopisů a nechtěli se dostat do zbytečných osobních problémů a poškodit práci krajanských organizací. USA jako neutrální země měla samozřejmě písemný, byť omezený či cenzurovaný, styk s válčícími státy. Na podzim 1914 přicházely Voskovi korespondenční listky od Habrmana, který psal, že byl varován, aby si dával pozor na zásilky z Ameriky, protože „se tam něco děje proti válce a Rakousku“.⁴²⁸ Korespondenční lístek s razítkem „Überprüft“ poslal Habrman v listopadu a kromě obecných informací o válce sděloval, že „tisk zápasí doposud s podvázanými poměry, zdá se mi však, že jest nyní již volnějším. Už zase začínáme psát úvahy, ovšem stručné a pozvolné, jako když se dítě

⁴²⁵ GAUNT, G.: *The Yield of the Years*, s. 155.

⁴²⁶ AÚTGM, f. TGM – R, k. 427, sl. 4.

⁴²⁷ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska H. W. Steedovi, 14. 7. 1915.

⁴²⁸ HABRMAN, Gustav: *Mé vzpomínky z války: Črty a obrázky o událostech a zápasech za svobodu a samostatnost*. Praha 1928, s. 31.

zaučuje choditi samo, bez pomocné ruky. Ten[to] týden jsem v [Naší] době napsal čl[ánek] o separátním míru s Ruskem, dnes o národním výboru všech českých stran a směrů. Jedno ani druhé nebylo zabaveno.“⁴²⁹ Tak jako i mnozí další, se Habrman domníval, že Voska mnohé z jeho listů neobdržel. Ovšemže byly listy krajanů z Ameriky do Čech kontrolovány – na základě jejich rozboru dospěly rakouské úřady ke zjištění, že dopisy jsou psány v nepřátelském tónu k monarchii a obsahují pisatelovo přesvědčení, že válka povede ke zničení Rakousko-Uherska.⁴³⁰

Češi si vytvářeli svůj vlastní systém tajné komunikace. Již Masaryk, když odjížděl v prosinci 1914 do zahraničí, myslel na to, jak by si nenápadným způsobem mohl vyměňovat zprávy. Alice si do svých vzpomínek Žalář poznamenala: „Šifru jsme si nedomluvili; jen se sestrou Olgou jsme si řekly, že budu-li psát o sněhu a lyžích, že znamená to: `nevracejte se, nebezpečí`.“⁴³¹ Na podzim 1915 se vytvořil dorozumívací slovník pro korespondenci, který však nebyl důsledně dodržován.⁴³² Stávalo se, že ve stejném dopise bylo použito jméno pravé i šifrované. Krycí jména byla používána spíše ve vzkazech domovu, než v korespondenci Čechů za hranicemi, i když i tady je možné zaznamenat užití krycích jmen (především v Sychravových a Božinovových dopisech). Vojta Beneš znal po příjezdu do Ameriky šifrovací klíč, ale nevěděl, zda ho může použít, protože si nebyl jist, že ho má i Masaryk.⁴³³

Také Voska si načrtl svůj tajný slovník, pro který volil následující šifrování: matka – vlast, teta – Morava, bratr – političtí vůdci a strany v Čechách, sestra – lid, bratranec – opoziční strana, sestřenice – zahraniční hnutí.⁴³⁴ Není doloženo, že by byl tento Voskův systém použit v písemném styku a ani neodpovídá tomu, který byl zveřejněn jako dorozumívací slovník prvního odboje po válce.⁴³⁵ Dalším, jednoduchým způsobem šifrování bylo posunovací kolečko s písmeny abecedy a čísly, kdy se posunutím dvou soustředných kruhů měnila odpovídající pozice čísla či abecedy; v praxi pak M se stalo K, N bylo v šifrovaném textu použito jako L atd. Tato metoda předpokládala stejný šifrovací klíč na přijímací straně a byla vlastně snadno rozluštitelná.⁴³⁶

⁴²⁹ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 3. G. Habrman E. Voskovi, 14. 11. 1914.

⁴³⁰ NAP, f. MZVR, k. 20, 1/7. Abschrift eines geheimen Privatschreibens an Grafen Stürck, 1. 5. 1915.

⁴³¹ HÁJKOVÁ, Dagmar – SOUKUP, Jaroslav (ed.): *Milá mama, Dear Alice: Korespondence Alice a Charlotty Masarykových 1915–1916*. Praha 2001, s. 180.

⁴³² BENEŠ, E.: *Světová válka a naše revoluce III*, s. 10–15.

⁴³³ AÚTGM, f. TGM – V, VII-66-a/13. V. Beneš T. G. Masarykovi, [před 15. 9. 1915].

⁴³⁴ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 15.

⁴³⁵ BENEŠ, E.: *Světová válka a naše revoluce III*, s. 10–15.

⁴³⁶ ČMS, f. E. Voska, př. č. 117/79.

Způsob šifrování používaný domácím odbojem (Mafii), či zainteresovanými lidmi v cizině, by se mohl zdát dětsky jednoduchý, naivní a amatérský. Teprve první světová válka přinesla velký rozmach kryptografie a díky bezdrátovému spojení či rádiu i kryptoanalýzy. Kdokoliv mohl poslouchat radiotelegrafické zprávy, a proto je bylo nutno zakódovat.⁴³⁷ Na začátku války Britové si teprve tvořili speciální šifrovací a dešifrovací tým (Room 40).⁴³⁸ Před první světovou válkou byli nejzdatnější v šifrování a kódování Rusové a Francouzi. Rusové dokázali vyluštit některé francouzské šifry, ale Francouzy nedokázali proniknout do ruských.⁴³⁹ Svého osobního, jednoduchého, kódovacího systému např. využíval W. Wilson, jenž zvolil krycí jméno pro ministra války Mars a pro ministra námořnictví Neptun.⁴⁴⁰

Pro dodávání zpráv se vymýšlely nejrůznější tajné úkryty – v hodinkách, náramcích, knihách, v dvojitých dnech kufrů, v dvojitých obálkách, v perech či tužkách. V. Beneš po válce vzpomínal, že poradil Voskovi, aby dal tajné zprávy do podpatku.⁴⁴¹ Sdělení se psala na tenký, japonský papír, používal se neviditelný inkoust. Informace se také vypisovaly tenkým dřívkem mezi řádky jinak neškodné knihy či dopisu. Takto se využívaly např. obchodní dopisy. Sám Voska dával přednost slinám, protože bylo celkem jednoduché tajné písmo opět vyvolat. Příjemce namočil dopis do směsi jedné lžice vody a ½ lžice inkoustu a poté, když papír omyl čistou vodou, byla zpráva viditelná.⁴⁴² Tyto metody vznikaly nouzově a neprofesionálně, ale v kontextu úrovně dobového zpravodajství nebyly neúspěšné.⁴⁴³

Pro základní pokyny se používaly kabelogramy. Pokud např. mělo být zveřejněno nějaké prohlášení a byl k tomu třeba Masarykův souhlas, měl poslat telegram pouze s jedním slovem např. memorandum či program.⁴⁴⁴ Je ovšem otázka, zda mu pošta takový telegram přijala, protože v době války nesměla přijímat nesrozumitelné telegramy, které by mohly být považovány za šifru. Stejně tak poštovní úřad odmítal telegramy podepsané pouze iniciálami.

⁴³⁷ AMERINGER, Charles D.: *U. S. Foreign Intelligence: The Secret Side of American History*. Toronto 1990, s. 101; KAHN, David: *The Codebreakers: The Story of Secret Writing*. New York 1973.

⁴³⁸ ANDREW, C.: *Secret Service*, s. 87 an.

⁴³⁹ ANDREW, Christopher – GORDIEVSKY, Oleg: *KGB: The Inside Story of its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev*. Sceptre Books 2001, s. 48–49.

⁴⁴⁰ ANDREW, C.: *Secret Service*, s. 108.

⁴⁴¹ *Prezidentův posel: Raport Karla Štajgra o cestě, již z Omahy ve Spojených státech amerických do Čech v zimě r. 1916 vykonal z rozkazu a s poselstvím T. G. Masaryka*. Praha 1926, s. 3.

⁴⁴² ANM, f. E. Voska, k. 5. Voskův rukopis paměti, s. 1540.

⁴⁴³ Zvláštní tajný inkoust si v Čechách pro předávání konspiračních zpráv připravili J. J. Frič a Z. Rohla. Viz KUČERA, Martin: *Zprávy tajným inkoustem: Kapitola z dějin českého zpravodajství za první světové války (1914–1918)*. Praha 2003. K dalším pokusům o výrobu tajného inkoustu viz STANĚK, Vladimír V.: Z maffiánské laboratoře. In: *Naše revoluce*, roč. VII, sv. 1, 1933, s. 78–79.

⁴⁴⁴ AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 22. 8. 1915.

V korespondenci se často objevují stížnosti na nedoručení dopisu. Proto stejné zprávy psali dva různí pisatelé stejnému adresátovi s vírou, že alespoň jeden dopis přijde, nebo se stejné informace několikrát opakovaly. Přestože Voska proklamoval používání různých adres a jmen, na které mu byly dodávány listy, podle údajů na dochované přijaté korespondenci používal stále tutéž adresu – Mr. Em. Voska, New York City, 435 East 86. Opět je třeba zdůraznit, že podstatná byla ústní komunikace a že mnoho informací bylo předáno nejen prostřednictvím kurýrů, ale i každodenními kontakty zúčastněných osob. Voska se nejprve setkával se svými informátory ve svém bytě či Pabstově restauraci, posléze se schůzky konaly v pronajaté kanceláři č. 422 Hudson Terminal Building (Church Street) označené jako Pneumograph Company. Voska si ji pronajal od srpna 1915 za 360 dolarů měsíčně.⁴⁴⁵ Zde se setkával s Xaverem Kopeckým, Maxwelllem, Rathomem či Gauntem a s dalšími informátory. Další forma předání zpráv byla písemná – informátoři se podepisovali krycími jmény, popř. pořadovými čísly zpráv. Voska dále hovoří o krycím bytě na Lewington Avenue, kde bydleli manželé Švábovi a kde byl k dispozici i telefon s tajným číslem.⁴⁴⁶

Důležité bylo spojení s Británií. Prostřednictvím kabelogramů Voska informoval Steeda o německé propagandě v USA a o opatřeních, která by se měla udělat. Měl pocit, že jsou jeho zprávy konfiskovány a že je Steed nedostává. Zároveň obdobné informace poskytoval zástupci novin *Times* v New Yorku Maxwelllovi, jenž mu přislíbil, že vše bude automaticky dostávat i Steed. Dalším kanálem, který Voska používal pro spojení se Steedem byla Slavko Grouiřová, která cestovala mezi USA a Anglií a jejím prostřednictvím zasílal Voska číslované zprávy.⁴⁴⁷

Významným způsobem spojení mezi neutrální Amerikou, dohodovými zeměmi a Čechami byli poslové, které i Masaryk považoval za jeden z nejdůležitějších nástrojů komunikace. Požadoval, aby poslové byly američtí občané, inteligentní, spolehliví.⁴⁴⁸ V otázce získávání poslů a organizování jejich cest spoléhal na Vosku a očekával, že mu také pomůže s dodáním amerických pasů, na které by případně mohli lidé vycestovat z Čech.⁴⁴⁹ V dopise, který Voska obdržel 5. října, Masaryk napsal: „Odjíždím odsud [tj. Z Holandska] zítra. Doufám, že se podařila organizace zpráv, – ovšem zůstane-li Holansko neutrální. Za

⁴⁴⁵ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. Smlouva o pronájmu, 26. 7. 1915.

⁴⁴⁶ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VII, č. 21, 1933, s. 10.

⁴⁴⁷ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska H. W. Steedovi, b. d.

⁴⁴⁸ HADLER, F. (Hg.): *Weg von Österreich!*, s. 145. (T. G. Masaryk Českému národnímu sdružení, 29. 11. 1915.) V nedatovaných poznámkách, pravděpodobně z první fáze války, si Masaryk zaznamenal jako jeden z důležitých bodů „poslové“. AÚTGM, f. TGM – V, VIII-12a/11.

⁴⁴⁹ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/70. M. Plesinger-Božinov E. Voskovi, 2. 2. 1915.

nějaký čas uslyšíte od mne odsud nebo z Itálie.“⁴⁵⁰ Z tohoto listu Voska usuzoval, že má být zřízena druhá linie důvěrníků přes Itálii. V průběhu války Voska zařídil, aby z Ameriky odjelo čtrnáct posílů, devět z nich měl sám financovat.⁴⁵¹ Cesty posílů usnadňovala britská tajná služba – hned v říjnu 1914 Steed požádal Seton-Watsona, aby se zeptal Masaryka, zda by chtěl v Praze dostávat pravidelné informace od posílů z Londýna a sdělil mu, že je to schopen zařídit.⁴⁵²

Koncem září 1914 žádal Voska londýnského krajana F. Kopeckého, aby ověřil, zda bude Masaryk v září v Londýně. Předpokládal, že prostřednictvím Kopeckého a posílů budou američtí Čechové ve spojení s politiky v Čechách a že je takto budou informovat o světovém dění. Aby byl usnadněn styk žádal, aby Kopecký používal angličtinu, protože předpokládal, že dopisy mohou být čteny.⁴⁵³ V říjnu 1914 opět naléhavě žádal Kopeckého, aby mu jednou týdně na adresu Svazu česko-amerických žurnalistů kabeľoval novinky. Za ty považoval nové „důležité“ zprávy z Čech nebo když se stane něco v Londýně „v zájmu české věci“. ⁴⁵⁴ Voska požadoval, aby mu alespoň jednou týdně podával zprávy, především o své komunikaci s vojenskými autoritami, a opatřil si tři tajné agenty. Měl by mít v zásobě krajany, aby mohl poslat vzkazy do Čech, kdykoli bude potřeba. Pasy měly být vydávány prostřednictvím Wickhama Steeda, ale ten měl být kontaktován pouze ve velmi důležitých záležitostech. Voska především Kopeckému radil, aby byl zticha.⁴⁵⁵ Kopecký však nechtěl brát na sebe riziko posílání kabelogramů, protože by to mohlo na něj vrhnout podezření a „skoro jistě bych byl ve vězení, neboť každý cizinec jest pozorován a nic se mu nevěří. Dále nic důležitého nevím, co by za takový risk stálo.“ ⁴⁵⁶ Takto, na opětovné Voskovy žádosti, odpovídal Kopecký v únoru 1915, kdy sám byl v dobrém kontaktu nejen se Steedem, ale i s úředníky Home Office a Foreign Office, a o jeho oddanosti Británii nemohlo být pochyb. Dopis s tímto sdělením také nesvěřil poště, ale poslal jej po krajanu Voženílkovi.

Podstatnou součástí kurýrní služby bylo vlastnění či opatření hodnověrných dokladů, přičemž hlavní tíha zpravodajství ležela na zahraničí, protože domácí odboj měl potíže se zajišťováním posílů i pasů.⁴⁵⁷ Dokumenty opatroval v Americe František Xaver Kopecký,

⁴⁵⁰ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štěpinovi, 5. 10. 1914.

⁴⁵¹ ANM, f. E. Voska, k. 5. Voskovy poznámky.

⁴⁵² SSEES, R. W. Seton-Watson Papers, box 26. H. W. Steed R. W. Seton-Watsonovi, 22. 10. 1914.

⁴⁵³ VÚA –VHA, f. LCC, k. 24. E. Voska F. Kopeckému, 30. 9. 1914 (originál). Kopie uloženy v ANM, f. E. Voska, k. 5; VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 12. V tomto dopise Voska vyjádřil navíc svůj názor, že bude lépe, když budou Čechy pod anglickou než pod ruskou kontrolou. Tato věta je zajímavá v tom směru, že v té době v Americe bylo velmi živé všeslovanské cítění podporované osudem Srbska.

⁴⁵⁴ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska F. Kopeckému, 17. 10. 1914.

⁴⁵⁵ ANM, f. E. Voska, k. 5. E. Voska F. Kopeckému 6. 10., 17. 10. 1914 (opisy).

⁴⁵⁶ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. F. Kopecký E. Voskovi, 15. 2. 1915.

⁴⁵⁷ AÚTGM, f. TGM – V, II, 14/4. Welling [tj. Pavel Baráček] T. G. Masarykovi, 14. 8. [1915].

který kradl nevyplněné pasy na rakousko-uherském konzulátu. Při vyplňování pasů bylo třeba dodržovat pravidla, aby falešný dokument nebyl odhalen. Např. to znamenalo vědět jaká čísla pasů se v té době udělují a kdo je podepisuje.

Do zvláštní kategorie patří dokumenty vydávané samotným Voskou od roku 1915 pod hlavičkou Českého národního sdružení New York. Listina byla opatřena fotografií a osobními údaji nositele. Dále v ní stálo, že nositel je členem ČNS a má být vpuštěn na uvedené území, popřípadě mu má být poskytnuta pomoc a ochrana ze strany Spojenců. Listina obsahovala i vysvětlení, že Češi jsou větví slovanské rasy, jsou ochotni položit životy na straně Anglie, Francie a Ruska a jejich národní aspirací je plná nezávislost milované země.⁴⁵⁸ Tato listina byla ještě opatřena razítkem některého ze spojeneckých konzulátů, že nositel cestuje do příslušné země. Podobný pas vyplnil Voska i Vojtovi Benešovi pro jeho cestu do Anglie na podzim 1916. Ten by v tom okamžiku ohromen, „co my si všechno už můžeme ve světě dovolit“ a jeho respekt k Voskovi vzrostl.⁴⁵⁹ Američané kontrolující jeho vstup na loď si sice dokument nedůvěřivě prohlíželi, ale výmluvný Voska, jenž doprovázel Beneše a anglické průvodní listiny je nakonec přesvědčily. Benešova pýcha vyprchala v okamžiku, když byl v Anglii zatčen jako rakouský občan a jeho průvodní listina prohlášena za cár papíru. Až po čtyřech dnech se ho podařilo londýnským Čechům a Masarykovi dostat z kriminálu. V prosinci 1916 vydal Voska takovýto pas Českého národního sdružení na jméno William Sekyra a tento dokument měl už číslo 117.⁴⁶⁰

Na jaře 1915 plánovali Masaryk a Voskou pravidelné a časté spojení s Čechami. Poslové měli přicházet jednou týdně a jedna cesta do Prahy a zpět do Švýcarska by stála zhruba 200–300 franků.⁴⁶¹ Masaryk chtěl informačně propojit Paříž, Londýn, Petrohrad a Řím.⁴⁶² Stávající možnosti poslů se mu zdály dobré, ale obával se budoucích nesnází.⁴⁶³ Ideální cesta posla z Ameriky měla vypadat zhruba takto. Po náležitých Voskových instrukcích týkajících se utajení, způsobu chování a samozřejmě předání zpráv, které se většinou musel posel naučit zpaměti, dostal kurýr peníze a lodní lístek. Poté Voska poslal do Anglie kabelogram o příjezdu posla (kabelogramy byly zasílány např. na adresu J. Sýkory). Pokud jel posel do Čech přes Anglii, byl naoko zadržen britskými úřady jako

⁴⁵⁸ ČMS, f. E. Voska, př. č. 117/79; Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 8, 1934, s. 11; BENEŠ, Vojta: *Z časů velké víry: Vzpomínky na cestu ze Spojených států amerických do Anglie na podzim 1916*. Praha 1926, s. 65.

⁴⁵⁹ BENEŠ, V.: *Z časů velké víry*, s. 14–15.

⁴⁶⁰ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. Pas vydaný E. Voskou 6. 12. 1916.

⁴⁶¹ Není zřejmé, jakou měnu měl tehdy Masaryk na mysli. Tedy zda francouzské či švýcarské franky.

⁴⁶² HADLER, F. (Hg.): *Weg von Österreich!*, s. 75–76. (T. G. Masaryk E. Voskovi, 13. 3. 1915.)

⁴⁶³ VOSKA, E. V. (ed): *Dva lístky T. G. Masaryka a několik dopisů*, s. 30. (T. G. Masaryk E. Voskovi, 7. [4.] 1915.)

možný rakouský špion. Pro tento případ si poslové brali sebou nějaký kompromitující materiál (dokumenty připomínající šifru), který by usnadnil zatčení. To poslovi poskytlo dobré krytí pro německou a rakouskou policii a umožnilo se sejít s Masarykem, který mu předal další informace, jež měl vyřídít v Praze. Poté, co posel přijel do Anglie, byl Voska telegraficky vyrozuměn anglickou stranou. Dalším možným místem, přes které mohl posel jet a kde mohl předat zprávy byl Rotterdam. Po příjezdu do Čech musel jít na předem určené adresy, vyřídít vzkazy a pokud měl štěstí, dokázal se vrátit domů. Poslové se měli pokusit jet nazpět přes Švýcarsko, aby i zde mohli vyřídít další vzkazy. Vhodnější pro tento úkol se jevily ženy s rakouským pasem, či s příbuznými v Čechách. Bylo také třeba vymyslet důvod, proč posel jel z neutrální, klidné Ameriky do válečné Evropy.

Poslové byli financováni především ze sbírek krajanů a je možné, že nějaké cestovní náklady hradila britská tajná služba. Voska chtěl co nejvíce utajit způsob placení poslů. Po Masarykovi žádal v listopadu 1915, aby vydal potvrzenku, že obdržel 5000 dolarů, přestože ten ve skutečnosti dostal od kurýrky Pazderkové o 150 dolarů méně, neboť tuto částku dostala v New Yorku na cestu. Také další její náklady měl hradit Masaryk a Voska ho žádal, aby financování kurýrů vedl ve svých knihách on, protože „nechceme podobná vydání mít na knihách kvůli tomu, aby nebylo nedorozumění“.⁴⁶⁴ Zároveň ani Masaryk nechtěl, aby mu situaci znepríjemňovalo účetnictví. E. Benešovi napsal 26. října, že se Voska a ČNS usnesli nežádat od Masaryka podrobné vyúčtování: „Rozumí se to samo sebou, ale přece je dobré, že to usnesli... Čím víc podrobností by věděli, tím rozmanitější lidé by se našli a opírali by se jednotlivostem.“⁴⁶⁵

Placení poslů přinášelo komplikace. Po domluvě s Tvrzickým Voska určil, že je třeba zhruba 300 dolarů na uhrazení cesty. Posléze ke svému překvapení zjistil, že Tvrzický touto částkou myslel pouze náhradu času. To Vosku rozhořčilo: „A já ale počítal pouze s cestovními výlohami, poněvadž ani jeden z těch, kteří jsou k dispozici zde v New Yorku nechťi nic jiného, než hrazení cestovních výloh...“ a zdůvodnil i motivaci kurýrů: „Cestu tu ochotně podniknou jednak pro osvěžení a zábavu, jednak jako povinnost na ně uloženou.“⁴⁶⁶ Malicherné nesrovnalosti vznikly, když chtěl být posel ubytovaný v hotelu a ne u Vosky doma v jeho vlastním pokoji.

Voska spoléhal na spolupráci ze strany britských úřadů – neobával se cenzury či případného zabavení materiálů posílaných po kurýrce Pazderkové do Londýna (včetně

⁴⁶⁴ AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 3. 11. 1915.

⁴⁶⁵ HÁJKOVÁ, D. – ŠEDIVÝ, I. (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*, s. 39. (T. G. Masaryk E. Benešovi, 26. 11. 1915.)

⁴⁶⁶ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Tvrzickému, 6. 11. 1915.

přesné instrukce, jak vyrobit falešná razítka konzulátu) a psal otevřeně.⁴⁶⁷ Ve stejné době si Plesinger-Božinoff z taktéž neutrálního Švýcarska stěžoval Masarykovi, že mu dopisy přicházejí neúplné nebo jsou zabavovány.⁴⁶⁸

Komu byly zprávy posílány určeny? Jednak umožňovaly vzájemnou komunikaci mezi domácími odbojáři, tedy tzv. Mafií, zahraničními Čechy a jejich politickým centrem – T. G. Masarykem a v roce 1916 vzniklou Československou národní radou. Nutná byla i komunikace uvnitř samotného politického centra, i když tady dost dobře fungovalo poštovní spojení. K důležitým komunikačním nástrojům patřily tzv. raporty, jimiž nejen ústředí informovalo o své činnosti, ale i úkolovalo a povzbuzovalo k další práci. Také ty byly s největší pravděpodobností dodávány posly. Tento informační systém by plnil účel pouze částečně, kdyby nebylo možné ukázat užitečnost zpravodajství Spojencům. Informace poskytnuté z domova byly předávány (je ovšem otázka v jaké podobě) dále zástupcům Dohody. Sychrava, podepsaný jako Schwarz, předával zprávy z domova Masarykovi a jejich opisy dále poskytoval Svatkovskému (krycí jméno Fürst), ruskému žurnalistovi a zpravodajci.⁴⁶⁹ Masaryk tyto zprávy dával k dispozici Seton-Watsonovi a předpokládal, že je poskytne Steedovi a ten je postoupí dále na kompetentní místa. Stejným způsobem postupoval v případě materiálů, které dostával z Ameriky.⁴⁷⁰ Voska pro spojení s Masarykem používal jak normální pošty, tak českých posílů. Pokud posílal zprávy Steedovi, prosil ho, aby informoval také Masaryka, kterému nemohl všechno sdělovat prostřednictvím běžné pošty. Informace američtí Češi získávali i prostřednictvím Charlese Crana, který byl o situaci v monarchii informován z vládních kruhů, které dostávaly zprávy z velvyslanectví.

Cesty posílů se značně zproblematizovaly po tzv. knoflíkové aféře. Neúspěšné předání vzkazu Aloisie Linhartové, poselkyně ze Švýcarska, v říjnu 1915, zapříčiněné souhrou nešťastných a neobratných událostí zapříčiněných všemi účastníky konspirační akce, přineslo rozsáhlé zatýkání.⁴⁷¹ Proto se musela z Londýna vrátit zpět do Ameriky Anna Tvrzická-Pazderková, kterou vyslal počátkem listopadu Voska za Masarykem a původně měla v druhé polovině listopadu pokračovat dále do Čech.

V polovině listopadu psal Salaba Vojan Masarykovi z Ameriky varování, jež Masaryk dostal 29. listopadu: „Pan Steed nechť již neposílá žádné nové zprávy Marešovi.

⁴⁶⁷ Tyto instrukce se pravděpodobně týkaly zásilky nevyplněných pasů z rakousko-uherského konzulátu, které ukradl F. Kopecký a které měla vést Tvrzická-Pazderková. VÚA –VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

⁴⁶⁸ AÚTGM, f. TGM – V, II-14/69. M. Plesinger-Božinoff T. G. Masarykovi, 20. 10. 1915.

⁴⁶⁹ AÚTGM, f. TGM – V, II-14/8. L. Sychrava T. G. Masarykovi, 21. 4. 1915.

⁴⁷⁰ SSEES, R. W. Seton-Watson Papers, box 16, T. G. Masaryk R. W. Seton-Watsonovi, 11. 4. 1915, 23. 6. 1915.

⁴⁷¹ Nejlépe popsáno v PAULOVÁ, Milada: *Dějiny Maffie: II/1*. Praha 1937.

Mareš je zatčen. Dušek také již nejspíš zatčen... pí Benešová zatčena... Poslední posel z Anglie [sic] byl velmi nešťastný. Choval se u Soukupa tak podezřele a mluvil tak divně, že S. jej pokládal za provokatéra. Vaše knihy jsou u Oliče, byla tedy prohlídka u Oliče...⁴⁷² Vojan zmiňuje, že informaci získal od umělkyně, která přijela v té době z Čech do USA; s největší pravděpodobností šlo o Emu Destinovou.

Je podivuhodné, kolik informací v Americe znali – sami Masaryk s Benešem se o zatýkání dozvěděli 23. listopadu, když přišel do Londýna list od Štěpánka z Amsterdamu, jenž informoval o pražských událostech. Na základě tohoto listu se rozhodli, že Tvrzická-Pazderková se urychleně vrátí do Ameriky.⁴⁷³ Varovná zpráva od Salaby Vojana naznačuje širokou povědomost o tajných spojeních, i když byly některé informace dány do mylných spojitostí. Muselo být známo, že se v kurýrní službě angažuje Steed. Ten však cesty kurýrů pouze ulehčoval u britských autorit; sám jistě žádného neposílal a navíc by nepoužíval služby B. Mareše. Ten byl styčnou osobou pouze díky příbuzenskému spojení s Janem Kyjovským, jenž organizoval spojení ze Švýcarska. Přestože si Masaryk poznamenal, že se o uvěznění Alice dozvěděl z dopisu Štěpánka obdrženého 23. listopadu a na jeho základě se rozhodl, že Pazderková nemůže jít dál, již 15. listopadu napsal Ch. Cranovi do Ameriky dopis, ve kterém děkuje za zprávy o uvěznění Alice, které mu byly telegraficky sděleny.⁴⁷⁴ Z případu vyplývá, že skupina soustředěná kolem osvobozeneckých hnutí v Americe (krajané, američtí sympatizanti) byla dobře informovaná a propojená. Zbývá pouze nezodpovězená otázka, proč o těchto událostech Masarykovi psal Salaba Vojan a ne první špión Voska.

II. 2. 4. Financování Voskovy zpravodajské činnosti

Podle Vosky pracovali Češi zpočátku bezplatně a až od roku 1916 byli financováni Brity. Pak by se pravděpodobně jednalo o *pravidelné* hrazení výdajů na zpravodajskou a

⁴⁷² AÚTGM, f. TGM – V, VII-69-a/31. J. E. Salaba Vojan T. G. Masarykovi.

⁴⁷³ AÚTGM, f. EB, IV/1, sign. R 73/1. Válečný deník E. Beneše, zápis z 23. 11. 1915; AÚTGM, f. TGM – V, VIII-1, Masarykovy deníkové zápisy, 24. 11. 1915.

⁴⁷⁴ BA, Charles R. Crane Papers, box 2. T. G. Masaryk C. R. Cranovi, 15. 11. 1915 (opis). Masaryk poslal 30. listopadu 1915 Cranovi telegram, ve kterém žádá o intervenci ve věci zatčené Alice. O ní mylně píše, že byla zatčena 5. listopadu (ve skutečnosti 28. října). Faksimile telegramu T. G. Masaryka Ch. Cranovi viz Tom Crane Donates Unique Historical Documents to President Havel's Archives. In: *Czech the News: Newsletter of the Embassy of the Czech Republic*, vol. X, no. 8, Sept. 2001, s. 9. Již 2. 11. 1915 Cranův zástupce R. Williams napsal Voskovi, že byl otřesen, když se dozvěděl, že je Alice ve vězení a že jí nechal poslat peníze prostřednictvím amerického konzula v Praze. VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 9.

propagandistickou činnost apod. Je totiž dost možné, že finanční podporu Voska dostával již v roce 1915. Masarykovi na počátku srpna 1915 připomněl, že vložil velké sumy peněz na podplacení předáků Americké federace práce, aby hlasovali proti stávkám a že o tom dobře spojenci vědí: „Sami mně neposkytli finanční pomoci žádné – já je také o nic nežádal, protože chci, aby to vše dluhovali nám – či lépe řečeno vám. A až přijde příhodná doba, kdy bude panovat heslo „*něco za něco*“ budete mít k dispozici tolik pohledávek naproti Spojencům, že se každý podiví.“⁴⁷⁵ Přesto se již v polovině srpna 1915 Voska zmiňoval Gauntovi, že utratil velkou část peněz, aby paralyzoval německou propagandu cílenou na odborové organizace. Naznačil mu, že má limitované zdroje a že možná nebude z těchto důvodů moci ve své úspěšné práci pokračovat a připomínal, jak je důležitá široce pojatá akce agitátorů – řečníků.⁴⁷⁶

Zmínky o tom, že je nutné informátory finančně podporovat, jsou obsaženy v korespondenci mezi Gauntem a Spring Ricem. Gaunt požádal velvyslance, aby „bylo umožněno povolit malou sumu nepřevyšující 500 liber, jež by mi byla dána k dispozici... k získání informací... navíc k těmto malým částkám položky příležitostných výdajů, např. tajná mise... do Philadelphie a k jiným rakousko-uherským konzulátům... Povolil jsem výdaje vlastenci, abych byl s nimi v kontaktu. Osobně nedostává žádné peníze, jsou hrazeny cestovní výdaje... značná část [dříve povolených peněžních částek] byla použita na vydržování jednoho či dvou mužů na cestě, kteří mají vliv mezi Slovy...“⁴⁷⁷ O úhradu 500 liber, aby byly zajištěny informace prostřednictvím Čechů, požádal Spring Rice Arthura Nicolsona, jenž kontroloval fondy tajné služby. Podle zmínky, že placení bude prováděno stejným diskrétním způsobem, jako v předcházejících případech, se dá usuzovat, že tato úhrada nebyla první.⁴⁷⁸ Nicolson povolil, aby byla částka Gauntovi vyplacena.⁴⁷⁹ Gaunt však nepřiznal, jakým způsobem nakládal s penězi. V pamětech napsal, že již při první schůzce informoval Vosku, že nemůže platit za informace, a Voskovi to prý vůbec nevadilo.⁴⁸⁰ Je možné, že nepravdivé částky dostával Voska od Gaunta již od podzimu 1915 – Masarykovi se o nich ale nezmínil. V září 1915 Vojta Beneš připomněl Masarykovi, že „p. Voska není za svou činnost od Angličanů vůbec placen, nedostal a nechce ani haléře,

⁴⁷⁵ AÚTGM, TGM –V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 1. 8. 1915.

⁴⁷⁶ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska G. Gauntovi, 13. 8. 1915 (kopie).

⁴⁷⁷ Dopis G. Gaunta Spring Riceovi z 20. 12. 1915 citován v CALDER, K. J.: *Britain and the Origins of the New Europe*, s. 51–2.

⁴⁷⁸ NAL, FO 115, 1977–141. C. Spring Rice Nicolsonovi, 21. 12. 1915.

⁴⁷⁹ NAL, FO 115, 1977–141. A. Nicolson C. Spring Ricemu, 22. 12. 1915.

⁴⁸⁰ GAUNT, G.: *The Yield of the Years*, s. 167.

ač vyplatil již tisíce.⁴⁸¹ V listopadu opět Voska sděloval Masarykovi, „že by měli veškeré vydání s tím spojené hradit ti, pro které jest nejprospěšnější... Žádný z nich nechápal, co taková drobná práce znamená, až teprve poslední dobu si váží všeho, co se koná a co se vykonalo. Rozumí se samo sebou, že všeho toho můžeme použít, proto vlastně to všechno dělám, aby se nám stali do jisté míry dlužníky.“⁴⁸²

Masaryk se snažil v Londýně vyřídit, aby byly Voskovy náklady hrazeny, a to především Brity. V prosinci mu napsal, že na War Office jsou spokojeni a „a sami začali také mluvit o výlohách, které vznikají. Řekl jsem jim, že máte výlohy a udal jsem sumu, kterou jste mně psal. Teď je toho jistě již více.“⁴⁸³ Voska téměř do každého dopisu Masarykovi přikládal výstřižky z novin, které sloužily jako důkaz o úspěšných protiněmeckých a protirakouských akcích (Dumba apod.); neopomněl připomenout, jak je jeho práce ceněna a jak je vlivný. Problémem zůstávaly peníze. „Práce, o které jsem Vám psal a v které pokračuji, byla velice výslednou a přiložený dopis s výstřižky (který jsem nedávno obdržel) dokazuje, jak jest ceněna u našich přátel. Pán, o kterém jste posledně psal, že přijede z Anglie, sem doposud nepřišel. Proto p. učitel B[eneš] půjčí mně trochu peněz.“⁴⁸⁴ Těžko hodnotit Voskův přístup – na jednu stranu neustále tvrdil, že žádné peníze nechce, aby byli Spojenci zavázáni, na straně druhé připomínal své finanční těžkosti s nadějí, že mu bude pomoheno. Samozřejmě, že sám nebyl tak bohatý, aby vše mohl financovat a měl rozvětvenou rodinu, o kterou se musel starat. Hlášení z rakousko-uherského konzulátu nabízejí i jiné vysvětlení – podle nich byl Voska hochštapler.⁴⁸⁵

Peníze měl Voskovi dodat William Wiseman, který do USA přijel již v prosinci 1915. Ještě na jaře se Voska opakovaně Masaryka dotazoval, zda již slibovaný muž přijel a připomínal, že ho nikdo nekontaktoval a že je nucen si dělat soukromé půjčky. V březnu se ho Masaryk otázel: „Byl už ten kapitán u Vás? Ujednáno bylo, že výlohy zapraví. Až s ním budete mluvit, jednejte o věci, aby snad nebyl odstrašen, kdybyste nerozuměl jeho narážkám. Možná totiž, že by nemluvil docela jasně.“⁴⁸⁶

V únoru Voska V. Beneše žádal, protože ještě nedostal slíbené peníze, aby mu v Omaze opatřil alespoň stejný obnos peněz jako posledně a osobně se mu zaručoval. „Vyzvedli jsme si z obchodu každý \$ 1000 – ale to brzy spotřebuji v mých osobních potřebách a rodině – vzdor tomu jsem polovic ale už vydal ve věcech, o kterých jsem

⁴⁸¹ AÚTGM, f. TGM – V, II/14-1. Rezek [tj. Vojta Beneš] T. G. Masarykovi, 14. 9. 1915 (opis).

⁴⁸² AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 11. 11. 1915.

⁴⁸³ AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 9. 12. 1915.

⁴⁸⁴ AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 9. 1. 1916.

⁴⁸⁵ NAP, f. AMRVR, k. 16.

⁴⁸⁶ AÚTGM, f. TGM – V, XV, 22a. T. G. Masaryk E. Voskovi, 22. 3. 1916.

psal prof. a kopii poslal tobě.“⁴⁸⁷ I z následující reakce V. Beneše je možné usuzovat, že si Voska nejen bral peníze z vlastního podniku (uvažoval o prodeji domu), ale používal i peníze z krajanských sbírek. Voska se skutečně musel dostat do finančních obtíží – obrátil se dokonce na bankéře Štepinu a připomněl, že je mu asi známo, že náklady na „důvěrné práce“ jdou už do tisíců. Tvrdil mu, že tyto práce si financoval sám, protože nebylo možné použít peněz z veřejných sbírek. Na stejné účely žádal půjčku 1000 dolarů a rozhodl se ručit osobně, protože si byl jist, že „zahraniční komitét se postará o nahrazení všeho vydání“.⁴⁸⁸

Finanční pomoc pro něj zaopatřoval i Vojta Beneš, jenž urgoval bratra Edvarda a ten zase záležitost řešil s Masarykem: „Píše mi bratr a reklamuje *co nejrychleji pomoci Voskovi*. Voska sám mi také o tom píše. Dle bratrových informací Voska spotřeboval *i fond, který mu byl svěřen* a bojí se eventuálního skandálu. Ale Voska by prý byl býval nucen zastavit akci. Píše mi o její rozsáhlosti atd. Říká, že už ho to stálo na \$ 8000 atd. Pokládám za nutné tudíž něco Voskovi poslat, aby se dostal ze zlé pozice a když Angl[ičané] mu to nevyrovnali. Od Nár[odního] Sdr[žení] nesmí nic chtít, bylo by asi zle, kdyby kdokoli co v tom měl a o tom jednal.“⁴⁸⁹

Vyřízení o permanentní hrazení všech nákladů se táhlo až do pozdního jara 1916. Masaryk se přitom dostal pod soustavný tlak dotazů jak ze strany Vosky tak Vojty Beneše. O stavu jednání jsme dobře informováni také z dopisů T. G. Masaryka a R. W. Seton-Watsona. Na počátku května se ho Masaryk otevřeně zeptal: „Pamatujete si, jak jsem řekl Wisemanovi a kapitánu C[ummingovi], že náklady p. Vosky by měly být zaplacený. Pochopil jsem, že pánové souhlasí. Napsal jsem p. Voskovi, že dostane peníze (myslím, že to bylo 7500 dolarů) a že může pokračovat... Půjčil si peníze a pokračoval v práci. Nyní jsem informován, že Sir W[iseman] k němu nepřišel, nedostal peníze, a proto se obává, že nebude moci pokračovat.“⁴⁹⁰ Požádal Seton-Watsona, aby požádal zástupce britské tajné služby Bairda nebo Younga o řešení situace a upozornil, že částka, kterou by Voska měl dostat je jistě nyní již vyšší.

Seton-Watson byl rozhořčen, když se dozvěděl, že Voskova záležitost není dosud vyřízena a domníval se, že je to vzhledem ke špatné komunikaci mezi ambasádou a War

⁴⁸⁷ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 21. 2. 1916.

⁴⁸⁸ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štepinovi, 19. 3. 1916. Zahraničním komitétem zřejmě Voska myslel Československou národní radu.

⁴⁸⁹ HÁJKOVÁ, D. – ŠEDIVÝ, I. (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*, s.103. (E. Beneš T. G. Masarykovi [14. 5. 1916]); Voskova urgence peněz také v AÚTGM, f. EB, IV/2, sign. KOR-94, k. 30. E. Voska E. Benešovi, 22. 4. 1916.

⁴⁹⁰ SSEES, Seton-Watson Papers, Correspondence, box 16. T. G. Masaryk R. W. Seton-Watsonovi, 5. 5. 1916.

Office. Rychle zařídil, aby byla Voskova záležitost uspokojivě vyřízena a sdělil, že byly telegrafovány instrukce k platbě.⁴⁹¹ A tak Masaryk napsal V. Benešovi: „Prosím o zprávu, zda byla věc s p. V[oskou] již vyřízena: zde urgováno a všemožně slíbeno.“⁴⁹² Zřejmě peníze do Ameriky nedošly ani v následujících měsících, a tak Masaryk psal opět 25. 6. 1916: „Ve věci p. Vosky jsem urgoval a teď po Vašem listě zase: ta liknavost je systém anglický! Celé vedení války je bohužel takové!“⁴⁹³ Až v červenci 1916 mohl sdělit Benešovi, že „Voska *dostal už*, jak mně tvrzeno tyto dny.“⁴⁹⁴ Je problematické hodnotit poznámku V. Beneše, která by mohla naznačovat, že Voska jistě dotace přece jenom dostával, nebo že jeho finanční transakce byly brány se zřejmou opatrností: „Panu V. dal jsem dosud vyplatit \$ 500, poněvadž *nic dosud* nedostal. Tuto věc sdělujeme, až nemáme v ní víry – ovšem ani popřít se ji neodvážíme, nemající nutných informací.“⁴⁹⁵ A o dva později, 10. července, Beneš informaci Masarykovi zopakoval: „Panu V. dal jsem vyplatit z fondu, z něhož i Vám je zasílám, onu sumu \$ 500, poněvadž si zle naříkal, že je v úzkých. Bylo to však připsáno k Vašemu kontu.“⁴⁹⁶ V srpnu 1916 Masaryk konstatoval: „Předpokládám, že finanční záležitost s Vámi byla vyřízena, jak stále mi říkali.“⁴⁹⁷ Voska tuto informaci nepotvrdil, pouze naznačil, že vše sdělí, p. W[iseman], který odjel zpět do Anglie.⁴⁹⁸

Závěrem je třeba ocitovat, jak se Voska zmiňoval o platbách pro svou špionážní činnost v roce 1940. Měl to být žurnalista Rathom, který mu naznačil, že britská vláda by mohla platit za výdaje jeho organizace. V té chvíli Voska ovšem rozhodl, že jeho odměna za práci bude požadavek československé nezávislosti. Uvědomil si, že v případě, kdyby vzal peníze, by se jeho pozice zeslabila. Proto s díky peníze odmítl a Masaryk jeho stanovisko schválil. Pro první léta také neměl žádné problémy s financemi, byl dost bohatý a žádný z jeho spolupracovníků po něm nežádal náhrady.⁴⁹⁹

Češi nedostávali pouze finanční podporu, byly jim poskytovány různé výhody (usnadnění převodu peněz Masarykovi a cest kurýrů do Evropy, umožnění jejich styku s Masarykem, ve výjimečných případech i dodání britského pasu, umožnění cest do kolonií,

⁴⁹¹ AÚTGM, TGM – V, VII – 15. R. W. Seton-Watson T. G. Masarykovi, 6. 5. 1916, 8. 5. 1916. Kopie v SSEES, Seton-Watson Papers, Correspondence, box 16.

⁴⁹² ANM, f. Vojta Beneš, k. 3. T. G. Masaryk V. Benešovi, 21. 5. 1916.

⁴⁹³ ANM, f. Vojta Beneš, k. 3. T. G. Masaryk Vojtovi Benešovi, 25. 6. 1916.

⁴⁹⁴ AÚTGM, f. TGM – V, VIII-15 c/132. T. G. Masaryk E. Benešovi, 10. 7. 1916.

⁴⁹⁵ AÚTGM, f. TGM – V, 8-a/1. V. Beneš T. G. Masarykovi, 8. 7. 1916.

⁴⁹⁶ AÚTGM, f. TGM – V, 8-n/1. V. Beneš T. G. Masarykovi, 10. 7. 1916.

⁴⁹⁷ VÚA – VHA, f. ČSNR I, Masaryk korespondence odeslaná, k. 3. T. G. Masaryk E. Voskovi, 13. 8. 1916.

⁴⁹⁸ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 8. 9. 1916.

⁴⁹⁹ VOSKA, E. V. – IRWIN, W.: *Spy and Counterspy*, s. 30.

pomoc při propouštění Čechů z internačních táborů apod.). Když např. v červnu 1916 nevěděl Osuský, jak by se jako zástupce Slovenské ligy dostal do Evropy, poradil mu Voska, aby šel na britskou ambasádu. Získal povolení jet na anglické lodi s municí, ale více než bomb se bál amerických úřadů, protože nebyl občanem USA a neměl ani pas, pouze papír s razítkem britského velvyslanectví, tedy zřejmě „Voskův pas“. V Londýně, kde byl vyšetřován Scotland Yardem, mu pomohlo odvolání na Wickhama Steeda.⁵⁰⁰

II. 2. 5. *Nutnost utajení a bezpečnost*

V říjnu 1914 Voska požádal Štěpinu, aby tisk vůbec nepsal o Masarykovi i jiných vůdcích, neboť se obával „osudné ztráty každého pracovníka“ (původně napsal jedničky a toto slovo přeškrtnl).⁵⁰¹ Tady se ovšem snaha chránit domácí politiky před perzekucí dostávala do střetu s požadavkem informovat a získat příznivce pro podporu myšlenky nezávislosti. A tak Voska musel svou žádost o neuveřejňování jmen českých politiků v prosinci opakovat nejen Štěpinovi, ale i tisku – *Slavii*, *Hlasu Lidu*, *New Yorkým Listům*, *Spravedlnosti* či *Čechoameričanovi*. Podtrhával, že každý krok českých organizací je pečlivě sledován rakouskými konzulárními úředníky.⁵⁰² Přitom jistě vycházel z informací zaměstnance konzulátu Františka Xavera Kopeckého. Konzuláty skutečně posílaly pravidelná hlášení o aktivitách Slovanů na vídeňské ministerstvo zahraničních věcí.⁵⁰³

Voska se snažil monopolizovat toky informací a získat nad nimi kontrolu. V první části války se mu to docela dařilo. Vyhradil si exkluzivní právo styku s „Londýnem“, tedy s českými krajany a H. Wickhamem Steedem. Zdůvodňoval to jednak nutností utajení a i tím, že nemá právo prozradit Steedovo jméno. Zřejmě chtěl připomenout důležitost celé situace, ale posléze začal pochybovat, zda je jeho postup správný. Štěpinovi radil, aby byl obezřetný v uchování či zničení dopisů – především z Čech a Evropy a také všechny Voskovy informace měl považovat za čistě soukromé.⁵⁰⁴ Voska se snažil o opatrnost ve styku se zástupci dohodového tisku a diplomaty, kteří byli podle něj hlídáni špicly. Uváděl příklad návštěvy u velvyslance Spring Rice, který nejprve zkontroloval, „zda je vzduch čistý“, než

⁵⁰⁰ OSUSKÝ, Š.: How Czecho-Slovakia was born, s. 85.

⁵⁰¹ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štěpinovi, 5. 10. 1914.

⁵⁰² VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štěpinovi et al, 16. 12. 1914.

⁵⁰³ Srov. NAP, f. MZVR. Složky označené jako Slawistische Umtriebe, k. 14–23.

⁵⁰⁴ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štěpinovi, 5. 10. 1914.

své návštěvníky z ambasády propustil.⁵⁰⁵ Také systém krajanské korespondence byl promyšlený, pokud např. krajané ve Francii nechtěli, aby dopis, adresovaný jim, cizincům, podléhal cenzuře, měl být zaslán E. Denisovi.⁵⁰⁶ V. Beneš zase požádal Vosku o udání bezpečné adresy, kam by mohl bez obav posílat materiály.⁵⁰⁷ Francouzské důvěrníky Kepla, Crkala a Jackla Voska upozorňoval, aby se nikomu o organizaci nezmiňovali: „Nechceme akci vést prostřednictvím časopisů a senzačních zpráv.“⁵⁰⁸ Tady se jejich zájmy dostávaly do střetu – snaha po co největším rozšíření myšlenky státní samostatnosti Čechů a získání příznivců byla v protikladu s nutností utajení akcí a ochrany představitelů rezistence.

Krajanská finanční podpora byla Masarykovi zprvu zasílána pod jménem Esperanzy Garrigue a Voska toto opatření zdůvodňoval nutností „bezpečí“.⁵⁰⁹ Neustále připomínal, že je nutno Masarykovi posílat peníze, a zároveň se staral, aby byly posílány vždy jiným způsobem, aby to nebylo nápadné a zdůrazňoval, že o tomto zasílání peněz T. G. Masarykovi se nesmí dozvědět nikdo z Čech, především ostatní političtí představitelé. Předpokládal, že utajené posílání peněz je podmíněno naprostou důvěrou v příjemce: „Nemůžeme-li věřit prof. a paní jeho, pak by bylo zbytečno dělat zde cokoliv.“⁵¹⁰ Finance byly získávány vysvětlením, že jsou na důvěrné účely, které nemohou být nikomu sděleny; toto utajení však ztrácelo smysl, když se občas informace dostala do novin. Krajané se potom cítili obelháni a chtěli vědět, co se vlastně děje. Miniberger žádal Vosku v dubnu 1915: „Napište *celou pravdu*, vím, co si mám nechat výhradně pro sebe, co sdělit našemu užšímu výboru a co celému sdružení.“⁵¹¹

Voska žádal o opatrnost i Masaryka: „Prosím Vás, kabelujte vždy, když jste v neutrální zemi, abych Vám mohl podat zprávy a poslat peníze. Podpisujte se pouze kvůli bezpečí „Profesor“. Věřte, že mám o Vás strach, že vrháte se v nebezpečí tím, že odjíždíte a opět se vracíte. Bojím se, aby to nebylo nápadné.“⁵¹² Masaryk se obával, že mnohé jeho dopisy jsou zadržovány a čteny. Proto žádal, aby v den přijetí

⁵⁰⁵ AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 23. 3. 1915.

⁵⁰⁶ AÚTGM, f. TGM – V, 11a/56. R. Kepl T. G. Masarykovi, 22. 5. 1915.

⁵⁰⁷ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 2. V. Beneš E. Voskovi, b. d.

⁵⁰⁸ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska R. Keplovi, F. Jacklovi a V. Crkalovi, 29. 12. 1914.

⁵⁰⁹ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štepinovi, 11. 10. 1914.

⁵¹⁰ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štepinovi, 5. 10. 1914.

⁵¹¹ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 3. V. Miniberger E. Voskovi, 27. 4. 1915.

⁵¹² VOSKA, E. V. (ed): *Dva lístky T. G. Masaryka a několik dopisů*, s. 16. E. Voska T. G. Masarykovi, 16. 10. 1914.

dopisu mu byl pro kontrolu poslán telegram.⁵¹³ A tak když Voska dostal od Masaryka dopis, potvrzoval přijetí telegramem (jednoduchým sdělením typu „letter received“).

Masaryk také nechtěl psát podrobnosti, snažil se být opatrný a doufal, že se příjemce mnohé dovtipí. Nejjistější komunikace se mu jevila pomocí posílů, kterým mohl vysvětlit bez obav detaily. Na důkaz toho, že je velmi opatrný a obezřetný, dokládá, že se dvakrát mohl vrátit z Holandska domů.⁵¹⁴ Pokud měl Masaryk psát Craneovi, nesměl psát přímo na jeho adresu, měl to učinit prostřednictvím Vosky a zvláštního dopisu s označení W, znamenajícím Williams, tedy jméno Cranova právního zástupce.⁵¹⁵ V některých dopisech zase Masaryk zdůrazňoval, že je určen pouze pro úzký kruh zasvěcených: „Tento list, pane Vosko, je pro Vás a pro užší kruh přátel; nehodí se pro výbor a spolkové jednání, protože by se o věci mnoho mluvilo. V Americe rak[ouská] vláda má svých tajných také dost. Také v Paříži, jak slyším, zde, a všude.“⁵¹⁶ Masaryk natolik nevěřil poště, že v jednom dopise Seton-Watsonovi, datovaném v Ženevě 23. 6. 1915, se podepsal jako R. Alg. Mill. Zde ovšem se zase nabízí možnost, že dopis nesl posel (podle Seton-Watsonovy poznámky „not censored“) a v případě chycení neměl být vydán pravým Masarykovým podpisem do nebezpečí; podle písma mohl však každý zainteresovaný člověk snadno určit pisatele. Tento dopis s krycím jménem je v Masarykově korespondenci ojedinělý.⁵¹⁷

V říjnu 1914 navrhoval Voska F. Kopeckému, aby kvůli utajení nepoužíval jména Masaryk, ale pouze profesor.⁵¹⁸ V lednu 1915 si stěžoval Štepinovi, že musel přerušit další dodávání zpráv z obav před tiskem a některými členy výboru, protože záležitosti pařížské konference, které byly považovány za důvěrné, se dostaly na veřejnost.⁵¹⁹ Štěpina zase Voskovi navrhoval, zda by, kvůli utajení, nebylo dobré nazývat profesora (ani nenapsal Masarykovo jméno), jehož jméno je příliš známé, v dopisech a telegramech šifrou a nabízel jméno Gustav Tomáš.⁵²⁰ Voska se tedy o Masarykovi začal zmiňovat jako o příteli (our friend).⁵²¹ V dubnu Masaryka informoval, že napsal důvěrný dopis všem českým novinám v

⁵¹³ Od T. Čapka žádal o potvrzení přijetí dopisu slovy: Masaryk, Geneva, Richmond, Čapek. V podstatě mu tedy stačilo, pouze jednoduché sdělení jména adresáta. VÚA – VHA, f. ČSNR I, Masaryk korespondence odeslaná, k. 3. T. G. Masaryk T. Čapkovi 17. 3. 1915.

⁵¹⁴ TAMTÉŽ.

⁵¹⁵ AÚTGM, TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 23. 3. 1915.

⁵¹⁶ VOSKA, E. V. (ed): *Dva lístky T. G. Masaryka a několik dopisů*, s. 21. (T. G. Masaryk E. Voskovi, 19. 2. 1915.)

⁵¹⁷ SSEES, Seton-Watson Papers, correspondence TGM, box 16.

⁵¹⁸ ANM, f. E. Voska, k. 5. E. Voska F. Kopeckému, 17. 10. 1914 (opis).

⁵¹⁹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štepinovi, 13. 1. 1915.

⁵²⁰ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štepinovi, na téže dopise Štepinova odpověď, 3. 2. 1915.

⁵²¹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska J. Štepinovi, 15. 2. 1915.

USA, aby nejmenovaly žádného z českých politických vůdců a nevystavovaly je tak nebezpečí.⁵²²

Přestože Voska nabádal k opatrnosti, sám byl napomínán. V. Beneš jej žádal, aby nikomu nesděloval jméno autora článku, neboť by to způsobilo nesnáze příbuzným doma a připojil výrazné varování: „Prosím Tě velmi vážně, Emane. Ty těžko udržíš takové věci, ale prosím Tě, udrž [je] v naprosté tajnosti.“⁵²³ Celý systém utajení trpěl samozřejmě celou řadou problémů: muselo se jasně stanovit, co je veřejné a co ne, strukturovat informace a určit okruh zasvěcených, přičemž většina si myslela, že to jsou právě oni, kdo přesně ví, jak s informacemi zacházet. Pro zahraniční hnutí v USA nakonec informace strukturovali a diferencovali představitelé ČNS a Masaryk s Benešem a Štefáníkem. Prakticky od počátku nebyl do všeho zapojen Dürich. Na konci roku 1915 se vedení ČNS obávalo, že se v jejich řadách vyskytuje „zrádce české věci“, který vynáší důvěrnosti.⁵²⁴

Voska se mýlil, pokud se domníval, že právě on je nejdůležitějším Masarykovým spolupracovníkem v Americe a tím, kdo má výhradní spojení. Po příjezdu Vojty Beneše do Ameriky (srpen 1915) a Edvarda Beneše (září 1915) do Francie převzali koordinaci styků mezi politickým evropským ústředím a ČNS v Americe oba bratři; Edvard přes staršího bratra Vojtu úkoloval zainteresované krajany v Americe.⁵²⁵ Od této doby Voska dostával mnohé informace zprostředkovaně a výběrově, i když se zdá, že mu V. Beneš, alespoň zpočátku svého působení v Americe, zatajil máloco. Z dopisů vyplývá sice jistá informační převaha V. Beneše nad Voskou a pokusy ho řídit v oblasti propagandy. Ve skutečnosti byl Benešův akční rádius limitovaný – neměl dlouholetou zkušenost života v USA, znalosti jazyka, ani vazby na britské představitele. Jeho výhodou bylo příbuzenské spojení s nejbližším Masarykovým spolupracovníkem, a tak jakýkoliv pokus o odstředivé tendence od centra tvořeného jeho bratrem a Masarykem eliminoval. Stal se tedy jakýmsi strážcem jednoty Čechů pod Masarykovým vedením, což ovšem nebylo protichůdné ani Voskovým zájmům. Nakonec si víceméně role rozdělili – V. Beneš se věnoval organizačním záležitostem a přednáškám v krajanské obci, Voska se orientoval na výzvědnou oblast a kontakt s představiteli Dohody.

⁵²² AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 16. 4. 1915.

⁵²³ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 2. V. Beneš E. Voskovi, b. d.

⁵²⁴ VÚA –VHA, f. ČNS, k. 1, i. č. 13.

⁵²⁵ KÁRNÍK, Zdeněk: Osobní korespondence jako víceetapňová politická instruktáž (poznámky k dopisům Edvarda Beneše bratru Vojtovi do USA za Velké války). In: *Historie a vojenství*, 2003, č. 1, s. 44–58.

II. 2. 7. První špionážní úspěchy

Po první světové válce Voska vypočítal své špionážní úspěchy nejprve Masarykovi⁵²⁶ a potom se o nich začal rozepisovat ve svých pamětech. Není jednoduché najít správný poměr mezi imaginací špióna a skutečnými událostmi; skutečností je, že v roce 1915 se Voska začal hlouběji zaplétat do špionáže a právě v tomto roce dosáhl na tomto poli největšího úspěchu.

V roce 1914 nemělo Německo v USA významné zpravodajské zastoupení. S pokračující válkou, kdy se Amerika začala jevit jako důležitý zdroj surovin a zbraní pro Evropu, začala i zvýšená pozornost Nicolaiovy sekce IIIb, která se soustředila na sabotážní a podvratnou činnost, jež by zamezila právě dodávkám surovin a zbraní Dohodě. Hlavou všech těchto akcí byl sám velvyslanec hrabě Johann von Bernstorff, který působil v USA již od roku 1908. Dokázal si však udržet opatrný odstup a jeho pozice byla až do roku 1917 neotřesená. Akce řídili kapitán Franz von Papen, německý vojenský atašé v Mexiku a Spojených státech, kapitán Karl Boy-Ed, námořní atašé, a dr. Heinrich Albert, obchodní atašé. Albertovým úkolem bylo zajistit dodávky surovin a zbraní Německu. Dobře vypadající a příjemný Albert byl důvěrníkem velvyslance Bernstorffa a právě tyto dva měli být autory německé propagandistické akce v USA.⁵²⁷ Gaunt je ve svých vzpomínkách, publikovaných v době druhé světové války dokonce přirovnal, ovšem dost nepřipadně, ke Goebbelsovi.⁵²⁸

Hospodářské operace, které Albert prováděl, nebyly sice ilegální, ale nemohly být ani bez obav zveřejněny. Pomocí svého vlivu ve společnosti Bridgeport Projectile Company, jež měla jako americká firma zařizovat spojenecké dodávky, ve skutečnosti prováděl právě

⁵²⁶ AÚTGM, f. TGM – R, k. 427, sl. 4. Memorandum pro pana prezidenta T. G. Masaryka, strojopis, 12. 12. 1923. Voska v něm uvedl: „1. Znemožnění generální stávky v muničních továrnách, odhalení dělnických vůdců za německé peníze, vynucení zákazu vývozu střeliva z USA, 2. umožnění lodní dopravy střeliva a potravin pro spojence z USA do Evropy, pomocí vlastní organizace, zamezení sabotážím na lodích, lodní akce, 3. upozorňování Angličanů na německé a rakouské důstojníky vracející se z ruského zajetí do Německa přes USA pomocí ruských pasů, upozorňování na tajné rakouské kurýry vysílané z Mexika a USA do Berlína a Vídně, 4. odhalení Alberta, který financoval švédské a holandské objednávky v USA pro Německo, 6. informování amerických listů o německých a rakouských piklech v USA, tím pádem tiskly informační zprávy psané našimi lidmi zcela zdarma, proto nás propaganda v USA nestála ani haléře, 7. Znemožnění německo-irského komplotu, odhalení amerického generálního konzula Gaffneyho v Mnichově, prostředníka mezi německou vládou a Irčany (Casement).“

⁵²⁷ PÖHLMANN, Markus: Towards a New History of German Military Intelligence in the Era of the Great War: Approaches and Sources. In: *The Journal of Intelligence History*, vol. 5, no. 2, Winter 2005, s. 1–8; PÖHLMANN, Markus: German Intelligence at War: 1914–1918. In: *The Journal of Intelligence History*, vol. 5, no. 2, Winter 2005, s. 33–62. Voska jmenuje ještě další Albertovy úkoly: obstarávat falešné pasy, napomáhat německé propagandě uplácením žurnalistů a veřejných činitelů, ničit zbrojní továrny pracující pro spojence, organizovat dávání bomb na spojenecké lodě. Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 4, 1934, s. 11.

⁵²⁸ GAUNT, G.: *The Yield of the Years*, s. 147.

opak. Tím, že společnost zahlcovala objednávkami na zařízení potřebného pro zbrojní výrobu ostatní americké firmy, znesnadňovala činnost společností skutečně zásobujících Spojence. Dokonce uzavírala kontrakty s dohodovými zeměmi, ovšem s vynecháním paragrafu penále za prodlení nebo nedodání zakázky. Pokud jim střelivo vůbec dodala, bylo vadné. Albert se podílel i na vyvolávání nespokojenosti mezi zaměstnanci zbrojních továren. Přeplácel zaměstnance a vyvolával proněmecké sympatie u zaměstnanců německého původu z ostatních zbrojovek. Dalším artiklem, o který projevoval Albert eminentní zájem, byly chemikálie a strategické patenty. Peníze na tuto činnost získával také z amerických sbírek pro Německý červený kříž (dolary zůstaly v USA a alikvotní částka byla organizaci vyplacena v Německu).⁵²⁹ Zprostředkovával toky peněz z Německa, kterými pomáhal financovat nejen charitativní, propagandistickou, ale přímo diverzní činnost (např. sabotážní akce Franze von Rintelena).⁵³⁰

Podle Vosky byla v Albertově kanceláři nasazena jako špionka Voskova nejstarší dcera Villa. Místo získala na základě inzerátu ve *Fatherlandu*, že se hledá stenografka nejlépe německého nebo rakouského původu do firmy American Import and Export Co. Ve firmě měla pobýt osm měsíců, pomoci mařit Albertovy plány a „mnohé německé zločiny odhalit“. Vzhledem k prozrazení české spolupráce s britskou tajnou službou v časopise *Fatherland* v květnu 1916, byla jako dcera Masarykova spolupracovníka propuštěna.⁵³¹

Xaver Kopecký ve svých pamětech tvrdí, že byla zaměstnána u jiné německé firmy, kde byla její činnost naprosto nepodstatná a kde se nemohla dostat k žádným tajným materiálům. Podle něj pracovala od 1. června do 24. června 1915 jako sekretářka v dopravní firmě American Forwarding Company v New Yorku. Měla na starosti rozesílání prosebných dopisů Německého červeného kříže a propagačních materiálů předním americkým osobnostem a politikům. Většinou skončily ve sklepech u Vosků místo na poště. Poté, co byl v *New York Times* uveřejněn Voskův článek *Bohemia's Ambitions*,⁵³² ve kterém tvrdil, že v

⁵²⁹ PAPEN von, Franz: *Memoirs*. London 1952, s. 39; BERNSTORFF, Johann Heinrich: *Deutschland und Amerika*. Berlin 1920, s. 78 an.

⁵³⁰ RINTELEN von, Franz: *Černý vetřelec: Cesty německé špionáže*. Praha 1938. Když vešla Rintelenova činnost ve známost, vydala německá ambasáda ve Washingtonu desavue německé vlády a prohlásila, že nikdy nevěděla o Rintelenově činnosti. NAL, FO 115, 1959, 309, s. 234.

⁵³¹ Forgeries of the British Secret Service. In: *The Fatherland*, vol. IV, no. 17, 31. 5. 1916, s. 259–260; Paměti kapitána Em. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 4, 1934, s. 11; Paměti kapitána Em. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 26, 1934, s. 6; VOSKA, E. V. – IRWIN, W.: *Spy and Counterspy*, s. 37, 38, 98 an. Zde Voska datuje její odchod 31. květnem 1915.

⁵³² Voska, Emanuel: *Bohemia's Ambition*. In: *The New York Times*, 25. 6. 1915, s. 10.

případě vítězství spojenců budou Čechy svobodné, byla jeho dcera propuštěna.⁵³³ V jiné verzi byla Villa zaměstnána v newyorské úřadovně Central Purchasing Company, kde se vyřizovaly válečné objednávky německé vlády, a Albertovou sekretářkou zůstala až do roku 1916.⁵³⁴

Sama Villa Bechyňová-Vosková si v roce 1988 již nevzpomínala na svou práci v Albertově kanceláři a odkazovala ve všem na paměti svého otce.⁵³⁵ Snad lze konstatovat, že Villa velmi pravděpodobně nebyla zaměstnána jako Albertova sekretářka (vždyť byla studentkou farmakologie), ani nezískala důležité tajné informace; přesto je evidentní, že německá firma oficiálně zajišťující přepravu, pro kterou po nějakou dobu pracovala, se zabývala též ryze propagandistickou činností. A je více než možné, že byla propuštěna díky svému jménu, které implikovalo souvislost s českým hnutím.

Albertově činnosti byla věnována pozornost nejen ze strany zástupců Dohody v USA, ale i samotných Američanů. Po potopení Lusitánie v květnu 1915, kdy se v Americe zvedla protiněmecká nálada, požádal prezident Wilson, aby byly německé a rakousko-uherské instituce v USA dány pod dohled tajných služeb. Vierecka, vydavatele proněmecky orientovaného *Fatherlandu*, a Alberta začali sledovat zvláštní agenti William H. Houghton a Frank Burke.⁵³⁶ Dne 24. července se jim podařilo šťastnou shodou okolností v podzemní dráze získat Albertovu aktovku naplněnou dokumenty. Utíkajícího agenta již Albert nedopadl. Šéf tajné služby William J. Flynn odnesl aktovku ministru Williamu G. McAdoovi a ten zařídil překlady materiálů. Dokumenty sice vypovídaly o Albertově a Viereckově proněmecké propagandistické činnosti, nedokazovaly však její trestnost. McAdoo se nakonec rozhodl, že pod podmínkou utajení zdroje nechá některé materiály zveřejnit.⁵³⁷

Písemnosti, převážně z května a června 1915, byly uveřejňovány v newyorském *The World* od 15. do 26. srpna. Odhalení byla uvozena na první straně palcovými titulky „How

⁵³³ VÚA –VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti. Na jednom místě vzpomínek Kopecký píše o Voskově článku jako hybném momentu Villyna propuštění, na jiném místě tvrdí, že byla po měsíci propuštěna pro podezření, že si pro sebe nechávala poštovní známky, protože dopisy některým adresátům nedošly.

⁵³⁴ TŮMA, Emil: *Čtyři neohrožení*. Praha 1927, s. 31–32.

⁵³⁵ Rozhovory Villy Bechyňové vedené s Dagmar Hájkovou v letech 1987–1994.

⁵³⁶ Kapitán Frank Burke z americké tajné služby začal později spolupracovat s představitelem britské tajné služby Williamem Wisemanem, především v akcích proti Sinn Fein.

⁵³⁷ O'TOOLE, G. J. A.: *Honorable treachery*, s. 224–25. Podle Kopeckého verze byla aktovka ukradena 31. července. Albert nejprve cestoval společně s Viereckem. Ve 23. ulici opustil Viereck vlak sledován detektivem Houghtonem. Brzy nato dr. Albert usnul a probudil se leknutím, když jeho vlak vjížděl do stanice 50. ulice, kde končila jeho cesta. Dr. Albert se vyřítl z vlaku a vzpomatoval se, až když již průvodčí přirazil dveře a vyvolával jméno příští stanice. Svou tašku zapomněl ve vlaku a detektiv Burke se na ni posadil. Na příští stanici vystoupil a nepozorován odešel s taškou. VÚA –VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti. Podobně popisoval příhodu ve svých pamětech GAUNT, G.: *The Yield of the Years*, s. 147.

Germany has worked in U. S.“ a pokračovala i na dalších stranách. Byla publikována korespondence mezi Viereckem a Albertem, Bernstorffem a Papenem, zpráva pokladníka Bridgeport Projectile Company za červen 1915, doklady k nákupu fenolu od Edison Company, spis o projednávání koupě Castner Chemical Company, korespondence týkající se získání Wrightových patentů, aby Curtis Company nemohla vyrábět letadla pro spojence, dopis McLana nabízející, že vyvolá stávku v továrně na automobily, materiály ukazující snahu získat vlivné senátory. *The World* přinášel zprávy o tom, že německá vláda byla informována pomocí šifrovaných zpráv od Boy Edda posílaných ze stanice v Sayville o cestě Lusitánie a že na základě těchto depeší byla potopena.⁵³⁸ Další špionážní odhalení se týkala používání falešných pasů Němci k návratu domů.⁵³⁹

V komentářích k dokumentům byl žurnalista Viereck obviněn, že bral peníze od německých agentů, aby psal v duchu německé propagandy a aby týdeník *Fatherland* reflektoval „postoje a sentimenty teutonských spojenců“.⁵⁴⁰ Do negativního světla byla postavena německá snaha získat vliv v médiích a v této souvislosti byli vyjmenováni jak všichni představitelé Německa v Americe tak kancléř von Bethmann-Hollweg. Stejně tak byla zavržena německá snaha vyvolat protibritské nálady. Obecně se ale publikovaná korespondence jistě nelišila od dopisů ostatních účastníků válečné propagandy, jenomže ta se nedostala na stránky novin. Komentáře působily silněji než dokumenty.

Celý obsah ukradených dokumentů však zveřejněn nebyl a Němci nabyli přesvědčení, že se aktovky zmocnili Britové. Tento názor, který se objevil i v německém tisku, Gaunt posléze popřel a tvrdil, že kapitán Flynn, představitel americké tajné služby, po ofotografování, vrátil všechny dokumenty Albertovi.⁵⁴¹ Toto tvrzení je diskutabilní; členové amerických tajných služeb nechtěli být vidět a rádi přenechali dalším úvahám, kdo může za zveřejnění dokumentů. Pro Němce měla tato aféra závažný propagandistický dopad – oblíbeným žurnalistickým pojmem se stal „německý agent“. Poškodil se obraz Němců a Německa u americké společnosti, jež nabyla dojmu, že Němci se pokouší pokoutně nakoupit důležitý a strategický materiál; rozjednané kontrakty byly zrušeny. Věty typu „německý atašé a jeho zpráva o dodávkách otravného plynu“ nebo „atašé posílá plány, jak zabránit spojencům získat chlor“, „Němci tajně dělají kontrakty, aby získali munici z

⁵³⁸ Papen posílal 5. května, tedy v den potopení Lusitánie, depeši, ve které sděloval, které lodě povezu munici. Mezi jmenovanými byla i Lusitánie. Informaci získal od Paula Koeniga, privátního detektiva The Hamburg-Amerika Line, který Papenovi dodával informace o nákladech mířících do Evropy. PAPEN, F.: *Memoirs*, s. 36, 42.

⁵³⁹ Germany Charged with having spies in Offices of US. In: *The World*, 17. 8. 1915, s. 3.

⁵⁴⁰ How Germany has worked in U. S. to shape opinion, block the Allies and Get Munitions for herself, told in secret agents' letters. In: *The World*, 15. 8. 1915, s. 2.

⁵⁴¹ GAUNT, G.: *The Yield of the Years*, s. 147.

Ameriky“ či „teutonští rezervisté jsou nepřátelé uvnitř našich hradeb“ měly jistě dopad. Články vyvolávaly obavy z protiamerické činnosti.

Obsah aktovky však neposkytl důkazy o provedených transakcích, nevyřízené spisy sice poskytovaly indicie, ale nebyly důkazem o německých aktivitách na území USA a některá obvinění Němci vyvrátili (např. o nákupu fenolu tvrdili, že je pro medicínální účely). Dne 17. srpna *The World* v séri článků o německých aktivitách uveřejnil informace, že druhý den *The Providence Journal* uveřejní odhalení o německé špionážní činnosti. Voska tento marketingový tah zmiňuje ve svých pamětech: informace, které získal, předal Rathomovi a ten je poskytnul nejprve velkým deníkům, aby byly zveřejněny s poznámkou, že druhý den budou záležitosti popsány podrobněji v *Providence Journal*.⁵⁴² Je možné, že v rozsáhlém materiálu uveřejňovaném v *The World* nebyly zúročeny pouze dokumenty nalezené v aktovce; ukazuje se zde již propojenost s *The Providence Journal*, tedy Rathomem úzce spolupracujícím s Voskou a je možné, že do získaných materiálů od amerických agentů byly přimíšeny i další obdobné informace z jiného zdroje. K Albertovým písemnostem mohly být přiřazeny i další materiály, které získal buď Rathom nebo lidé z jeho okruhu, či Spojenci. Samozřejmě se nabízí i otázka po hodnověrnosti všech dokumentů a jejich správném citování.

Sám Voska uveřejnil po válce upravenou a vylepšenou verzi příběhu: sledováním pověřil „své lidi“, kteří z Alberta nespustili oči. Dokonale poznali jeho zvyky, a to nejen díky vlastním pozorovacím schopnostem, ale i informacím, které přinášela Villa Vosková, nasazená v Albertově kanceláři. Agenti věděli, že Albert nejdůležitější materiály nosí ve své aktovce a že je jich stále více. V obchodě, kde si Albert kupoval novou aktovku, lstí zjistili obrázek monogramu, který si chtěl nechat vyrýt na zámek a pak bylo pouze otázkou času a dovednosti vlastnit stejné portfolio. Při sledování v podzemní dráze vyvolal jeden agent zmatek tím, že si zapálil cigaretu a začal se kvůli incidentu halasně hádat se zřízencem. Druhý v nestřežené chvíli vyměnil nepozornému Albertovi aktovku. Ten zjistil záměnu samozřejmě pozdě, až doma. Voska o svém fantastickém úspěchu přesvědčil Masaryka i Steeda. Masaryk Albertovu příhodu popsal jako „rozmarynou příhodu“ a Steed poznamenal, že Voska dobře věděl, co se stalo s aktovkou „známého dr. Alberta na zvýšené dráze“.⁵⁴³

⁵⁴² Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 10, 1934, s. 11.

⁵⁴³ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 7, 1934, s. 11; č. 8, 1934, s. 11; č. 9, 1934, s. 11; č. 10, 1934, s. 11; č. 11, 1934, s. 11; MASARYK, T. G.: *Světová revoluce*, s. 201; STEED, H. W.: *Třicet let novinářem II*, s. 48.

Dokonce i Viereck přisoudil Voskovým agentům „zářezy na pušce“ za Albertovu aktovku.⁵⁴⁴

Franz von Papen ve svých memoárech píše, že unavený Albert jednoduše usnul ve voze podzemní dráhy a někdo mu aktovku ukradl. Podle něj skončila buď u britské nebo americké tajné služby a Papenova a Albertova snaha tašku najít byla bezvýsledná. Tvrdí, že taška byla ukradena tři dny před zveřejněním dokumentů v tisku.⁵⁴⁵

Příběhy mají shodné jádro – byla skutečně ukradena aktovka, která obsahovala materiály, jež se daly vhodně využít k protiněmecké kampani. Byla ukradena v podzemní dráze v New Yorku a její majitel byl velmi nedbalý – písemnosti nejenže nosil sebou, ale navíc na ně nedával pozor. Navíc existoval někdo, kdo jej zřejmě sledoval a věděl o závažnosti obsahu tašky.

Voska si sice přisvojil zásluhy na odhalení a mediálním znemožnění Heinricha Alberta; jeho vlastní přínos byl později korigován Xaverem Kopeckým. Ten tvrdí, že si Voska své zásluhy vymyslel.⁵⁴⁶ Ještě před vydáním anglických pamětí *Spy and Counterspy* uveřejnil v *The Saturday Evening Post* sérii vzpomínek na špionážní úspěchy z první světové války.⁵⁴⁷ Proti jejich obsahu se ohradil bývalý americký agent Alexander Bruce Bielaski, který tvrdil, že Voska ani Rathom neměli podíl na špionážních odhaleních, především ne na Albertově případu. Voska napsal pro *The Saturday Evening Post* rozklad, ve kterém se odvolal na svědectví T. G. Masaryka, své dcery a Steeda. Šéfredaktor poslal rozklad Bielaskimu a Voskovi napsal, že se domnívá, že Bielaskiho reakce byla pouze profesionální žárlivost.⁵⁴⁸

Ale nakonec přece jen Voska upravil ve vzpomínkách publikovaných v roce 1940 svou verzi příběhu. V kapitole Albert's portfolio na počátku kapitoly napsal, že se až nyní dozvěděl, že aktovku ukradli američtí agenti a že si vlastně nepamatuje, kdy se to stalo, ale že jednou našel dokumenty na stole a domníval se, že mu je tam dal žurnalista Rathom.⁵⁴⁹ Na něj – Rathom byl již v té době mnoho let mrtev – svedl svou špatnou informovanost o události. Po tomto úvodním vysvětlení ovšem pokračoval již ve starém známém příběhu záměny aktovky, jenom místo „moji agenti“ napsal „Rathomovi agenti“. Voska přísuzoval

⁵⁴⁴ VIERECK, G. S.: *Spreading Germs of Hate*, s. 132.

⁵⁴⁵ PAPEN, F.: *Memoirs*, s. 44.

⁵⁴⁶ VÚA –VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

⁵⁴⁷ VOSKA, E. V. – IRWIN, Will: *Spy and Counter Spy*. In: *The Saturday Evening Post*, 4. 5. 1940; VOSKA, E. V. – IRWIN, Will: *Canadian Invasion and Black Tom*. In: *The Saturday Evening Post*, 8. 6. 1940; VOSKA, E. V. – IRWIN, Will: *Germany Moves on Mexico*. In: *The Saturday Evening Post*, 15. 6. 1940; VOSKA, E. V. – IRWIN, Will: *Victory and Flight for Life*. In: *The Saturday Evening Post*, 29. 6. 1940.

⁵⁴⁸ ANM, f. E. Voska, k. 17. W. Stout E. Voskovi, 19. 6. 1940; W. Stout A. B. Bielaskimu, 19. 6. 1940.

⁵⁴⁹ VOSKA E. V. – IRWIN, W.: *Spy and Counterspy*, s. 95.

Rathomovi řízení rozsáhlé sítě agentů. Podle Gauntových vzpomínek je možné usuzovat, že tento pocit v Rathomovi úspěšně vyvolal a přižívoval sám Gaunt. Stejný pocit ale mohl vyvolat Gaunt účelově také ve Voskovi.

Voska si patrně chtěl vylepšit pověst špióna. Je sice dost možné, že také nechal Alberta sledovat, ale zcizení aktovky si do výčtu svých zásluh připsal neoprávněně. Nebyl však v době zveřejnění těchto informací v meziválečném Československu nikdo, kdo by mohl nebo chtěl jeho tvrzení vyvrátit.⁵⁵⁰ Ke zmatení situace navíc slouží výrok z dopisu Vosky T. G. Masarykovi, pocházející z doby těsně po odcizení Albertovy aktovky: „... pomocí několika přátel získal jsem velice cenných informací, cenných nejen pro spojence, ale i pro americkou vládu“.⁵⁵¹ Protože ale nepřipojil žádné další vysvětlení, které přislíbil poslat po poslu, nedá se spolehlivě určit, že by se tato informace mohla týkat právě Albertovy aktovky nebo odhalování komplotů stávek.

Případ Heinricha Albert byl předstupněm k další, svých dopadem o mnoho důležitější akci, a to k zatčení amerického žurnalisty Jamese J. Archibalda. Tento novinář s dobrodružnými sklony pracoval jako válečný dopisovatel v rusko-japonské válce a současně byl tajným agentem námořní služby. V roce 1914 byl vyslán jako válečný zpravodaj do Německa a v létě 1915 se vrátil do Ameriky. Zde uspořádal sérii přednášek, za které byl honorován německým i rakousko-uherským velvyslanectvím.⁵⁵² Obecně není pochyb o jeho proněmeckých sympatiích.

V srpnu se Archibald opět chystal k cestě do Evropy. Před odjezdem se sešel s rakouskými a německými diplomaty, od nichž dostal dokumenty, které měl převést do Evropy. Na jeho cestu a na písemnosti upozornil Xaver Kopecký Vosku, jenž dále zpravil Brity. Archibald odplul 21. srpna; loď Rotterdam, na které plul, byla Brity ve Falmouth zadržena, prohledána, ale žádné dokumenty se nenašly. Silně nervózní Voska se 30. srpna obrátil na Xavera Kopeckého, že hrozí u Angličanů velká blamáž. Dotčený Archibald si stěžoval u amerického velvyslance v Londýně a hrozil diplomatickým konfliktem; Gaunt byl navíc napomenut, že podává nepravdivé informace. Po poradě s Xaverem Kopeckým trval Voska na tom, že jsou dokumenty ukryty v balíku a v holi. Balík s písemnosti byl nakonec skutečně nalezen v lodní úschovně, hůl s tajnou schránkou nebyla nikdy nalezena. Voska tvrdil, že dutá hůl s kordem původně patřila německému vojenskému atašé von

⁵⁵⁰ Pochybující postoje V. Beneše a F. X. Kopeckého se nedostaly na veřejnost. VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 3. V. Beneš T. G. Masarykovi, 15. 1. 1928, VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

⁵⁵¹ AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 1. 8. 1915.

⁵⁵² VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti; Plan drawn for big Agency to furnish „news“ to America. In: *The World*, 15. 8. 1915, s. 3.

Papenovi a ten ji předal Archibaldovi; podle Kopeckého hůl nikdy neexistovala a Voska si ji pouze ve své imaginaci představil jako nejlepší skryš.⁵⁵³

Archibald byl jako americký občan propuštěn a vrátil se do Ameriky. Zde dal několik prohlášení do novin, kde se prohlásil za oběť německých metod a tvrdil, že vůbec netušil, co je obsahem materiálů, které veze. Později své prohlášení zmírnil výrokem, že je přesvědčen, že diplomaté jednali v dobré víře. Popíral, že by vezl hůl – tajemná hůl se v té době dostala na stránky novin.⁵⁵⁴ Gaunt ve svých vzpomínkách potvrdil, že informaci o Archibaldovi získal od „malých národů“ – od číšníka hotelu Ritz-Carlton v New Yorku, kde bydlel německý velvyslanec Bernstorff, a od zaměstnance německé ambasády (tady zřejmě přisoudil Xaveru Kopeckému jiné působiště). Nepřipomínal komplikace se zadržením Archibalda (toho označuje pouze jako „A“) a naopak připomněl, že byl za akci velmi oceněn z Londýna a že některé materiály předal novinám *The World*.⁵⁵⁵

Obsah dokumentů (bylo získáno 34 položek) byl závažný. Mezi materiály byly Papenovy, Boy Edovy zprávy o sabotážích, záznamy o placení sabotérů a propagandistů, sdělení o projektu s mexickým generálem Huertou a dopis rakousko-uherského velvyslance Dumby ministru zahraničních věcí Burianovi o aktivitách na podporu stávek v muničních továrnách. Dokumenty navíc obsahovaly i urážky Američanů. Sám Dumba poslal celkem pět dopisů, v jednom nazval Wilsona svéhlavým a Američany měl za hloupé Yankee. Dumba se domníval, že tento inkriminovaný dopis, který měl za ryze osobní, Archibald v případě potřeby zničí.⁵⁵⁶ Některé materiály byly publikovány v novinách, některé v Parliamentary White Papers, ale především byly předloženy americké straně jako důkaz německých piklů.⁵⁵⁷ Voska měl dostat fotokopie.⁵⁵⁸

V září se rozpoutala mohutná propagandistická kampaň, jež měla za následek odvolání Dumby a posléze i Papena a Boy Eda. Dne 8. září State Department prohlásil Constantina Dumby persona non grata a 1. prosince pak i Boy Eda a Papena. Německý velvyslanec Bernstorff vyvázl pouze díky své velké obezřetnosti, když odmítl Archibaldem

⁵⁵³ VÚA –VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti; Paměti kapitána Em. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 12, 1934, s. 11; č. 14, 1934, s. 11.

⁵⁵⁴ Archibald says he is Victim of Cunning German Methods. In: *The World*, 9. 9. 1915, s. 2.

⁵⁵⁵ GAUNT, G.: *The Yield of the Years*, s. 169.

⁵⁵⁶ DUMBA, Constantin: *Dreibund und Entente-Politik in der Alten and Neuen Welt*. Wien 1931, s. 405 an.

⁵⁵⁷ O'TOOLE, G. J. A.: *Honorable treachery*, s. 234–235.

⁵⁵⁸ Paměti kapitána Em. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 14, 1934, s. 11. Jedno pár fotografií zůstalo u Britů, druhé získala americká vláda. Ve Voskově fondu uloženém v ČMS jsou fotokopie Dumbových dokumentů či fotokopie materiálů z rakousko-uherského konzulátu v New Yorku. Je otázka, zda pochází pouze od Kopeckého nebo jsou to také zmíněné fotokopie dokumentů zabavených Archibaldovi. Fotokopie dokumentů Voska zaslal také Masarykovi. Některé šifrované Papenovy dopisy, které byly otištěny v novinách (*World*, 4. 12. 1915, s. 1.) se nachází i ve Voskově fondu v ČMS.

nabízenou službu kurýra. Dumbovo místo zůstalo dlouho neobsazeno a jeho funkci zastával chargé d'affaires baron Erich von Zwiedinek, taktní muž, oceňovaný Lansingem, který se stavěl obezřetně ke špionáži a propagandě. Nový velvyslanec Tarnowski přijel až v zimě 1917, v době, kdy vzhledem k zahájení neomezené ponorkové války již nebyl prezidentem přijat. Nalezení dokumentů vezených Archibaldem bylo zapříčiněno shodou náhod i Voskovou pohotovostí, se kterou vyhodnotil situaci a Kopeckého informace. Boy Ed a Papen byli odvoláni sice později, ale prakticky na základě dokumentů získaných od Archibalda. Obvinění byli z protiamerických aktivit a mexického spiknutí. V mohutné tiskové kampani zapadl rozhořčený názor, že Britové neměli právo zadržet občana USA.

Odhalení bylo skutečným zlomem. Voska se ukázal jako zdatný vyzvědač a britská tajná služba zaznamenala úspěch, který se mohl vhodně využít k protiněmecké propagandě v USA. Aféra nepomohla pouze Voskovi, svou pověst si značně vylepšil i Gaunt, jenž se od té chvíle domníval, že jeho postavení je neotřesitelné.

II. 2. 8. Posílení britských zpravodajských služeb v USA

V prosinci 1915 přijel do New Yorku nový představitel britské tajné služby Military Intelligence MI1c⁵⁵⁹ v USA William George Eden Wiseman.⁵⁶⁰ Do Ameriky přijel tento chlapecky vypadající důstojník jako obchodník; svým šéfem Mansfieldem Smith-Cummingem byl pověřen založením americké pobočky tzv. sekci V. Jeho posláním bylo neutralizovat německé aktivity znesnadňující finanční a ekonomickou pomoc Británii a jejím spojencům; jednalo se především o zajištění dodávek zbraní, munice, potravin, surovin. Mezi Wisemanovy úkoly patřilo i sledování irského a indického separatistického hnutí v USA.⁵⁶¹ Svou tajnou válku musel Wiseman vést tak, aby nevzbudil negativní reakce

⁵⁵⁹ MI1c vedená kapitánem Mansfieldem Cummingem byla financována Foreign Office a zodpovídala za špionáž a v neutrálních zemích za protišpionáž. MI 5 vedená plukovníkem Vernonem Kellem byla financována War Office a byla odpovědná za protišpionáž na britském území. K dějinám britské špionáže kupř. WEST, Nigel: *MI5: British Security Service Operations 1909–45*. London 1981; WEST, Nigel: *MI6: British Secret Intelligence Service Operations 1909–45*. London 1983.

⁵⁶⁰ V době příjezdu do Ameriky bylo tomuto muži, s dobrým rodokmenem a bohatým životopisem, třicet let. Působil v námořnictvu, neúspěšně studoval na univerzitě v Cambridge, byl boxerem lehké váhy, spisovatelem divadelních her, žurnalistou, finančníkem se zkušeností života v Mexiku, prezidentem a viceprezidentem firem v Kanadě a Anglii. Za války se přihlásil k lehké infanterii, avšak záhy byl vzhledem ke zranění neschopen dalších bojů. Měl tedy dobré předpoklady, aby se stal hlavním britským válečným zpravodajcem v USA. Před odjezdem prošel zvláštním výcvikem u Scotland Yardu. K jeho životní kariéře viz FOWLER, Wilton B: *British American Relations 1917–1918: The Role of Sir William Wiseman*. Princeton University Press 1969.

⁵⁶¹ SPENCE, Richard S.: Englishmen in New York: The SIS American Station, 1915–21. In: *Intelligence and National Security*, vol. 19, no. 3, Autumne 2004, s. 516.

americké vlády a veřejného mínění. Proto si musel naklonit a získat přízeň nejen sdělovacích prostředků, ale také vládních kruhů. To vše za předpokladu nejvyšší obezřetnosti v neutrální zemi.

Než Wiseman přijel do Ameriky, byl informován o Voskovi a jeho činnosti. Seton-Watson napsal 5. 12. 1915 Masarykovi, že Voskovo memorandum zaslané Steedovi udělalo dojem na vojenské přátele a nabízel schůzku s W. Wisemanem.⁵⁶² Na základě jednání s Wisemanem napsal Masaryk Voskovi: „Vaše práce je výborná a myslím, abyste pokračoval... Ujednáno: přijede do N[ew] Yorku a vyhledá Vás s mým dopisem důstojník, jenž zná Ameriku a pracoval tam v podobných záležitostech. Tomu můžete důvěřovat naprosto; dobře jsem informován a mám jisté spojení.“⁵⁶³ Po schůzce se Seton-Watsonem si poznamenal: „Voskova práce dojem = budou teď dávat větší pozor a přízeň nám, Slovanům. Určen pro to major J. A. Baird.“⁵⁶⁴

G. Gaunt, zvyklý na své výjimečné postavení, nepřivítal Wisemana nikterak radostně; Wiseman postupně v průběhu roku 1916 dokázal, i s přispěním majora Normana Grahama Thwaitese, bývalého novináře s vynikajícími kontakty v americké společnosti a perfektní znalostí němčiny, převzít kontrolu nad britskou tajnou službou v USA a přesunout Gaunta na vedlejší kolej.⁵⁶⁵ Wiseman se stal důvěrníkem plukovníka House a jeho prostřednictvím i prezidenta Wilsona; hrál tak roli neoficiálního styčného důvěrníka mezi USA a Velkou Británií, a tak byl vyloučen z důležitých jednání i velvyslanec Cecil Spring Rice.⁵⁶⁶ Spring Rice si ovšem nikdy s Housem dobře nerozuměl (na rozdíl od německého velvyslanec Bernstorffa) a jeho slabou pozici u prezidenta nahrazovali svými častými kontakty Gaunt a Wiseman a oba byli současně, či spíše paralelně, přijímáni Housem. Wiseman se snažil naplno ovládnout styk s Housem, což se mu podařilo, když Gaunt odjel na čas do Británie.⁵⁶⁷ Wiseman vytěsňoval Gaunta (omezil přístup k šifře apod.), ale i ten se nechtěl

⁵⁶² SETON-WATSON, R. W.: *Masaryk in England*, s. 268. Originál v AÚTGM, f. TGM – V, VII-15-a/1. Zmiňovaná zpráva nebyla nalezena; jiná zpráva byla posílána jako zvláštní příloha Voskova dopisu Steedovi z 24. 9. 1915. AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. V pozůstalosti W. Steeda v British Library nejsou žádné Voskovy materiály z války uloženy. Je možné si představit, že obsahovaly popisy protiněmeckých akcí.

⁵⁶³ AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 9. 12. 1915.

⁵⁶⁴ AÚTGM, f. TGM – V, VII-15-a/113.

⁵⁶⁵ SPENCE, R. S.: *Englishmen in New York*, s. 513 an.

⁵⁶⁶ Britský vyslanec Cecil Spring Rice byl nemocen od srpna do prosince 1914 a díky tomu byl v prvních měsících války stranou. Pro jednání s britskou vládou používal Wilson plukovníka House, jenž jednal přímo s ministrem Greyem, či jeho osobním zástupcem; v roce 1913 to byl Tyrrel, v roce 1916 Sir Horace Plunkett a v roce 1917 William Wiseman. House a Lansing navíc kritizovali Spring Rice a nepředávali důležité informace ambasádě. BURTON, David Henry: *Cecil Spring Rice. A Diplomat's Life*. London, Toronto 1990, s. 149, 155–6.

⁵⁶⁷ SPENCE, R. S.: *Englishmen in New York*, s. 523; SEYMOUR, Charles (ed.): *The Intimate Papers of Colonel House III: From Neutrality to War 1915–1917*. London 1926, s. 429. Gaunt přesvědčoval House o všemocnosti britské tajné služby: „Britská tajná služba je skvělá. Mají zpráva o všem, co se děje v Berlíně a často dostávají kopie dopisů a dokumentů velké ceny.“ Gaunt Houseovi sdělil, že v jednom dokumentu psal německý

vzdát bez boje – pomlouval a informoval v Londýně o případných Wisemanových neúspěších. Ve skutečnosti se Wiseman zasloužil o zlepšení komunikace mezi USA a Británií, ale zahořklý Gaunt jeho práci neocenil: „Je skutečností, že Wiseman hrál velmi malou roli... [lidé] mě považovali celou dobu za hlavu britské tajné služby, i když to byl ve skutečnosti Sir William Wiseman.“⁵⁶⁸

Na konci roku 1915 Gaunt blahopřál Voskovi k Vánocům. Původně chtěl poslat doutníky, ale pak si to rozmyslel, protože se domníval, že mezi nimi je víc, než by se dalo vyjádřit krabici doutníků. Voskovi zjevně pochleboval: „Až válka pokročí, ukážu, jakou vynikající práci jste pro nás udělal a jakou významnou roli jste sehrál v našem konečném úspěchu. Ujišťuji vás, že Vaše jméno bude výrazně umístěno před všechny velké muže, kteří se v současnosti zabývají záležitostmi Spojenců. Myslím Sir Edwarda Greye, francouzského premiéra a jejich kolegy.“⁵⁶⁹

Pro další období Voskovy spolupráce s tajnou službou se nabízí se otázka, jak se neshody mezi dvěma důležitými představiteli tajné britské služby Wisemanem a Gauntem, odrazily na vztahu k Voskovi a jeho agenturní síti. Wiseman vstoupil do kontaktu s Voskou překvapivě pozdě až téměř půl roku po příjezdu do USA. Na zpoždění mohl mít vliv i nevyřízený požadavek na financování. Oba představitelé britských tajných služeb však byli s Voskou v kontaktu, pro oba byl svým způsobem důležitý, oba potřebovali ukázat své úspěchy v USA, schopnosti své i svých agentů. Voska mohl této rivality se zdarem využít; z dochovaných materiálů se zdá, že dlouhou dobu spolupracoval především s G. Gauntem a že až v roce 1917 nastává nejdůležitější období jeho spolupráce s Wisemanem.⁵⁷⁰

Voska předával Gauntovi a posléze Wisemanovi informace, aniž by je podroboval kritickému rozboru. Každé upozornění na podezřelou činnost mohlo být pro Angličany užitečné. Voska se pohyboval ve společnosti krajanů, která mu poskytla užitečné informace. Byla to společnost, do které britské tajné služby neměly přímý přístup. Čeští a slovenští dělníci ve zbrojních továrnách nebo v docích či redaktoři krajanských listů vydávaných v Americe mohli poskytnout nezbytné materiály v boji proti německému a rakouskému

velvyslanec Bernstorff, že má House úplně v kapse. Ani po dlouhé protiněmecké kampani však House nevěřil, že by to mohl německý velvyslanec napsat.

⁵⁶⁸ GAUNT, G.: *The Yield of the Years*, s. 172.

⁵⁶⁹ AÚTGM, f. TGM – V, 14-4. G. Gaunt E. Voskovi 24. 12. 1915. Opis dopisu poslal Voska Masarykovi a ten Benešovi. Originál se pravděpodobně nezachoval. Tento dopis Voska zaslal Masarykovi v květnu 1916, kdy marně naléhal, aby mu Britové začali platit za jeho špionážní služby. Ten dopis zaslal Seton-Watsonovi, aby jej opatrně ukázal na patřičných místech jako doklad užitečnosti Voskovy práce a toho, že jeho financování by nebylo zbytečnou věcí. SSEES, Seton-Watson Papers, box 16. T. G. Masaryk R. W. Seton-Watsonovi, 6. 5. 1916.

⁵⁷⁰ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 3. Korespondence s G. Gauntem.

vlivu v Americe a doplnit ty, která britská tajná služba získávala z jiných, rozsáhlých zdrojů.

Pevná struktura ČNS byla hotova v létě 1915; Voska dokázat využívat této organizace pro svou „tajnou službu“, jež pracovala nezávisle a současně byla součástí ČNS. K tomu mu napomáhala ochota členů podílet se na protiněmeckém či spíše protihabsburském boji. Mnozí netušili, že jsou cíleně používáni Dohodou a zprostředkovaně úkolováni Brity; je však pravděpodobné, že by jim to ani výrazně nevadilo. Voska poskytoval směrem ke krajanům informace selektivně – v tomto směru postupoval obezřetně. O to více se snažil na své úspěchy upozornit představitele spojenců a exilové politické vůdce. Masarykovi se svěřil, že o jeho speciální práci pro spojence ví v ČNS pouze velmi malý okruh lidí: „... z návodu p. Steeda, anglic[kého] vyslance ve Washingtonu, ruského vyslance atd. jsem započal a soustředil všechnu činnost svou na paralyzování německé propagandy ve Spoj[ených] státech dle které bylo jasno, že chtí zde vyvolat generální stávky v továrnách obuvnických a krejčovských; dále mezi dělníky nakládajícími lodě apod. To proto, aby ochromili nebo zamezili vývoz zbraní a nábojů odtud spojeneckým armádám.“⁵⁷¹

Voska byl pro britskou tajnou službu užitečný svou schopností účinně se zapojit do protiněmecké propagandy. Podle korespondence s Gauntem se Voska v létě 1915 zaměřil především na sledování Němců, nebo lidí, které podezříval, že by mohli být Němci či by mohli sympatizovat s Centrálními mocnostmi. Jeho přínos byl právě v agitaci proti pacifismu, protiněmecké propagandě a agitaci proti vývozu munice do Evropy. V tomto viděli pravděpodobně spojenci jeho atraktivitu i pro další dobu války.

Po roce války Voskovi vzrostlo sebevědomí; byl přesvědčen o svých takřka neomezených možnostech – od zařízení anglických pasů pro Čechy s rakouským občanstvím po propuštění zadržených cestujících na svobodu. Vybízeli Masaryka, kdyby cokoli potřeboval, ať se na něj obrátí.⁵⁷² Již koncem roku 1915 se považoval za dokonalého špiona. Nikdo mu to ani nevyvracel.

⁵⁷¹ AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 1. 8. 1915.

⁵⁷² Pasy pro Čechy zařizoval u Spring Rice Guy Gaunt. V listopadu 1915 jej žádal o pasy pro dva lékaře a dvě zdravotní sestry, kteří měli jet do Srbska a Černé Hory. NAL, FO 115, 1955 – 24 68/15, s. 43. G. Gaunt C. Spring Riceovi, 29. 11. 1915.

II. 3. Otázka propagandy

II. 3. 1. *Spojené státy – kolbistě válečné propagandy*

Spojené státy se staly předním cílem válečné propagandy, jak Centrálních mocností, tak zemí Dohody. Amerika představovala důležitý faktor ve válce svým průmyslovým potenciálem i lidskými zdroji a mohla v případě vstupu do války ovlivnit její výsledek. Snahou válčících stran tedy bylo udržet USA neutrální, či získat je na svou stranu.⁵⁷³

Propagandistický boj o americké veřejné mínění se odehrával především mezi německou a britskou propagandou, jež v základě vykazovaly shodné rysy: vinily nepřítel z rozpoutání války, vyčíslovaly a popisovaly – mnohdy s těžko dokazatelným přeháněním – zvěrstva druhé strany, identifikovaly se s americkými demokratickými hodnotami a hodnotový systém protivníka naopak stavěly do protikladu. Také se pokoušely dokázat, že protivníkovy zájmy a cíle jsou protichůdné americkým. Německá strana se ke konfliktu postavila jako k boji teutonů či bílé rasy se slovanským či asijským barbarismem. Rusové byli hodnoceni jako polovzdělání Tataři a Angličané a Francouzi byli obviňováni za spojenectví s mimoevropskými národy, čímž měly vystavit Evropu jejich nebezpečí.

Britové si uvědomovali důležitost propagandy a dokázali do ní velmi rychle zapojit širokou vrstvu intelektuálů, spisovatelů a žurnalistů. V září 1914 byl člen kabinetu Charles F. G. Masterman pověřen řízením British propaganda organization, která sídlila ve Wellington House. Vedoucím americké sekce se stal kanadský spisovatel Gilbert Parker. Ve stejném měsíci bylo založeno Neutral Press Committee, které mělo za úkol ovlivňovat žurnalisty ze spojeneckých a neutrálních zemí. K témuž účelu, tedy k usměrnění veřejného mínění v neutrálních zemích, sloužil The Central Committee for National Patriotic Organization.⁵⁷⁴ Na základě kontaktů s různými učenými, vědeckými a obchodními společnostmi i univerzitami se tento vliv měl prosazovat na veřejných shromážděních, přednáškách a filmových představeních, či rozšiřováním literatury a dodáváním článků do

⁵⁷³ K tomuto tématu kupř. JACKALL, Robert (ed.): *Propaganda*. Washington 1995; SANDERS Michael L. – TAYLOR, Philip M.: *British Propaganda during the First World War: 1914–1918*. London 1982, s. 167 an; KUNCZIK, Michael: British and German Propaganda in the United States from 1914 to 1917, s. 27–53. In: WILKE, Jürgen (ed.): *Propaganda in the 20th Cent., Contributions to its History*. Cresskill, New Jersey, 1998; EPSTEIN, Jonathan A.: *German and English Propaganda in World War I*. New York 2000; WILLERT, Arthur: *The Road to Safety*, s. 83 an.; BUITENHUIS, Peter: *The Great War of Words: British, American and Canadian Propaganda and Fiction, 1914–1933*. University of British Columbia Press 1987.

⁵⁷⁴ Výbor sdružoval např. významné britské univerzity, British Women's Patriotic League, Historical Association, Library Association, Jewish Historical Society atd. AÚTGM, f. TGM – V, VII-47.

novin. Ve stručném programu výboru byly tak vyjmenovány vlastně všechny dobové propagandistické prostředky i jejich nejúčinnější nositelé. V britské propagandě se velmi pozvolna etabloval Masarykův přístup – za válku je zodpovědné Rakousko-Uhersko, které již ztratilo schopnost samostatné zahraniční politiky a je zcela v područí výbojného Německa. Jeho další teze, že Habsburkové jsou degenerovaný rod, neschopný vládnout a že je nutno Rakousko-Uhersko rozčlenit, nebylo již tak snadné v monarchistické Británii, ostře hlídající evropský status quo, prosadit. Obecně se Spojenci dívali na požadavky jednotlivých národů Rakousko-Uherska se smíšenými pocity. Na jednu stranu jim nebylo proti mysli oslabení monarchie, na straně druhé nebyli ochotni přistoupit na krajní požadavek rozdělení monarchie; koneckonců na myšlenku rozpadu monarchie nechtěl přistoupit ani Wilson, zastánce sebeurčení národů.

Hlavní představitel Spojeného království v Americe, velvyslanec Cecil Spring Rice, nebyl nakloněn tvrdé válečné propagandě a domníval se, že lidé nemají rádi, když se jim něco vnucuje. Varoval politiky v Londýně, aby nepřeceňovali vliv propagandy a v době americké neutrality vyzýval ke klidu.⁵⁷⁵ Námořní atašé a zpravodajec Gaunt byl naopak přesvědčený o nutnosti vést propagandu, i když si uvědomoval, že „propaganda byla tehdy v plenkách.“⁵⁷⁶

Němci se v Americe cítili v nevýhodě a získali pocit ohrožení „fantasticky nenávistnou propagandou“.⁵⁷⁷ Zareagovali založením German Information Bureau a vlastní kampaní, i když již od počátku vstupovali do propagandistického boje se slabším kreditem u amerického veřejného mínění způsobeným okupací Belgie. Pochopili, že není příliš nadějí, aby USA vstoupily do války po boku Centrálních mocností, a tak více než proněmecké sentimenty podporovali protibritské, izolacionalistické či pacifistické nálady, aby se vytvořil politický odpor ke vstupu do války po boku Dohody. V Americe se distribuovala především díla německých autorů (pamflety, výběry dokumentů, antologie poesie, knihy pro děti apod.). Dále byla k dispozici periodika *The Continental Times*, *Kriegs-Chronik*, *Der große Krieg in Bildern*, *Illustrierter Kriegs-Kurier*, přičemž část nákladu byla vydávána v angličtině.

Také v oblasti propagandy je za ústřední postavu považován německý velvyslanec Heinrich Bernstorff, ve Washingtonu, k jehož významným spolupracovníkům patřili bývalý koloniální vysoký úředník a finančník Bernard Dernburg a žurnalista a spisovatel Sylvestr

⁵⁷⁵ BURTON, D. H.: *Cecil Spring Rice*, s. 149 an.

⁵⁷⁶ GAUNT, G.: *The Yield of the Years*, s. 137.

⁵⁷⁷ PAPEN, F.: *Memoirs*, s. 31.

Viereck. Ten na počátku války založil přední proněmecké periodikum týdeník *The Fatherland*. Přestože se snažil získat vliv na přední americká periodika, byl úspěšný jenom v případě *New York Evening Mail*.

Ve zprávách britských diplomatů pro Foreign Office o německých tiskových a propagačních kampaních⁵⁷⁸ se objevuje velká obava z pozice a vlivu Louise Hammerlinga, jenž založil v roce 1908 American Association of Foreign Language Newspapers, která sdružovala většinu jinojazyčných periodik v USA, a současně sloužila jako zprostředkovací reklamní agentura. Vydavatelé byly samozřejmě finančně závislí na reklamách, tedy na Hammerlingově agentuře, a byly tedy i ochotnější přizpůsobit svůj obsah jeho požadavkům. V této asociaci byla sdružena i slovanská periodika, která stejně jako ostatní jinojazyčné tiskoviny obtížně sháněla reklamu.⁵⁷⁹ Hammerlig představoval pro krajanské hnutí klíčového nepřítele.⁵⁸⁰

Na počátku války byly USA zemí, která se hlásila k neutralitě a otevřenosti informací. Prezident Wilson vystupoval proti utajování informací a otevřenost byla dokonce považována za aspekt národního charakteru.⁵⁸¹ USA nikterak neměly chuť pustit se do válečné konflagrace a představitelé státu věnovali hrozícímu válečnému napětí pouze malou pozornost.⁵⁸² Přesto se část amerického obyvatelstva – především imigranti ze zúčastněných zemí – se zajímala o evropský válečný konflikt. Obava, že by mohlo ve velkých městech dojít ke konfliktním situacím, vedla prezidenta k prohlášení o zachování absolutní neutrality, a tak v srpnu 1914 pronesl prezident projev „Urging Neutrality on American People“.⁵⁸³ Než Amerika vstoupila do války na jaře 1917, snažila se Wilsonova administrativa zabránit jakémukoliv náznaku, že straní buď Dohodě nebo Centrálním

⁵⁷⁸ Velvyslanec Cecil Spring Rice se 12. 2. 1915 v dopise Foreign Office zmiňoval o Dernburgovi a Hamburg-American [Steamship] Line, kteří finančně zajišťují německou tiskovou a propagační kampaň. NAL, FO, 115, 1061, 92, s. 215. Britský generální konzul v Bostonu zase napsal 2. 3. 1915 svému velvyslanci o přednášce Jamese F. J. Archibalda v Symphony Hall, která byla zaměřena proti spojeneckým zájmům a kde byly rozdávány letáky. NAL, FO 115, 1961, 110, s. 257.

⁵⁷⁹ SLEEPER, Jim: *Should American Journalism make us Americans?* Discussion Papers D-38, September 1999, The Joan Shorenstein Center, Harvard University, s. 8.

⁵⁸⁰ AÚTGM, f. TGM – V, II-14. Hlášení Slavomíra Kratochvíla založené na informacích získaných od E.

Švehly, sekretáře Slavic Press Association, září 1916.

⁵⁸¹ Problému utajení se věnuje MOYNEHAN, Daniel Patrick: *Secrecy: The American Experience*. New Haven, London 1998.

⁵⁸² Z naprosté neznalosti mezinárodních vztahů a nezájmu o evropské záležitosti vinil prezidenta W. Wilsona jeho nejbližší poradce plukovník House. GEORGE L. Alexander – GEORGE L. Juliette: *Woodrow Wilson and Colonel House: A Personal Study*. New York 1964, s. 183 an.

⁵⁸³ *The Messages and Papers of Woodrow Wilson*. New York 1924, s. 214. (Projev z 19. 8. 1914); WILLERT, A.: *The Road to Safety*, s. 36.

mocností; ještě v roce 1916, ve své druhé volební kampani, vsadil Wilson na pacifistický program.⁵⁸⁴

Přes vyhlášenou neutralitu byly sympatie USA na straně Británie.⁵⁸⁵ Na poli propagandy měli Britové přirozenou výhodu před Němci – společný jazyk umožňující předávání informací nepřekroucených překladem, společnou kulturu i zcela praktickou věc – kabelové spojení, které dokázali Němcům na počátku války přerušit a tím značně zkomplikovat spojení s Amerikou.⁵⁸⁶ V říjnu 1914 začal Wilson tiše schvalovat úvěry na podporu obchodu s Dohodou. Do dubna 1917 vyplátili američtí investoři státům Dohody dvě miliardy dolarů, kdežto Německu 27 milionů.⁵⁸⁷

Jak britská, tak německá propaganda využívaly zájmů různých etnických skupin žijících v USA. Zaměřily se na skupiny imigrantů ze zneprátených zemí a jejich sympatizanty z amerických vědeckých kruhů. Britové se soustředili především na občany nebo bývalé občany Rakousko-Uherska, přičemž využívali jejich nespokojenosti a touhy po samostatných státech.⁵⁸⁸ Obdobně se zaměřili Němci na nespokojené národy britského impéria, zvláště Iry a Indy. Nebylo však jednoduché proniknout k jednotlivých národnostem, pochopit jejich motivace a cíle. Voska si uvědomil, že jeho snahy byly totožné s úsilím indických a irských vůdců za nezávislost, ale že se v tomto konfliktu dostali na opačné strany: „Mám-li být upřímným, přiznávám, že s nechutí jsem spolupůsobil proti revolučním snahám Irčanů a Indů a dodnes jsem si zachoval určitou zahořkllost, kterou vždy znovu pocítuji, když vzpomínám těch bojů s lidmi, s nimiž jsem před válkou cítil.“⁵⁸⁹

⁵⁸⁴ MAMATEY, Victor S.: Masaryk and Wilson: A Contribution to the Study of their Relations. In: PYNSENT, Robert B. (ed.): *T. G. Masaryk (1850–1937). II. Thinker and Critic*. London 1989, s. 188–189.

⁵⁸⁵ V listopadu 1914 proběhl výzkum mínění 367 editorů amerických novin. Výsledkem bylo, že 105 preferuje Dohodu a pouze 20 Němce. KUNCZIK, M.: *British and German Propaganda*, s. 28.

⁵⁸⁶ Kabel byl přerušán 5. srpna 1914 lodí Telconia. Němci nepočítali s možností přerušení a trvalo jim několik měsíců než byl velvyslanec Berstorff schopen posílat přes Švédsko zprávy do Berlína. Bezdrátové spojení mezi Nauen v Německu a Sayville na Long Islandu mělo technické potíže a mohlo být zachycováno spojenci, kteří ostatně později i dokázali přečíst bezdrátové kódované zprávy.

⁵⁸⁷ TINDALL, George B. – SHI David E.: *USA : Dějiny států*. Praha 1994, s. 501.

⁵⁸⁸ AÚTGM, f. TGM – V, VI-62-a/73. Britský historik L. B. Namier informoval 14. 5. 1915 o požadavku Wellington House, aby byly šířeny pamflety na podporu slovanských záležitostí, zvláště pak panslovanských.

⁵⁸⁹ Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 17, 1934, s. 6.

II. 3. 2. „Co jsou a co chtějí Češi“

Bylo již řečeno, že na počátku války byla česká komunita v USA etablovaná, názorově a politicky diverzifikovaná, s vlastní inteligencí a tiskem, který byl určen širokému spektru českých krajanů. Američtí Češi však na podzim 1914 náhle stáli na pomyslném počátku – museli vysvětlit nejen program a cíle českého hnutí za nezávislý stát, ale především ukázat, že Češi jsou národ s bohatou minulostí a kulturou, a ne skupina bohémů či kočovníků. Program bylo třeba správně formulovat, prezentovat a prosadit. Američtí Češi postupně rozvinuli mohutnou kulturně-propagandistickou kampaň, při níž byli osloveni sami krajané – jak v Americe, tak v jiných zemích, představitelé Dohody, americké politické autority, intelektuální kruhy a pomocí tisku zprostředkovaně i široká veřejnost. Americká veřejnost, jako jeden z klíčových faktorů, však s obtížemi rozlišovala mezi jednotlivými skupinami imigrantů a jejich ambicemi; zvláště pokud se jednalo o přistěhovalce z jedné části Evropy, či dokonce státu. Před stejným úkolem, tedy „předvést naši jsoucnost před veřejností“, stáli i čeští krajané v jiných zemích. Představitel londýnské kolonie Sýkora psal Voskovi o pokusech využít každé příležitosti ukázat se na veřejnosti či udělat dojem na veličiny; jeho dopis je dobrou ukázkou jak se začala utvářet krajanská propaganda.⁵⁹⁰

Pozice amerických Čechů byla citlivá – nesměli překročit rámec proklamované americké neutrality a museli se ukázat především jako loajální občané nové vlasti. Zároveň měli vytvořit nátlakovou skupinu, která by veřejné mínění a postoj amerických autorit přesvědčila o jejich programu a k tomu museli neutralizovat vliv ostatních nátlakových skupin, především německé, rakousko-uherské, indické a irské. Přestože ČNS nechtělo a ani nemohlo vystoupit proti neutralitě USA, vyslovovalo se otevřeně pro osvobození národů, informovalo o postavení Čechů a ostentativně vyjadřovalo sympatie spojencům: „Bylo nutno také ukázat, že za Masarykem stojí celý národ, jenž je proti Rakousku a nepřistoupí na žádné kompromisní, polovičaté řešení... vytýčili jsem konečně mety nejvyšší: *úplnou samostatnost*.“⁵⁹¹

⁵⁹⁰ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. Jan Sýkora E. Voskovi, 8. 8. 1915. Sýkora informoval o účasti v italské demonstraci v Londýně po vstupu Itálie do války. Londýnští Češi se snažili, aby nebylo nikterak kompromitováno slovansko-srbské stanovisko a stáli na svém programu „Down with Austria“. Důstojné chování skupiny Čechů učinilo dojem v mnohatisícovém průvodu veselých Italů posilněných alkoholem. Sýkora poslal gratulaci italskému velvyslanci, ve které „kovač naše železo tou měrou, že mi ani neodpověděl“, přesto Sýkora informoval o svém dopisu všechny deníky.

⁵⁹¹ PERGLER, Karel: *Politická bilance československé Ameriky*, s. 9.

Krajané se snažili získat významné americké sympatizanty. Jedním z mála vlivných lidí v USA, na které měli kontakt a od kterých očekávali pomoc, byl Charles Crane. V březnu 1915 se s ním Voska setkal a referoval mu o situaci v „české otázce“. V memorandu, které si Crane o rozhovoru učinil, je poznamenáno, že Voska, společník firmy Voska – Foelsch a Sidlo, je vedoucí představitel české skupiny, která se snaží pracovat v zájmu nezávislého českého státu a která podporuje profesory Masaryka a Denise. Voska mu vysvětlil, že další pobočky jsou založeny v Paříži, Římě, Londýně a Petrohradu a že 8 miliónů Čechů trvá na nezávislosti Čech. Zároveň vyjádřil víru, že Crane bude schopen využít svého vlivu a poskytne finanční podporu, aby byl tento cíl uskutečněn. Dále Voska uváděl, že 100 000 Čechů bojuje v ruské armádě, český regiment je ve francouzské armádě a mnoho českých dobrovolníků slouží v anglické armádě. Na počátku března 1915 byly jeho informace poněkud přehnané, ale Voska potřeboval učinit dojem.⁵⁹² Masaryka informoval do Švýcarska: „Doposud jen připravujem si půdu, navazujem konekce, abychom v příhodnou dobu a na pokyn od Vás vystoupili společně se Slováky a ostatními Slovany na prospěch věci české. Nyní béřem účast na ruském bazaru, pořádaném ruským velvyslanectvím. Udržujeme styky s velvyslanectvím anglickým a francouzským a zástupcem srbské armády.“⁵⁹³

Obsah české propagandy byl v podstatě určen základní Masarykovou tezí – český národ již ztratil důvěru v Rakousko, které nesplnilo své sliby a úplně se podřídilo Německu a jeho politice Drang nach Osten.⁵⁹⁴ V březnu 1915 Masaryk vytyčil zjednodušené zásady propagandy v oběžníku představitelům spolků a organizací zahraničních krajanů: 1. vyslovovat vážně požadavek samostatnosti, a to na zvláštních schůzích a novinách – vlastních a cizích, 2. udržovat styky s cizími politiky a listy, 3. hledět mít na Prahu vliv pobádající, posílat tam lidi a listy. „Nesmíme spoléhat, že spojenci sami od sebe zřídí český stát – musíme se o to přičinit, musíme to politické Evropě říkat, že ten český stát je nutný, že je také spojencům prospěšný, musíme o samostatnost českého národa sami každý usilovat, musíme přinášet oběti – teď je čas – až do těch 'hrdel a statků', ale doopravdy!“⁵⁹⁵

Propagandu zajišťovalo především České národní sdružení, jež si jako jeden z úkolů vytklo „usilovat a čestnými prostředky pomáhat osamostatnění státního svazku zemí českých spolu se Slovenskem uherským... a v tom smyslu financovat přiměřenou

⁵⁹² BA, Charles R. Crane Papers, box 2. Memorandum of Conversation had to-day with Emanuel V. Voska in reference to Bohemian situation. 3. 3. 1915.

⁵⁹³ AÚTGM, f. TGM –V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 16. 4. 1915.

⁵⁹⁴ MASARYK, T. G.: *Válka a revoluce I*, s. 56.

⁵⁹⁵ BENEŠ, E.: *Světová válka a naše revoluce III*, s. 16–29. (Masarykovy vzkazy domovu z 18. 2., 21. 3. a z konce května 1915.)

propagandu“.⁵⁹⁶ Znamenalo to získávat nové členy, pořádat nejméně jednou za dva měsíce propagační přednáškovou schůzi, prodávat odznaky a kolky ČNS, veřejné sbírky, výlety, zábavy, divadla a vůbec podniky k posílení finanční situace ČNS, rozšiřovat tiskopisy ústředí, informovat o důležitých otázkách v českých záležitostech svůj i cizí tisk.

K šíření propagandy se využívala především široká škála tištěných médií – noviny, knihy, brožury, pamflety, letáky, plakáty, tištěné přednášky, karikatury, fotografie, speciální známky, pohlednice. Vedle politologických či historických textů se často používaly materiály z oblasti umění, akcentující důležité národní mezníky, připomínající významné etapy z historie národa, či díla významných českých umělců. Používaly se různé národní a státní symboly a barvy modrá, červená, bílá. Častými výjevy byly český lev drásající rakouskou orlici, Hradčany, nad nimiž vychází slunce, oběšení muži ve slovanských krojích, vítězná Slavia ve frygické čapce. Nejvíce používaným heslem bylo „Za vlast“. Černobílá symbolika jasně rozlišovala dobro a zlo: protivníci z řad Němců a Maďarů měli kruté a zlé tváře oproti líbezným obličejům slovanských dívek či hrdinným výrazům bohatýrů. Tyto materiály se potom rozdávaly či prodávaly na přednáškových turné, shromážděních, schůzích, dobročinných bazarech a hudebních matiné. Byli také cíleně zasílány politikům, knihovnám, akademikům, učeným společností a knihovnám. Zvláštní pozornost byla věnována vlivným osobnostem. Těm ČNS v roce 1915 zasílala pěkně vypravenou knihu Thomase Čapka *Bohemia under Habsburg Misrule*. Materiály byly vydávány česky a anglicky, a tak byl jejich dopad diverzifikován.

Za velmi užitečný nástroj agitace byla považována přednášková turné. Většinou byla v té době zaměřena na následující okruhy: finanční podpora nezávislosti českého státu, protiněmecká propaganda spojená s podporou vývozu zbraní a propagace „české věci“ v americkém veřejném mínění. Jaroslav Císař informoval Vosku, že svých přednášek rovnou využil k zakládání odboček ČNS.⁵⁹⁷ Přednášky a mítinky se u českých krajanů v Americe těšily velké přízni; dokázaly více vyjádřit emoce mluvčího, jenž reagoval na náladu posluchačů a ve vhodné formě oslovil širší vzdělanostní i sociální spektrum. Záleželo ovšem na přesvědčovacích schopnostech a osobnosti přednášejícího. Mluvené slovo mělo užší, i když pravděpodobně důraznější dopad. Přední řečníci – Voska, Tvrzický, V. Beneš – hovořili česky.

⁵⁹⁶ VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1. i. č. 238. Stanovy ČNS.

⁵⁹⁷ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. J. Císař E. Voskovi, 15. 9. 1915. Ve dnech 3.–12. září navštívil 12 míst ve třech státech severovýchodu. Za cestovné, vydání a úhradu času si účtoval 30 dolarů. VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1.

Mluvené slovo propojilo s psaným a přednáška byla vydána tiskem či zhodnocena v novinách. V roce 1935 připomněl tento způsob propagandy Masarykův válečný přítel, lingvista a spisovatel, Charles Sarolea: „Nejlepší praktická metoda [byla], co dělali prezident Masaryk a Roman Dmowski a jiní. Oslovili velké shromáždění intelektuálů, byznysmenů a žurnalistů... základní věcí není ani malý počet – 100–150 – účastníků, ani jejich intelektuální kvalita, ale spíše skutečnost, zda řeč přednášejícího je adekvátně nebo neadekvátně zmíněna v tisku. Nakonec je to pouze prostřednictvím tisku, jak můžete dosáhnout široké publicity a je jedno, zda posluchačů bylo 20 nebo 200 nebo 2000.“⁵⁹⁸ Sarolea, stejně jako Masaryk, věřil v téměř všemocnou sílu tisku; samozřejmě si oba byli vědomi, že oslovení malé, ale vlivné a mocné skupiny či jednotlivce může přinést lepší výsledky než zpráva v novinách velkého nákladu.

Také Voska sám byl za války spíše muž slova než pera. Vykonal desítky přednášek a hned od roku 1914 jezdil mezi jednotlivými krajanskými centry. Jako řečník byl jistě vynikající, důležitou roli v jeho projevu hrál vždy nějaký moment překvapení či odhalení. Hned po září 1914 to byly informace o jeho stycích s Masarykem a dobrodružné cestě z Evropy, které nesloužily jako důvěrná informace pouze zasvěceném okruhu krajanů, ale postupně se o nich dozvěděli všichni, kteří chodili na mítinky, přednášky, schůze a manifestace. Voska balancoval jako provazolezec – chtěl bouřit proti Rakousko-Uhersku a získávat přívržence a hledal meze, kam až ve sdělení svých informací může jít, aby nevystavil zúčastněné v monarchii perzekuci. Často převážil Voska – propagandista nad Voskou – obezřetným členem českého hnutí. I příhoda o rozřezaných botách, ve kterých tajně nesl Masarykovo poselství, se dostala jeho karikatura na první stranu humoristického časopisu *Šotek* již v prosinci 1914.⁵⁹⁹

II. 3. 3. *Krajané v dohodové propagandě*

Do konfliktu o přízeň Ameriky se dostávaly nejen zájmy jednotlivých válčících stran, ale i krajanských skupin. Svou práci krajanští činitelé brali především jako vlasteneckou službu a domnívali se, že pokud budou prospěšní a nezbytní, zaváží si velmocí pro budoucí mírové jednání a ty budou brát na jejich požadavky zřetel. Je otázka, kdo koho více potřeboval, využíval nebo i zneužíval. Samozřejmě, že Britové zpočátku získávali více,

⁵⁹⁸ Edinburgh University Library, Charles Sarolea Collection, sl. 87. C. Sarolea Krausovi, 14. 9. 1935.

⁵⁹⁹ Faksimile titulní strany *Šotky* uveřejněna v BENEŠ, V.: *České národní sdružení*, s. 263.

protože emigranti se museli uspokojit čekáním na budoucí odměnu.⁶⁰⁰ Využívání nespokojených národností bylo oblíbenou, i když ne vždy spolehlivou, zbraní. Sliby politiků se střetly s jejich neochotou se k čemukoliv zavázat. Pokud stále existovala možnost separátního míru, nikdo z oficiálních představitelů nechtěl slíbit nic, co by bránilo dobrému průběhu vyjednávání. Proklamativně se stavěli na stranu v podstatě radikálních požadavků pouze neochvějní příznivci některého z národů a zastánci myšlenky rozbití Rakousko-Uherska, především z řad intelektuálů, či někteří úředníci ministerstev, kteří měli příslušnou agendu na starosti.⁶⁰¹ Krajané byli sice využíváni pro hru velmocí, sami však také činili nátlak a velmocenských zájmů obratně využívali pro své cíle.

Velvyslanci Spring Ricemu se zpočátku nezdálo zapojení obyvatel slovanského původu – mnozí již byli američtí občané – do dohodové propagandistické kampaně. Pochopil však užitečnost krajanských organizací, jejichž vůdcové ho zásobovali různými informacemi o životě minorit v USA.⁶⁰² A tak se velvyslanec nakonec, samozřejmě neveřejně, zapojil do podpory slovanské protiněmecké kampaně v USA. V dubnu 1915 napsal: „Slované se začínají konečně organizovat a dávají se vážně do práce ku své obraně proti stálým a nebezpečným německým útokům...“⁶⁰³ Spring Rice se však přesvědčil, že není jednoduché koordinovat skupiny krajanů pro britskou propagandu: „Slované jsou problém: hádají se mezi sebou a je potřeba vedoucí osobnost. Seton-Watson by mohl vědět, co dělat.“⁶⁰⁴ Krajanské skupiny představovaly uzavřené společnosti, které v sobě svářely složité motivace jednotlivých národností. Díky Voskově spolupráci s Brity a jejich tajnou službou ČNS napomáhalo šíření britské válečné propagandy. Obdobná spolupráce byla např. s Polish National Alliance a Polish Information Committee.

Sám Spring Rice se smířil s nutností propagandy a napsal v dubnu memorandum pro britské ministerstvo zahraničních věcí „Polish Question in US“, jež rozebíralo postavení všech Slovanů v Americe a naznačovalo způsoby využití jejich aspirací pro protiněmeckou a protirakouskou propagandu. Domníval se, že v případě cílevědomého vedení slovanských organizací by mohl slovanský hlas hrát svou roli v americké politice. Chybou však podle něj

⁶⁰⁰ CALDER, K. J.: *Britain and the Origins of the New Europe*, s. 53.

⁶⁰¹ K této problematice kupř. WINGFIELD, Nancy M: The historians as Political Force in East Central Europe. In: SCHMIDT-HARTMANN, Eva – WINTERS, Stanley B. (ed.): *Großbritannien, die USA und die böhmischen Länder*. München 1991, s. 137–142; HANAK, Harry: *Great Britain and Austria-Hungary during the First World War: A Study in the Formation of Public Opinion*. London 1962.

⁶⁰² CALDER, K. J.: *Britain and the Origins of the New Europe*, s. 68; WILLERT, A.: *The Road to Safety*, s. 16.

⁶⁰³ C. Spring Rice Foreign Office, 17. 4. 1915. Citováno v CALDER, K. J.: *Britain and the Origins of the New Europe*, s. 68.

⁶⁰⁴ NAL, PRO, 115, 1962, 225 War Press 226, s. 189. C. Spring Rice Lordu E. Percymu, 10. 5. 1915.

bylo, že slovanský tisk byl do značné míry kontrolován Hammerlingovou asociací.⁶⁰⁵ Spring Rice se domníval, že je jediný účinný způsob, jak omezit německé aktivity, a to využít všech imigrantských skupin, které mají zájem na porážce Centrálních mocností.⁶⁰⁶

Dohodoví zástupci byli tak vstřícní, že to překvapovalo i samotné krajany. Voska udiveně napsal Masarykovi: „... Rusko se snaží probouzet proruské sympatie nejen mezi Čechy zahraničními, ale i doma. Zde mezi nás chodí ruský vládní rada, který byl před nedávnem vyslán z Ruska za účelem získávání přízně. Naproti tomu anglické vele vyslanectví i úřady kanadské a samotní Angličané ve své vlasti věnují nám tolik přízně, výhod a uznání, co přátel svých, že to až zaráží. Nebude asi Anglie chtít mít přes Evropu slovanský most mezi severem a jihem – ač by pro nás bylo nejdůležitější do budoucnosti míti východ k moři skrze federaci okolních zemí. Avšak rozumí se, že raději by sme [sic] viděli, aby se uplatnil anglický vliv než ruský. Proč, netřeba uvádět. – Kanada kupř. má více svobod a lepší zřízení než Spoj[ené] státy.“⁶⁰⁷

Případ londýnského Čecha Františka Kopeckého ukazuje, jak Britové koordinovaly propagandu slovanských národů ve Spojených státech. – V dubnu 1915 odjel Kopecký jako zástupce London Bohemian (Czech) Committee do Ameriky, aby osobně jednal s českými krajanskými sdruženími a uskutečnil sérii přednášek. Před odjezdem požádal o schůzku Wickhama Steeda, chtěl mu vysvětlit cíle české propagandy a vyslechnout jeho názory.⁶⁰⁸ Návod či pokyny dostal Kopecký před cestou také od Seton-Watsona – ten zdůraznil, že se samozřejmě Britové nemohou vměšovat do vnitřní americké politiky, ale že česká záležitost je zcela jiná a Češi a Slováci mohou bezpochyby provádět aktivní protiněmeckou propagandu – „uděláte hodnotnou službu věci Spojenců a navíc české věci. Nezávislosti Čech se dosáhne pouze v případě úplného vítězství.“⁶⁰⁹ Každý Čech se měl postavit německým intrikám a návrhům na separátní mír a především se mělo zdůraznit, že ne každý americký imigrant je na německé straně. Seton-Watson žádal Kopeckého, aby podpořil kooperaci se Srby a Chorvaty (dal mu i doporučující dopisy) a aby to zdůraznil českým vůdcům v Americe.

Steed oznámil Voskovi, že Kopecký přijede a že obdržel instrukce, jak si mezi americkými krajany počínat. „Vysvětlí Vám idee, které nalezly přijetí mezi Čechy a jejich příznivci v této zemi...převzal jsem řízení administrace a dohled nad fondy, které budou

⁶⁰⁵ NAL, FO, 371–2450–43258.

⁶⁰⁶ NAL, FO, 371–2560–41 690. Spring Rice Primrose, 8. 4. 1915.

⁶⁰⁷ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 23. 3. 1915.

⁶⁰⁸ SSEES, R. W. Seton-Watson papers, box 13. F. Kopecký R. W. Seton-Watsonovi, 31. 1. 1915.

⁶⁰⁹ SSEES, Seton-Watson Papers, Correspondence box 14. R. W. Seton-Watson F. Kopeckému, 6. 4. 1915.

upsány k účelům rozšíření znalosti o oprávněnosti české neodvislosti v Anglii i v jiných státech... nemožno doporučit nějakou pevnou linii pro akci, ale... upravit půdu, jak jen možno, výměnou názorů o všech eventualitách.“⁶¹⁰ Mimo jiné dostal Kopecký i instrukce pro Vosku: hlídat německou propagandu prosazující předčasný mír, zabraňující vývozu munice a vyvolávající stávky.⁶¹¹

Po příjezdu do Ameriky Kopecký pravidelně informoval Seton-Watsona o situaci mezi americkými Čechy a Slováky. Na důvěrné schůzce, kde bylo celkem devět lidí, sdělil obsah Seton-Watsonova dopisu a přítomní krajané mu přislíbili, že budou podporovat politiku Dohody. Sám Kopecký chtěl podpořit další získávání finančních prostředků, aby byla propagována „naše věc v Anglii“ a od Seton-Watsona očekával, že o prodohodovém postoji amerických Čechů bude informovat britský tisk.⁶¹² V dalším dopise z Ameriky psal o velkých manifestacích Čecho-Slováků, které se konaly ve prospěch volného vývozu do všech evropských zemí a o rezoluci proti předčasnému míru, jež byla zaslána jménem Čechů a Slováků z východního pobřeží vládě do Washingtonu. Kopecký také promluvil na manifestaci v New Yorku a jeho řeč vyvolala aplaus. Ujistil totiž přítomné, že Anglie a Spojenci vyhrají a tím se osvobodí i Češi a Slováci, ale krajané musí zničit jakýkoliv německý protidohodový pokus – ať v novinách, či stávkou ve zbrojovkách. V této své agitaci chtěl pokračovat i v dalších amerických městech s českou komunitou.⁶¹³ Kopecký se řídil instrukcemi, které mu dali Seton-Watson a Steed a o jejich plnění je informoval s vírou, že se o oddanosti Čechů dozví tisk a příslušné úřady a bude vylepšeno i postavení Čechů, stále ještě v Británii považovaných za příslušníky nepřátelského státu. Ve svých dopisech opětovně ujišťoval, že američtí Češi stojí jednotně za Masarykem a že mu pošlou tolik prostředků, kolik jen bude chtít.⁶¹⁴

Kopeckého je možno považovat za prostředníka Britů, který měl podpořit u amerických Čechů protiněmecké nálady a vývoz potřebného zboží do Anglie. Do Evropy se vrátil s úmysly informovat o německé propagandě v Americe a získat pozornost anglického tisku pro práci tamních Čechů, protože předpokládal, že jakákoliv zmínka a ohlas v novinách je bude více stimulovat k další aktivitě a práci.⁶¹⁵ Zároveň se zhostil úlohy posla mezi Masarykem a americkými krajany. Na zpáteční cestu ho ústními informace pro

⁶¹⁰ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. Wickham Steed E. Voskovi, 5. 4. 1915. Přiložen český překlad.

⁶¹¹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska H.W. Steedovi, 14. 7. 1915. Opis. Stejně instrukce jako Kopecký vyřizovala Voskovi ještě S. Gruičová.

⁶¹² SSEES, Seton-Watson Papers, Correspondence box 14. F. Kopecký R. W. Seton-Watsonovi, 17. 4. 1915.

⁶¹³ SSEES, Seton-Watson Papers, Correspondence box 14. F. Kopecký R. W. Seton-Watsonovi, [duben–květen 1915].

⁶¹⁴ SSEES, Seton-Watson Papers, Correspondence box 14. F. Kopecký R. W. Seton-Watsonovi, 20. 5. 1915.

⁶¹⁵ SSEES, Seton-Watson Papers, Correspondence box 14. F. Kopecký R. W. Seton-Watsonovi, 9. 7. 1915.

Masaryka vybavil Voska, jenž v něm viděl i pro budoucnost ochotného a spolehlivého kurýra mezi Amerikou a Británií.⁶¹⁶

Krajané stále ujišťovali Spojence o své ochotě pomoci a o svých aktivitách průběžně a pravidelně informovali zástupce spojeneckých zemí. Profesor Columbia University Mihajlo Pupin psal britskému velvyslanci, že se Češi a Slováci na několika veřejných schůzích vyjádřili proti Rakousku a podpořili Dohodu, přičemž požadovali osamostatnění od Rakouska. Pupin se domníval, že čas je zralý pro vytvoření Slovanské ligy, neboť jsou právě v USA prominentní zástupci (za ty považoval Syromiatnikova, Horského a Potočniaka). Podle něj byli Slované docela dobře organizováni, ale – s výjimkou Čechů a Poláků – postrádali intelektuální elitu; uvědomoval si, jak bude obtížné jim určit jednotný směr.⁶¹⁷ A. G. Melichar informoval velvyslance Spring Rice o vydávání Slav-American Correspondence, jež má paralyzovat německý vliv a chtěl po něm podporu nejen morální, ale i finanční (vyzýval ho k subskripci).⁶¹⁸ Štěpina zase popisoval Seton-Watsonovi, že se v amerických novinách objevila placená inzerce An Appeal to the American People,⁶¹⁹ která byla podepsána některými vydavateli slovanských novin. Ujistil ho, že ČNS reprezentující 80 000 organizovaných Čechů protestovalo proti této reklamě a na závěr dopisu jej ubezpečil, že si velmi cení jeho přátelství k Čechům a ostatním Slovanům. Američtí krajané psali přímo Seton-Watsonovi, ale tento dopis je uložen v archívu Foreign Office, kam ho Seton-Watson postoupil a kde byla snaha ČNS o zamezení dopadu apelu pozitivně reflektována.⁶²⁰

⁶¹⁶ AÚTGM, TGM – V, XV.62a. E. Voska T.G. Masarykovi, 4. 6. 1915.

⁶¹⁷ NAL, FO, 371 – 2450 – 52170. M. Pupin C. Spring Riceovi, [květen 1915].

⁶¹⁸ NAL, FO, 115, 1962, s. 157, II 32 Misc/15. A. G. Melichar C. Spring Ricemu 7. 5. 1915.

⁶¹⁹ Tisk sdružený v Hammerlingově asociaci otiskl apel vyzývající nevyrábět a nedodávat zbraně a munici Francii, Británii a dalším nepřítelům Centrálních mocností. Dalším apelem byl Peace Appeal to the American Public ze září 1915, který opět zdůrazňoval zákaz munice do Evropy. AÚTGM, TGM – V, II-14/2. Report on L. N. Hammerling by Slavomír Kratochvíl based on information furnished by E. Švehla, Secretary of the Slavic Press Association. ČNS na jaře 1915 vydalo Rezoluci proti apelu k americkému lidu, ve které odmítalo stanovisko, že by vývoz zbraní byl porušením americké neutrality, bylo zastáváno stanovisko volného obchodu a oceňováno obezřetné vedení americké zahraniční politiky. Tato rezoluce byla samozřejmě zaslána i vládě do Washingtonu. ČMS, f. E. Voska, př. č. 1124/79.

⁶²⁰ NAL, FO, 115, 1960, s. 149. Kopie v AÚTGM, f. TGM – V, VII-66-a/45. J. Štěpina R. W. Seton-Watsonovi, 11. 5. 1915. Zde jsou uloženy i překlady dopisů E. Vosky T. G. Masarykovi a J. Štěpiny T. G. Masarykovi z jara 1915.

II. 3. 4. Nejdůležitější nástroj – tisk

Ze všech tehdy existujících sdělovacích prostředků představuje tisk nejdůležitější nástroj propagandy za první světové války. Mezi důležitá krajanská periodika patřila *Svornost*, *Spravedlnost* či *Newyorské listy*. Krajanský tisk se podílel na vytváření obrazu jednotného hnutí s cílem působit na čtenáře, aby se s programem ztotožnil. V podstatě to znamenalo, že vlivná krajanská periodika měla respektovat stejná východiska a hodnotový systém. Voska se v tomto směru staral, aby byly noviny k českým snahám loajální: „...p. Horského nešikovné vkročení mezi newyorské Čechy, vyvolalo novinářskou polemiku, kterou jsem v New Yorku jakž takž urovnal a New Yorské listy se zaručily býti loajální k našemu výboru a psáti dle naší direktivy. Poněvadž v Chicagu nabyla roztržka až hroživé tvářnosti, jedu tam s pevnou nadějí, že vše urovnám a získám všechny časopisy, aby učinily tak, jako New Yorské listy. Ovšem, jedná se jen o několik listů, které se postavily proti nám – velká většina časopisů je s námi od počátku započaté mnou akce. Tedy spoléhám, že všechny listy se postaví do našich služeb. Dá to mnoho práce, vezme to mnoho sebezapření a peněz, ale zde u nás to jest nejdůležitější.“⁶²¹ Při jednání v Chicagu s představiteli českých krajanských listů v dubnu 1915 se Voska snažil, aby všechny podporovaly program ČNS.

Ale ani krajanský tisk nemohl nahradit reprezentativní tiskový orgán odboje. V březnu 1915 Masaryk Voskovi psal, že se jedná o založení českého a francouzského časopisu: „Pan Štěpina telegrafoval prof. Denisovi, že neuznáváte potřebu českého listu, nám se zdá, že list je nutný, a sice předně protože budou vycházet listy jiné, a od lidí nezodpovědných, jestli my nebudeme vydávat, a za druhé je třeba, aby Čechové v cizině (i vy tam v Americe) měli věrohodné zprávy a aby byla dána direktiva... Pravím tedy, že časopisu je třeba; ovšem rozumného. A stejně je třeba listu francouzského, jenž by informoval politickou Evropu a Ameriku... Podle rozpočtu z Paříže týdeník český by stál, teď (práce, papír atd. všecko je dražší) za rok bezmála 40 000 Fr.; brožura, vlastně kniha bude stát 10 000 Fr., jak mi prof. Denis píše. Francouzský list stál by tolik co český. My totiž musíme se reprezentovati slušně. Musí se platit honoráře atd. Poláci, Bulhaři a jiní to tak dělají a my nemůžeme jinak. Možná, že se něco uplatí předplatným, ale s tím já počítám málo.“⁶²²

⁶²¹ AÚTGM, f. TGM –V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 16. 4. 1915.

⁶²² HADLER, F. (Hg.): *Weg von Österreich!*, s. 75–76. (T. G. Masaryk E. Voskovi, 13. 3. 1915.)

Vydávání novin bylo považováno nejen za nástroj prosazující hodnoty odboje, ale i za nástroj komunikace mezi jednotlivými krajanskými obcemi – předávání informací a sjednocení na společné názorové základně. K tomuto účelu byla nakonec založena v srpnu 1915 *Československá samostatnost*; čeština, přestože u některých pozapomenutá či zrezivělá, sloužila jako jediný možný komunikační nástroj. Toto si uvědomoval i Masaryk, když psal Voskovi: „... francouzsky nechte našich lidí mnoho a přece chtí vědět, co se doma děje a co ve světě a potřebuje se direktiva ke společné práci.“⁶²³ Tisk měl informovat nejen Čechy v zahraničí, ale i doma, kam měl být tajně distribuován. Masaryk měl za to, že projev politického života je možný jen tiskem a byl přesvědčen o nutnosti rozsáhlé tiskové kampaně, jež měla ukázat, a to nejen Rakušanům, ale i Angličanům, že „se hýbeme, že protestujeme podle možnosti, a že říkáme, co chceme – to bez listů není možné; a listy musejí se dodávat domů, to je dnes politicky vážný čin, působící také na naše lidi. Zkrátka: projev polit[ického] života je možný jen tiskem, a proto musejí vycházet listy a ovšem i brožury atd. co nejvíce.“⁶²⁴

Československá samostatnost sama sebe proklamovala jako tiskový orgán české politické emigrace, který by měl „také sloužit koloniím zahraničním svědomitým zpravodajstvím“.⁶²⁵ Role krajanských novin jako hlavního koordinátora se pozvolna a nenápadně začínala umenšovat. Americkým krajanům byla vyhrazena rubrika věnovaná životu v českých koloniích a v ní se čtenáři mohli dozvědět základní instrukce pro práci, především propagandistickou: „... zahraniční kolonie udělaly velký politický čin aktivním vystoupením proti Rakousku, utvořením dobrovolnických legií... nedostatek 'české zahraniční politiky' nahradit nemohly... cizina nás neznala jen proto, že jsem nebyli národem svobodným... cizina nevěděla, že máme svou literaturu, umění, svůj obchod, svůj průmysl. Pro cizinu, zejména v Evropě západní byli jsme jakousi odrůdou Rakušanů a na rakouských konzulátech a vyslanectvích by jsme cizinci... Musíme emancipovati od politiky pouhých sympatií a dobrých úmyslů a budovati od základu (to je pravý radikalismus!) předpoklady pro naše zařazení mezi svobodné národy nové svobodné Evropy... každý čin jednotlivce a každá akce našich organizací, která ukáže cizině naši národní disciplinu, naši zdatnost hospodářskou, kulturní... bude záslužným politickým činem a cennou propagandou.“⁶²⁶ Stejně jako Masaryk ve svých instrukcích krajanským hnutím, i tady byly v bodech vytyčeny nejdůležitější oblasti, na které se krajané měli

⁶²³ AÚTGM, f. TGM –V, XV-62a. T. G. Masaryk E. Voskovi, 9. 5. 1915.

⁶²⁴ TAMTÉŽ.

⁶²⁵ Naš program. In: *Československá samostatnost*, 22. 8. 1915, s. 1.

⁶²⁶ České zahraniční kolonie II. In: *Československá samostatnost*, 8. 9. 1915, s. 7.

soustředit. Hlavní podmínkou dosažení konečného cíle, tedy české svobody bylo odložení malicherných sporů, správné ocenění vlastních sil a nezištná služba „české věci“.⁶²⁷

Tisk byl pocíťován jako mocná zbraň – to se týkalo nejen vydávání vlastního tisku, ale i publikování článků příznivých českému programu v cizojazyčných periodikách. Přínosné bylo prezentovat názory v amerických, tj. ne-krajanských novinách, protože se – i díky širšímu dopadu angličtiny – mohlo oslovit daleko širší auditorium. Jednu skupinu tvořily příspěvky, patřící do oblasti otevřené propagandy. Byly podepsány Čechy, příslušníky hnutí za samostatný stát nebo jejich sympatizanty, či byly prezentovány v tisku zjevně se hlásícímu k cílům československého odboje. Další skupinou byly příspěvky publikované v periodikách, které platila za neutrální. Nebylo jednoduché se stát pravidelným přispěvatelem – žurnalistické erudice nebylo v krajanských obcích nazbyt. Do amerických periodik pronikali Češi především tak, že poskytovali informace, které zaujaly a které byly protiněmeckého obsahu. V srpnu 1915 Voska Masarykovi tvrdil, že americký anglický tisk uveřejňuje jejich články bez potíží – toto sdělení se může týkat právě dodávání informací či publikování nepodepsaných článků. I Voskův podepsaný článek *Bohemia's Ambition*, prakticky jediný uveřejněný pod jeho jménem za dobu války v *The New York Times*, byl otištěn jako dopis čtenáře.⁶²⁸

Mezi důležitá anglicky psaná periodika, kterým Češi a především Voska dodávali informace, patřily především anglický *The Times* a místní *Providence Journal*, jenž se specializoval na šíření protiněmecké propagandy. Voska dodával redaktoru *Providence Journal* Johnu Rathomovi v jádru pravdivé, ale nadsazené zprávy, které on ještě vylepšil. Značná část těchto zpráv pocházela od Františka Xavera Kopeckého, pracovníka rakousko-uherského konzulátu v New Yorku, který později Voskovi vyčítal, že se spojil s Rathomem a korespondentem Norcliffových *Timesů* W. H. Maxwellem „za účelem zisku“.⁶²⁹ Otázka „zisku“ ve smyslu finančních výhod, není zcela jasná a potvrzena, ale vzájemná výhodnost propojení je nasnadě. Pravdou je, že J. Rathom byl senzacechtivý žurnalista bez skrupulí, který nakonec po válce musel řadu svých tvrzení opravit či popřít a přiznat jejich

⁶²⁷ TAMTÉŽ. „Práce kolonií: 1. Češi se musí jednotně jako příslušníci zvláštního národa organizovat, vyvrátit názor, že jsme Rakušany, obstarávat krajanům agendu konzulární (legitimace české národnosti, informační kanceláře); 2. získat publicisty a žurnalisty té které země pro českou věc, manifestační schůze k získání veřejného mínění, pokud dobrý článek o české věci – šířit jako brožuru, kolonie musí vystupovat jednotně, šíření národního uvědomění; 3. zachování a rozšíření sokolských organizací; 4. příprava půd k navázání obchodních styků, založení obchodních komor v hlavních městech jednotlivých států; 5. pro reprezentaci by mělo význam české národní domy – soustředění společenského, spolkového, politického života – výstavy, Sokolovna, knihovna.“

⁶²⁸ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 1. 8. 1915; VOSKA, Emanuel: *Bohemia's Ambition*. In: *The New York Times*, 25. 6. 1915, s. 10.

⁶²⁹ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

přemrštěnost.⁶³⁰ Za války však nejhůře ze situace vycházel rakousko-uherský konzulát, který jen s obtížemi popíral překroucené zprávy a nedokázal nalézt úředníka, který je za vynášení informací zodpovědný. Spolupráci Vosky a Rathoma při vydávání protiněmeckých článků s velkou pravděpodobností iniciovali Britové.⁶³¹ Rathom byl ve spojení s Gauntem, kterému hned na počátku války nabídl uveřejňování prospojeneckých článků. Gaunt mu dodával materiál, ale zřejmě si o něm nedělal přílišné iluze, protože mu také, přes Rathomovo naléhání, mu nemohl sdělit všechny informace.⁶³²

Krajané domnívali, že k získání vlivu v tisku je třeba úplatků. J. Sýkora barvitě a poněkud nespolehlivě vyličil Voskovi situaci v Anglii na jaře 1915. „Půda je zde již rozorána a připravena. Jen je třeba hojnost zlatého zrní, aby vzešla úroda. To je hlavní business is business a ten nejlepší žurnalistický Pegas potřebuje množství zlatého ovsu. Není-li ho dostatek, zajde na cizí... To je též jedna příčina, proč nutno pracovat, pokud možno tajně v začátcích... I žurnalistika bude nenasytná. Bude se jim muset platit a při tom mlčet. Kdyby se něco mělo říct, peníze podrží a nic neudělají pro nás.“⁶³³ Novináři potřebovali senzační zprávy více než přísun peněz.

Propaganda velmi rychle využívala některých výsledků zpravodajské práce. Takto tomu bylo např. v případě získání materiálů od Jamese Archibalda a jejich využití v kampani proti diplomatickým představitelům Německa a Rakousko-Uherska. Od 5. září probíhala mnohadenní tisková akce v předních denících podporovaná veřejnými protesty. Ty byly organizovány především krajanskými organizacemi. Největší se odehrály v Bridgeportu a New Yorku; 20. září se sešlo v New Yorku na patnáct set Čechů, Chorvatů, Slováků a Slovinců na shromáždění svolaném Slavic-American Union, aby protestovali proti výrokům velvyslance Dumby, rakousko-uherským intrikám v USA a zneužívání amerických pasů. Na shromáždění vystoupil také Voska, který zdůraznil, že neprotestuje pouze jako Slovan, ale jako Američan a varoval dělníky, aby nepodlehli propagandě a zůstali v zaměstnání.⁶³⁴ Protestní petice byly zaslány také prezidentu Wilsonovi.

Kampaň proti Dumbovi patřila k propagandistickým vrcholům roku 1915. Noviny, a to jak velké americké deníky, tak krajanský tisk, postupně zveřejňovaly dokumenty, kritické komentáře, posměšné básničky a karikatury a přání Bon Voyage. Výstřižky z novin Voska

⁶³⁰ Gaffey reveals Rathom Admission. In: *The New York Times*, 28. 10. 1920, s. 10.

⁶³¹ NAL, FO 115–1962, War press 207, s. 123. J. R. Rathom C. Spring Riceovi, 27. 4. 1915. Ve zprávě označené jako osobní a důvěrná Rathom navazoval na rozhovor na ambasádě, při kterém mu bylo naznačena existence informací týkajících se Mexika, o které by se jeho list mohl zajímat.

⁶³² GAUNT, G.: *The Yield of the Years*, s. 138.

⁶³³ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. J. Sýkora E. Voskovi a L. Fisherovi, 17. 5. 1915.

⁶³⁴ FERENCE, Gregory C.: *Sixteen Months of Indecision*, s. 134.

pravidelně zasílal Masarykovi.⁶³⁵ Dumbovi, jenž byl slovinského původu, bylo zazlíváno, že zradil slovanské ideály. Z útoků nebyl vyloučen ani německý velvyslanec von Bernstorff. Veřejné mínění vyvolávalo tlak na odvolání dotčených diplomatů.

Po soustředěném náporu tisku proti Dumbovi, se začaly od listopadu 1915 objevovat v předních amerických denících (*The New York Times*, *The Sun*, *The World*) články o německém propojení s Huertou a Rintelenových akcích.⁶³⁶ Veřejnost získala dojem, že americká bezpečnost je znovu ohrožena. *Providence Journal* pokračoval v sérii odhalení německých spiknutí. Novinkou nyní bylo, že odhalení publikovaná v *Providence Journal* byla podepisována jménem Josefa Goričara,⁶³⁷ bývalého rakousko-uherského konzula v San Francisku, jenž vystoupil, jako slavofil, ze služeb monarchie, když vstoupila do války s Ruskem. Postavil se do řad bojovníků proti Rakousko-Uhersku, ale zároveň ztratil zdroje informací z konzulátu. Neměl tedy sice k dispozici dostatek údajů k německým akcím, ale jeho jméno pod příspěvky, mnohdy i napsanými nebo vylepšenými Rathomem, dávalo zprávám váhu. Bývalý diplomat v nich obviňoval německé a rakousko-uherské zastupitelské úřady z řízení špionážní sítě v USA. Přímě jmenoval německého vojenského atašé von Papena, námořního atašé Boy-Eda a rakousko-uherského generálního konzula Nubera jako šéfy tajné služby a německého finančního atašé činil odpovědného za financování těchto akcí. Podle něj stále velvyslanectví vedlo propagandu, jež měla docílit, aby zaměstnanci zbrojních továren s rakouským občanstvím, s touto prací skončili.

Goričarovy články viděl Spring Rice jako nový prvek v protiněmecké propagandě, ale přesto Greyovi napsal s obezřetností: „Nejsem sto říci, zda je Goričar důvěryhodný ve svých tvrzeních... díky jeho proslovanským sympatiím. Jeho tvrzení však velmi přesně souhlasí s tím, co bylo dříve známo a je podpořeno uveřejněnými dokumenty.“⁶³⁸ Velvyslancovi nedůvěra k slovanskému spojenci byla podepřena obavou z přílišné emotivní zainteresovanosti svádějící k přehánění. Představitel rakousko-uherské vojenské špionáže služby Max Ronge považoval Goričarovy články za součást fanatického přístupu amerických Čechů k monarchii, který zapříčinil i odvolání velvyslance Dumby.⁶³⁹

⁶³⁵ Výstřižky z novin o Dumbově aféře jsou zachovány v AÚTGM, f. TGM – V, XV; ANM, f. E. Voska, k. 5.

⁶³⁶ Všechny tyto články byla bedlivě reflektována na britském Foreign Office. NAL, FO 115, 1959, s. 27, 109–111.

⁶³⁷ *Providence Journal* se otázal Masaryka na Goričarovu hodnověrnost. Ten sdělil, že se s Goričarem sešel v prosinci 1914 v Římě a že mu svěřil své plány odejít z konzulární služby; na Masaryka působil jistým dojmem. AÚTGM, TGM – V, VI-3d/19. Telegram *Providence Journal* T. G. Masarykovi, b. d.

⁶³⁸ NAL, FO, 115, 1959, 244, s. 32. C. Spring Rice E. Greyovi, 18. 11. 1915.

⁶³⁹ RONGE, Max: *Kriegs- und Industrie- Spionage: Zwölf Jahre Kundschaftsdienst*. Zurich, Leipzig, Wien 1930, s. 206.

O Goričarovi byl velmi dobře informován Voska, který mu zřejmě umožnil publikování článků v *Providence Journal*. Masarykovi napsal: „Z novin znáte asi záležitosti Goričarovy a Fayeovy. Obě jsou mnou řízeny a vyvolány.“⁶⁴⁰ Podle zachycené zprávy z rakousko-uherského velvyslanectví bylo 19. listopadu publikováno stanovisko amerického ministerstva spravedlnosti, v podstatě potvrzující stanovisko *Providence Journal*. A. Bielaski, vyšetřovatel z Ministerstva spravedlnosti, hovořil s Goričarem a Rathomem a i když Goričar nemohl přímo doložit všechny záležitosti, vyšetřovatel získal mnoho cenných informací o generálním konzulovi Nuberovi. Přestože Zwiedinek stojící po odchodu Dumby v čele rakousko-uherské ambasády protestoval a žádal oficiální popření tohoto stanoviska,⁶⁴¹ byla půda pro odvolání konzula Nubera připravena.⁶⁴² V listopadu, kdy vrcholila tisková kampaň proti konzulovi, se Voska stále ještě domníval, že bude Nuber odvolán.⁶⁴³ K tomu nakonec údajně z taktických důvodů nedošlo. Původně měl patřit k seznamu osob, jež byly na území USA nežádoucí, ale prý na žádost Xavera Kopeckého byl zachován status quo, výhodný pro získávání informací.⁶⁴⁴

Goričarovy články patří k vývoji protiněmecké propagandy vedené v USA. Po první vlně po potopení Lusitánie, začal v srpnu 1915 silný, soustředěný a kontinuální tlak případem Albertovy aktovky a pokračoval Archibaldovou aférou. Odhalení byla správně dávkována a informace se jak opakovaly, tak se přidávaly nové. Goričarovy články byly publikovány v listopadu, v prosinci přišel tlak na Papena a Boy Eda. Na zpoždění ataku na německé diplomaty mělo vliv i váhání anglické tajné služby, zda povolit zveřejnění dokumentů, protože se musel brát ohled na neutralitu USA a postavení vlastních diplomatů.⁶⁴⁵ Na podzim 1916 Vojta Beneš napsal ve zprávě o Voskově činnosti, že Goričarovo jméno bylo využito pro články v *Providence Journal*, odhalující německá spiknutí, aby byl zatajen skutečný zdroj zpráv.⁶⁴⁶

Samotný Goričar se nakonec dostal do potíží. Nebyl schopen se naplno zapojit do propagandistické kampaně, ve které nebylo místa pro sofistikované politické analýzy, které chtěl dělat. V roce 1916 si Voskovi stěžoval, že nemůže najít zaměstnání v komerční sféře,

⁶⁴⁰ AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 26. 11. 1915.

⁶⁴¹ NAL, FO, 115, 1059, 244, s. 34. E. Zwiedinek Ministerstvu zahraničních věcí Rakousko-Uherska, kopie. [b. d.]

⁶⁴² Goričarova aféra měla odraz i v monarchii. Ve vzkazu, který Masaryk dostal, pravděpodobně od Štěpánka z Amsterodamu 18. 12. 1915, je mj. zmíněno, že Goričarův případ drží vídeňská vláda v tajnosti. Informace Masaryk předal Seton-Watsonovi. SSEES, Seton-Watson Papers, box 16.

⁶⁴³ AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 26. 11. 1915.

⁶⁴⁴ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

⁶⁴⁵ GAUNT, G.: *The Yield of the Years*, s. 139.

⁶⁴⁶ VÚA – VHA, f. ČSNR I, korespondence došlá B, k. 1. V. Beneš T. G. Masarykovi, 20. 10. 1916.

kde ve vedení firem jsou Němci a ti ho nepřijmou kvůli jeho spojení s *Providence Journal* a kvůli tomu, že ho nikdo nechce doporučit. I když mu Voska slíbil, že mu *Providence Journal*, kterému prokázal dobré služby, pomůže, Rathom jeho žádosti nevyhověl. Goričar netušil, zda jsou v tom intriky, protože straní Polákům, nebo to, že Rathomovi nedodal potřebné údaje o zbrojních továrnách.⁶⁴⁷ V únoru 1917 prosil Vosku o finanční výpomoc, aby mohl pokračovat v práci pro národní věc, a trpce si stěžoval na nevděk: „Měl jsem Vás rád jako bratra a absolutně jsem Vám věřil. A Vy? Nezatajoval jste věci celou dobu přede mnou?... Pouze pro mě nemáte užítí“.⁶⁴⁸ Voska skutečně s Goričarem, i když ho později oceňoval, nepočítal; neměl mu už co nabídnout.

Češi se snažili využít každé situace k diskreditaci Němců. Jakákoliv záminka byla vhodná k útoku a prezentaci v tisku. Tak např. Vojta Beneš popsal Voskovi případ Josefa Vinklárka, který přeložil z *The New York Times* článek o císaři Vilémovi od Pierre Lottiho a za to ho udal německý velvyslanec Bernstorf a měl být potrestán. „Prosím Tě: dá se z toho vytlouci výborný materiál pro naši věc. Jdi do Times, předlož jim to, pověz, proč vlastně nás Bernstorf pronásleduje – udělej šikovnej interview a snaž se ať z toho Times něco udělají.“⁶⁴⁹ Beneš takto Vosku i nadále úkoloval: zásoboval ho články, které měl prosadit v anglických novinách (*The Times*, *World*, „přínejhorším“ *The Providence Journal*); měl sdělit datum publikování, aby mohl současně Beneš zařídit rozšíření české brožury se stejným článkem.

Voska dodával Maxwellovi zprávy nejrůznějšího druhu – v červnu 1915 hlásil, že němečtí a rakouští konzulové v Americe vykupují sérum proti choleře a poté, co ho vykoupí, použijí v Srbsku bomby naplněné viry cholery. Toto hlášení můžeme zařadit spíše k těm z oblasti poplašných zpráv s nízkou možností ověření; válečná doba však právě těmto informacím přála ve zvýšené míře.⁶⁵⁰ Podobně informoval Steeda, že rakouská vláda nakupuje sérum proti tetanu; zprávě přisuzoval velkou zpravodajskou důležitost.⁶⁵¹

Okolnosti nákupu protitetanového séra líčí ve svých pamětech F. Kopecký a podává tak popis propagandistického způsobu využití informace: V květnu 1915 se rakousko-uherský generální konzul Alexander Nuber dočetl, že mnoho vojáků umírá na tetanovou nákazu. Proto z vlastních prostředků nakoupil u zdravotnického odboru v New Yorku 54

⁶⁴⁷ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. J. Goričar E. Voskovi, 22. 9. 1916.

⁶⁴⁸ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. J. Goričar E. Voskovi, 16. 2. 1917.

⁶⁴⁹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. V. Beneš E. Voskovi, [po srpnu 1915] všechny dopisy nedatovány.

⁶⁵⁰ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. Voskova zpráva z 24. 6. 1915.

⁶⁵¹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska H. W. Steedovi, 14. 7. 1915. V tomto kontextu je ovšem pozoruhodná šifrovaná zpráva z Washingtonu určená Foreign Office, že podle výborného zdroje bylo odhaleno, že protitetanové sérum určené Spojencům bylo infikováno syfilidou. Po odhalení bylo sérum zlikvidováno. NAL, FO 115, 1958, 2096, 172, s. 232.

799 cm³ protilátky, která byla uložena do třech beden a měla být prostřednictvím Amerického červeného kříže dopravena do Evropy. S tím, že bedny odvezou, souhlasili Wedel a Hurdová, kteří jeli v té době jako američtí zástupci k Rakousko-uherskému červenému kříži. Dva dny před odjezdem byly bedny dopraveny na loď Rotterdam, na které oba funkcionáři odpluli 1. června do Evropy a sérum v pořádku odevzdali. O této záležitosti vyprávěl o několik týdnů později Kopecký Voskovi.⁶⁵² Na stránky novin se „akce sérum“ dostala o několik měsíců později a přivedl ji na svět *Providence Journal*. Základní údaje byly shodné – Nuber nechal uložit sérum do tří beden do skladiště Amerického červeného kříže. Odtud však nebyly přímo odvezeny na loď, ale na konzulát, kde byl obsah vyměněn za inkriminující písemné materiály o spiknutích. Dumba a Nuber byli znovu obviněni z dalšího spiknutí a ze zneužití Amerického červeného kříže.⁶⁵³ Po dlouhotrvající sérii protiněmeckých článků, odhalujících spiknutí a machinace, působil článek naprosto důvěryhodně. Pozdní využití informace zdůvodňuje Kopecký „hladovou dobou“ po syté době Albertových a Dumbových afér. Toto vysvětlení zní pravděpodobně, protože i materiály zachycené u Archibalda se využívaly postupně.⁶⁵⁴

Po první fázi etablování české propagandy v Americe,⁶⁵⁵ která by se dala považovat za živelnou a nekoordinovanou, se začala pociťovat nutnost řídit ji z jednoho centra, které by mělo vyhrazenou exkluzivitu informací, jež by dále třídilo a diverzifikovalo. Vojta Beneš naléhal, aby se toto centrum udělalo v Chicagu a chtěl si vyhradit výlučné dodávání informací o zahraničním odboji z Evropy. ČNS neslo s velkou nelibostí, když byli konkurenti informováni lépe, rychleji a obsažněji. Tvrzický počátkem léta napsal Masarykovi o založení tiskové kanceláře (Bohemian Press Bureau of the Bohemian National Alliance of America) a žádal o pravidelné a výlučné zpravodajství. Chtěl, aby zprávy, zvláště ty, jež budí rozruch, byly okamžitě kabelovány pouze jim a také aby *Nation*

⁶⁵² Tady můžeme vidět časovou souvislost s dopisem E. Vosky H. W. Steedovi z července 1915. Viz pozn. č. 644.

⁶⁵³ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti; ANM, f. E. Voska, k. 5. Opis článku z *Times*, 10. 11. 1915.

⁶⁵⁴ Kopecký, který dává Voskovy činy do reálnějších souvislostí a vysmívá se jeho přehánění a výmyslům však do své žádosti o přiznání statutu legionáře napsal: „Nedopustil jsem ani dopravě léčiv do území Centrálních mocností, jež se dala pod záštitou Amerického Červeného kříže. Označoval jsem bedny kontrabandem dvěma srdéčky; dle toho znamení Spojenci poznány, byly ve velkém množství zabaveny. Tak zvláště velké zásilky cholerového séra.“ VÚA – VHA, Poslužný spis legií, František Kopecký. Žádost o přiznání charakteru legionářského, 26. 12. 1921.

⁶⁵⁵ Obdobně E. Beneš ve svých vzpomínkách charakterizuje válečné období do konce roku 1916 jako etapu konspiračtí improvizace a organizační, kdy byly položeny základy československé propagandy. BENEŠ, E.: *Světová válka a naše revoluce I*, s. 93–95. Vladimír Nosek považuje období do konce roku 1916 za přípravnou fázi; aktivní propagační činnost podle něj začíná až vydáváním týdeníku *New Europe* a otevřením Tiskové kanceláře Československé národní rady. NOSEK, Václav: *Anglie a náš boj za samostatnost*. Praha 1926, s. 9.

Tchèque byl (300 až 400 výtisků) zasílán výhradně kanceláři: „Tento monopol je nutný. Žádné předplácení z Ameriky přímo. Žádná výměna časopisů přímo.“⁶⁵⁶

Materiály a informace chtěli distribuovat přímo dalším redakcím, odborům, diplomatům, univerzitám, knihovnám. Upozorňoval, že důležité zprávy, např. o zatčení politiků, „jsou klíčem k redakcím amerických listů, jinak i... za peníze nepřístupným.“ Voska sám dostával 500 kusů *Nation Tchèque*, ale domníval se, že je tento počet zbytečný a že stačí po padesáti kusech pro New York a Chicago. Podle něj by bylo lepší, kdyby byla čísla rozdávána v restauracích a kavárnách ve Francii a Švýcarsku zdarma.⁶⁵⁷ Evidentně nenašel francouzsky psaný časopis v Americe své čtenáře.

Tiskové kanceláře ČNS měly na starosti informovat evropská periodika, především *La Nation Tchèque*, *Československou samostatnost* a petrohradského *Čechoslováka* o dění v USA. Snažili se – s větší či menší měrou úspěšnosti – proniknout do amerického tisku a do polských či italských krajanských tiskovin. Zároveň vydávala tisková kancelář ČNS propagandistické brožury (kupř. „Češi pro Ameriku a proti Rakousku“, „Stanovisko Čechů k dnešní válce“, „Hlasy anglických, ruských a francouzských časopisů o Česích“, „Zločiny Rakouska“, „Prohlášení Českého národního sdružení“). ČNS se snažila působit na členy, aby sami iniciativně posílali tiskové kanceláři výstřižky z novin, pokud se objeví nějaká zmínka o Česích.

II. 3. 5. *Munice a mír*

Otázka uzavření míru byla pro zahraniční odboj klíčová, prodlužování války zvyšovalo šance na úspěch.⁶⁵⁸ Masaryk odmítal, stejně jako jeho přívrženci, návrhy, vedoucí k míru, který považovali za předčasný, neboť by neumožnil splnění cílů národů aspirujících na samostatnost. Obavy před předčasným mírem se objevovaly v krajanské korespondenci.⁶⁵⁹ Voska stejně jako Kopecký se na jaře 1915 účastnil řady protimírových akcí. Pracoval tak zcela v intencích Masaryka, ale i Dohody, neboť pacifisté byli proti

⁶⁵⁶ AÚTGM, f. TGM – V, VII-60b/13. J. Tvrzický-Kramer T. G. Masarykovi, 25. 6. 1915.

⁶⁵⁷ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 22. 8. 1915.

⁶⁵⁸ Když se Masaryk setkal poprvé v Rotterdamu s R. W. Seton-Watsonem, dozvěděl se, že je předpoklad trvání války tři léta. I tato informace ho vedla k rozhodnutí, že má smysl se snažit vytvořit samostatný stát a rozbít Rakousko-Uhersko. SETON-WATSON, H. – SETON-WATSON, C.: *The Making of a New Europe*, s. 109 an.

⁶⁵⁹ A. Tvrď T. G. Masarykovi, 16. 4. 1915. A. Tvrď vyjádřil obavy, „aby mír nebyl uzavřen předčasně“. Obával se, že „se na starého rakouského císaře vždy ještě běrou příliš velké ohledy“. AÚTGM, f. TGM – V, VII-60b/5.

vývozu zbraní: „V nejbližších dnech veřejně vystoupíme (proto také jedu do Chicaga) proti mírové agitaci ze strany Němců, v které útočí na naši vládu, že dovolí vývoz zbrojního materiálu. Postavíme se na stanovisko, že předčasné skončení války znamenalo by zachování německého militarismu a vyslovíme souhlas se vším, co doposud vláda naše učinila. Jsem jist, že se zavděčíme nejenom zdejší vládě, ale i Trojdohodě, která má obavu, že širší vrstvy v jejích vlastních zemích nechají se strhnout ku mírovým projevům a tak zhatí výsledek velikých obětí...“⁶⁶⁰ Nebylo jednoduché agitovat proti míru – to si Voska dobře uvědomoval: „Nejhorší při tom jest, že na první pohled snahy německé – (o mír a zastavení zásilek zbroje) zdají se býti humánnější, a proto práce naše bude ztížena. Než nesmíme se lekat ničeho. Předčasný nebo separátní mír byl by pro nás hroznou ranou a takřka zastavením vývozu zbraní. Napnem všechny síly, abychom získali veřejné mínění na naši stranu.“⁶⁶¹

V dubnu se v New Yorku konalo v Českém národním domě shromáždění Amerických občanů českého (Bohemian) a slovenského původu; na základě tohoto mítinku České národní sdružení napsalo prezidentu Wilsonovi, že podporují politiku neutrality prosazovanou prezidentem a jeho administrativou a vyslovilo se proti německé propagandě, přinášející do Ameriky „ideály a tendence neslučitelné s duchem amerických demokratických institucí“. Vyslovilo se však proti předčasnému míru a bylo pro vývoz veškerého amerického zboží do všech evropských států.⁶⁶² Dokument oslovoval americké authority – důrazem na americkou identitu, akceptováním americkému hodnotovému systému i podporou prezidentovy politiky. Požadavkem umožnění vývozu potřebného zboží mířil zase k dohodovým politikům. Apel, aby nebyl uzavřen předčasný mír, jenž prosazovaly především skupiny požadující rozpad Rakousko-Uherska, byl určen oběma výše uvedeným skupinám, ale je otázkou, do jaké míry byl pro ně akceptovatelný. Toto memorandum Voska nechal poslat také senátorům a kongresmanům a kopii neopomněl dát na vědomí Steedovi, Seton-Watsonovi a Denisovi (toho požádal, aby materiály předal svému příteli ze Ženevy, tedy Masarykovi).⁶⁶³ K zásilce přiložil ještě kopii svého dopisu Slavko Gruičové o chystaných stávkách podporovaných Němci.⁶⁶⁴ Voska tak chtěl připomenout české akce, včetně mítinků na podporu vývozu zbraní a doufal, že rezoluce

⁶⁶⁰ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 16. 4. 1915.

⁶⁶¹ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 30. 4. 1915.

⁶⁶² AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. ČNS W. Wilsonovi, b. d. (kopie); NAL, FO, 115, 1960, s. 144. Rezoluce W. Wilsonovi podepsaná L. Fisherem, J. J. Zmrhalem, J. F. Štepinou, 11. 5. 1915.

⁶⁶³ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska W. Steedovi 24. 4. 1915, E. Voska E. Denisovi 24. 4. 1915; SSEES, Seton-Watson Papers, Correspondence, box 16. E. Voska R. W. Seton-Watsonovi, 24. 5. 1915.

⁶⁶⁴ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska S. Gruičové, 24. 4. 1915.

bude otištěna v britském tisku. Potopení Lusitánie,⁶⁶⁵ symbolický zlom v pohledu Ameriky na válku, ČNS ostře odsoudilo na mítinku 11. května 1915 a v rezoluci zaslané prezidentu Wilsonovi jako neodpuštělné a barbarské: „Češi ze Spojených států vyjadřují svou loajální podporu vládě své adoptivní země, s neochvějnou vírou ve Váš úsudek, Vaši lásku ke spravedlnosti, Váš vřelý patriotismus... bude sloužit nejlepším zájmům lidu této země.“⁶⁶⁶

Mírová agitace a s ní související problém zajištění dodávek zbraní a munice z amerických zbrojovek patřily k důležitým problémovým okruhům.⁶⁶⁷ Tváří v tvář proklamované americké neutralitě přichystalo Německo kampaň, která měla zamezit, znemožnit či znesnadnit obchod dohodových zemí a USA. Akce zahrnovaly široké spektrum aktivit od pacifistické propagandy až k sabotáži a zpočátku byly zaměřeny především na organizování stávek v muničních továrnách (případně další sabotážní akce) a tiskovou kampaň zahrnující i ovlivnění, včetně finančního, slovanských novin a časopisů. Agitaci požadující vojenské embargo vedl L. Hammerling a získal pro ni noviny, sdružené v jeho asociaci, tedy i slovanský tisk. Voska se podílel organizování protestu ČNS a SLA. proti embargu v květnu 1915.⁶⁶⁸

Na základě přání S. Gruičové a „anglických přátel“ začal Voska v květnu 1915 sledovat německé aktivity ve zbrojních továrnách. K plnění tohoto úkolu vyslal několik členů ČNS, kteří zjistili, že Němci distribuují velké množství letáků vyzývajících „pracující lid“ ke stávce na 1. máje. Aby zamezili německé agitaci, nechali natisknout materiály v německém, polském, slovanském [sic], českém, ruském a anglickém jazyce, které byly distribuovány v šedesáti dvou továrnách pracujících na evropských zakázkách. Situace se zhoršila, když ke stávce vyzvala i Central Labour Organisation. Voska zjistil, že polovina členů výkonného výboru American Federation of Labour podporuje generální stávku, přestože předseda Samuel Gompers veřejně prohlásil, že je proti. Němci se samozřejmě snažili, aby byla generální stávka schválena,⁶⁶⁹ ale i Voska dokázal zajistit vlivné lidi ve výborech a doufal, že „bude úspěšnější než Němci“.⁶⁷⁰ Což se mu nakonec díky finanční subvenci dvěma členům výboru podařilo. Celá situace je charakteristickým popisem Voskových schopností. Dokázal se rozhodnout, včas jednat a neváhal použít stejných

⁶⁶⁵ Dne 7. květnu 1915 byla torpédována německou ponorkou loď Lusitania směřující z New Yorku do Británie. Na palubě bylo více než 1900 pasažérů, z nichž 1198 zahynulo, včetně 124 amerických občanů.

⁶⁶⁶ Viz pozn. č. 661.

⁶⁶⁷ Dne 26. 12. 1914 britské ministerstvo zahraničí povolilo velvyslance Spring Ricemu platbu 25 liber pro informátora v Betschem Works. NAL, FO, 115, 12. 19, p. 272.

⁶⁶⁸ CALDER, K. J.: *Britain and the Origins of the New Europe*, s. 69 an.

⁶⁶⁹ V roce 1915 se německá podpora projevila u 103 stávek v muničních továrnách. CALDER, K. J.: *Britain and the Origins of the New Europe*, s. 70.

⁶⁷⁰ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska S. Gruičové, 24. 4. 1915.

prostředků jako protivník – v tomto případě úplatků. American Federation of Labour na svém zasedání Atlantic City se nakonec rozhodla pouze mírnou nadpoloviční většinou proti stávce. Voska přiznal, že výsledek hlasování byl především zásluhou delegátů a předsedy Samuela Gomperse, ale že „anglické a ruské vyslanectví usuzovalo, že oněch několik hlasů, které jsem získal, byly rozhodujícími, a tak mi připsali zásluhu o umožnění výroby a vývozu válečné výzbroje a střeliva ze Spojených států pro jejich armády.“⁶⁷¹ Voska pravděpodobně v této chvíli použil na uplácení především vlastních peněz.

Na Gruičovou udělala Voskova činnost dojem, se kterým se svěřila Gauntovi, vyzdvihla především Čechy, kteří „zvlášť silně a ochotně stojí na straně Spojenců“.⁶⁷² V červnu popsal Spring Rice celou situaci ministru zahraničí Greyovi: „Němci vyvinuli značné úsilí, aby přiměli zaměstnance vojenských továren ke stávce. Vůdci Italů a Slovanů dělali všechno, aby tomu zabránili.“⁶⁷³ Úředník Foreign Office Arthur Nicolson napsal v hlášení z 10. 6. 1915, že probíhala agitace také mezi českými a slovenskými dělníky, ale že těmto intrikám bylo zamezeno evropskými [sic] českými představiteli.⁶⁷⁴ Další hlášení napsal pravděpodobně Gaunt 28. 6. 1915: „Asi před dvěma měsíci na generálním shromáždění Federation of Labour v New Yorku bylo rozhodnuto, že se uskuteční velká stávka v muniční továrně vyrábějící zboží pro Dohodu. Tato rezoluce byla předložena výkonnému výboru v Chicagu. Tajné hlasování bylo nerozhodné... Před deseti dny kongresman Buchanan z Illinois předložil opět materiál na shromáždění v Atlantic City a bylo to zařízeno, aby rezoluce byla zařízena o jeden hlas ve prospěch stávky. Naštěstí Mr Vaska [sic], český džentlmen – se o tom doslechl... dva hlasy stály p. Vosku 2 tisíce dolarů každý.“⁶⁷⁵

V tomto případě, jak vidět z nedatovaného vzkazu Masarykovi, mohl Voska jednat buď s tichým souhlasem ČNS nebo na vlastní pěst: „Jako ukázka činnosti mimo organizaci ČNS: Letáků podepsaných P[an] Slav Feder[ation] jsem rozeslal do továren a na veřejné schůze asi 50 000 výtisků – za souhlasu Trojdohody – vlastně zdejších zástupců. Leták apeloval na dělníky, aby nezastavili práci a nepomohli tak vítězství militaristického Německa, „strašlivého upíra Evropy“. Na letáku stálo: „Věříme, že v Tvém srdci žije

⁶⁷¹ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 3, 1934, s. 11.

⁶⁷² NAL, FO, 115, 1960, s. 151. G. Gaunt C. Spring Riceovi, 16. 6. 1915.

⁶⁷³ CALDER, K. J.: *Britain and the Origins of the New Europe*, s. 70.

⁶⁷⁴ TAMTÉŽ.

⁶⁷⁵ NAL, FO, 1957, 1454 M/15. Hlášení datované 28. 6. 1915. V září 1915 Masarykovi napsal, že na veškeré akce dosud vydal 7500 dolarů. AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska Masarykovi, 23. 9. 1915. Když Voska po válce předložil rozpis, kolik vydal na „revoluční akci“, udal sumu vydanou na konferenci v Atlantic City 8000 dolarů. Snad tedy můžeme předpokládat, že zbývajících 4000 dolarů šlo na ony reklamní letáky. AÚTGM, f. TGM – R, k. 427.

vzpomínka na utlačený národ... podej i jemu pomocnou ruku! Jdi do svých továren! Zanech stávek a nepomýšlej v této době na ně, je-li Tvoje mzda obstojná.“⁶⁷⁶

Koncem července 1915 se konaly v Bridgeportu stávky, které tisk označil jako německý komplot. Rakousko-uherská nota požadující zastavení dodávek zbraní Dohodě pod výhrůžkou mobilizace Rakušanů a Uhrů v Americe jen přilila olej do ohně.⁶⁷⁷ Horké situace kolem stávek v Bridgeportu v červenci vyostřené proti Rakousko-Uhersku využilo ČNS a odmítlo možnost dvojí občanské věrnosti a tvrdilo, že jeho členové nejsou rozpůlení Američané, ale Američané českého původu. „Věděli jsme, že vliv americký na budoucí mírové podmínky bude značný i v případě trvalé neutrality Spojených států. Chápalo se, že první podmínkou přátelství Ameriky jest získání veřejného mínění, činitele mnohem důležitějšího ve Spojených státech, než kdekoli jinde. Obvyklé staromódní diplomatické prostředky by byly v Americe selhaly úplně. Bylo tu nutno získat především téměř celý stomilionový národ...“⁶⁷⁸ České národní sdružení využilo každé situace, aby zasílalo na nejrůznější autoritativní místa memoranda a otevřené dopisy, které kromě ataků proti Němcům a Rakousko-Uhersku vždy obsahovaly ujištění, že Češi jsou věrnými občany Spojených států, kteří si jsou vědomi svých závazků k zemi, jejímiž občany se stali dobrovolně. Obdobné metody používali i Němci; v září rozeslalo vyslanectví konzulátům text vyhlášky, která měla být uveřejněna v krajanských časopisech. Rakouští občané pracující ve zbrojních továrnách se provinují zločinem podle § 327 rakouského trestního zákona, což znamenalo možnost odsouzení na 10–20 let. Mnohé české noviny (kupř. *Spravedlnost*) odmítly inzerát uveřejnit.

Češi se museli svou propagandou pohybovat v rámci neutrální pozice USA a ve svých prohlášeních neopomínali zdůrazňovat, že podporují její zahraniční politiku. Přesto se Voska neubránil emocím: „Jak možno, aby dnes někdo byl neutrální? Vždyť není země, není národa, není člověk, který by dříve neb později neucítil vliv války. Žádná prohlášení vládní ani nařízení nemohou mě přimět k neutralitě. Nenávídím to, co dnes mocně podmaňuje, ba ničí celé národy, nenávídím prušácký militarismus, nenávídím prohnitou monarchii rakousko-uherskou a barbarské Turecko... celou duší, celým svým rozechvělým nitrem nenávídím německou kulturu.“⁶⁷⁹

⁶⁷⁶ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, nedatováno. Leták Americkému dělnictvu! Pracující lidé! podle Vosky napsal leták V. Beneš, což není pravděpodobné, protože ještě nebyl v Americe. Leták je otištěn v Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 3, 1934, s. 11.

⁶⁷⁷ PERGLER, K.: *Politická bilance československé Ameriky*, s. 9.

⁶⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 12.

⁶⁷⁹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16. Koncept článku, [listopad 1915].

III. VÁLKA NERVŮ (ZIMA 1915–ZIMA 1917)

III. 1. Dvě strany jedné mince – propaganda a špionáž

III. 1. 1. V systému britské špionáže

V roce 1916 byl Voska již poměrně dobře etablovaný v systému britské špionáže v USA, která se začala personálně vyhraňovat od konce roku 1915. Britové museli pracovat obezřetně a američtí občané, emotivně se angažující v evropském konfliktu, byli pro ně stále velmi užiteční. Na vytváření efektivní britské protišpionážní sítě měl největší zásluhu William Wiseman. Patřil do ní např. Lawrence Grossmith, zodpovědný za šifrování, John Gillan, který měl na starosti ochranu britských lodí a skladů a posléze v roce 1917 ochranu britské ambasády ve Washingtonu proti případným německým útokům. Dalším byl výborně rusky mluvící Francis Blythe Kirby, spojený s Anglo-ruským podváborem, jenž dohlížel na ruské kontrakty placené z britské půjčky. Henry Fitzroy, mající na starosti pasové záležitosti se dostal do centra sváru, pod kterou pravomoc přináležel, zda Spring-Rice a Gaunta či Wisemana. Po jeho odvolání se pasové pravomoci dostaly pod kontrolu Military Control Office. V březnu 1916 přijel Robert Nathan, zkušený zpravodajec z práce v Indii a ve válečném Švýcarsku. V Americe se zaměřoval na indické separatisty. Soustředil se především na stranu Sikh-Hindu Ghadr, působící především mezi indickými imigrantskými skupinami na východním pobřeží. V roce 1917 se zasloužil o uvěznění vedoucího představitele Chandry Chakravarty. Nathanovi pomáhali další britští agenti Malcom Reid, James Alexandr Duff a John Napier. Další agenti – John Quinn, William Joseph Maloney – působili v irském hnutí. Britové se snažili nejen infiltrovat svými lidmi skupiny nepřátelské svým zájmům, ale snažili se i o získání německých a rakouských agentů (Ludwig Martens, Bruno Schill); podstatná byla i spolupráce s Američany, s Military Intelligence Division (Biddle, Guy Scull, Tunney). V touze získat co nejvíce informací, začal Wiseman dokonce spolupracovat s protřelým podvodníkem, špionem Sidney Reillem. V tomto případě měl Gaunt dobrý odhad a nechtěl mít s Reillem nic mít společného.⁶⁸⁰

⁶⁸⁰ JEFFREYS-JONES, Rhodri: *American Espionage: From Secret Service to CIA*. New York, London 1977; O'TOOLE, G. J. A., *Honorable Treachery: A History of U. S. Intelligence, Espionage, and Covert Action from the Revolution to CIA*. New York 1991; SPENCE, R. S.: *Englishmen in New York*, s. 516 an; COOK, Andrew: *Ace of Spies: The True Story of Sidney Reilly*. Tempus 2004.

Tito špičkoví agenti se opírali o široce rozvětvenou síť dalších pomocníků a některá jejich jména se nakonec objevují i v korespondenci českého hnutí za nezávislost. Němci byli vystaveni poměrně silnému tlaku britské špionáže i propagandy; v dubnu 1916 George Viereck konstatoval, že „Britové vyvíjejí zoufalé úsilí“.⁶⁸¹ Svou informační síť Voska nadále zdokonaloval a byl na ni pyšný. „Organizaci důvěrníků mám lepší a pevnější než kdykoliv před tím,“ hlásil Masarykovi počátkem roku 1916.⁶⁸² A Benešovi zase na jaře sdělil, že jeho tajná organizace má po celé Americe asi 68 členů.⁶⁸³ Tyto informace měly zcela reálný důvod – Voska stále ještě čekal na finanční podporu a začal mít potíže a dluhy. Věřil, že vykonává důležitou a záslužnou práci a chtěl být za ni oceněn – chválou i penězi. Koncem roku již měl mít Voska 84 důvěrníků a residentů v celých USA od Bostonu po San Francisco.⁶⁸⁴ Snad můžeme nazývat tuto síť informátorů, o jejíž velikosti, rozvětvenosti a účinnosti nemáme podrobné informace, „Voskovou organizací“. Odpovídalo by to jeho vlastnímu chápání struktury jeho aktivit v USA, i když právě o síle a výkonnosti jeho organizace vyjádřil Xaver Kopecký své pochybnosti, jak již bylo výše řečeno.

Voska dodával informace Wisemanovi a Gauntovi, s nímž byl úzce propojen i redaktor Rathom. V tomto bodě je naznačeno stýkání a překrývání špionáže a propagandy, přičemž výsledky zpravodajské činnosti byly podřízeny propagandistickému efektu. V červnu např. Voska zaopatřoval pro Rathoma soupis všech slovanských periodik vycházejících na území USA. Sháněl informace o rakouských a německých aktivitách v USA a v této souvislosti byl v kontaktu s jinými slovanskými etnickými skupinami – Poláky a Rusy. Kromě úzkých kontaktů s Brity, navázal kontakt s představitelem ruské tajné služby Syromiatnikovem.⁶⁸⁵ Rusko nebylo po vstupu do války připraveno na požadavky moderní výzbroje, a proto se za pomoci britské půjčky snažilo zajistit potřebné dodávky, především z Ameriky. Celá organizace ovšem trpěla značným chaosem, na nějž

⁶⁸¹ NAL, FO, 395-2. G. Viereck L. Vierckovi, 19. 4. 1914. Dopis zaslaný do Berlína byl zachycen Brity.

⁶⁸² AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 19. 1. 1916.

⁶⁸³ AÚTGM, f. EB, IV/2, sign. KOR-94, k. 30. E. Voska E. Benešovi, 22. 4. 1916. Tentýž počet sdělil i Masarykovi. AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 22. 4. 1916.

⁶⁸⁴ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. Voskova zpráva pro Steeda za rok 1916, strojopis.

⁶⁸⁵ VOSKA, E: Ze spiklenecké dílny čs. zahraniční revoluce, respektive ze zákulisí čs. revoluce. In: *Právo lidu*, 24. 10. 1924, s. 3. Je obtížné určit míru spolupráce, protože o činnosti ruských tajných služeb se dochovalo jen velmi málo materiálů. Bradley přináší všeobecný přehled o ruské špionáži v neutrálních zemích, rekonstruovaný z rakouských materiálů, ale zcela opomíjí USA. BRADLEY, John F. N.: The Russian Secret Service in the First World War. In: *Soviet Studies*, vol. 20, no. 2, October 1968, s. 242–248. Privalova upozorňuje na nedostatek prostředků k vedení účinné ruské propagandy. PRIVALOVA, Yevgeniya A.: Information and Propaganda Activities of the United States in Russia: 1917–1920. In: WILKE, Jürgen (ed.): *Propaganda in the 20th Cent., Contributions to its History*. Cresskill, New Jersey 1998, s. 58 an. Také Hingley poskytuje pouze všeobecný přehled viz HINGLEY, Ronald: *The Russian Secret service: Muscovite, Imperial Russian and Soviet Political Security Operations, 1565–1970*. London 1970.

včetně zkorumpovanosti, upozorňoval i Voska. Již před válkou byl hlavní problém ruského zpravodajství špatná koordinovanost.⁶⁸⁶

S Voskou úzce spolupracoval Vojta Beneš. V době svého pobytu v Londýně na podzim 1916 sepsal pro Masaryka hlášení o Voskově práci, ve kterém zdůraznil, že na většině Voskových akcí se aktivně nepodílel, ale že mu o nich referoval sám Voska. „Práci konfidenční [dělá] výhradně E. Voska, předal britským úřadům celou řadu případů rakouských, německých a jiných špiónů s potřebnými údaji o jejich totožnosti a činnosti. Voska získal dokumenty, kterými demaskoval činnost von Papena, Boy Eda a ambasadora Dumby. Odhalením těchto afér byla zjištěna úřední účast Rakousko-Uherska i Německa na zločinech proti americkému muničnímu průmyslu. Odhalení měla velký vliv na americké veřejné mínění. Tato i další odhalení do značné míry zničila dosavadní výsledky dříve úspěšné proněmecké propagandy a ovlivnila veřejné mínění v Americe, např. v otázce dodávání americké munice spojencům v Evropě a v záležitosti dodávek cukru do Anglie. Dříve rozšířené názory, že tato válka je válkou kapitalistickou a že americké dělnictvo má povinnost pracovat na zastavení této války, bylo nyní rozdvojeno a boj proti vývozu munice byl mezi dělnictvem značně oslaben.“⁶⁸⁷ V. Beneš ve své zprávě jednak připomněl Voskovy úspěchy z roku 1915 a přidal obecné informace, že německé a rakousko-uherské zastupitelské úřady podplácují slovanský tisk v Americe a dávají miliony dolarů na propagandu.

Na konci roku 1916 Voska sepsal „celoroční report“ pro Wisemana, který při jejich osobním setkání vyjádřil spokojenost.⁶⁸⁸ Kopii hlášení poskytl Voska Masarykovi⁶⁸⁹ a další hlášení sepsal pro Wickhama Steeda. Nebylo krátké, podchycovalo širokou škálu aktivit, ale postrádalo konkrétní případy. Neobsahovalo ona slavná odhalení roku 1915 a Voska sám zdůraznil, že zpráva není kompletní, protože ani není možné mít všechny záznamy o tajné práci a že je hlášení psáno především z hlavy. Podle jeho údajů měla mít jeho široce rozvětvená síť kontakt na šest amerických novin, americké odborářské předáky, pracovníky Immigration Bureau na Ellis Island, člena americké tajné služby, zaměstnance německých a rakouských parníků internovaných v newyorském přístavu a zaměstnance různých německých a rakouských úřadů. Voskova organizace, jejíž členové se měli scházet třikrát

⁶⁸⁶ RIELAGE, Dale C.: *Russian Supply Efforts in America During the First World War*. Jefferson NC 2002; VOSKA, E. V. – IRWIN, W.: *Spy and Counterspy*, s. 175 an; ANDREW Christopher – GORDIEVSKY, Oleg: *KGB: The Inside Story of its Foreign Operations*, s. 50.

⁶⁸⁷ Masaryk zprávu, po jistých stylistických úpravách, poskytl Seton-Watsonovi. VÚA – VHA, f. ČSNR I, k. 1. V. Beneš T. G. Masarykovi, 20. 10. 1916; zpráva uložena též AÚTGM, f. TGM – V, II-14/7, anglický překlad s Masarykovými opravami; SSEES, Seton-Watson Papers, 13-1, Miscall, k. 2. Opis.

⁶⁸⁸ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 12. 1. 1917.

⁶⁸⁹ AÚTGM, f. TGM – V, VIII-40-a/5. E. Voska T. G. Masarykovi, 10. 1. 1917.

týdně, pravidelně dodávala Spojencům informace. Týkaly se především zasílání německé a rakousko-uherské pošty do Evropy, lodí vezoucích náklad pro Německo, rakouských a německých důstojníků a špiónů, kterým se podařilo utéci z ruského zajetí a tajně se snažili pomocí falešných pasů odjet z USA. Voska ve zprávě opět připomněl, že bylo odhaleno subvencování amerických listů ze strany Německa a Rakousko-Uherka – nezmínil však konkrétně názvy podplacených tiskovin. Podle něj se mělo podařit zničit náklady německých propagandistických letáků, tiskovin a literatury. Pozornost jeho spolupracovníků byla věnována německým aktivitám v Kanadě, proněmeckým inklinacím v polském hnutí a především německé snaze zničit náklady na spojeneckých lodích (viz výše lodní akce). V této souvislosti Voska zvláště zdůraznil, že mnoho materiálů byl získáno o výbuchu na Black Tom's Island.

Toto neštěstí se přihodilo 30. července v přístavních skladech patřících Lehigh Valley Railroad v New Jersey. Zde bylo uschováno velké množství zboží, zvláště munice, určeného pro Spojence. Řada výbuchů velkého rozsahu způsobila nejen škody, jež byly odhadnuty na 22 milionů dolarů, ale i ztráty na životech. Pokud Voska nazval kapitolu ve své knize *Horror at Black Tom*, psal ji jistě pod dojmem hrůzyplných vzpomínek.⁶⁹⁰ Nebylo však jasné, zda byla nehoda výsledkem nedbalosti či kriminálním činem. Mezi podezřelé patřil imigrant slovanského původu Michael Kristoff, který byl podezříván, že za 500 dolarů založil oheň.⁶⁹¹ Obecně byl čin přisuzován práci německých sabotérů, kteří takto chtěli jak zničit dodávky určené Spojencům, tak odradit obchodníky od dalších kontraktů.

Voska byl přesvědčen, že o chystané akci věděli i Rusové. Již na jaře 1916 varoval Masaryka před německým vlivem na Rusy: „Nepsal bych Vám toto vše, nebýti té okolnosti... že někteří nejlepší pracovníci ruští zde byli odvoláni a nyní bude zrušena úřadovna pro vyřizování válečných objednávek. O posledním jsem přesvědčen.“⁶⁹² Voska měl podezření, že skladiště na Black Tom's Island, ve kterém byly především dodávky do Ruska, je v ohrožení. Navíc měl zprávy od svých spolupracovníků (Macháček, Tuzar), zaměstnaných v přístavech a továrnách, že jsou dodávky záměrně mylně označovány. S touto obavou se svěřil jak Rusům (Buckoy), tak Gauntovi, se kterým došel k závěru, že někdo z Rusů zrazuje. Syromiatnikov Voskovi posléze sdělil, že jeho zpravodajská organizace je slabá a nemá dost podpory z Petrohradu. Nakonec Voska došel k názoru, že i když americké soudy rozhodly, že výbuch je německým dílem, určitě byli do věci zapojeni

⁶⁹⁰ VOSKA, E. V. – IRWIN, W.: *Spy and Counterspy*, s. 175 an.

⁶⁹¹ WITCOVER, Jules: *Sabotage at Black Tom: Imperial Germany's Secret War in America 1914–1917*. Chapel Hill 1989, s. 266 an.

⁶⁹² AÚTGM, f. EB, IV/2, sign. KOR-94, k. 30. E. Voska T. G. Masarykovi, 14. 2. 1916 (kopie).

také Rusové.⁶⁹³ Přímý viník akce nebyl odhalen, i když odpovědnost byla nakonec přisouzena v roce 1939 Německu, na kterém USA vymáhaly náhradu škody.

Až ve svých poválečných pamětech se Voska vrátil ke slavným špionážním odhalením roku 1916, na kterých měla mít podíl jeho špionážní organizace.⁶⁹⁴ A i když se o své práci zmiňoval obezřetně („také zde jsem měli podíl... upozornili jsme... poskytli jsme informace“), stále zůstávají otazníky nad jeho účastí na velkých vyzvědačských aférách. Je obtížné uvádět na pravou míru Voskovy úspěchy a jeho podíl na dopadení Wolfa von Igela, Chakravarty, Bolo Paši, Sir Roberta Casementa, Despiny Davidovič Storchové nebo Trebitsche-Lincolna. Není jednoduché se vyznat ve válečné spleti amatérských i profesionálních tajných služeb a jejich dezinterpretací a dezinformací. Připomeňme alespoň některé z vyjmenovaných afér, o kterých se Voska zmiňuje.

Ignatius Trebitsch Lincoln patřil k největším dobrodruhům minulého století. Maďarský Žid, presbyteriánský misionář v Kanadě, člen anglického parlamentu, podvodník a bankrotář, agent pracující pro Angličany, které dokázal přesvědčit, že dokáže rozluštit německou šifru, aby se posléze dal do služeb Němců. Ve stáří se stal buddhistickým mnichem. V roce 1915 se mu podařilo dostat do USA, kde vedl, pro Brity nepříjemnou, tiskovou kampaň. Ti se ho snažili dostat z USA do Evropy a pro tento úkol najali Pinkertonovu kancelář. Na podzim byl zadržen jako osoba na útěku a dán do amerického vězení. Vyjednávání s úřady USA o vydání zpět do Británie však trvalo dost měsíců a Trebitsch Lincolnovi se podařilo v lednu 1916 uprchnout a navíc publikovat ironické články v *New York World*. V únoru byl chycen, opět v Brooklynu, když se pokusil setkat se svým německým přítelem, jenž jej zradil.

Po válce přinesl Voska svou podrobnou verzi příběhu, ve kterém to byl on, kdo upozorněním na místo, kde přebývá Trebitsch-Lincoln pomohl americkému ministerstvu spravedlnosti: „Trebitsch-Lincoln zradil Angličany a přešel do německých služeb. Když už mu hořela půda pod nohama, podařilo se mu přece uniknout z Anglie do Spojených států, kde pokračoval ve své špionské práci pro Německo... Jako obvykle se obrátili Angličané na mne, abych jim pomohl v honbě... podařilo se nám Trebitsche-Lincolna vypátrat a došlo k jeho zatčení pro podvody, padělání směnek a jiných ještě darebností, kterých se v Anglii dopustil. Byl držen ve věznici na Raymund Street v Brooklynu... jednoho dne... darebák uprchl... Lincoln se veřejně vysmíval americké policii... Dovedete si představit radost Grgorevitchovu, když jednoho dne... jsem mu oznámil místo, kde stíhaného nalezne a může

⁶⁹³ VOSKA, E. V. – IRWIN, W.: *Spy and Counterspy*, s. 180–9.

⁶⁹⁴ Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VII–IX, 1933–1935.

zatknouti.“⁶⁹⁵ Xaver Kopecký popírá Voskovu verzi, ve které se měl Voska domluvit s Grgurevičem z ministerstva spravedlnosti, že mu vydá „agenta, anarchistu Trebitsche-Lincolna“.⁶⁹⁶ Sám Trebitsch-Lincoln dával vinu na svém odhalení maďarsko-německému dělníkovi na farmě, kde se ukrýval.⁶⁹⁷ Přestože není v životopise Trebitsche-Lincolna⁶⁹⁸ zmíněn Voskův podíl na dvojím válečném dopadení tohoto špiona, napsal na podzim 1915, tedy v době prvního Trebitschova zatčení, Vojta Beneš Masarykovi, že za Voskovy pomoci byl dopaden nebezpečný špeh Tribitch [sic] Lincoln a zatčen v Brooklynu.⁶⁹⁹ Určitě byl Voska o Trebitschově případu informován, mnohé bylo v novinách a Gaunt měl jistě podrobné informace. Zda Voska nějak asistoval při zatýkání Lincolna se nedá doložit.

Účastníkem další aféry byl Wolf von Igel, jenž věnoval zvláštní zřetel indickým a irským separatistickým organizacím. Pokračoval v činnosti, započaté Heinrichem Albertem, tedy v nákupu zbraní pro Německo. V květnu 1916 byl zatčen a jeho písemnosti byly zabaveny a označeny jako doklady konspirace proti neutralitě USA. Německý velvyslanec protestoval, že von Igel je diplomat a jeho materiály proto nesmí být zabaveny. Američané proto, poněkud potměšile, požádali Bernstorffa, aby identifikoval dokumenty ambasády, ale ten odmítl. Jeho případ byl diskutován jak v denním tisku, tak v odborných časopisech. Závěr byl pro Američany jasný: Pokud někdo, byť pod diplomatickým krytím, se snaží narušit integritu, neutralitu nebo životní zájmy státu, práva státu jsou nadřazena právům jednotlivce a může být uvězněn či vyhoštěn.⁷⁰⁰ I v tomto případě zmiňuje Voska svou participaci: „Nyní po vypovězení Papena z Ameriky, začal Wolf von Igel používat indické revoluční organizace k nebezpečným pokusům ničení přístavních skladů se zásobami spojenecké výzbroje a nábojů. Vkládáním bomb a zápalných kapslí na lodě odvázející od amerického pobřeží spojeneckým armádám střelivo i potraviny. Není mým úkolem zabývat se veškerými zločiny, které jsme znemožnili nebo odhalili při německo-indickém komplotu, jen nepatrnými úryvky chci naznačit, že hráli jsme velmi důležitou úlohu i v tomto zlomku světové války.“⁷⁰¹

⁶⁹⁵ Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 11. 1934, s. 11.

⁶⁹⁶ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

⁶⁹⁷ TREBITSCH-LINCOLN, J. T.: *Největší dobrodruh XX. století? Pravda mého života*. Praha 1932, s. 117.

⁶⁹⁸ WASSERSTEIN, Bernard: *The Secret Lives of Trebitsch Lincoln*. New Haven, London 1988, s. 106 an.

⁶⁹⁹ AÚTGM, f. TGM –V, II/14-1. V. Beneš T. G. Masarykovi, [podzim 1916].

⁷⁰⁰ WOOLSEY, T. S.: The Von Igel Case. In: *American Journal of International Law*, vol. 10, no. 3, July 1916, s. 592–593.

⁷⁰¹ Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 16, 1934, s. 6.

Voska se pochlubil, že do řady úspěchů jeho protiněmecké špionáže patří zmaření velikonoční revoluce v Irsku a zatčení lorda Casementa:⁷⁰² „...německá vláda mu [Casementovi] dovolila, aby vyvedl přes tři tisíce irských zajatců ze zajateckého tábora v Limburku, pro které mu poskytla výzbroje ukořistěné od Rusů... pro jedenáct tisíc revolucionářů v Irsku měla... býti výstroj dodána ze Spojených států.“ Toto se všechno Voska dozvěděl ze zachycované korespondence mezi Rogerem Casementem a irským vůdcem v USA A. O’Learem, protože všechna korespondence byla posílána z rakousko-uherského generálního konzulátu v New Yorku americkému generálnímu konzulovi irského původu S. J. Gaffneyovi v Mnichově. Veškerá korespondence měla procházet rukama Kopeckého a končit u Vosky.⁷⁰³ Informace dokázali Britové získat pomocí rozšifrované korespondence mezi německým velvyslanectvím a německým ministerstvem vnitra a tak je otázka, do jaké míry byla podstatná korespondence – pokud vůbec existovala – mezi rakousko-uherským konzulátem v New Yorku a americkým konzulátem v Mnichově.

Voska v tomto případě předložil směs skutečných událostí, polopравd a nejspíše i výmyslů. Podobné zřejmě bylo odhalení německé agentky Despiny Davidovič Storchové⁷⁰⁴ pomocí Katuše K. české služebné velvyslance Bernstorffa či zatčení indického vůdce Chakravarty díky správci domu V. Staňkovi, kde se Ind měl scházet s Ernestem Sekunou a připravovat německo-indický komplot. Pochybnost vzbuzuje i zadržování korespondence společníka (označen jako P.) bývalého kandidáta na prezidenta USA, který měl zařizovat

⁷⁰² Sir Roger Casement byl britský diplomat sympatizující s katolickými irskými nacionalisty. Po odchodu do důchodu v roce 1912 stál u zrodu Irish National Volunteers a v červenci 1914 odjel do USA hledat podporu pro irské hnutí za nezávislost. Po vypuknutí války odjel do Berlína; doufal, že zde vytvoří expediční sbor do Irska. Na toto dobrodružství nechtěli přistoupit ani Němci ani irští váleční zajatci, které se marně pokoušel přesvědčit, aby vstoupili do irských brigád. O jeho akcích byli Britové informováni z rozšifrovaných telegramů vyměňovaných mezi německou ambasádou ve Washingtonu a německým ministerstvem zahraničních věcí. Tak se dozvěděli, že Casement míří k irským břehům v německé ponorce, fakticky však s úmyslem zabránit povstání a krveprolití, neboť mu Němci odepřeli dát důstojníky pro vedení povstání, i když poslali zbraně. Na Velký pátek roku 1916 ho Britové chytili a v pondělí vypuklo povstání, jehož vypuknutí Britové ani příliš nebránili a posléze ho krutě potlačili. V průběhu Casementova procesu se britská tajná služba snažila, aby byly především v USA minimalizovány sympatie ke Casementovi. Americký ambasador v Londýně Page, dostal k dispozici výpisy z Casementova deníku, ve kterém byly popisovány homosexuální praktiky. V srpnu byl vykonán trest smrti oběšením. ANDREWS, C.: *British Secret Service*, s. 115, 247–9.

⁷⁰³ Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 15, 1934, s. 11; č. 16, 1934, s. 6. Ve své žádosti o udělení statutu legionářenapsal Kopecký, že on dal Spojencům informace o připravované revoluci v Irsku a že fotografoval korespondenci amerického generálního konzula Gaffney v Mnichově a irským revolučním výborem, která šla přes generální konzulát v New Yorku. VÚA – VHA, Poslužný spis legii, František Kopecký. Žádost o přiznání charakteru legionářského, 26. 12. 1921. Ve vzpomínkách však tvrdí, že odhalení irsko-německého komplotu jsou silná slova, i když určitá irská dokumentace byla zachycena. VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

⁷⁰⁴ PROCTOR, Tammy M.: *Female Intelligence: Women and Espionage in the First World War*. New York, London 2003, s. 132. Tato špionka je zde zmíněna pouze okrajově.

umísťování zápalných bomb na loď, Františkem Bezecným, který pracoval ve stejné budově, kde měla sídlo advokátní kancelář.⁷⁰⁵

III. 1. 2. *Změna metod Voskovy práce*

Voskův přístup ke špionáži a propagandě se proměnil. Vlna zatýkání Čechů v Rakousko-Uhersku na podzim 1915 ovlivnila Vosku do té míry, že se rozhodl se pro drsnější postupy: „Myslel jsem, že nebude třeba užít násilí, ale nyní mám za to, že bude nutno odpovědět tím způsobem. Našinci někteří měli by jednotlivými činy zakřiknou[t] vídeňskou vládu... *Sám slibuji všech rozkazů vyplniti.*“⁷⁰⁶ Voska dospěl k názoru, že nejúčinnější metodou boje proti habsburské monarchie je „oko za oko, zub za zub“ a tento postup mu byl schválen E. Benešem: „Na metodu Vámi prohlášenou – oko za oko... dávno už myslíme zde a připravujeme, co se dá. Věc je už v proudu a potřebuji Vašeho přispění.“⁷⁰⁷ Znamenalo to, že Voska již neměl žádné ohledy na protivníky, byť z vlastních, českých, krajanských řad. Válečná propaganda mu poskytla neomezené možnosti v úpravě, zveličování i falšování zpráv. Na zdrsnění metod měla vliv i prodlužující se válka.

K získávání informací nadále používal zvětšující se síť spolupracovníků, především organizovaných v ČNS. Odbočkám stále posílal dotazníky, označené jako „důvěrné a k okamžitému vyřízení“, ve kterých zjišťoval, ve kterých továrnách byly vyrobeny zbraně pro Německo, kde je výzbroj uschována, zda nejsou v držení německých střeleckých spolků či zda existují místa, která by měla být prohlédnuta nebo lidé, kteří by měli být podrobeni výslechu. Dotazník byl doprovázen výzvou k rychlému zaslání písemné zprávy. Odpovědi na takového dotazníky byly užitečné především Spojencům, pro samotné Čechy praktický význam neměly. Při vědomí, že tyto dotazníky byly rozesílány na desítky odboček je opět nasnadě otázka, zda a jak Voska ve své informační síti dokázal udržet jednotu, disciplínu a mlčenlivost. Je možné se domnívat, že svou autoritu se snažil udržet za jakoukoli cenu – měl k tomu dost výřečnosti, přesvědčivosti i argumentů a kvůli osvobození českého národa byli mnozí ochotni potlačit možné antipatie k Voskovi.

⁷⁰⁵ Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 16, 1934, s. 6; č. 17, 1934, s. 6; č. 19, 1934, s. 11.

Podrobněji se Voska rozepsal ve stejném ročníku *Jasu*, jen o několik čísel později (č. 47, s. 10). Upřesnil název kanceláře – Ch. Hughes & Co., jejíž dva zaměstnanci byli Němci a ve stálém spojení s S. Viereckem. Bezecký měl přehled o všech poradách a obratně zachycoval k ofotografování korespondenci. Podle databáze legionářů (VÚA – VHA) byl F. Bezecný povoláním účetní a pekař, ale ze zápisu není jasné, jaké povolání v USA vykonával.

⁷⁰⁶ AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 19. 1. 1916.

⁷⁰⁷ VHÚ – VHA, f. E. Voska, k. 2. E. Beneš E. Voskovi [b. d.]

Voska si nemohl dovolit, aby byla jeho práce zpochybňována, nebo aby s ním někdo vstoupil do sporu. Potřeboval před Spojenci a Masarykem představit úspěchy a jednotu a ne rozmlísky a spory a byl schopen rázně zakročit. Stalo se tak v případě nespokojených zaměstnanců – hlídačů na lodích, kteří proti němu vystoupili s kritikou (viz lodní akce). Okamžitě svůj podnik ukončil a dále se nechtěl o ničem bavit. Tvrdý zákrok zdůvodnil slovy: „Nikdo nechtěl chápati, že právě kvůli tomu, abychom si zachovali respekt, prestiž a přátelství Spojenců, musel jsem první pokus nekázně potlačit.“⁷⁰⁸

V udržování jednoty hnutí byl Voska nekompromisní – ne všem se svými způsoby zamlouval. Josef Jarušek, rád tlumočící mínění jiných, Voskovy metody kritizoval: „K ČNS jsem pasivním proto, že nesouhlasím s neomylností Vašeho režimu... připravil jste mě svým temperamentem a způsobem svého postupu [o otrocké nadšení pracovat pro českou věc do úmoru]. Jeden z Vašich přátel definoval mi Vás jako člověka, jenž každého využije a pak zahodí jako vymačkaný citron.“⁷⁰⁹ Také na námitky Xavera Kopeckého Voska odvětil, že „je válka a ve válce je vše dovoleno, jen když je nepřítel potřen“.⁷¹⁰ A V. Benešovi zase vytkl: „Ty se ustavičně bojíš a bojíš, to by se k čertu nesmělo nic dělat. A to zkrátka nejde.“⁷¹¹ Voskovi ovšem jeho nezvyklé a tvrdé metody zvýšily řady protivníků. Problémem také bylo, že ve své horlivosti stále nenaučil informace třídit a co se dozvěděl, bez jakéhokoliv promyšlení a ověření, okamžitě poskytl dále.

III. 1. 3. *Poslové*

V roce 1916 se obnovily pokusy propojit domácí odboj, zahraniční krajanské hnutí a ČSNR pomocí kurýrů, na jejichž vysílání naléhal jak E. Beneš tak Masaryk. E. Beneš přesně formuloval, kdo by měl být vybrán pro služby kurýra: poslové měli být naturalizovaní Američané, v žádném případě ne Rakušané či Němci, neboť „jít tam s rakouským pasem znamená nedostat vůbec možnosti utéci, pohybovat se atd.“⁷¹² Dalším kritériem byl věk, pohlaví a povolání, přičemž preferováni byli starší lidé, ženy a obchodní cestující. Splnit dohromady všechny podmínky nebylo asi jednoduché. Voska však velmi oceňoval právě roli žen jako kurýrek. „V historii jiných revolucí setkáváme se obyčejně s

⁷⁰⁸ Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 19, 1934, s. 11.

⁷⁰⁹ Jarušek používal nátlaku na Vosku, aby podpořil Horkého. VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 4. F. Jarušek E. Voskovi, 2. 2. 1916.

⁷¹⁰ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

⁷¹¹ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 11. 7. 1916.

⁷¹² VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. E. Beneš E. Voskovi [leden 1916].

ženou hrající úlohu zrádce, kdežto u nás to byli jen muži, kteří za peníz našich nepřátel byli ochotni k nejčernějším službám. Ženy české i slovenské zachovaly si čisté jméno v dobách našeho národního odboje a obětavostí, ba někdy i hrdinností vyrovnaly se mužům.⁷¹³

Voska se snažil kurýry posílat pravidelně. „Přijel pan Young s doporučujícím dopisem od Vás a vyřídili jsme záležitosti poslů. Budu mít ustavičně připraveno vícero lidí z různých osad a různého povolání; všichni budou opatřeni průvodními listy zdejšími,“ psal Masarykovi v únoru 1916.⁷¹⁴ Nebyl sám, kdo se snažil, aby byli získáni vhodní poslové. Také Ludvík Fisher zajišťoval spojení. V okruhu krajanů se vytvořila atmosféra, ve které krajané byli ochotni přinést osobní oběti pro vlast. Tak byla díky plamennému projevu V. Beneše, ve kterém byly líčeny „srdcervoucí zjevy při mobilizaci a další utrpení krajanů doma v Čechách“, získána poselkyně Kvíčalová, i když později podotkla: „Bylo to snad i trochu přibarvené, ale cíle svého skutečně dosáhl.“⁷¹⁵ O vysílání poslů musel být informován širší okruh lidí – soudě podle vícero nabídek spolehlivých žen, ochotných odjet do Evropy. Všechny ovšem přepokládaly, že se maximálně do dvou měsíců vrátí. O Voskovi bylo známo, že dokáže zjistit informace a má spojení s Čechy a Masarykem; o zprávy o své sestře a příbuzných ho požádala i Eleanor Garrigue Fergussonová.⁷¹⁶

V březnu 1916 měl Voska připraveno již několik poslů, které chtěl posílat v třítydenním intervalech. V Americe Voska kurýry instruoval, předával jim dopisy pro Masaryka a především je zaopatřoval finančně. Na cestu obdrželi zhruba 350 dolarů a dalších 150 měli dostat v Londýně od Masaryka. V této době se stále ještě nevyřídila Voskova finanční podpora, jež měla přicházet z britské strany, a tak se v jeho dopisech vyskytují nejen nářky na špatnou finanční situaci („mé osobní prameny už došly, ba ani nemám, kde bych půjčky dělal“),⁷¹⁷ ba reálná hrozba, že práce pro Brity bude muset být omezena s připomínkou, že poslové představují i neotřelý zdroj informací pro britskou tajnou službu.

Na jaře 1916 se zvýšil počet českých poslů snažících se dostat z USA do Čech. V květnu to byla Františka Bujárková, postarší dáma, manželka redaktora chicagské *Svornosti* a učitelka české doplňovací školy, jejíž příjezd do Londýna potvrdil Masaryk Vojtovi Benešovi: „Doufám, že se nám věc podaří. Ovšem zkoušíme vedle toho jinými cestami a osobami. Psal jsem, že byste budoucího posla měli poslat brzy (za tři týdny):

⁷¹³ Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 27, 1934, s. 10.

⁷¹⁴ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 8. 2. 1916.

⁷¹⁵ KVÍČALOVÁ-ŠTICHENVIRTOVÁ, M.: *Odyssea americké revoluční poselkyně*, s. 241.

⁷¹⁶ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. Eleanor Garrigue Fergussonová E. Voskovi, 11. 2. 1916.

⁷¹⁷ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 5. 5. 1916.

protože se s Mrs. B[ujárkovou] stalo zdržení, ať jede něco později... Počítejte s tím, že vybavení pasů atd. stojí mnoho dní, proto kablovat hned v den odjezdu. Jestli by Mrs. B[ujárková] byla tam, když přijede, nechodit k ní, nemluvit s ní!“⁷¹⁸ Do Čech jela Bujárková přes Kodaň a podařilo se jí nejen vyřídít vzkazy Bělehrádkovi a Šámalovi,⁷¹⁹ ale vrátit se i do Ameriky. Masaryka informovala o své cestě obsáhlým dopisem. Vyličila mu náladu v Čechách a pokoušela se zjistit i názory vojáků odcházejících na frontu. Informace o situaci v zásobování dokázala šikovně získávat v místních vlacích, přičemž používala „rafinované opatrnosti“. Původně plánovanou cestu zpět přes Švýcarsko jí z důvodů bezpečnosti nedoporučoval P. Šámal.⁷²⁰ Ve stejné době vyslal Voska do Čech ještě další ženy, např. Vopičkovou, R. Sedláčkovou, E. Destinovou a M. Kvíčalovou.

Jediná Marie Kvíčalová podrobně popsala přípravu na cestu i průběh vlastní akce.⁷²¹ Voska ji nejprve ubytoval hotelu a pokoj najal pro pana Kvíčalu s chotí, aby se mohli nerušeně scházet k poradám a dokonce, pro zvýšení důvěryhodnosti, opatřil i snubní prsten. Zároveň si Kvíčalová připravila další krycí historii pro pasové úředníky – jede do Evropy za svým berlínským snoubencem, k potvrzení tvrzení měla dopisy z domova i z Berlína. Vlastnila rakouský pas a vysvětlovala Voskovi, že by si americký opatřila jen s velkými obtížemi a že jí s jejími dokumenty do monarchie pustit musí.⁷²² Nějakou dobu před odjezdem strávila v pronajatém bytě v německé čtvrti New Yorku. Po rozhovorech na německém konzulátu nakonec dostala povolení jet do Německa; na cestu jí Voska vybavil německou Bílou knihou, osvětlující události v Belgii z německého hlediska.

Když loď vplula do Kirkwallu na Orknejiích, byla Kvíčalová přesně podle plánu zatčena a převezena do Londýna, kde se sešla s Masarykem. Byla u něj ubytovaná, stejně jako Beneš, který jí předal vzkaz domů. Další zprávy, pro vojáky na ruské frontě, jí dal Rejman.⁷²³ Z bezpečnostních důvodů musela nechat všechny knihy, kromě německých, v Londýně a před cestou podstoupit vyšetřovací pohovory a prohlídky. Úspěšně se dostala do Kodaně, kde jí byl na rakouském vyslanectví prodloužen pas až do Prahy. Poslala lístky Voskovi i Masarykovi, přičemž si Masaryk postěžoval Benešovi, že Kvíčalová byla

⁷¹⁸ ANM, f. Vojta Beneš, k. 3. T. G. Masaryk V. Benešovi, 21. 5. 1916.

⁷¹⁹ BĚLEHRÁDEK, František: Z maffiánských a jiných válečných vzpomínek. In: *Naše revoluce*, roč. VI, sv. 1–2, s. 21–22.

⁷²⁰ VÚA – VHA, f. ČSNR III/5, i. č. 5408; AÚTGM, f. TGM – V, II-14. F. Bujárková T. G. Masarykovi, 15. [8]. 1916.

⁷²¹ KVÍČALOVÁ-ŠTICHENVIRTOVÁ, M.: *Odyssea americké revoluční poselkyně*, s. 241–262.

⁷²² Voska vzpomíná, že to byl právě on, kdo Kvíčalovou přesvědčoval, že jí na rakouský pas musí do monarchie pustit. Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 33, 1934, s. 6.

⁷²³ BENEŠ, E.: *Světová válka a naše revoluce III*, s. 92–98. (Benešova zpráva do Prahy, 10. 8. 1916.)

v otázce konspirace neopatrná: „... Tak dlouho na cestě?! Udělala chybu, měla na adrese mé jméno pro Sýkoru. Tolik se člověk nainstruuje...“⁷²⁴

Cestování bylo doprovázeno výslechy a prohlídkami a při průjezdu Německem vzbudila Kvíčalová podezření, že jako rakouská příslušnice neumí německy. Zřejmě neměla představu, kam jede a jaký úkol na sebe vzala. Přišla do Ameriky v roce 1910 jako čtrnáctiletá a když přijela do Čech, tak ji překvapilo, že zde mohou lidé mluvit svobodně česky. Natolik byla ovlivněna protiněmeckou propagandou, že jí člověk, který ve vlaku promluvil česky, připadal jako hrdina a čekala, kdy ho zatknou. V amerických Čechách byl vyvolán pocit, že běží o záchranu národa a mateřského jazyka: „V Americe jsme slyšeli, jak je naše mateřština nenáviděna, jak se v mnohých případech ignorována, a nám volným lidem ve svobodné zemi se zdálo, že je naší svatou povinností, přispět jí k pomoci.“⁷²⁵ Stejně tak nebyla Kvíčalová připravena na válečný nedostatek. V Praze dokázala úspěšně vyřídit vzkazy domácímu odboji, včetně změny hesla – místo David Berger bylo nyní Berlín – Bagdád, ale neměla to štěstí, aby se mohla vrátit nazpět do Ameriky. Dlouho čekala na vydání pasu a po vstupu USA do války již návrat do Bostonu nebyl možný, a tak zůstala již po zbytek války v monarchii.⁷²⁶

Voska zařídil bezproblémový odjezd Emy Destinové, která vlastnila rakouský pas. Před odjezdem jí Voska nechat přečíst korespondenci z Ruska, Anglie a Francie a zprávy kurýrů a důvěrníků a Destinová mu slíbila, že vyburcuje svědomí poslanců.⁷²⁷ O osudech dalších žen nejsou k dispozici bližší údaje. Po přestávce ve vysílání posílů způsobené knoflíkovou aférou, která vrátila zpět z Londýna do Ameriky Tvrzickou-Pazderkovou, bylo nejvíce posílů vypraveno právě na jaře a v časném létě 1916. Ne všechny kurýrky – v tomto období se jedná především o ženy – byly tak úspěšné jako F. Bujárková, která se dokázala vrátit nazpět. Přesto i tak byl splněn cíl informačně propojit, alespoň jednosměrně, krajany v USA s Čechy v zemích Dohody a následně domácí rezistencí. Na případu kurýrů se však začalo ukazovat, že emigranti a zástupci domácího odboje začínali nerozumět. Již

⁷²⁴ HÁJKOVÁ, D. – ŠEDIVÝ, I. (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*, s. 147. (T. G. Masaryk E. Benešovi 25. 8. 1916.)

⁷²⁵ KVÍČALOVÁ-ŠTICHENVIRTOVÁ, M: *Odyssea americké revoluční poselkyně*, s. 258.

⁷²⁶ PAULOVÁ, Milada: *Tajný výbor [Maffie] a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916–1918*, Praha 1968, s. 41; TŮMA, E.: *Čtyři neohrožení*, s. 19 an; KVAPIL, Jaroslav: *O čem vím: Sto kapitol o lidech a dějích z mého života*. Praha 1932, s. 290–294. Po válce začala vést Kvíčalová s Voskou spor, který se týkal financování její cesty; Voska jí dlužil peníze. Nabyla dojmu, že „Voska není tím bohem, za kterého jsem jej měla a většina národa též.“ AKPR, T 580/21. M. Stichenwrtová-Kvíčalová P. Šámalovi, 20. 5. 1921. Voska si nepamatoval, že by Kvíčalové něco dlužil a domníval se, že někdo nízkým způsobem proti němu štvě. AKPR, T 580/21, E. Voska M. Kvíčalové, 23. 7. 1921. V srpnu jí ještě sdělil, že na všechny peníze vydával stvrzenky a „co se vleče, neuteče“. TAMTÉŽ, E. Voska M. Kvíčalové, 5. 8. 1921.

⁷²⁷ Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 29, 1934, s. 7.

Bujárkové Šámal nedoporučoval zpáteční cestu přes Švýcarsko, protože by „to bylo nápadné a zesílilo by podezření proti předákům“⁷²⁸ a když Kvíčalová vyřizovala rady Božinova, kdo by mohl jet se vzkazy do Švýcarska, Šámal jen mávl rukou.⁷²⁹

V srpnu Masaryk Vosku požádal, aby změnil cesty poslů, protože se způsob předstíraného zatčení v Anglii přestal osvědčovat a byly důvodné obavy, že se o celou záležitost začnou zajímat Američané, jejichž občanů se zatýkání týkalo. Navrhoval, aby poslové jeli přes Francii, kde by v Paříži dostali instrukce od Beneše a pokračovali dále do Čech přes Švýcarsko. Masaryk navrhoval i variantu přes Itálii, protože holandská a dánská cesta nebyla bezpečná pro lidi, kteří se chtěli s posly setkat.⁷³⁰ Voska tento návrh zavrhl: „Ještě jednou dovoluji si upozornit, že jest naprostou nemožností pro posly jeti tak, jak jste v posledním Vašem dopisu naznačil. Prosím, sdělte mně, jak mají s Vámi přijít do styku aniž by museli o Ang[ličany] nebo Fr[a]n[couze] zavadit.“⁷³¹ V dalším případě měl již kurýr jet nejprve do Bulharska a až poté do Čech a až na zpáteční cestě kontaktovat Masaryka. Byl jím Karel Štajger, jehož cesta byla díky komunikačním zádrhelům značně ztížena.

Karel Štajger své dobrodružství začal v New Yorku počátkem září 1916 na lodi Nievo Amsterdam. Od Emanuela Vosky obdržel následující instrukce: Měl jet do Holandska a pak přes Německo, Rakousko až do Bulharska. Masarykovy vzkazy domácímu odboji měl dostat již na lodi či v Holandsku. Poté se měl vrátit z Bulharska přes Prahu do Anglie. Pokud by Masarykovy instrukce neobdržel, neměl se při cestě na Balkán zastavovat v Praze. Zde se měl objevit až při zpáteční cestě a vyzvednout vzkazy pro zahraniční odboj. Jeho cesta se odvíjela jinak. Štajger však byl 3. září v anglickém přístavním městě Falmouth zatčen a tvrdě vyslýchán. Přitížilo mu, že vezl seznam českých knih – chtěl se před rakouskými úřady vydávat za obchodníka s knihami. Policisté však seznam považovali za šifry. Posléze byl propuštěn, ale dostal, přes své americké občanství statut „enemy alien“ a nemohl dále cestovat. Naštěstí pomohla intervence R. W. Seton-Watsona u Scotland Yardu, o kterou byl požádán Masarykem, jenž si předtím Štajgra nejprve sám prověřil – nebyl o něm totiž včas informován Voskou. Kurýrova internace trvala skoro měsíc; poté se mohl teprve sejít s T. G. Masarykem, V. Benešem a představitelem českých krajanů J. Sýkorou. Naštěstí se neobrátil na americké velvyslanectví, které by mu sice pomohlo, ale zároveň by na sebe upozornil, na čemž neměli Britové ani Češi zájem. Seton-Watson mu pomohl a

⁷²⁸ AÚTGM, F. TGM – V, II-14. F. Bujárková T. G. Masarykovi, 15. [8]. 1916.

⁷²⁹ PAULOVÁ M.: *Tajný výbor [Maffie]*, s. 41.

⁷³⁰ VÚA – VHA, f. ČSNR I, k. 3. T. G. Masaryk E. Voskovi, 13. 8. 1916.

⁷³¹ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 8. 9. 1916.

zároveň se snažil, aby nedostal žádné razítko do pasu a co nejrychleji mohl pokračovat do Holandska.⁷³² Z Londýna odjel do Rotterdamu 14. října.

Jeho pobyt v Evropě se vlastně skládal převážně z čekání na vyřízení úředních záležitostí a z boje s úřednickou arogancí, neochotou či lhostejností. Například v Amsterdamu musel čekat šest neděl, než získal povolení k další cestě. Jeho žádost o možnost návštěvy příbuzných v Čechách byla totiž postoupena rakouským konzulátem až do Vídně. Byl vyslýchán, proč byl zadržen v Londýně, a tak si nakonec musel vypomáhat – úplatky. Přes Lipsko se dostal do Čech. Cílem jeho cesty byla Roudnice, kde měl příbuzné. Ubytoval se v hotelu a v hostinci se u piva od místních dozvěděl, že „nynější válka je výsledkem blbé politiky našich státníků“. V Praze na policejním ředitelství, kde se musel hlásit, byl zase dotazován: „A co, prosím Vás, Vy Češi nám to tam v Americe tropíte?... děláte proti našemu státu revoluci!“

Navázat kontakt s místními politiky bylo obtížné: Štajger musel být opatrný a stejně opatrní i byli lidé, které se pokoušel kontaktovat. Pokusil neúspěšně, prostřednictvím nakladatele, navázat kontakt s Macharem; nakonec se sešel se Scheinerem a vyřídil mu Masarykův vzkaz: aby se česká delegace sjednotila a až bude svolána říšská rada, požadovala propuštění svých poslanců. Další část vzkazu se týkala zahraničního odboje a byla povzbudivá: „Česká otázka je již zajištěna, bude na programu mírového projednávání a buď samostatný stát či aspoň samospráva je pro Čechy zajištěna.“ Sešel se také se Šámalem, který mu údajně rozechvěle sdělil, že je prvním poslem, který se do Čech dostal. Ve skutečnosti před ním přijely již Kvíčalová, Bujárková, Linhartová a snad se dá předpokládat, že o jejich poslání Šámál věděl; zřejmě nechtěl sdělovat cizímu člověku příliš podrobností. Pomohl Štajgerovi v jedné důležité věci: zprostředkoval jeho setkání s Alicí a Charlottou Masarykovými, které se odehrálo 3. listopadu v jejich pražském bytě na Brusce. Obě ženy přijaly Štajgra nedůvěřivě; Charlotta dlouho studovala jeho pas. Byly však vděčné za každou informaci o Olze a T. G. Masarykovi. Alice před půl rokem opustila vídeňské vězení a vůbec netušila, jak velká kampaň za její propuštění se konala v Americe.

Štajger byl vlastně překvapen, jak otevřeně nepřátelsky se Češi vyjadřovali o válce a Rakousku. Potíž nastala, když se chtěl dostat domů. Německý konzulát v Praze mu zabavil americký pas, americký konzul v Praze mu prý pomoci nemohl, byl opět podroben výslechu na policejním ředitelství, docházely mu peníze a dříve tak ochotní a otevření roudničtí příbuzní se k němu již nechtěli znát. Navíc nebyl schopen nikoho informovat v USA:

⁷³² SSEES, Seton-Watson Papers, 3/3/3. R. W. Seton-Watson F. C. Newnumovi, 28. 9. 1916; Tamtéž. F. C. Newnum R. W. Seton Watsonovi, 28. 9. 1916; *Presidentův posel. Raport Karla Štajgra o cestě*, s. 16 an.

Angličané ovládající kabelové spojení mezi Evropou a Amerikou zadržovali soukromá sdělení. Počátkem roku 1917 navíc částečně ochrnul. Celou situaci ještě komplikovaly napjaté vztahy mezi Německem a USA a tak se až po velkých obtížích se dostal do Švýcarska. V Bernu ho kontaktoval spolupracovník zahraničního odboje Plesinger-Božinov, který s ním mnoho hodin sepisoval hlášení. Řekl mu, že bude telegrafovat Masarykovi, zda se s ním chce ještě vidět a že ho bude informovat. Odpovědi se od něj Štajger nedočkal, ani pomoci při vyřizování francouzského víza. Masaryk v této době obdržel pouze zprávu, kterou se Štajgerem sepsal v Bernu Plesinger-Božinov, jak koneckonců potvrzuje i Masarykova poznámka v záznamu z 15. 4. 1917, že dostal Štajgerův „report“.⁷³³ Do Ameriky se nakonec vrátil přes Barcelonu ve špatném zdravotním stavu. O jeho návratu informoval Voska Masaryka: „Byl držen v Rakousku jako zvěd, ale dříve než se tak stalo, měl 2 měsíce k vyřízení poslán. Kompromitován jím nebyl nikdo. Vyřídil vše s největší přesností.“⁷³⁴ Jeho cestu reflektoval i britský Foreign Office v memorandu o náladě ve Rakousku-Uhersku. „Americký Čech... podal cenné detaily o hospodářském napětí ve městech, zvláště o zhoršení zásobování vojska potravinami.“⁷³⁵

Na vysílání posílů naléhal kromě Masaryka i Edvard Beneš, jenž byl požádán ruskou informační službou, aby zprostředkoval posly z Ameriky, kteří by přijeli do Čech a instruovali muže odcházející na vojnu, jak se mají vzdávat Rusům a sdělovat jim údaje o zákopech, počtu vojáků, jak jsou rozloženy vojenské formace, kde jsou zákopy, muniční sklady apod. Agitátorkami měly to být hlavně ženy, které by se pravděpodobně už nevrátily zpět do Ameriky. Voskovi Beneš zdůrazňoval, že „nemělo by to s naší akcí politickou nic společného, to je akce ruská, ku které bychom my dodali jen lidi“.⁷³⁶ Poslové, kterých mělo být minimálně 6–8, měli být dobře zaplacení a měli jít stejnou cestou jako předešlí kurýři, jen se jich měli v Anglii ujmout hned Rusové. Celá věc měla zůstat stranou československé zahraniční akce („politicky to s naší věcí přímo nespojuji“), neměli být o ní zpraveni ani čeští krajané v Londýně a dokonce neměli být přesně instruováni ani sami poslové: „Není třeba je informovat: jen jim vyložit, že dostanou vzkazy, které odevzdají v Čechách“.

Stejně přání opakoval Vojta Beneš: vyřizoval Voskovi přání svého bratra, že Rusové chtějí, aby jim američtí Čechové opatřili „lidi na špionáž v Rakousku, tj. lidi, kteří by šli do Čech a sdělovali lidem, jichž adresy jim budou určeny, jak se naši vojáci mohou

⁷³³ AÚTGM, f. TGM – V, VII-1. Přepisy deníkových záznamů T. G. Masaryka.

⁷³⁴ AÚTGM, f. Olga Masaryková, k. 1, sl. 21. E. Voska T. G. Masarykovi, 30. 5. 1917.

⁷³⁵ NAL, FO, 371, 2862, 137019, s. 493. Intelligent Bureau, Department of Information: Memorandum on War feeling in Austria-Hungary, 9. 7. 1917.

⁷³⁶ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. E. Beneše E. Voskovi, 7. 11. 1916.

vzdávat.“ Především měla být ukázána dobrá vůle pomoci Rusům.⁷³⁷ Podle Voskova hlášení mělo být v roce 1916 posláno do Čech v roce 1916 osm poslů, přičemž dva svou misi nedokázali vyplnit.⁷³⁸

Komplikující se vývoj německo-amerických vztahů omezil i vysílání poslů. Po Šteigerovi stihli odjet ještě Milada Jarušková, Pavel Borger a Anna Chaloupková. Učitelka jazyků Jarušková byla sestra Josefa Jaruška a vychovatelka v rodině hraběte Seckendorffa. Po přerušení diplomatických styků mezi USA a Německem se jí podařilo odjet společně s německými diplomaty 14. února na lodi Friedrich VIII. Odjela s posvěcením anglické tajné služby, s jejímiž zástupci či Masarykovým prostředníkem se měla setkat v Dánsku. Díky svému bratru Josefu Jaruškovi byla dobře informovaná o dění v ČNS, ale před jejím odjezdem byla zachovávána co největší obezřetnost a dostala minimum informací. V Kodani se skutečně setkala s představitelem anglické tajné služby, kterému sdělila všechny vzkazy od Vosky a byla jím instruována, že se má zase vracet přes Dánsko. Již v Německu byla zatčena, odvezena do Prahy a vyslýchána komisaři Jankem a Bienertem, kteří před sehráli klasický model vyšetřovatelů. Jeden byl hodný (Bienert), druhý zlý (Janka). O Bienertovi nabyla Jarušková dojmu, že je dobrým vlastencem a prozradila mu vzkaz; nakonec se stejně nevyhnula uvěznění, byla odvezena do Vídně a v srpnu 1918 odsouzena za špionáž k smrti provazem. Při rozsudku zachovala klid, nevěřila, že by Amerika dopustila její popravu. O Jaruškovou nikdo neprojevil zájem, a tak zůstala ve vězení ještě dlouho do zimy 1918, kdy byla konečně díky svému vídeňskému německému advokátovi propuštěna na svobodu.⁷³⁹

Poslední poselkyní, jež se dostala do Čech, byla Anna Chaloupková. Přijížděla na lodi Ryndam, kterou 4. května 1917 odjížděl i rakousko-uherský diplomatický sbor. Jela společně s Pavlem Borgerem, který měl kontaktovat Masaryka, zatímco ona měla pokračovat do Čech a vyřídit vzkazy Habrmanovi a jiným politikům. K odjezdu tuto ještě ne osmnáctiletou dívku, přemluvil její snoubenec společně s Voskou. Zapůsobila i na rakousko-uherským konzulátu, když žádala o umožnění cesty k nemocné matce v Čechách. I když jí rozmlouvali cestu v bouřlivé době, nakonec získala pas a možnost jet se skupinou zastupujícího velvyslance hraběte Tarnowského. Voska jí dal 500 dolarů na cestu a zaplatil

⁷³⁷ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. V. Beneš E. Voskovi, b. d.

⁷³⁸ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62.

⁷³⁹ AÚTGM, f. Olga Masaryková, k. 1, sl. 21. E. Voska T. G. Masarykovi, 30. 5. 1917; ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. E. Voska J. Jaruškovi, 2. 8. 1918; Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 36, 1934, s. 6; č. 37, 1934, s. 7.

lístek. O opuštěnou a špatně se v cizině orientující Chaloupkovou se kavalířsky a velkoryse postaral baron Zwiedinek z rakousko-uherského vyslanectví.⁷⁴⁰

Lod', na které pluli z Ameriky, byla na cestě nezvykle dlouho, do Rotterdamu připlula až 21. května. Plavidlo bylo téměř poloprázdné, nejvíce cestujících bylo v první třídě, což se pochopitelně dá zdůvodnit přítomností diplomatického sboru (kupř. ve třetí třídě, kde bylo 1928 míst jelo pouze 12 cestujících). Existují dva soupisy cestujících: holandský a americký. Na holandském seznamu byla A. Chaloupková zařazena jako rakouská občanka cestující druhou třídou a cílem její cesty měla být Prosecká ulice v Praze. V americkém seznamu byl navíc udán její věk 18 let. Na soupise cestujících je také Paul Borger, o kterém píše Voska, že byl ruského původu a že se rozhodl kvůli své české přítelkyni pomoci československému hnutí. Na holandském seznamu byl označen jako Holanďan a cílem jeho cesty byl hotel Weimar v Rotterdamu, tentýž hotel, ve kterém pobýval Masaryk na podzim 1914. Na americkém soupise měl udáno americké občanství, věk 52 let a cíl cesty Holandsko. Také plul druhou třídou. Údaje P. Borgera vzbuzují pochybnosti – jaké doklady vlastnil tento muž a kdo jeho cestu platil? Cestující z druhé třídy by si jen stěží mohl zaplatit pokoj v nejdražším hotelu v Rotterdamu.⁷⁴¹ S velkou pravděpodobností se Borger nestal spolupracovníkem ruské tajné služby, která byla v Holandsku díky svému vojenskému atašé velmi aktivní, ale spíše podával prostřednictvím Vosky a Masaryka zprávy Britům.

Také Chaloupková měla po příjezdu do Evropy kontaktovat Wisemanova zástupce a říci mu vše, co se dělo na lodi.⁷⁴² K tomu nedošlo a po příjezdu do Prahy a vyřízení zprávy Habrmanovi čekalo na Chaloupkovou jenom strádání. Žila s chudými rodiči a nemohla najít zaměstnání. Po válce jí Voska neúspěšně pomáhal intervencemi; nakonec zemřela ve věku 21 let ve Všeobecné nemocnici v Praze v oddělení chudých.⁷⁴³ Příběh Jaruškové i Chaloupkové vede samozřejmě k úvaze, zda bylo jejich obětí potřeba, zda jejich vzkazy byly pro domácí odboj užitečné a nezbytné. Kurýři tvořili důležitou součást kontaktu skupin rezistence. Kromě emotivního a stimulujícího faktoru, především v prostředí Čech, byli zdrojem necenzurovaných informací. Přesto i možnost necenzurovaného styku českých skupin mezi Amerikou a Evropu je umenšena vzpomínkou Kvíčalové: „Od Vosky jsem do Londýna neměla žádného zvláštního vzkazu. Voska posílal všechny důležité zprávy do Anglie oficiální poštou, ale zajímavé historky, které mně

⁷⁴⁰ TŮMA, E.: *Čtyři neohrožení*, s. 7–15.

⁷⁴¹ Rotterdam Municipal Archive. Seznam pasažérů lodi 'Rijndam' z 4. 5. 1917, zápisy č. 48497 a 45480.

⁷⁴² AÚTGM, f. Olga Masaryková, k. 1, sl. 21. E. Voska T. G. Masarykovi, 30. 5. 1917.

⁷⁴³ Jt: Odhalení pomníku hrdince československé Ameriky. In: *Národní listy*, 7. 7. 1930.

vyprávěl ze svých zkušeností s Němci i s Rakušany, pobavily i tuto malou společnost v Londýně.⁷⁴⁴

Voska měl obavy, že poslové, kteří se nestačili vrátit domů, nebudou mít dostatečnou finanční hotovost, a proto se snažil prostřednictvím Kováče z Bostonu zařídit, aby dostali finanční výpomoc.⁷⁴⁵ S největší pravděpodobností se to vzhledem k vstupu Ameriky do války nepodařilo. Vstupem USA do války v podstatě končí možnosti vysílání poslů. Úspěšnost poslů odvisela od mnoha faktorů – jejich vlastních schopností, ale i politického vývoje, nálady či sympatií úředníků, štěstí a prosté náhody. Vykonávali svou nebezpečnou práci s větším či menším úspěchem a pravděpodobně jenom málo z nich si dokázalo představit, co je ve skutečnosti čeká a nepřipouštěli si míru nebezpečí. Velkou motivací bylo české vlastenectví, excitované válečnými událostmi a starostmi o blízké doma. Někteří dokázali absolvovat celou cestu a po vyřízení úkolu v Čechách se vrátili do Ameriky, někteří takto úspěšní nebyli a buď se do Čech vůbec nedostali, nebo tam naopak museli zůstat, někdy i pod policejním dohledem. Pouze jediná kurýrka byla uvězněna.

Poslední kurýrky Jarušková a Chaloupková nebyly v přímém kontaktu s Masarykem; Jarušková byla zatčena dříve než přijela do Čech a Chaloupková vyřídila vzkaz pouze Habrmanovi. Obě sice odjížděly v době, kdy bylo jasné, že se nemohou vrátit a nebylo ani možné uplatnit model zatčení v Londýně, ale zdá se, že jejich cesty byly více v zájmu Vosky, popřípadě anglické tajné služby, a Masaryk a Maffie v nich hráli podružnou roli. Domácí odboj Chaloupková přímo nekontaktovala a je také otázka nakolik by byly Voskovy informace pro domácí maffisty důležité. Skutečný zpravodajský přínos těchto operací se dá posuzovat pouze v dobovém kontextu a efekt byl především motivační. Po válce se těmto ženám začalo říkat revoluční kurýrky; nezařadili se po bok jiných slavných ženských špionážních postav první světové války (Mata Hari, Marthe Richer, Frau Doktor), které se staly archetypy žen špiónek – sexuálních dravců či sadistických femme fatale. Naopak do povědomí české poválečné společnosti vstoupily jako vzory pravého vlastenectví a mravní čistoty.

⁷⁴⁴ KVÍČALOVÁ-ŠTICHENVIRTOVÁ M.: *Odyssea americké revoluční poselkyně*, s. 249–50.

⁷⁴⁵ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 18. 3. 1917.

III. 1. 4. Upevnění pozic české propagandy

V průběhu roku 1916 se česká propaganda v Americe dále rozšiřovala a upevňovala, ale její postupy a obsah byly totožné s předcházejícím obdobím. Byla cílena na USA, Dohodu, ale i do vlastních řad a na představitele ČSNR. Základní tón byl protirakouský, protiněmecký, prodohodový a to vše bylo sdruženo pod heslem „Pro Ameriku“. Česká krajanská komunita se navenek vyjadřovala především pořádáním dobročinných bazarů, vlasteneckých večerů s kulturním programem, veřejnými manifestacemi, přednáškami a peticemi. Hlavním komunikačním médiem zůstával periodický tisk. Češi mohli sice otevřeně psát ve svém českém krajanském tisku, ale do hlavních periodik stále pronikali zadními vrátky – informacemi předávanými vybraným redaktorům či dopisy čtenářů. Ale i v tomto případě se již nejednalo pouze o individuální akce, i tento tlak byl podporován, řízen a usměrňován direktivami ČNS – členové byli instruováni, v jakém duchu mají dopisy redakcím napsat.

Voska vyjednal, že Osuský a Košík, kteří v červnu 1916 odjeli jako zástupci SLA do Evropy, se stanou korespondenty *Providence Journal* a *New York Sun*.⁷⁴⁶ Tuto dohodu však ani jeden ze Slováků nedokázal naplnit, a tak si Voska stěžoval, že slíbené příspěvky z Evropy nepřicházejí, což poškozuje pověst nejen jeho, ale celé organizace. Voska vlastně plnil funkci literárního agenta – snažil se do různých novin prosadit Perglerovy přednášky i články různých autorů. Materiály dostal od V. Beneše, pak je rozmnožil a zasílal různým redakcím. Nejbližším spojencem byl pro něj stále redaktor Rathom, který již nechtěl vyjednávat s nikým jiným.

Voska se snažil docílit, aby přední české krajanské noviny psaly jednotně, nejlépe v duchu *Providence Journal*. Tímto způsobem bylo ovšem také možno se řešit případné soudní žaloby: „Ať *Spravedlnost* ani ostatní u nás nedokazují nic více než to, že všechny okolnosti, psaní, přeměna tendence apod. opravňovaly věřiti a dokazovaly, že *Providence Journal* psal pravdu. *Providence Journal* ostatní dokáže sám.“⁷⁴⁷ Noviny typu *Providence Journal* chtěly především zprávy o senzačních odhaleních a spiknutích, za nimiž stojí Centrální mocnosti. Původních článků, seriózně rozebírajících program a cíle čs. hnutí za nezávislost bylo stále málo. O Voskových osobních kontaktech s novináři svědčí dopis Elmera Davise, redaktora *The New York Times*, jenž mu zaslal výstřižek článku *Bohemian asks our aid* podepsaný L. C. Frankem, B. G. Gregrem, A. B. Koukolem a M. Gettingem,

⁷⁴⁶ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 5. 6. 1916.

⁷⁴⁷ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, b. d.

který vyšel 16. ledna 1917 a popisoval mítink na podporu Wilsona a zmiňoval požadavek osvobození Čechů a Slováků.⁷⁴⁸

Lidi z okruhu české komunity, kteří by byli schopni pravidelně přispívat do novin, bylo stále zoufale málo. Voska si to dobře uvědomoval a zřejmě zbytečně to připomínal i Masarykovi: „Lze předpokládat, že zde bude mírová konference, pakli bude změna ve zdejší vládě. Pak by hodně záleželo na zdejším tisku, aby byl v našem dosahu. A i bez toho potřebujeme zde, aby o nás bylo hodně psáno.“⁷⁴⁹ Američtí Češi také chtěli zpopularizovat své postavení prostřednictvím amerických dopisovatelů v Evropě: těm měl Masaryk dodat základní informace o požadavcích amerických krajanů a Wilsonově stanovisku k osvobození malých národů. Svě vlastní cíle chtěli vložit do úst jiným, z hlediska propagandy neutrálním. Důvodem také bylo, že obtížně pronikali do místního tisku pod vlastním jménem, ale tyto noviny povětšinou v úplnosti přetiskovaly zprávy od svých evropských korespondentů. Zabily by se tak dvě mouchy jednou ranou. Tím, že by byl korespondent podepsán pod článkem podporujícím české požadavky, měla by informace jiný dopad, jisté autoritativní posvěcení a navíc by se objevila v americkém tisku.⁷⁵⁰

Další formou prezentace českých požadavků byly deklarace a otevřené dopisy, podepsané jmény krajanských organizací. V otevřených deklaracích bylo, kromě různých požadavků, vždy připomínáno, že je předkládají loajální občané USA, kteří podporují prezidenta a jeho politiku. Česká propaganda v USA čerpala z českých historických a kulturních témat. Jejím cílem bylo představit český národ jako součást civilizované Evropy. K tomu měla sloužit hudební a divadelní představení, kulturní matiné. Dbalo se i na grafickou úpravu propagačních materiálů; mnoho z nich nese rukopis výrazné osobnosti Vojtěcha Preissiga. Výroba a distribuce propagandistických materiálů nebyla omezena pouze na Ameriku. Krajanské obce v jednotlivých zemích si materiály vzájemně poskytovaly a také dostávaly informace, rady a pokyny od ČSNR. Nejlepší spolupráce byla zřejmě mezi jednotlivými organizacemi ČNS v Americe a Anglii. Sýkora nabízel Voskovi materiály v jakémkoliv evropském jazyku, kterými by mohl oslovit jiné národnosti v Americe.⁷⁵¹ To, že se nejednalo o malé náklady, potvrzuje Voskovo sdělení Masarykovi: „Pan Sýkora mně psal, že zaslal pro mě 30 000 knih ku rozšíření, ale doposud jsem je

⁷⁴⁸ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. E. Davies E. Voskovi, 16. 1. 1917.

⁷⁴⁹ AÚTGM, f. TGM – V, III/3-g/1. E. Voska T. G. Masarykovi, 21. 7. 1916.

⁷⁵⁰ Takovýto požadavek byl např. vyjádřen v dopise L. Fishera T. G. Masarykovi z 15. 3. 1917. AÚTGM, f. TGM – V, VII-36-a/40.

⁷⁵¹ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. J. Sýkora E. Voskovi, 14. 4. 1916.

neobdržel. Vše mám připraveno pro rozšíření.“⁷⁵² E. Beneš žádal Vosku o zaslání partitur Smetanovy *Mé vlasti*, *Prodané nevěsty* a *Dvořákových Slovanských tanců*. Domníval se, že by velkou pomocí byly koncerty Emy Destinnové a věřil, že se Voskovi podaří ji získat.⁷⁵³ Voska okamžitě Destinovou kontaktoval, poslal jí brožuru a časopisy a ta ho pozvala na návštěvu. Vojta Beneš však po válce popíral, že by byla Destinová krajanskému hnutí v Americe nějak prospěšná.⁷⁵⁴

Propaganda za první světové války přitáhla celou řadu intelektuálů a umělců. Voska se i v tomto směru snažil radit i známým z ruských kruhů v USA: „Nyní jsem jim doporučil získati a zorganizovati asi 12 žurnalistů a spisovatelů zdejších, kteří by se zajímali o umění, obchod a život na Rusku a psali příznivě o tom do zdejších časopisů. Dále aby pomocí malých spisů rozšiřovaných zdarma působili v tomže směru.“⁷⁵⁵

Některé materiály byly prodávány – i z tohoto zdroje plynul jistý přísun peněz, jiné byly šířeny zdarma, a to v mnohatisícových nákladech. Steedův „Programme of Peace“, publikovaný v *Edinburgh Magazine* nechal Voska v Americe vytisknout v nákladu 25 000 výtisků anglicky a stejný počet česky.⁷⁵⁶ K nejúspěšnějším titulům roku 1916 patřily knihy V. Beneše, K. Perglera a Prohlášení českého komitétu zahraničního. Do podzimu 1916 distribuovali Voska s V. Benešem na 20 000 pamfletů a letáků, které jim byly zaslány především z Londýna, na adresy prominentních politiků, vědců, škol, knihoven i jednotlivých studentů. Materiály se týkaly případu Edith Cavellové, potopení *Lusitánie*, Německa a východní Evropy apod.⁷⁵⁷ ČNS bylo tedy dobře zásobeno materiály ze sídla britské propagandy Wellington House. Ten např. vydal Masarykovy pamflety „The Slavs Among Nations“ a „Austrian Terrorism in Bohemia“ nebo „Memorial to the International from the Bohemian Branch of the Socialist Party in America“.⁷⁵⁸

Nejvlivnějšími periodiky československého zahraničního odboje byly *Československá samostatnost*, *La Nation Tchèque* a *The New Europe*. Žádné z periodik vydávané českým hnutím v Americe nemělo jejich vliv a autoritu. Na jaře 1916 začala, redigovaná Josefem Jaruškem, vycházet *Revoluční výzva*, jejíž grafickou úpravu měl na starosti Vojtěch Preissig.

⁷⁵² AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 2. 6. 1916.

⁷⁵³ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. E. Beneš E. Voskovi, [březen 1916].

⁷⁵⁴ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 3. V. Beneš T. G. Masarykovi, 15. 1. 1928.

⁷⁵⁵ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi 2. 6. 1916.

⁷⁵⁶ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska F. Kopeckému, 29. 6. 1916; VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska R. W. Steedovi, 2. 9. 1916 (kopie). V lednu 1917 rozeslal Voska na 10 000 Steedových brožur. Není jasné o jaký titul se jedná. VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 15. 1. 1917.

⁷⁵⁷ SSEES, Seton-Watson Papers, 13-1, Miscall, box 2. V. Beneš T. G. Masarykovi, 20. 10. 1916, anglický překlad pro Seton-Watsona. VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 12. 9. 1916.

⁷⁵⁸ CALDER, K. J.: *Britain and the Origins of the New Europe*, s. 57.

Voska byl požádán, aby napsal článek „Každý na své místo“. Vojta Beneš se nad vydáváním pozastavil, nebyl si jist, zda to není škodlivý radikalismus. A připomněl, že je třeba peněz, ne radikalismu.⁷⁵⁹ Voska se stále angažoval ve vydávání svobodomyšlného *Věku rozumu*. Od února 1917 vydávalo ČNS měsíčník *Bohemian Review* a v roce 1918 založil Voskův syn Rudolf měsíčník *Periscope*, do jehož prvního čísla ze srpna přispěli Beneš, Paderewski, Biankini i Stoica. Projekt však neměl dlouhého trvání.

Vliv na americkou veřejnost měly tzv. bazary. Jeden z největších se konal v prosinci 1916 v New Yorku v Národním domě a velký podíl na jeho organizování měl Voska. Mezi návštěvníky nebyli pouze Češi, ale Rusové a Francouzi a především Američané. Za jeden den jej navštívilo na 4000 lidí a bazar musel být dokonce prodloužený. O této akci referovaly *Times*, *World* a *Sun*. Celkově se na této akci vybralo 22 000 dolarů.⁷⁶⁰ Bazary, kromě finančního efektu měly samozřejmě svůj osvětový a propagandistický dopad. Bazar, psaní hlášení, distribuce knih stály Vosku hodně námahy, a tak koncem roku dokonce onemocněl. Na rozdíl od Vojty Beneše byl Voska přesvědčen o důležitosti bazarů a pokračoval i nadále v jejich organizaci a propagaci. V březnu 1917 napsal, že bazary vydělaly už 100 000 dolarů – není však jasné za jaké období.⁷⁶¹

Bazary se zpěvy, gymnastickým cvičením a koláčky se tedy staly oblíbenou formou prezentace české komunity, která se snažila pro ně získat i významné osobnosti. R. Manson Smith z National Allien Exhibition, jenž byl požádán o podporu, se dotázal britského velvyslance na jeho názor, protože měl podezření, zda se zde neuplatňuje německý vliv. Spring Rice odpověděl, že ČNS je v pořádku a jeho sympatie jsou prospojenecké a jejich „národní aspirace záleží na úspěchu spojenců“.⁷⁶² On sám jako reprezentant své vlády v neutrální zemi však nemohl přijmout pozvání na žádnou akci vztahující se k národu či zemi, která nebyl oficiálně uznána jeho vládou.

III. 1. 5. Případ Alice Masarykové a Karla Kramáře

Na americké Čechy i část veřejnosti zapůsobily případy v monarchii uvězněných Čechů. Případ Alice Masarykové dostal v Americe v roce 1916 velkou publicitu; bylo to

⁷⁵⁹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. V. Beneš E. Voskovi, 4. 4. 1916.

⁷⁶⁰ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 14. 12. 1916, 29. 12. 1916.

⁷⁶¹ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 20. 3. 1917.

⁷⁶² NAL, FO, 115, 2183. R. Manson Smith C. Spring Ricemu, 24. 1. 1917; C. Spring Rice R. Manson Smithovi, 25. 1. 1917.

nejen kvůli T. G. Masarykovi či tomu, že Alice před válkou pracovala jako sociální pracovnice v Chicagu a měla zde řadu přátel, ale i kvůli obecně lidským aspektům. Alice Masaryková byla uvězněna 28. října 1915; důvodem zatčení byl její domnělý podíl na uschování Masarykových písemných materiálů. Po několika dnech byla odvezena do Vídně, kde strávila osm měsíců v žaláři.

Alicina uvěznění bylo využito pro válečnou propagandu; zprávy o jejím osudu se dostaly na stránky dohodového tisku. Ch. R. Crane, R. Lansing stejně jako Aliciny přátelé z chicagské univerzity a ženských organizací se snažili, aby byla co nejdříve propuštěna. Ch. R. Crane dokonce napsal osobní dopis rakouskému ministerskému předsedovi, v americkém tisku se rozpoutala rozsáhlá kampaň na Alicinu podporu a na rakouské ministerstvo zahraničních věcí přišla řada protestních telegramů a dopisů.⁷⁶³ Lansing zase chtěl být o případu osobně informován, i když nemohl vystoupit veřejně.⁷⁶⁴ ČNS se v případě Alice Masarykové rozhodlo, že nebude vystupovat přímo, ale zprostředkovaně prostřednictvím dámských jednot. Uvěznění Alice se stalo součástí kampaně poukazující na perzekuci Čechů, v rámci které byla snaha „získat kongresníky a zákonodárce... a utvářet veřejné mínění ve prospěch Čecho-Slovanů po celé Americe, aby nás bylo slyšet.“⁷⁶⁵ ČNS uspořádalo 25. dubna v Chicagu velkou manifestační schůzi, na které promluvíly Mary McDowellová a Grace Abbotová, sociální pracovnice a přítelkyně Alice Masarykové. Američtí Češi využili schůze k propagaci vlastního programu. Když však vídeňské noviny přinesly zprávu, že americký velvyslanec intervenoval ve prospěch Alice Masarykové a Hany Benešové, velvyslanec si pospíšil ujistit ministra Buriana, že nemá zájem na nešťastném osudu obou žen a Burian se zmínil, že tento případ se jistě nestane aférou Edit Cavellové.⁷⁶⁶

Žurnalisticky vyvrcholila aféra zprávou, kterou tisku dodal Voska: V Praze, Plzni, v Táboře a v jiných městech vypukly vzpoury a rakouské úřady nařídily popravu Masarykovy dcery. Voska podle *New York Times* z 27. 4. 1916 řekl, že členové ČNS nepochybují, že rozkaz byl vykonán a Alice zastřelena. Voska se přitom odvolával na svědectví posla z Čech.⁷⁶⁷ Další reakce ještě umocnila zpráva o její popravě otištěná ve

⁷⁶³ Podrobněji viz MILLER-UNTERBERGER, Betty: The Arrest of Alice Masaryk. In: *Slavic Review*, vol. 33, no. 1, March 1974, s. 91–106; MILLER-UNTERBERGER, Betty: *The United States, Revolutionary Russia and the Rise of Czechoslovakia*. Chapel Hill, London 1989, s. 30 an. VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1. Zpráva o činnosti ČNS, duben 1916.

⁷⁶⁴ National Archives in Washington, State Department, RG 59, Decimal Files 1910-29, box 4477.

⁷⁶⁵ AÚTGM, f. TGM – V, 66-a/21. R. Wisteinová T. G. Masarykovi, 14. 1. 1916.

⁷⁶⁶ MAMATEY, Victor S.: *The United States and East Central Europe 1914–1918*, s. 54.

⁷⁶⁷ Hear Miss Mazaryk was shot in prison. In: *The New York Times*, 27. 4. 1916, s. 8; KOVTUN, J.: *Masarykův triumf*, s. 121.

Spravedlnosti, která se také odvolávala na Voskovy informace. Voska tento krok popíral a tvrdil, že noviny zesílily kabelogram, poskytnutý polskými krajanskými kruhy.⁷⁶⁸

E. Beneš přemrštěné zprávy nesl s nelibostí a domníval se, že to může uškodit zavedenému systému kurýrů a stěžoval si Masarykovi: „*Voska* dal do *Spravedlnosti* poplašné zprávy z Čech o revoluci atd., o bojích na ulici, o rukojmích, o odsouzení Alice atd. Při tom píše, že *byl okamžitě poslán do Čech posel, aby zvěděl, co je!!* Jistě budou dávat tedy pozor, co na tom je pravdy, a možno, že zastaví policie Vašeho posla! Upozorňuji tudíž, že posel, který je v Londýně, musí přijet do Čech a nesmí se ani hnouti *aspoň 14 dní...* Byla to hloupost od Vosky. Uvažte sám, co dělat. Možno, že sám jste už *Sprav[edlnost]* četl a tam to viděl.“⁷⁶⁹ Masaryk uvěřil Voskovu tvrzení, že nedal do *Spravedlnosti* poplašné zprávy a že „pisatel se ho neprávem a lživě dovolával“.⁷⁷⁰ Při znalosti Voskových metod a okruhu jeho přátel i systému zveličování zpráv, se jako pravděpodobná jeví varianta, že Voska rozprádal své úvahy v přítomnosti svých známých žurnalistů Rathoma a Maxwella, kteří jeho myšlenky umocnili a naprosto neověřené pustili na stránky novin. Voska se sám mohl divit, jakou lavinu spustil.

Na druhé straně byl ovšem zvýšen zájem o osud Alice a její uvěznění bylo reflektováno tiskem v Británii, na čemž měl zájem také Foreign Office.⁷⁷¹ Zveřejnění informací o uvěznění Alice Masarykové a Hany Benešové přimělo E. Beneše, aby vystoupil na veřejnost, protože předtím publikoval pod jménem Bělský či iniciálami E. B.. Voskovi dal svolení, že mohou o něm již psát, ovšem pod podmínkou, že nesmí být zveřejněno nic kompromitujícího, co by uškodilo jeho ženě. Svolil, že se smí mluvit o jeho práci v propagandě a tisku, o přednáškách, intervencích, sekretariátu a *La Nation Tchèque*, ale nic z toho, co dělal doma.⁷⁷²

Na rozdíl od případu Alice Masarykové nedostal případ zatčeného a k smrti odsouzeného Karla Kramáře, nejkuli ostatních odsouzených, v USA takovou publicitu a nebyl reflektován v tisku. Poté, co se američtí Češi dozvěděli o jeho odsouzení, obrátili se na senátora A. Sabatha, aby získal přimluvu americké vlády. Ten tedy 21. 6. 1916 napsal přímo Wilsonovi, vyličil osud vlivného českého poslance a připomněl, že čeští voliči v Chicagu jsou přesvědčeni o jeho nevině. Dopis s ohledem na americkou neutralitu

⁷⁶⁸ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 5. 5. 1916.

⁷⁶⁹ HÁJKOVÁ, D. – ŠEDIVÝ, I. (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*, s. 109–110. (E. Beneš T. G. Masarykovi, 18. 5. 1916.)

⁷⁷⁰ TAMTÉŽ, s. 114. (T. G. Masaryk E. Benešovi, 25. 5. 1916.)

⁷⁷¹ NAL, FO, 395, k. 47, 100779. Foreign Office E. A. Gowersovi, 24. 5. 1916; HÁJKOVÁ, D. – ŠEDIVÝ, I. (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*, s. 109. (E. Beneš T. G. Masarykovi, 18. 5. 1916.)

⁷⁷² VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. E. Beneš E. Voskovi, 27. 5. 1916.

formuloval obezřetně a apeloval především na humánní stránku věci a prosil, aby v zájmu lidskosti byly zachráněny čtyři lidské životy. Na dopis Sabathovi telefonicky odpověděl Lansing, že State Department nemůže zasahovat, ani z důvodu humanity, do zacházení, jehož se cizím státním příslušníkům dostane v jejich zemi v důsledku soudního řízení. Zatčení Češi byli navíc rakouští občané a nic nenaznačovalo, že by se chtěli stát americkými občany.⁷⁷³ I tato odpověď jasně potvrzuje, že celá mediální kampaň za záchranu Alice Masarykové se dostala do zájmového pole americké veřejnosti i politiků především proto, že Alice byla žena, určitou dobu žila v USA, měla zde významný okruh přátel a její matka byla Američanka.

Tyto dva případy také ukazují limity vlivu amerických Čechů. Přitom se obou afér se snažili využít k prosazení českého programu. V lednu 1917 vyšel v *The New York Times* rozsáhlý příspěvek z pera čelných představitelů L. Fishera a V. Beneše o působení Českého národního sdružení v Americe. V článku se také zmínili o Kramářovi a Rašínovi, kteří sice nebyli oběšeni, ale byli jim změněny rozsudky na dlouholeté žaláře a že se Češi vzdali jakékoliv naděje, že by Rakousko mohlo být spravedlivý federativním státem, a tak nyní žádají úplnou samostatnost.⁷⁷⁴ Je třeba dodat, že k výraznému, manifestačnímu protestu na podporu Kramáře nebyli dostatečně povzbuzováni ani ČSNR.

S postupující válkou se propaganda a špionáž více a více propojovaly, ve Voskovi se již nesvářil rozpor, zda utajit informace a chránit lidi doma a informátory nebo halasně přesvědčovat o cílech zahraničního hnutí. Stačí připomenout jeho článek *Bohemian's Ambition*, uveřejněný v dubnu 1915 v *New York Times*, který dokonce sám podepsal a jenž měl za následek propuštění jeho dcery z německé firmy. Voska v sobě skloubil práci krajanského aktivisty a organizátora, propagandisty a tajného agenta. Ne vždy mu však jeho vícerole vycházela. Všechny prostředky byly dobré pro dosažení cíle. Pokud v pojetí Waltera Nicolaie⁷⁷⁵ představitele německé tajné služby byla válečná propaganda, hospodářská válka a sabotáž pouze podřízenou součástí válečné špionáže, u Vosky tomu bylo naopak. Své špionážní úspěchy potřeboval prezentovat, a to na jakékoliv úrovni. Nakonec přiznával, že Spojenci si více než „svatého nadšení pro znovunabytí samostatnosti“ cení úspěchy „výzvedných legionářských skupin na frontách a naše úspěchy v zázemí“.⁷⁷⁶

⁷⁷³ KOVTUN, J.: *Masarykův triumf*, s. 122–123.

⁷⁷⁴ FISHER, Ludvík – BENEŠ, Vojta: *Bohemian National Alliance in America*. In: *The New York Times*. 21. 1. 1917, s. XI.

⁷⁷⁵ NICOLAI, Walter: *Nachrichtendienst, Presse und Volksstimmung im Weltkrieg*. Berlin 1920.

⁷⁷⁶ Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 19, 1934, s. 11.

III. 2. Na cestě k sebeurčení

III. 2. 1. *Voskovo postavení a vliv v krajaňské obci*

Do nového roku 1916 vstupoval Voska s velkými nadějemi. Měl za sebou významný kus práce: podílel se na vybudování Českého národního sdružení, které aspirovalo na to, aby se stalo zastřešující organizací všech krajanů v Americe, jeho podpis byl uveřejněn pod důležitými dokumenty zahraničního odboje a jeho hlas byl brán vážně. Byl uznáván jako významný pracovník krajaňského hnutí a výborný řečník. V lednu byl pozván jako zástupce ČNS na zasedání Slovenské ligy v New Yorku, aby tam jménem Čechů povzbudil Slováky k finančním obětím ve prospěch společné politické akce. Mamatey věřil, že se Voskovi povede stejná řeč jako na společné schůzi v Clevelandu, kde „pověděl taková slova, že zajisté utkvěly v paměti všem přítomným na dlouhou dobu“.⁷⁷⁷

Voska byl přesvědčen, že je nutné další sjednocování jednotlivých názorových proudů a eliminování nepřátel. Podařilo se mu uklidnit situaci v ČNS v Chicagu – namísto Tvrzického, jenž dostal na starost řízení tiskové kanceláře, se tajemníkem stal dr. Smetánka. Když o nastalé změně psal Masarykovi, dodal, že se tak stalo s dorozuměním učitele B. Možná chtěl ukázat na jejich vzájemnou shodu nebo věděl, že co se týče důvěryhodnosti u představitelů politického odboje zaujímá Vojta Beneš již lepší pozici než on. Organizační záležitosti ČNS si vzal na starost především Vojta Beneš a otevřená propaganda přešla postupně pod dohled Karla Perglera. Voska, jenž se od počátku války výrazně podílel na práci organizační, propagační i špionážní, přesouval od roku 1916 svůj zájem především do oblasti „tajné práce pro spojence“. Avšak také on nesměl přesahovat stanovené meze organizační jednoty a kázně. V. Beneš se proto rozhodl, že Vosku usměrní a přiměl předsedu ČNS Fishera, aby společně napsali ostrý dopis Voskovi, že vše co podniká, musí s nimi konzultovat a především, musí mít schválené od Masaryka. Je možné předpokládat, že se dopis Vosky dotknul. Ohradil se, aby mu V. Beneš v každém dopise neradil, co smí a co nesmí, k čemu má právo a k čemu, ne. Stěžoval si, že je celý uposlouchaný a stejně to k ničemu není.⁷⁷⁸ Voskovi vadilo, že téměř dva roky pracoval bez potíží a náhle je neustále zakřikovaný a že mu to kazí chuť k práci. Fisher se dopad sporu snažil zmírnit tím, že ocenil

⁷⁷⁷ SNA, f. SLA, k. 3. A. Mamatey E. Voskovi, 4. 1. [1916].

⁷⁷⁸ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 11. 7. 1916.

Voskovu práci i přátelství, přesto ho prosil, aby je informoval o všem, co pokládá za důležité, aby měla ústředna „jasný obraz o všem“.⁷⁷⁹

V roce 1916 se začal Voska pomalu, nenápadně, ale jistě vzdalovat z kruhu Masarykových nejbližších spolupracovníků a důvěrníků. Vojta Beneš mu dokonce naznačoval, že to, co dělá, dělá pouze jako Emanuel Voska a ne důvěrník ČNS, i když se Voska se odkazoval na usnesení clevelanského sjezdu, kterým se řídí.⁷⁸⁰ V únoru 1916 došlo na schůzi ČNS k velkému konfliktu mezi V. Benešem a Voskou, při kterém padala slova o lupičích, loupežnících a fackách. Těžko se dobrat pravdivého jádra sporu, ve kterém hrálo roli vyslovení důvěry ústředně ČNS v Chicagu a vyúčtování příspěvků. Možná i únava a přepracovanost. Ke cti obou mužů lze říci, že nakonec se dokázali dohodnout a pokračovat ve spolupráci, i když museli občas zatínat zuby.⁷⁸¹ I Vojta Beneš měl v ČNS problémy – cítil, že je díky bratru Edvardovi ve výhodnější pozici a ostatní těžko nesli, že má lepší přístup k informacím. Podle Štefánika vládl ve sdružení „všeobecný dojem, že upřílišně zdůrazňuje svoji činnost a často si osvojuje práva a funkce, jež mu nepatří.“⁷⁸²

Toto nepřispívalo k jinak dobrým vztahům mezi ČNS a ČSNR. Voska Vojtu Beneše kritizoval z diktátorství a v prosinci 1917 shrnul příkrý odsudek starousedlíků proti čerstvě příchozím: „Nikdo, kdo přijede do Ameriky za války – ať je to V. B[eneš], Horký nebo Písecký nebo kdokoliv jiný, nemůže a nebude nám diktovati. Z této zásady jsem vycházel, vycházím a přidržím se jí i v budoucnu. Každý z nich může působit svým vlastním způsobem, ale nesmí se dotýkat našeho kolonizačního práva v rozhodování našich kolonizačních záležitostí. Oni odjedou – my zůstanem.“⁷⁸³

Voskův vliv v krajské obci byl stále nezanedbatelný, patřil mezi důležité činovníky v New Yorku a jeho pozice byla podepřena styky s Angličany, Ch. Cranem a J. Rathemem. Zanechal podnikání, i když měl velké závazky k početné rodině, a vší energií se dal do rozšiřování „zpravodajské organizace“. Právě proto potřeboval pomoc, důvěru a ochotu členů ČNS. Jeho pozice v krajském hnutí se v roce 1916 načas otřásla díky finančním nejasnostem okolo takzvané lodní akce.

⁷⁷⁹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. L. Fisher E. Voskovi, 16. 7. 1916.

⁷⁸⁰ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 7. 12. 1916.

⁷⁸¹ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 20. 2. 1917, 22. 2. 1917.

⁷⁸² HÁJKOVÁ, Dagmar – ŠTOVÍČEK, Ivan – NOVÁČKOVÁ, Helena (ed.): Edvard Beneš a Milan R. Štefánik. Svědectví jejich dopisů. In: *Sborník archivních prací*. roč. LIV, č. 2, 2004, s. 616. (M. R. Štefánik E. Benešovi, 22. 7. 1917.)

⁷⁸³ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska J. S. Vojanu, 8. 12. 1917.

III. 2. 2 *Lodní akce*

Klíčovým problémem jak pro Centrální mocnosti tak pro Dohodu byla doprava zbraní, munice a surovin z Ameriky. Jedna strana se snažila zamezit dodávky druhé. Jedním ze způsobů byly nejrůznější možnosti likvidace nákladu (většinou požáry či výbuchy); obě dvě strany se samozřejmě snažily, aby jejich lodě úspěšně dopluly a naopak protivníkovy byly zničeny. Britové nepřátelské lodě internovali, Němci potápěli a sabotážemi se snažili zamezit jejich vyplutí. V roce 1915 se na sabotážních akcích podílel především Franz von Rintelem; jeho zatčení však neznamenal konec problémům s ostrahou lodí. Zasílatelské společnosti byly samozřejmě poškozeny a snažily se své lodě všemožně chránit.

Pro hlídání lodí či hledání bomb na britských lodích v amerických přístavech byla najata soukromá detektivní kancelář.⁷⁸⁴ Britové používali Pinkertonovy a W. A. Mundellovy detektivní agentury; od srpna 1915 do počátku listopadu 1915 zaplatily za tyto služby 1213,65 liber.⁷⁸⁵ Dalšími, kdo byli používáni pro tyto speciální služby, byli příslušníci vybraných krajanských komunit. Na doporučení G. Gaunta si v zimě 1915 společnost Lamborn a Comp. najala jako hlídače Voskovu skupinu. Ten o své činnosti samozřejmě informoval Masaryka: „Zde němečtí agenti řadí jako zběsilí; není dne, aby některá továrna vyřizující zásilky Spojenců nebo nějaká loď vezoucí pro Spojence náklad nechytla. Nyní máme asi 30 našich lidí „inspektorů“ na lodích při nakládání. To proto, že naše vládní policie sama nic nedělá na zamezení zločinů těch. Zasílatelská společnost hradí čas našich lidí sama. Do velké míry jsme řádění tomu odpomohli.“⁷⁸⁶ O měsíc později už mohl Masarykovi sdělit další podrobnosti: byl pověřen hlídáním nákladních lodí dovážejících cukr pro spojeneckou armádu. Na každou loď umístil dva muže, podařilo se významně zredukovat počet požárů a sedm lodí jeho lidé vypravili bez jakýchkoli nesnází.⁷⁸⁷

Po válce svou roli v lodní akci popsal takto: „[lodní akcí] jsem byl pověřen ve chvíli, kdy spojenecké armády začaly uvažovat o dočasném přerušení dopravy zásob z Ameriky... nabídl jsem se převzít organizaci bezpečnosti dopravy za určitých podmínek, které jsem

⁷⁸⁴ NAL, FO, 115, 1957, 1546 Misc 115, s. 298. Allan Pinkerton C. Spring Riceovi, 1. 7. 1915. Dále FO, 115, 1957, B 40 Misc/15, s. 116. Pinkertoni popírali obvinění, že by pracovali pro Němce.

⁷⁸⁵ NAL, FO, 115, 1977, s. 17. Vyúčtování zvláštního konta určeného pro Washington, 2. 2. 1915.

⁷⁸⁶ AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 9. 1. 1916.

⁷⁸⁷ AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 8. 2. 1916.

ihned stanovil... Angličané, kteří byli nejvíce postiženi ztrátami na moři a mající neomezenou důvěru v naši organizaci, přivítali moji nabídku velmi vřele.“⁷⁸⁸

Voska si nejprve chtěl celou organizaci hlídání lodí ponechat ve své vlastní režii a vést ji jako soukromou akci. Společnost však chtěla institucionální záruky, a tak se Voska zaštitil jménem Českého národního sdružení. Pracovníci, které si na tuto práci najal a z nichž mnozí i opustili předchozí zaměstnání, souhlasili, že jejich týdenní šeky jim budou vypláceny prostřednictvím ČNS a automaticky jim bude strháváno 5 procent na činnost ČNS. Potíž nastala, když dělníci zjistili, že ČNS peníze nedostala a žádali po Voskovi vyúčtování. Voska tvrdil, že peníze dal anonymně ČNS, české škole a spolku Lidumil (tyto částky v řádech stovek dolarů byly uveřejněny v *Newyorských listech* jako dar neznámého dárce, ovšem až po datu, kdy spor vznikl). Ve vniklém sporu, který se řešil na ústředí v Chicagu, bylo Voskovi vytýkáno, že nemůže libovolně nakládat s fondy. To byl ale právě přístup, který si Voska zřejmě nepřipouštěl – pro zdar podniku byl schopen různých kliček a nechápal, že tomu ostatní nerozumí. Pak přestal do schůzí, kde mu kladli nepříjemné otázky, chodit. Na závěr roku 1916 vznikl děkovný list od Ústředního výboru ČNS v Chicagu adresovaný krajskému výboru ČNS v New Yorku, který po prohlédnutí výkazu lodní akce projevil Voskovi srdečný dík za pomoc. Dopis je podepsán pouze na stroji Tvrzickým, Fischerem a V. Benešem, tedy Voskovými příznivci, a zdá se být spíše návrhem, než skutečným originálem.⁷⁸⁹

Voska se k případu opět vyjádřil po válce: „Říká se, že dobré bydlo pálí, a tak také v tomto případě po několika měsících vypukla vzpoura. Byla vyvolána mezi lodními hlídači lidmi, kteří již dříve nebyli spokojeni s vedením Českého národního sdružení, kteří při každé příležitosti útočili na naši pařížskou Národní radu, zvláště na Dr. Štefánika, který tou dobou vyřizoval záležitost Dürichovu způsobem, s nímž jsem nesouhlasil, ale jemuž jsem nemohl zabránit, nebo jej zmírnit.“⁷⁹⁰

Možná, že Voska přecenil politické pozadí protestu hlídačů, jejichž deputace společně s L. Franclem, který byl původně Voskou pověřen lodní akci administrativně řídit, šla za představitelem lodní společnosti, aby byl původní kontrakt zrušen. Důvody pro nespokojenost mohly být prozaičtější – nespokojenost s Voskovým hospodařením po zjištění, že oněch 5 procent stržených z platu nejde na účet, jak bylo přislíbeno. Voska téměř jistě peníze nebral pro vlastní potřebu – potřeboval je na financování poslů apod. V průběhu

⁷⁸⁸ Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 16, 1934, s. 6; č. 17, 1934, s. 6.

⁷⁸⁹ ČMS, f. E. Voska, i. č. 1124/79. Ústřední výbor ČNS Chicago krajskému výboru ČNS v New Yorku, 13. 12. 1916. Otištěn také v Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 16, 1934, s. 6; č. 19, 1934, s. 11.

⁷⁹⁰ Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 16, 1934, s. 6; č. 17, 1934, s. 6.

sporu s nespokojenci telefonoval Gauntovi, jemuž řekl: „Je to první případ porušení kázně a... nemohu jinak, než celou lodní akci ukončit... již není lodních hlídačů zapotřebí, poněvadž se mně podařilo ovládnout situaci do té míry, že bych byl hlídání zrušil v nejbližších dnech i kdyby k onomu incidentu nebylo došlo.“⁷⁹¹ Gaunt i majitel firmy najímající ochranu Logan „loajálně přijali [Voskovo] řešení za konečné“. Stejného dne oznámil Voska hlídačům, že začíná likvidovat celou akci. Ti ovšem přišli o práci a situace dále gradovala. Řešení sporu se táhlo dlouho až do jara 1918, kdy byl sepsán protokol mezi Ústřední dělnickou jednotou a krajským výborem ČNS v New Yorku, jenž měl definitivně ukončit sváry a nedorozumění. Bylo konstatováno, že akce byla Voskova soukromá záležitost, ale chybou bylo, že firma vystavovala šeky na jméno ČNS.⁷⁹²

Lodní akce se udála v období, kdy Voska trpěl velkými finančními potížemi. Své tajné akce nemohl platit ze sbírek ČNS, které byly veřejně kontrolovatelné, a tak – v době, kdy čekal na podporu britské tajné služby – hledal možnosti jiných příjmů. Společně s V. Benešem přišli na to, že by se daly využít příjmy právě z lodní akce. Voska se dotázal Masaryka na jeho názor: „... plyne jistý příjem z našich hlídačů lodí, ale ten odvádím jako dar od ‘nejmenovaného vlastence’. Při poslední zásilce od nás k Vám bylo v zaslaných \$ 5000, \$ 1000 takového daru. Pan učitel se vyslovil, že nejlépe by bylo užítí tohoto příjmu na důvěrné práce zde. Avšak já nemohu kvůli své reputaci podržet peněz těch, a proto souhlasíte-li s tím, můžete je zasílat p. B[eneš] vždy tak, jak odtud budou Vám zasílány s ostatními obnosy. Pan B[eneš] by Vás vždy uvědomil, mnoho-li v zásilce bylo daru od ‘nejmenovaného vlastence’“.⁷⁹³

Lodní akce byla součástí řešení otázky financování odboje a toků peněz. Již od počátku války se krajané – na nejrůznějších stupních krajanských organizací – zajímali, co se s jejich penězi děje. E. Beneš svěřoval Masarykovi podezření z „defraudací, kradení, nedoručení peněz“, neboť bratr Vojta po něm požadoval výkaz dosud přijatých peněz, „aby on mohl bránit lidi proti podezřívání. Právě prý dokazuje, že Voska nevzal 5000 \$, které Vám byly poslány po pí. Tvrzic[ké] atd. Dle všeho i on má poněkud buď neklid, podezření atd., neboť stěžuje si hrozně na atmosféru a na štvání, podezřívání atd.“⁷⁹⁴ Kontroverze okolo lodní akce nepřipravila Vosku o pozici krajanském hnutí. Situaci dokázal zvládnout a

⁷⁹¹ Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 16, 1934, s. 6; č. 17, 1934, s. 6. Možnost ukončit hlídání Voska zdůvodnil zjištěním, že se na německém partneru Fridrich der Grosse vyrábějí bomby a zápalná zařízení určená na likvidaci spojeneckých lodí.

⁷⁹² ČMS, f. E. Voska, i. č. 1124/79. Referát Tony Novotného o jednání výborů zastupujících Ústřední dělnickou Jednotu a Krajský výbor ČNS v New Yorku v záležitosti tzv. „lodní akce“ byl otištěn v *Hlasu Lidu* 27. 4. 1918.

⁷⁹³ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 2. 6. 1916.

⁷⁹⁴ HÁJKOVÁ, D. – ŠEDIVÝ, I. (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*, s. 103. (E. Beneš T. G. Masarykovi [14. 4. 1916].)

byl již natolik zapojen do celého systému zahraničního odboje, že by jeho odchod práci ČSN znesnadnil. V kontextu jeho celkových aktivit se dá lodní akce považovat za nepříjemnost, která mu přidala další protivníky a nepřátele.

III. 2. 3. *Centralizace řízení odboje v USA*

Od konce roku 1915 se Masaryk snažil sjednotit rozptýlená centra rezistence proti habsburské monarchii. Zprvu výrazná pozice ČNS, utvrzená podpisem Clevelanské dohody a Prohlášením komitétu zahraničního, se snížila. Vše postupně směřovalo ke sjednocení pod jednotným politickým vedením Československé národní rady v Paříži, přičemž prosazení Masarykova přístupu a koncepce nebylo bez potíží. E. Beneš v květnu 1916 informoval ČNS o změnách v organizaci. „Zahraněční výbor... Comité tchéque à l'Etranger nyní změněn na Conseil National Tchecoslovaque“.⁷⁹⁵ V čele výboru sídlícího v Paříži byli Masaryk, Dürich a Beneš. Třetí ze známého triumvirátu, Štefánik, byl přibrán jako diplomatický poradce. Stejně jako byl dlouho nejasný přesný název rady, udržovala se po nějakou dobu u amerických Čechů představa, že ústřední organizací, sdružující a koordinující zahraniční Čechy je ČNS. Např. Voska, když se Masarykovi zmiňoval, že vyslal kurýrku do Londýna, psal, že měla být dopravena do stanu ČNS, tedy k Masarykovi.

Masaryk nebo Beneš posílali ústředí ČNS pravidelné raporty o své činnosti, které však byly určeny pouze omezenému okruhu zasvěcených. Podrobná Benešova zpráva z května roku 1916 byla částečně zkrácena a rozeslána jako přísně důvěrná ostatním předsedům a tajemníkům krajských výborů. Po přečtení měla být spálena. Také její dovětek sepsaný představiteli ČNS v Chicagu Fisherem, Tvrzickým a V. Benešem naznačoval změny v práci a organizaci ČNS, kterou se snažili „zavést do pevných kolejí“. Celou práci organizační, korespondenci s pobočkami (bylo jich již 80) i jednotlivci měl mít nadále na starosti V. Beneš, jenž se měl trvale usídlit v Chicagu. Tvrzický se měl soustředit na korespondenci se zámořím, záležitosti tisku a archiv. Reprezentaci před americkou veřejností měl mít na starosti J. J. Zmrhal.⁷⁹⁶ Benešova zpráva byla poskytnuta i Slovenské lize, samozřejmě s poukazem na důvěrnost materiálu. Mamatey odpověděl: „... report

⁷⁹⁵ HADLER, F. (Hg.): *Weg von Österreich!*, s. 258. (I. raport E. Beneše, 14. 5. 1916.)

⁷⁹⁶ VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1, sl. 16. Zpráva ústředního výboru ČNS za měsíc květen 1916.

(generálního tajemníka E. Beneše), čo ste mi zaslali, dal som prečítať len našim najspolahlivejším ľuďom...⁷⁹⁷

V informačných materiáloch určených členom ČNS byl kladen dôraz predovšetkým na peněžní sbírky: „Češi američtí mají proto úkol vykoupit svou povinnost k národu největšími možnými obětmi finančními.“⁷⁹⁸ Ústřední role Chicaga byla kritizována ostatními pobočkami ČNS, které si především stěžovaly, že nedostávají zprávy o činnosti, finanční přehledy apod. Mezi kritiky patřil i Voska.⁷⁹⁹ Přes neshody se nepřestalo ve shromažďování (tzv. „kolektování“) finančních zdrojů; za měsíc se dokázalo sebrat i 10 000 dolarů.⁸⁰⁰ Sbírký se nakonec centralizovaly v chicagském ČNS, odkud se posílaly Masarykovi a kde také bylo vedeno řádné účetnictví. Když Fisher posílal v březnu 1917 Masarykovi další peněžní obnos (20 000 dolarů), připomněl „rozeslali jsme rozpočet na běžící rok všem našim pobočkám a mám radost, že mohu s Vámi sdělit [sic], že česká Amerika vykoná v této vážné době k mateřské zemi svou povinnost.“⁸⁰¹

Uzavření clevelandské dohody na podzim 1915 a vyslání zástupců Slovenské ligy Osuského a Košíka do Evropy koncem června 1916 mělo dále sblížit Čechy a Slováky. Za ČNS byli se SLA ve spojení především E. Voska a V. Beneš. Getting psal Masarykovi, že se s nimi často stýká a je dostatečně informovaný.⁸⁰² V listopadu 1916 se pro podporu čs. zahraničního odboje vyslovil představitel katolíků v Clevelandu O. Zlámal a k nim se přidali počátkem roku 1917 katolíci v Chicagu a vytvořili Národní svaz českých katolíků v Americe, spolupracující s ČNS. Vojta Beneš však varoval Vosku před nebezpečím ze strany katolíků, kteří by mohli žádat, aby byli uznáni za přátelskou organizaci a mít stejné požadavky jako ČNS, pro které by to bylo „morální porážkou“. Zvláště velkým písmem zdůraznil, že je nutné zabránit za každou cenu, aby americká vláda postavila organizaci katolíků na roveň ČNS, protože to jediné může reprezentovat Čechy v Americe a je „národní pro všechny“.⁸⁰³

Voska také považoval za klíčového reprezentanta Čechů v Americe výhradně ČNS: „Jest jisto, že půjdem do války s Německem... Češi uznáni budou zdejší vládou nejenom za přátele, ale i ČNS bude uznáno jako jediná reprez[entativní] organizace a nároky naše budou podepřeny v každém ohledu. Katolíci čeští chtěli urvat uznání pro jejich organizaci,

⁷⁹⁷ SNA, f. SLA, k. 3. A. Mamatey V. Benešovi, 16. 6. 1916.

⁷⁹⁸ VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1, sl. 16. Zpráva ústředního výboru ČNS za měsíc květen 1916.

⁷⁹⁹ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 20. 1. 1916.

⁸⁰⁰ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. L. Fisher E. Voskovi, [květen] 1916.

⁸⁰¹ AÚTGM, f. TGM – V, VII-36-a/40. L. Fisher T. G. Masarykovi, 15. 3. 1917.

⁸⁰² AÚTGM, f. TGM – V, VII-35-a/4. M. Getting T. G. Masarykovi, 9. 10. 1916.

⁸⁰³ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. V. Beneš E. Voskovi, b. d.

zde ale nepochodili. Zle také tropí naši soc[iální] dem[okraté], ale nyní, když dojde k válce, snad se vše změní.“⁸⁰⁴

V srpnu 1916 na základě kontroverzních článků útočících na české socialisty uveřejněných v časopise *V Boj* a *Revoluční výzva* nabyl Voska dojmu, že by bylo třeba se více sjednotit. „V posledním čísle zase se pustili do socialistů. Proč nebít do doktorů, bankéřů, protestantů (dali nám zde za 2 roky \$ 70 a ty vzali od dětí) katolíků atd. Nač se rvát mezi sebou?“⁸⁰⁵ V období před vstupem USA do války stále pokračovaly snahy o sjednocení českých a slovenských organizací pod jedním vedením a programem. Završení tohoto úsilí přišlo až později, v posledním roce války.

III. 2. 4. *Národní disciplína*

Voska byl přesvědčen o nutnosti zajištění jednotného postupu krajanského hnutí v Americe a bezvýhradného podřízení vedení T. G. Masaryka. Proto sledoval, v jakém duchu píší krajanské noviny a snažil se zjistit, které jsou subvencovány ze strany monarchie či Německa. Přitom přiznával, že některé české i slovenské časopisy nesouhlasily s cíly čs. zahraničního odboje, aniž by byly podpláceny; psaly tak z vlastního přesvědčení. „Lidé naprosto čestní a v mnohých směrech zasloužilí, dlouho krčili rameny nad naší revoluční činností... když vstupem Ameriky do války pochybnosti ty zmizely, neodhodlali se vstoupit v naše řady a zůstali mimo spontánní už hnutí za československou samostatnost.“⁸⁰⁶ Počátkem roku 1916 se snažil vysvětlit své stanovisko muži, jehož si velmi vážil, ale který se postavil proti hnutí za samostatnost – Emilu Stanko Vrázovi. Snažil se ho přesvědčit, aby rozšířil řady ČNS: „Vy víte nejlépe, že nejsem šovinista a vpravdě vlastencem jsem počal být až teprve od chvíle, kdy toho bylo zapotřebí – od započetí války... A odpor musí náš národ stavět, ať vyhraje kterákoliv strana. Nynějším chvilkovým německým vítězstvím není a nebude rozluštěna česká otázka... Ten náš 8 mil. národ jest ve středu Evropy a musí s ním býti počítáno na mírové konferenci i pak jest nutno pracovat, vzbuzovat národní vědomí v lidu českém a probouzet odvahu k odporu. Jen tak vyhladit češství nesmíme připustit... Pojd'te a pracujte s námi, ať vyhraje nebo ne.“⁸⁰⁷

⁸⁰⁴ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 31. 3. 1917.

⁸⁰⁵ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 12. 8. 1916.

⁸⁰⁶ Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 26. 1934, s. 6.

⁸⁰⁷ TAMTÉŽ.

V kontextu eliminování názorů, které byly protichůdné programu československé nezávislosti, se Voska na počátku roku 1916 zapojil do akce, která dehonestovala redaktora *Vesmíru* Iška. Ten již dlouho svými články, kritizujícími Masaryka, způsob vedení odboje a financování ČNS, rozčiloval představitele ČNS. Navíc jeho stanovisko se od počátku války proměnilo – Iška se vyslovoval pro nutné setrvání ve svazku s Rakouskem. Vedení ČNS se rozhodlo, že „iškovina“ musí být paralyzována. Protože Iška nepsal v duchu předních krajanských periodik podporujících Masarykův program, dospěl Voska k závěru, že musí být zajisté podplacen rakouskou stranou. Tento náhled mu byl vytýkán Josefem Jaruškem: „Jste tolik pod dojem amerického ovzduší, že nejen myslíte, že všichni dělají, když se pro něco ostře angažují, to pro hmotný prospěch, ale že myslíte, že peníze všechno vždy spraví. Myslím, že později tato morálka převládne úplně, ale v této době se uvolnilo ještě tolik citu, že se oběti životů přinášejí z nadšení pro věc a pro nic jiného. Víím, že jste v mnohém velkým idealistou, a to zcela ve výsledku rozumové úvahy; ale hleďte proto také ve druhých kousek tohoto citu.“⁸⁰⁸

Voska své rozhořčení z Išky a jeho způsobu psaní dal najevo V. Benešovi: „Dopaluje mě nemotornost chicagských nemotorů, kteří nejsou v stavu Išku znemožnit. Jsem přesvědčen, že by to bylo hračkou, kdybych tam mohl na týden zůstat. A to hnusné vyhybání se věci v redakci Spravedlnosti a v Hlasateli. Pakli během týdne neudělají naši nic v Chicagu, tak se neudržím, abych neprovedl něco sám... to řádění Iškovo už dlouho nesnesu. V tobě jsem se také zklamal. Říkal jsi, že ho spráskáš jako štěně.“⁸⁰⁹ Zanedlouho Voska V. Beneše ujistil, že „za čtrnáct dní bude lump mravně zabit“ a že byl nejvyšší čas, že Beneš rozhodl, aby Voska směl jednat.⁸¹⁰

Přestože Voskovi scházely důkazy, informoval ČNS, že Iška je placeným agentem rakouských úřadů. Předseda Fisher chtěl po Voskovi doklady; sám sice chtěl Sdružení i českou veřejnost důkladně vyčistit, ale nechtěl bez důkazů nic podnikat.⁸¹¹ Voska se dostal do úzkých: rozhlásil, že Iška je podplacen, ale doklady neměl a na aféru se, jak začal doufat, nezapomnělo. Proto naléhal na Xavera Kopeckého, aby mu materiály, nebo alespoň jejich opisy, opatřil. Ten mu vysvětlil, že taková písemnost neexistuje. Přesto, po naléhání, Xaver Kopecký německy napsal koncept, jak by takový dopis měl vypadat: „Na nic špatného nemysle, více ze žertu než vážně, načrtl jsem tužkou vzorec textu úředního dopisu.“⁸¹² Text

⁸⁰⁸ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 4. F. Jarušek E. Voskovi, [únor 1916].

⁸⁰⁹ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 11. 2. 1916.

⁸¹⁰ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 24. 2. 1916.

⁸¹¹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. L. Fisher E. Voskovi, [b. d.].

⁸¹² VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

použil Voska pro zhotovení padělku.⁸¹³ Doma měl dost materiálů s hlavičkou rakousko-uherského velvyslanectví i s podpisem chargé d’Affaires barona Ericha Zwiedinka, které ukradl na konzulátu právě Xaver Kopecký. Stačilo tedy pouze uštíhnout hlavičku, napsat text a napodobit Zwiedinkův podpis – několikerým ofotografováním byl připraven nový dokument (na fotokopiích však zůstaly šmouhy po slepování). A tak vznikl dokument datovaný 14. lednem 1916. Dopis byl napsaný německy, měl hlavičku rakousko-uherského vyslanectví ve Washingtonu a byl dokonce podepsán vlastnoručně Zwiedinkem. Obsahoval sdělení určené rakousko-uherskému konzulátu v Chicagu, že na základě jednání se zástupcem dr. Išky A. G. Melicharem, se vidí vyslanectví povinno podpořit jmenovaný list částkou 200 dolarů měsíčně a generální konzulát byl v New Yorku žádán o doručení částky 800 dolarů jako splátky na měsíc leden až duben 1916.⁸¹⁴ Informace vypadaly hodnověrně, protože vyslanectví podporovalo tisk píšící ve prospěch Centrálních mocností. Problém byl, že v tomto případě se jednalo o podvrh.

Ještě před zveřejněním napsal Voska 25. února Masarykovi, že se mu podařilo dostat dopis, v němž velvyslanectví nařizuje předat šek a že dopis bude brzy publikován a „tím učiněn bude Iška jednou provždy neškodným.“⁸¹⁵ Ve stejný den napsal „přísně důvěrně“ i V. Benešovi, že se právě navrátil z Providence a že v neděli udeří hrom, který zasáhne Išku, Melichara i Zwiedienka, protože *New York Times*, *Sun*, *Herald*, *Providence Journal*, a další uveřejní fotokopii dopisu.⁸¹⁶ Materiál byl skutečně publikován o dva později v *Providence Journal* i *New York Times*, odkud ho přetiskly též *New York Herald*, *Chicago Herald*. K nim se přidala *La National Tchèque* a *Československá samostatnost*.⁸¹⁷ Iška dopis označil

⁸¹³ V roce 1930 vyličil pozadí Iškovy aféry kancléři Šámalovi československý konzul v Omaze Stanislav Šerpán. Išku znal jako radikálního ateistu stojícího proti Masarykovi a osvobozenecké akci, ale nikdy nevěřil, že by přijal rakouskou subvenci. Již v roce 1917 a 1918 se začalo v kruzích ČNS důvěrně hovořit o tom, že byl list zfalšován Voskou. Až v roce 1921 mu V. Beneš řekl, že dopis zfalšoval Voska, ale že on sám se to dozvěděl, až když byl dopis otištěn nejen v *Providence Journal*, ale i ve *Svornosti*. „Ale prozrazení, že náš člověk, který byl v čele důvěrnického hnutí, provedl takové falšování, bylo by Nár. Sdružení strašlivě uškodilo, a tak i Beneš mlčel.“ V dalším dopise Šámalovi sdělil, že ve falšování měl ruce i Kopecký. „Je nesmírně trapným pro nás, kdo od počátku do konce s Národním sdružením pracovali, dovídat se, že některá část propagační práce neměla čistého pozadí.“ AKPR, T 1924/22. S. Šerpán P. Šámalovi, 5. 3. 1929; 4. 2. 1930. Na Šámala působila celá věc velmi trapně a neměl tušení, že by bylo možno těmito prostředky pracovat. AKPR, T 1924/22. P. Šámal S. Šerpánovi, 5. 4. 1929.

⁸¹⁴ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 14. Rakousko-uherské velvyslanectví ve Washingtonu rakousko-uherskému konzulátu v New Yorku, 14. 1. 1916. Fotokopie německého originálu, český překlad. Fotokopie uložena též ČMS, f. E. Voska, př. č. 1121/79.

⁸¹⁵ AÚTGM, f. TGM – V, XV, 22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 25. 2. 1916.

⁸¹⁶ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 25. 2. 1916.

⁸¹⁷ Subsidised by Zwiedinek: Providence Journal Quotes Letter to Pay Chicago Weekly \$200 a Month. In: *The New York Times*, 27. 2. 1917, s. 3; Proti naší akci. In: *Československá samostatnost*, 23. 3. 1916, s. 1; Memoires te Documenta: Les menées austro-hongroises aux États-Unis. In: *La Nation Tchèque*, roč. I, č. 23, 1. 4. 1916, s. 372.

za padělek⁸¹⁸ a Fisher se Vosky dotázal, zda má „skutečně neotřesitelné důkazy“ a snažil se zjistit Iškovu finanční situaci.⁸¹⁹ Také v dalších dopisech Voskovi řešil otázku, zda je doklad vůbec pravý. Proti uveřejnění se ohradilo i rakousko-uherské velvyslanectví a dokládalo, že dopis je psán na zastaralém hlavičkovém papíře, bez německých přehlásek, podpis není pravý a že s Melicharem nebylo vůbec jednáno. Na rakousko-uherském konzulátu usoudili, že za padělkem stojí Goričar.⁸²⁰ Voska ujišťoval V. Beneše, že vše je pravda, ale protože originál mají „oni, proto si trufají“. I když připustil, že to možná bylo „na nás naličený“.⁸²¹

Celou záležitost byla nakonec prověřována i americkými vyšetřovateli z ministerstva spravedlnosti, kteří navštívili i předsedu ČNS Fishera, který jim potvrdil, že Iška tone v dluzích a že tedy není pravděpodobné jeho sdělení, že má 50 000 dolarů a že nepotřeboval pomoc z konzulátu. Fisher se snažil sehnat doklady také pomocí rozboru článků uveřejňovaných ve *Vesmíru*. Byl si však vědom, že pouhé čtení mezi řádky, které jemu bylo jasné, nepřesvědčí americké vyšetřovatele.⁸²² Vyšetřovatel mu skutečně v dubnu sdělil, že komise je názoru, že je dopis padělkem. „Jak se pak zachovat?“, ptal se pak Fisher Vosky.⁸²³ To, že se Iškova aféra dostala do zorného úhlu amerických úřadů, svědčí poznámka Vosky Masarykovi v dopise z července: „Poněvadž měl jsem nesnáze se zdejšími departamentem spravedlnosti, tak jsem se zdržoval psaní. Nechali mě hlídat a podávali na mě reporty, které jsem já ale vždy četl dříve a poopravil, než byly zaslány. Už je teď zase vše v pořádku.“⁸²⁴

Masaryk ocenil odhalení Išky a doufal, že pomůže i finančně: „Bez peněz málo muziky i málo politiky! Bohužel, ale je to takové, a jinaké.“⁸²⁵ Měl zřejmě na mysli, že další odhalení prokáže užitečnost Voskovy práce v protiněmecké propagandě a tím pro něj získá dlouho slibované peníze, které měl Voskovi splatit zástupce britské tajné služby W. Wiseman. E. Beneš byl v hodnocení aféry střizlivější: „Ve věci Iškově, zdá se mi, šli jste špatně: s bubnem a po amerikánsku dříve, nežli byl čas, jak mám dojem. Měli jste sbírat materiál a nevybuchnout hned. Bylo by značně nepříjemné, kdyby se nedalo to dokázat.“⁸²⁶ Aféra byla reflektována i

⁸¹⁸ IŠKA, F.: *V zájmu národa*, s. 449—451. (přetištěno Bez názvu. In: *Vesmír*, 14. 11. 1915.)

⁸¹⁹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. L. Fisher E, Voskovi [b. d.].

⁸²⁰ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

⁸²¹ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, [březen 1916].

⁸²² VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. L. Fisher E, Voskovi [b. d.].

⁸²³ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. L. Fisher E, Voskovi [duben 1916].

⁸²⁴ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 21. 7. 1916.

⁸²⁵ AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. T. G. Masaryk E. Voskovi, 22. 3. 1916.

⁸²⁶ HADLER, F.(Hg): *Weg von Österreich*, s. 212. (E. Beneš V. Benešovi, 3. 4. 1916.)

v českém domácím tisku. *Vesmír* byl oceněn jako periodikum, které varovalo před neseriózní agitací a vybíráním prostředků na velezrádnou propagandu.⁸²⁷ Kongresman Sabbath, angažující se pro československou nezávislost, chtěl od redaktora Rathoma, aby mu sdělil zdroje svých informací. Ten odmítl sdělit konkrétní jména, pouze napsal, že zdrojů je více, především mezi členy ČNS.⁸²⁸

Vierkúv *The Fatherland* přinesl 31. května rozsáhlý rozbor podělků britské tajné služby, které měly odhalit uplácení časopisů, aby psaly ve prospěch Centrálních mocností, a německou podporu Mexika proti USA. Důkladně byl rozebrán Zwiedinkův dopis z 14. 1. 1916 generálnímu konzulovi v Chicagu Silvestrimu a označen za podvrh. Za viníky piklů proti Německu byli označeni G. Gaunt a J. R. Rathom. V pozadí měl stát Voska a autor tak usuzoval z příspěvku z *Hlasu lidu* z 10. 11. 1915, kde bylo uvedeno, že Voska představil krajanům Rathoma, který vyjádřil naději, že budou vyplněny české aspirace na samostatnost. Článek poukázal na kriminální chování anglických agentů, kteří porušují neutralitu USA.⁸²⁹ Centrální mocnosti se bránily a používaly ve své propagandě podobný slovník jako Dohoda. Minimálně od května 1916 bylo veřejně známo, že na území USA pracují britští zpravodajci, jmenovitě Gaunt a že jsou ve spojení s Čechy.

Iška se odvolal; žaloby na vydavatele novin byly posléze (27. 1. 1917) zamítnuty, ale ČNS se od celé záležitosti, na Voskovu radu, distancovalo již dříve. Zpravodaj ČNS v lednu 1917 nakonec zhodnotil, že takto skončí všichni, „kdož své rakušácké cítění stavěli a staví nad svobodu své vlasti a svého národa... zrádci na velkém boji za svobodu národů a lidstva“.⁸³⁰ Druhým, kdo byl desavuoován společně s Iškou, byl bývalý čelný představitel Českého národního sdružení a spolupracovník Išky Alois G. Melichar. Bylo mu přisouzeno autorství zmíněného článku otištěného ve *Fatherlandu*, kterým byla odhalena Voskova důvěrnická organizace a kontakty na britskou tajnou službu.⁸³¹ Nepodepsaný článek sice naznačuje propojení mezi Rathomem, Gauntem a Voskou, ale k tomuto úsudku jsou použity otevřené zdroje, kupř. krajanský *Hlas lidu*. Z článku vysloveně nevyplývá, že by informace pocházely od Melichara, o čemž pochyboval také Kopecký. Voska jej přesto považoval za původce toho, že byl dán pod dohled Bureau of Investigation. Fakticky byl pod dočasným

⁸²⁷ Čechové v Americe proti Masarykovým agentům. In: *Národní listy*, 8. 4. 1916, s. 1.

⁸²⁸ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. J. R. Rathom E. Voskovi, 16. 3. 1916. Příložena kopie dopisu J. R. Rathoma A. Sabbathovi z 16. 3. 1916. J. Rathom E. Voskovi napsal, že informace nejsou určeny ke zveřejnění.

⁸²⁹ Forgeries of the British Secret Service. In: *The Fatherland*, vol. IV, no. 17, 31. 5. 1916, s. 259–260.

⁸³⁰ VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1. Iška se dostal v krajanské obci do zlé situací. Snížil se počet čtenářů *Vesmíru* a přestal zájem o jeho přednášky.

⁸³¹ Forgeries of the British Secret Service. *The Fatherland*, vol. IV, no. 17, 31. 5. 1916, s. 259–260.

dohledem již po uveřejnění „Iškova odhalení“.⁸³² Melichar byl také obviněn, že stojí za dopisem z Chicaga uveřejněným v newyorském *Staatszeitung*, v němž se tvrdilo, že existuje rozvětvená česká propaganda v USA, jež má za účel podnítiti v Rakousku revoluci a že je dosti důkazů, že propagandu podněcuje Anglie. „Účelem hnutí financovaném chicagskými peněžníky, s nimiž ve spojení bývalý rakousko-uherský konzul Goričar, jakož i Voska, důvěrník šéfredaktora *Times* Steeda, je zavléci USA do války a přivoditi v Rakousku revoluci“.⁸³³

Československá samostatnost reflektovala americké události pod nepodepsaným článkem Výmysl českého spiknutí v Americe a tvrdila, že dopis z Chicaga je důkazem rakouské denunciace, který představuje nátlak na vládu USA a americké veřejné mínění, aby bylo protičesky naladěno. Viděla jako bezmeznou hloupost považovat V. Beneše za anglického agenta a za stejnou hloupost měla, že Angličané vedou a financují tajné akce, „když se vidí, jak od centu k centu se sbírají veřejné fondy na akci mezi Čechy a Slováky.“⁸³⁴ V září 1916 Voska tvrdil, že společně s Leitnerem a Císařem zjistili, že je Melichar jako placen rakouskou vládou.⁸³⁵ Přestože byl Kopecký přesvědčen o nevině Melichara, původně činovníka ČNS, podezření může vzbudit fakt, že Melichar odcestoval 4. května 1917 na lodi Ryndam, kterou se vraceli pracovníci rakousko-uherských zastupitelství do Evropy.⁸³⁶ Když se Voska dozvěděl, že Melichar odjel, rozčílil se: „Vědět dříve, že jest na lodi, tak Borger nebo Lang by jej hodili přes palubu. Bojím se, že jde na životy našich lidí.“⁸³⁷

Iškův případ patřil do další fáze názorového sjednocování hnutí, ale i do další vlny protiněmecké kampaně. Na stranách předních amerických novin byla představena rakouská snaha veškerými prostředky zabránit oprávněným nárokům malých národů na samostatnost. *Vesmír* byl zařazen do širokého spektra periodik subvencovaných proti Dohodě. Kampaň vzbudila zájem i na britské straně, neboť War Office požádal Masaryka o informace o obecné tendenci českého tisku v USA.⁸³⁸

Zatímco případy Išky či Melichara patřily k aférám americké krajanské obce, které v

⁸³² VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

⁸³³ Výmysl českého spiknutí v Americe. In: *Československá samostatnost*, 8. 7. 1916, s. 3.

⁸³⁴ TAMTÉŽ.

⁸³⁵ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 12. 9. 1916.

⁸³⁶ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1124/79. E. Beneš E. Voskovi, 4. 5. 1917.

⁸³⁷ AÚTGM, f. Olga Masaryková, k. 1, sl. 21. E. Voska T. G. Masarykovi, 30. 5. 1917.

⁸³⁸ Ferguson vyjádřil přesvědčení, že český tisk je jistě pronárodním, proamerickým a protiněmeckým, i když bezpochyby některé noviny mají jiný náhled. AÚTGM, f. TGM – V, VII-50a/57. V. Ferguson T. G. Masarykovi, 15. 3. 1916. O dva dny později Ferguson potvrdil příjem dopisu, ve kterém ho Masaryk informoval o *Vesmíru*, který je placen Rakušany a nevyjadřuje české smýšlení. AÚTGM, f. TGM – V, VII-50a/56. V. Ferguson T. G. Masarykovi, 17. 3. 1916.

podstatě nepřesáhly její hranice, Dürichův případ a s ním související Horkého aféra měly dopad na celou krajanskou a exilovou českou komunitu, protože s ní nakonec souvisela celá koncepce odboje. Poslanec Jaroslav Dürich se stal druhým významným představitelem českého exilu; mimo Masaryka pouze on měl stranické zázemí. Byl uveden na předních místech pod Prohlášením komitétu zahraničního a v době ustavování Československé národní rady byl jejím místopředsedou. Zůstal v Paříži, kde se dostal do sporů s E. Benešem a M. R. Štefánikem, pružnějšími a schopnějšími členy ČSNR. Masaryk dlouho Düricha respektoval a rozložení sil se mu zdálo výhodné – on působící na západě Evropy a Dürich na východě. S Dürichovým způsobem práce se těžko vyrovnával Beneš, a tak se Štefánikovou podporou sděloval své negativní pocity Masarykovi. Na toho Benešova kritika nepůsobila a Benešovi odpovídal: „Nevidím do věcí, nevím co D[ürich] dělal a spáchal”.⁸³⁹ Na Düricha bral ohledy a snažil se dodržovat „kolegiální loyaltitu do krajnosti”.⁸⁴⁰ Byl vlastně rád, že konečně bude mít ČSNR v Rusku oficiálního zástupce, ale na cestu ho vybavil poučeními, aby se nedal interviewovat a aby si vedl opatrně.⁸⁴¹

V Rusku si Dürich neporozuměl se Štefánikem, špatně spolu komunikovali a oba sledovali vlastní politickou linii. Koncem září Štefánik napsal Benešovi dopis, ve kterém vlastně vynesl nad Dürichem ortel: „S Dürichem dnes nebo zítra asi se rozejdeme. Je to lump. Formálně uznává náš politický program, ale v taktickém postupu se přidržuje metod, ve kterých se naprosto rozcházíme, protože jsou nepřijatelný zdravému rozumu a elementární čestnosti. Nemožno proti němu veřejně vystoupit ani zde, ani u Vás, aspoň předběžně. Veřejný rozbroj odrazil by se příliš těžce na psychologii zajateckých mas, málo zasvěcených nebo vůbec nezasvěcených do podstaty sporu, kterým byl Dürich vylíčen na počátku v docela v jiném světle.”⁸⁴² Přesto T. G. Masaryk napsal J. Dürichovi ještě 3. listopadu smířlivý dopis. Tento dopis Dürich nikdy nedostal; než jej Masaryk stačil poslat, obdržel Benešův dopis, který Düricha morálně dehonestoval.⁸⁴³ Masaryk, který se domníval, že Dürich morálně pochybil a odsoudil ho slovy: „Nic s takovým člověkem!”⁸⁴⁴,

⁸³⁹ HÁJKOVÁ, D. – ŠEDIVÝ, I. (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*, s. 143. (T. G. Masaryk E. Benešovi, [10. 7. 1916].)

⁸⁴⁰ TAMTÉŽ, s. 119. (T. G. Masaryk E. Benešovi, 3. 6. 1916.)

⁸⁴¹ TAMTÉŽ, s. 135. (T. G. Masaryk E. Benešovi, 25. 6. 1916.)

⁸⁴² HÁJKOVÁ, D. – ŠTOVÍČEK, I. – NOVÁČKOVÁ, H. (ed.): *Edvard Beneš a Milan R. Štefánik*, s. 592. (M. R. Štefánik E. Benešovi, 30. 9. 1916.)

⁸⁴³ HÁJKOVÁ, D. – ŠEDIVÝ, I. (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*, s. 171–173 (E. Beneš T. G. Masarykovi, 6. 11. 1916).

⁸⁴⁴ TAMTÉŽ.

přesto trval na tom, aby složení ČSNR nebylo změněno a razantně Benešovi nakázal: „Conseil zůstane, jak je.”⁸⁴⁵ Dokonce ještě v létě 1917 slíbil Dürichovi peníze.⁸⁴⁶

Celou Dürichovou aférou se již nenechal – na rozdíl od Beneše a Štefánika – vzrušovat a především věděl, že jakékoliv rozmlísky působí navenek špatně. Zachoval se jako taktik a rozhodl se Düricha ponechat, aby konflikt a rozchod vyvolal sám. Celý spor byl vyřešen až vyloučením Düricha z ČSNR, které s Benešovou podporou provedl na počátku roku 1917 v Rusku Štefánik. Stalo se to v předvečer únorové revoluce, která tak jako tak napomohla ztrátě jeho pozic – Dürich byl příliš spojen s předcházející ruskou vládní garniturou. V tomto případě si oba mladí Masarykovi spolupracovníci uvědomovali více než on, že zahraniční odboj vyžaduje jednotné vedení a že v zájmu úspěchu musí Dürich odejít.

Dürichův případ se dostal do Ameriky se zpožděním, prakticky až v zimě 1917, kdy Dürich vyhlásil konkurenční Národní radu na Rusy. ČNS, které prošlo těžkým obdobím vlastního sjednocování, se obávalo: „Pokud se týče D[üricha] – měl jsem a mám starosti. Bojím se, aby velká práce Vaše tím neutrpěla. Že je člověkem, u něhož není vědomí kázně a nutnosti sebezapírání v této době aspoň – přesvědčil jsem se v poslední době, kdy u příležitosti prohlášení ustavení Nár[odní] rady v Rusku kabeloval Slovácké [sic] lize a Nár[odní] sociální besedě Frič, aby veškeré peníze posílali přímo jemu... naštěstí je Nár[odní] sdružení příliš zkázněno, než aby takové věci byly možné... A při této příležitosti znovu opakuji... že česká Amerika do posledního českého člověka stojí za Vámi, a ať cokoli podniknete na očistu naší věci – máte předem souhlas české Ameriky.”⁸⁴⁷

Na rozdíl od výše citovaného Fishera se Voska Masarykovi o Dürichovi zmínil spíše okrajově, protože jeho Národní radu měl za neškodnou – „nicméně kvůli znemožnění disorganizace vystoupíme proti p. D[ürichovi]... P. K. Horký jest stále v N. Y... omezuje se na literární činnost a doposud se zdá, že neodváží se ani k podepření svého tchána.”⁸⁴⁸ Dürich však Voskovu mysl zaměstnával, a tak o dva týdny později Masarykovi radil, aby byl za místopředsedu ČSNR zvolen některý z pánů, kteří odjeli z Čech krátce před válkou nebo v průběhu války. „Odsud posíláme do Ruska kabelogramy nové vládě a vždy uvádíme

⁸⁴⁵ HÁJKOVÁ, D. – ŠEDIVÝ, I. (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*, s. 191. (T. G. Masaryk E. Benešovi, 13. 12. 1916.)

⁸⁴⁶ VÚA – VHA, f. ČSNR I, korespondence odeslaná, k. 3. T. G. Masaryk O. Masarykové, 3. 6. 1917.

⁸⁴⁷ AÚTGM, f. TGM – V, VII, 36-a/40. L. Fisher T. G. Masarykovi, 15. 3. 1917.

⁸⁴⁸ AÚTGM, f. TGM – V, XV, 22a. E. Voska T. G. Masarykovi, 18. 3. 1917.

organizaci, v jejímž čele stojí prof. Masaryk. Spisovatel Horký už započal zvolna krtčí práci, ale poslední události jej asi umlčí.“⁸⁴⁹

Voska se chtěl od Masaryka dozvědět, jak postupovat v Dürichově aféře a psal, že Dürichovy telegramy sdělující, že ruská vláda uznává pouze jeho organizaci byly otištěny v některých amerických krajanských novinách. Původně chtěl proti Dürichovi vystoupit na konferenci východních států 15. dubna, ale po ruské revoluci se rozhodl, že již to není třeba, protože Dürich s ruskou vládou padl.⁸⁵⁰ Voskovy názory na Düricha postupně gradovaly. K E. Benešovi byl otevřenější: „Prosím Vás, hleďte Dürichovu záležitost vyřídit tak tiše, jak jen možno, zachovaje pevné a jasné stanovisko v té věci. Nikde, zvláště ne v Rusku, nesmí býti toho nejmenšího podezření, že kdokoliv jiný než Dürich měl co dělat s tou věcí, kterou vykonával na přání a s instrukcemi Štürmerovými. Lze předpokládati, že lidé v nové vládě ví předobře, že pro nás nebylo tajemstvím, co vyváděla ruská byrokracie... Syromiatnikov... jejich zvláštní agent... jistě o mé práci informoval. Jest nutno, aby D[ürich] nebyl více místopředsedou ČSNR, to ovšem všecko záleží na Vás a profesorovi.“⁸⁵¹ O Dürichově vyloučení informoval Masaryk Vosku telegramem, ve kterém jako důvod uvedl jako finanční a politické machinace uskutečňované ve spolupráci s ruskou reakcí. Obsah telegramu označil za soukromou informaci.⁸⁵²

Dürichův zeť Karel Horký přijel do USA již na podzim 1916. Jeho příjezd byl přivítán jako intelektuální posila, zvláště když okamžitě začal vydávat svůj časopis *Poděbradka*. Byl dokonce přizván do výboru pobočky ČNS v New Yorku. Záhy se však kooperace začala hroutit. Výrazná osobnost Horského se střetla s individualitou Vosky, jenž navíc potíral vše, co by mohlo ohrozit Masarykovu pozici. Předpokládal, že Horký po Dürichově odvolání „zkrotne“.⁸⁵³ Ale současně se domníval, že by měl zůstat ve výboru, protože by měl být na očích. Také na rozdíl od jiných měl pocit, že by se o záležitosti mělo mluvit: „Düricha se nebojte a Horského také ne. Dürich padl už tím, co se stalo v Rusku. A není třeba mlčet. Že bral peníze od ruské byrokracie netřeba říkat, ale že jako člen Č[eskoslovenské] n[árodní] rady založil organizaci proti Č[eskoslovenské] n[árodní] radě, to možno říkat, protože to bylo v tisku a lidé dokonce žádají vysvětlení. Ukazovat na

⁸⁴⁹ AÚTGM, f. TGM – V, XV, 62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 31. 3. 1917.

⁸⁵⁰ AÚTGM, f. TGM – V, VII, 14-a/4. E. Voska T. G. Masarykovi, 2. 4. 1917.

⁸⁵¹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska E. Benešovi, 2. 4. 1917.

⁸⁵² VÚA – VHA, f. ČSNR I, k. 3. Korespondence odeslaná. T. G. Masaryk E. Voskovi, 12. 4. 1917.

⁸⁵³ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska E. Benešovi, 3. 4. 1917.

ničemnost toho také nemůže škodit, zvláště nyní, když přátelé prof. M[asaryka] jsou u vesla namísto těch, kteří uznali Nár[odní] radu československou za jedině oficiální orgán.“⁸⁵⁴

V Americe chtěli nejprve vše řešit smírně. Augustus Geringer, vydavatel Chicagské *Svornosti* radil Voskovi, aby se co nejdříve zapomnělo na nedorozumění s Dürichem, protože publicita by škodila sbírkám, přednáškám, schůzím a vůbec „naší věci“.⁸⁵⁵ Ve stejné době poslal Voska telegram Olze Masarykové do Londýna, ve kterém sdělil, že Horký při obraně Düricha napadl ČSNR, a proto žádal o povolení publikovat Masarykův telegram z 12. dubna. Toto povolení mu bylo dáno.⁸⁵⁶ Hlavní střet o Düricha teprve Ameriku čekal. Vyřešen byl až příjezdem Štefánika v červnu 1917, jemuž Beneš poslal další materiály k aféře, především korespondenci s Horkým a žádal ho, aby vše ukázal Voskovi a Peglerovi a udělal, co uzná za vhodné. Štefánik jej informoval, že New York byl v době jeho příjezdu „podrážděn“ brožurou „Dyrichův národ a Benešovo obecnstvo“⁸⁵⁷ a že považoval za nutné účastnit se jednání krajského výboru ČNS. Na užší schůzce představitelů vysvětlil konflikt s Dürichem a nechal si svůj postup v aféře odsouhlasit.⁸⁵⁸ Nemusela to jednoduchá debata, vždyť ještě v červnu psal J. E. Salaba Vojan, jenž sám neměl žádné sympatie s Horkým, Voskovi, že jako právník má pro Düricha mnoho polehčujících okolností, protože jestliže „sedl na lep Koníčku-Horskému, není to divno, vždyť úhořovitosti tohoto pána sedali na lep i našinci jak v New Yorku... tak v Chicagu.“⁸⁵⁹ Dne 1. července se Štefánik sešel v Congress Hall hotelu ve Washingtonu se zástupci ČNS a SLA. Mezi účastníky byl také Voska, jenž shromážděné vyzval, aby byla přijata rezoluce, která by vyjádřila důvěru současnému složení ČSNR a zároveň navrhl veřejné prohlášení o Dürichovi. Toto prohlášení účastníci zasedání nedoporučili, protože nechtěli, aby se záležitost dále probírala na veřejnosti.⁸⁶⁰

Dne 12. července, na schůzi českých a slovenských organizací v budově Dělnického amerického Sokola, se situace vyhrotila. Horký se pokusil postavit krajany proti ČSNR argumentem, že má k dispozici dopis, ve kterém E. Beneš nazývá emigraci lůzou. Horkému

⁸⁵⁴ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska E. Benešovi, 18. 3. 1917.

⁸⁵⁵ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. A. Geringer E. Voskovi, 15. 6. 1917.

⁸⁵⁶ AÚTGM, f. Olga Masaryková, k. 1, sl. 21. E. Voska O. Masarykové, 16. 6. 1917.

⁸⁵⁷ V této publikaci je velmi pozitivně hodnocen Voskův přístup k Dürichovu případu. Voska se měl v rozhovoru s Horkým kriticky vyjadřovat o uzurpátorských snahách E. Beneše a také o tom, že i Masarykova pozice je ohrožena. Horký byl omráčen Voskovými sděleními o Benešových mocenských „choutkách“, přikládal jim váhu, protože byl Voska důvěrník ČNS, ale zároveň nevěděl, zda na něj nechystá past. HORKÝ, Karel: *Dyrichův národ a Benešovo obecnstvo*. Long Island City, New York 1917, s. 46–47.

⁸⁵⁸ HÁJKOVÁ, D. – ŠTOVÍČEK, I. – NOVÁČKOVÁ, H. (ed.): *Edvard Beneš a Milan R. Štefánik*, s. 619. (M. R. Štefánik E. Benešovi, 22. 7. 1917.); PÍSECKÝ, Ferdinand: *M. R. Štefánik v mém deníku*. Bratislava 1934, s. 40.

⁸⁵⁹ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/70.

⁸⁶⁰ SNA, f. M. R. Štefánik, i. č. 1547–1551. Konference M. R. Štefánika, 1. 7. 1917.

bylo zase vytýkáno, že bral rakouské peníze, když národ krvácel. Štefánik ve své emotivní řeči opět připomněl Dürichovu aféru a jeho politickou neprozřetelnost. Jeho atak na Horkého byl zdrcující. Písecký si do svého deníku poznamenal: „Dojem řeči Štefánikovy byl mohutný. Horký byl zabit. Druhého dne řekl evan[gelický] farář Koukol, že mu bylo jako při popravě.“⁸⁶¹

Sám Štefánik věnoval situaci v Americe jeden z nejdelších dopisů, které v životě napsal: „Působením několika zuřivých přívrženců Horkého došlo k velké veřejné schůzi newyorské odbočky ČNS, která však byla rozbita Horkým a jeho lidmi, když viděli, že jejich věc neprorazí. Někteří účastníci schůze v počtu asi 40 lidí sešli se v dolejší místnosti Národní budovy a v odpověď na řádění Horkého upsali na \$ 2000 pro Sdružení. Voska při té příležitosti hodil na stůl brilantový prsten, první skvost, který si koupil, když se mu začalo v Americe dobře vésti. Dostalo se zaň hned \$ 200. Knihtiskař, v jehož závodě byla brožura tištěna, dal 200 \$ na Sdružení na znamení nesouhlasu s Horkým. Rozčilení dosáhlo vrcholu. Lidé se uráželi slovně a někdy i „ručně“ na ulicích. Zdravý rozum však zvítězil. Svolána výborová schůze Krajského odboru ČNS. Horký vyzván, aby dokázal svá obvinění proti členům organizace, a když odmítl, byl vyloučen z Českého národního sdružení. Tím však věc neulehla, neboť dva časopisy: *Slavie* v Chicagu, jejíž redaktor Mach je osobně zaujat proti Vojtovi a tím i proti Eduardovi, a *New Yorské listy* postavily se, byť ne zcela rozhodně, na stanovisko Horkého. Avšak největší bouře již byla minula, díky taktnímu rozhodnému prohlášení dr. Fišera, a díky zdravému smyslu našeho lidu.“⁸⁶² Štefánik však věděl, že se dostal do obtížné situace: „Veřejnost české Ameriky váhala, jmenovitě živly nespokojené, senzatichtivé a též vypočítavé. Energicky jsem učinil přítrž intrikám; organizoval našich. Horký je hotov.“

Incident, kdy Dürichova dcera Bláža chtěla zpráskat Štefánika bičem zcela zapadá do emotivní nálady letních měsíců. Štefánik incident popsal následovně: „Poslední výpad Horkého byl namířen proti mně. Dcera Dürichova Bláža, švakrová Horkého, podepsala leták, stylizovaný patrně Horkým, aby mne skandalizovala. Aby byl jakýs takýs podklad, šla sl. Bl. Dürichova v sobotu dopoledne do domu Voskova, kde jí přišel otevřít malíř Mrázek. Ptala se ho, bydlí-li zde dr. Štefánik (otázka fingovaná, neboť Horký věděl dobře, že jsem odjel v pátek do Washingtonu, jak jsem na zmíněné schůzi v jeho přítomnosti ohlásil). Na zápornou odpověď řekla, že mne chtěla zpráskat (měla v ruce karabáč), neboť prý nemohla

⁸⁶¹ PÍSECKÝ, F.: *M. R. Štefánik v mém deníku*, s. 40–41.

⁸⁶² HÁJKOVÁ, D. – ŠTOVÍČEK, I. – NOVÁČKOVÁ, H. (ed.): *Edvard Beneš a Milan R. Štefánik*, s. 619. (M. R. Štefánik E. Benešovi, 22. 7. 1917.)

dostati revolver, aby mne zastřelila. Přirozeně nereaguji nijak na tento hrubý čin hysterické ženské a přecházím přes něj klidně k dennímu pořádku. Horký je hotov a naše věc půjde svou cestou dále.“⁸⁶³

V této vypjaté situaci sdělil Voskovi 20. července Pergler, že se Vojta Beneš bojí Horkého aféry a že Edvard Beneš nebere žádný plat. Této situaci Voska nerozuměl: „Proč?? Cožpak jsme kradli, či co je, abychom se museli kohokoliv báti. Vše, co se dělo, dělo se ve prospěch národní věci... [E. Beneš] má právo být placen těmi, pro které pracuje... jakmile ta doba přijde, budeme vybírat na víno, kočáry, doutníky a trachtace a docela veřejně to lidu řekneme a jsem si jist, že lid bude si vědom toho, že i na to nutno dávat.“⁸⁶⁴

V prosinci 1917, po svých zkušenostech z Ruska, uzavřel Voska pro sebe celou záležitost v dopise Vojanovi. Dürichovu aféru měl za evropskou záležitost a domníval se, že nebylo šťastné, že se projednávala v Americe: „Nikdy jsem proti D[ürichovi] neřekl jediné slovo a neřeknu. Nikomu v Americe nepřináležejí právo D[üricha] pomlouvat nebo odsuzovat, protože zde nezná, co se dělo v Evropě, spec. v Rusku. Co dělá a říká prof. Písecký a Štefánik, to nesmí dělat a říkat jiní, protože oni byli zúčastněni při aféře té v Rusku. Oni jsou také zodpovědní za to, co praví. Brzy na jaře jsem obdržel od prof. Masaryka kabelogram, v němž sděluje, že D[ürich] byl z Národní rady vyloučen pro politické a finanční malverzace. Kabelogram jsem dodnes nedal tisku vzdor tom, že krátce před mým odjezdem do Ruska byl jsem k tomu ověřen dalším kabelogramem. Předložil jsem oba kabelogramy ve schůzi krajského výboru, ale do veřejnosti nepřišly – poněvadž D[ürichova] záležitost patří jinam a ne do Ameriky. Tedy v tom, že D[ürich] byl z Národní rady vyloučen, nestala se mu křivda – muselo se tak státi v zájmu věci naší v Rusku, aby byla zachráněna situace. Kdyby skrze každého padlého ministra se měl národ vždy rvát, kam by to došlo... D[ürich] neměl dostatek schopností politických a diplomatických, a to, co mu na schopnostech těch scházelo, chtěl dorážet společenskými styky a byl nešikovný ve volbě lidí. Počíнал si neprozřetelně při finančních transakcích a na postavení jeho naprosto nesprávně. Není však pravda, že *utratil v Petrohradě 80 000 s holka* – ač stýkal se ale s ženštinami podezřelými z proněmecké činnosti. Jsem jist, že nevěděl o tom – a že ani v jiném ohledu nejednal ve zlém úmyslu. Spíše z nešikovnosti provedl nejednu hloupost. Myslím, že mohl Štefánik jednat vůči D[ürichovi] způsobem slušnějším a mírnějším – já bych nikdy tak, jak Štefánik jednal, nevystoupil proti D[ürichovi]. Také jsem si jist, že prof. M[asaryk] nebo dr. B[eneš] by byli jiným [způsobem] záležitost tu vyřídili – méně

⁸⁶³ TAMTÉŽ, s. 619–620.

⁸⁶⁴ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 20. 7. [1917].

skandálně – ale někteří dobří lidé v Rusku tvrdí, že Štefánik zachránil tím pro nás situaci na Rusku.⁸⁶⁵

Dopis byl vzhledem k pisatelově exaltované a emotivní povaze, napsán s pochopením pro Düricha i potřeby československého hnutí. K Dürichově současné situaci Voska napsal, že je v hotelu v Kyjevě a že dostává od ČSNR finanční podporu. Přesto se Voska odmítl v Rusku s Dürichem sejít – chtěl se vyhnout tomu, že by musel poté vyslovit nějaký názor. Po válce se Voska distancoval od způsobu, jakým Štefánik vyřizoval Dürichovu aféru, prý s ním nesouhlasil a nemohl mu zabránit.⁸⁶⁶ Faktem ovšem je, že se Voska se Štefáníkem neshodl v otázce českých legií v Americe a pravděpodobně v jeho odsudku, v té době již mrtvého Štefánika, můžeme hledat nepříjemné reminiscence tohoto jejich střetu.

III. 2. 5. *Politická nátlaková akce*

Česká krajanská komunita, dosud se veřejně vyjadřující především pomocí dobročinných bazarů, vlasteneckých večerů s kulturním programem, veřejnými manifestacemi a tiskem se přeměňovala v nátlakovou politickou skupinu. Začala prosazovat své představy o politických záměrech své bývalé vlasti. Američtí Češi nabyli dojmu, že oni nejenom mohou, ale především musí mluvit za své rodáky, protože ti nemohou svobodně prosazovat své zájmy. Dva roky soustředěné propagandistické kampaně cílené také do českých řad, nezůstaly bez ohlasu. ČNS také získávala více a více příznivců; ukazatelem byla i ochota krajanů dále poskytovat finanční příspěvky a snadnost, se kterou se sháněli poslové do Evropy. Voska byl přesvědčen, že jeho angažování v protiněmecké propagandě a špionážní úspěchy napomohou vylepšení české pozice nejen u dohodových, ale i amerických politiků. Věřil, že tak získají lepší postavení v mírových jednáních o poválečných změnách v Evropě.

Již od počátku války byl Voska v kontaktu s Charlesem Cranem, i když průmyslník měl čas pouze na setkání výjimečně, a většinou se věci vyřizovaly přes tajemníka Williamse.⁸⁶⁷ Crane měl však pro něj sympatie a své dceři o něm napsal: „Myslím, že toto ráno ti povím příběh zjevně prostého malého člověka, který celou dobu války hraje

⁸⁶⁵ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska J. S. Vojanovi, 8. 12. 1917.

⁸⁶⁶ Paměti kapitána Em V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 16, 1934, s. 6; č. 17, 1934, s. 6.

⁸⁶⁷ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 9. R. H. Williams E. Voskovi, 11. 5. 1916.

důležitou roli. Je malým českým obchodníkem, který vůbec nevypadá jako muž, který odhalil mnoho německých nejpečlivěji vymyšlených a vykonaných intrik. Je přítel profesora Masaryka a je s ním, myslím, v trvalém spojení. Jak víš, boj mezi Čechy a Němci se vede po staletí a v této válce se vyostřil. Jakýmkoli možným způsobem Češi vzdorují úsilí svých odvěkých nepřátel – Maďarů, stejně jako Němců... v této zemi jsou Češi a Němci promícháni a Češi běžně mluví a rozumí německy. Se svou inteligencí a zájmem pozorují německá spiknutí a ve správném čase vyrozumí zodpovědné autority a spiknutí rozdupou. Kdykoliv byla plánována stávka v muničkách, měli vždy po ruce dost zručných dělníků, aby stávkující nahradili. Mají také pracovníky na všech internovaných lodích... pošlu Ti jeden nebo dva vysvětlující články prof. Masaryka – příběh mého malého českého přítele je velmi dramatický a zahrnuje různorodé aktivity.“⁸⁶⁸

Dopis Charlese Crana je pozoruhodným svědectvím nejen o úrovni jeho informovanosti, ale i o velkých sympatiích k Čechům. O Voskových úspěších se asi dozvěděl od Masaryka, který Voskovi napsal: „Zde na příslušných místech jsme na to [tj. Voskovy špionážní úspěchy] upozornili a vyvolalo to senzaci. Nic nevěděli, byli užaslí, když jsme jim ukázali, co speciálně Vy se svými lidmi jste provedl.“⁸⁶⁹ Voskou prezentované výdobytky na poli špionáže, i když nebyly vždy faktograficky korektní, zvyšovaly prestiž celého českého hnutí rezistence. Crane byl důležitým pojítkem k prezidentovi USA. I když byl Wilson již před válkou informován o národnostní problematice Rakouska-Uherska, prioritně ho zajímaly domácí americké problémy a mezinárodní politice věnoval minimální pozornost. O mnoho důležitější byl přístup k Wilsonovi důvěrníkovi plukovníku Housemu – ten se např. často stýkal s Wisemanem a Gauntem. Craneův vliv v politice se uplatnil především prostřednictvím syna Richarda Crana, který se stal tajemníkem státního sekretáře Lansinga.

Po první fázi propagandy formou základní veřejné osvěty začala soustředěná nátlaková akce představitelů ČNS u amerických politiků, jež byla usnadněna předvolební situací. V únoru 1916 socialistický člen amerického kongresu Meyer London podal rezoluci, aby kongres vyzval prezidenta Wilsona ke svolání konference neutrálních států, kde by byly formulovány mírové podmínky (jednou bylo i seburčení národů), jež by byly předloženy k přijetí válčícím mocnostem. ČNS zareagovalo vysláním tříčlenné delegace sestávající se z Fishera, Perglera a Filipa; Pergler potom před zahraničním výborem obhajoval český požadavek nezávislosti. Svůj krok předem konzultovali na anglickém

⁸⁶⁸ BA, Charles R. Crane Papers. Ch. R. Crane J. Crane Bradleyové, 14. 2. 1917.

⁸⁶⁹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. E. Beneš E. Voskovi, 27. 5. 1916.

velvyslanectví, kde dostali další pokyny.⁸⁷⁰ S výsledkem přijetí byli členové delegace spokojeni a měli pocit, že se situace stále zlepšuje. ČNS se obrátilo i na bývalého prezidenta Theodora Roosevelta, který napsal v únoru 1916 dopis sympatizující s Čechy a 28. dubna 1916 dokonce v Chicagu přijal českou delegaci, kterou vedl Vladimír Geringer a přislíbil jí pomoc v boji za svobodu.⁸⁷¹ Prezidentu Wilsonovi zaslalo ČNS protestní dopis proti proněmeckým tendencím, které se vyskytly na americké konferenci o embargo, a vyzdvihlo, že většina dřívějších rakouských občanů žijících v USA se staví proti rakouské vládě.⁸⁷² Postup byl konzultován i se Slovenskou ligou.⁸⁷³ Protože byl politický tlak Českého národního sdružení koordinován se Slovenskou ligou, měl výraznější dopad. Na X. kongresu SLA v Clevelandu 3. února 1917 bylo vydáno společné prohlášení Čechů a Slováků vycházející z požadavku samostatného česko-slovenského státu formulovaného clevelandskou dohodou.⁸⁷⁴

Všechny tyto sympatie prezidentských kandidátů musíme poměřovat i v kontextu blížících se prezidentských voleb na podzim 1916. Češi sice zesilovaly svůj politický tlak, ale zároveň jim předvolební situace tuto aktivitu umožňovala. Dne 27. května se Wilson v proslovu k členům Ligy pro vynucení míru vyslovil pro vytvoření univerzálního sdružení národů s cílem kolektivního bezpečnostního systému. Amerika se měla stát zprostředkovatelkou míru a mezi Wilsonovými podmínkami byl vysloven princip, že každý národ má právo si stanovit suverenitu, pod kterou chce žít a malé národy mají právo, aby se jejich svrchovanost a územní celistvost těšila té vážnosti, jakou velké a mocné národy očekávají a požadují.⁸⁷⁵ Zásada sebeurčení, kterou zde Wilson vyslovil a která se stala důležitým fenoménem války, byla v následujících Wilsonových projevech přece jen formulována již opatrněji. Jeho prioritním cílem bylo sjednání míru, a to míru bez vítězství, zachování Rakousko-Uherska, ale ne v područí Německa, a řešení pro Čechy viděl ještě dlouhou dobu v poskytnutí rozsáhlé autonomie, která zajistí mír a stabilitu v oblasti.

V předvečer vstupu USA do války tedy představuje ČNS reálnou politickou sílu, schopnou komunikovat s politiky země. Proměnu situace zachytil Fisher: „S organizací naší

⁸⁷⁰ PERGLER, K.: *Politická bilance československé Ameriky*, s. 15–16; PERGLER, Charles: *Bohemia's Claim to Independence*. Before the Committee on Foreign affairs of the House of Representatives of the United States, on February 25th, 1916. Zvláštní tisk; VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. L. Fisher E. Voskovi [únor 1916]; AÚTGM, f. TGM – V, VII-66-a/3. L. Fisher, K. Pergler, Filip T. G. Masarykovi, 26. 2. 1916.

⁸⁷¹ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 3. V. Beneš T. G. Masarykovi, 15. 1. 1928.

⁸⁷² KOVTUN, J.: *Masarykův triumf*, s. 126.

⁸⁷³ SNA, f. SLA, k. 1. V. Beneš A. Mamateyovi, 24. 3. 1917.

⁸⁷⁴ SNA, f. SLA, k. 3. A. Mamatey redaktorům 28. 3. 1917.

⁸⁷⁵ KALINA, Antonín Svatopluk: *Krví a železem dobytá československá samostatnost*. Praha 1938, s. 25; KOVTUN, J.: *Masarykův triumf*, s. 108.

počíná býti vážně počítáno a české jméno nikdy nemělo v Americe lepšího zvuku. Vnikáme stále v politickou veřejnost americkou a rozhodnuto, aby přítel Pergler trvale usídlil a pracoval ve Washingtonu, jakmile dojde k novému kongresu, což připravuje se k 16. dubnu; při té příležitosti zajedu asi do Washingtonu, abych odevzdal prezidentu naše memorandum.⁸⁷⁶

III. 2. 6. *Wilsonův dotaz a odpověď Spojenců*

Nový impuls mírovým iniciativám dodala proslavená Wilsonova nota z 18. 12. 1916 adresovaná všem válčícím stranám, ve které je Wilson žádal, aby formulovaly své názory na podmínky míru. Centrální mocnosti chtěly přímé jednání s Dohodou a v tomto duchu odpověděly již 26. prosince. Spojenci si dali načas. Britský ministr blokády a podsekretář zahraničí Robert Cecil navrhl, aby odpověď byla koncipována jako pozitivní stanovisko Spojenců a varoval, že odmítnutí by mohlo vést k znepřátelení si Wilsona. Cecilův návrh vycházel z řady doporučení, především Spring Rice, který zastával názor, že odpověď musí vyznít jako pozitivní apel na amerického prezidenta. Jednání byla vedena s americkým ambasadorem v Londýně a Eric Drummond, šéf kabinetu, dokonce Cecilovi navrhl, aby využil tajných spojení ke konzultacím s plukovníkem Housem a při koncipování využil Houseova memoranda z 22. 2. 1916 o mírových podmínkách. Na anglo-francouzské poradě v Londýně se francouzský ministr financí Ribot otázel, zda reakce na Wilsonův dotaz má být diplomatická nota či odpověď americkému lidu.⁸⁷⁷ V tomto kontextu by měla být i nota chápána – měla sloužit spíše jako apel na americkou demokracii a zasít neshody a obavy mezi Centrální mocnosti. Více než na vážné formulování válečných cílů byl brán zřetel na politickou strategii.

V době před uveřejněním odpovědi Spojenců se Voska obrátil na V. Beneše a naléhal: „Jest nanejvýše nutné, aby *všude* naši lidi, kteří dovedou anglicky, psali do anglických listů proti mírové notě Wilsonově. Všude. Zde dnes celý den získávám pro to lidi schopné. Možno – a lépe podpisovat americkými jmény.“⁸⁷⁸ Obával se, že by nota mohla vyvolat mírová jednání. Odpověď Spojenců z 10. ledna 1917, ve které bylo jmenováno, na konci osmého bodu, osamostatnění „Čechoslováků z cizí nadvlády“,

⁸⁷⁶ AÚTGM, f. TGM – V, VII-36a. L. Fisher T. G. Masarykovi, 15. 3. 1917.

⁸⁷⁷ CALDER, K. J.: *Britain and the Origins of the New Europe*, s. 103–104.

⁸⁷⁸ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, [leden 1917].

pociťoval československý zahraniční odboj jako významný úspěch. Pojem Čechoslováci, poprvé použitý ve vládním dokumentu, byl uveden vedle Italů, Slovanů a Rumunů (v původním Cecilově návrhu stálo osvobození Slovanů z německé nadvlády). Velký podíl na této textové úpravě na poslední chvíli měl E. Beneš a jeho osobní jednání s francouzskými politiky a odpovědnými vládními úředníky. Napsal o tom i Voskovi: „Měli jste radost z odpovědi Wilsonovovi? Práce to byla hrozná, nežli jsme tam ty „Čechoslováky“ dostali přímo jménem, ale konečně se to podařilo. Udělala nám to Francie, po zoufalé práci, bombardování ministerstva zahr[aničních] věcí různými memorandy, intervencemi atd. Konečně po dlouhém naléhání, mých intervencích, užití různých lidí ze všech politických táborů, mi oznámili, že do noty nás pojmu... Vcelku to jde a doufáme jistě ve vítězství.“⁸⁷⁹

Podivným způsobem přispívá k otázce dodatečného včlenění českých a slovenských aspirací do nóty telegram W. Wisemana z 13. 12. 1916: „Jestliže britská odpověď na německé mírové návrhy nebude obsahovat české požadavky, je pravděpodobné, že práce, která zde byla Čechy udělána, utrpí a je možné, že... by začali slyšet na nabídky Ústředních mocností. To by nám mohlo způsobit značnou škodu.“⁸⁸⁰ Hrozba, že by Češi začali přijímat německé a rakouské nabídky se jeví jako silně nepravděpodobná – to ale v Británii nemuseli vědět. Je otázka, proč Wiseman tento výstražný telegram vůbec posílal.

Zahraniční odboj vnímal spojeneckou odpověď jako velký úspěch a Masarykovi přicházely nadšené dopisy: „... a včera jsem byla tak šťastně vděčná za Tvůj úspěch! – To je prostě ohromné – je to první oficiální uznání našich požadavků – a *jak* oficiální! – Tato malý, Ty si zasloužíš tuhle radost, jenže ono je to mnohem víc, než radost – musela jsem Ti prostě telegrafovat – nevěděla jsem nejdřív, co mám radostí dělat!“⁸⁸¹ Stejně nadšení cítil i Voska: „Dnes přišla odpověď spoj[enecká] našemu prezidentovi a připravila mně velice šťastnou hodinku. Začnem bombardovat Washington rezolucemi, v nichž budem žádat za podepření spoj[eneckého] programu... sdělte mně, zdali se staly nějaké změny ve Vašem programu, a naznačte mě, čeho máme docílit u amer[ické] vlády.“⁸⁸²

Nadšení vyjádřil Voska i v dopisech V. Benešovi. Odpověď byla pro něj a jeho práci zlomem: „... politická práce u Spojenců jest tím dokončena (ne u vlád neutrálních – tam teď musí začít)... politicky jsme to vyhráli, ale nyní k uskutečnění prohlášeného jest zapotřebí

⁸⁷⁹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. E. Beneš E. Voskovi, 9. 2. 1917.

⁸⁸⁰ CALDER, K. J.: *Britain and the Origins of the New Europe*, s. 106. Autor podotýká, že není jasné, komu byl telegram určen, zda tajným službám nebo Foreign Office, protože kopie se sice nachází ve Wisemanově pozůstalosti, ale ne v britských úředních dokumentech. Ale podivné je i datum telegramu.

⁸⁸¹ AÚTGM, f. TGM – V, VII-40-a/9. O. Masaryková T. G. Masarykovi, 13. 1. 1917.

⁸⁸² AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 31. 3. 1917.

vítězství válečné.“⁸⁸³ Navrhl, aby šly dvoučlenné delegace ke spojeneckým velvyslanectvím s projevem radosti a díky a předaly jim děkovné rezoluce vyhotovené na pergamenu. Následujícího dne se měl dozvědět od „přátel“, zda mají Češi začít požadovat od americké vlády, aby podepřela spojenecký mírový program. V konspiračním duchu Benešovi sděloval, že o přátelích (tj. britské tajné službě) se bude dále vyjadřovat jako o John a americká vláda bude Sam. Hlavně ale chtěl, aby společnosti, spolky, kluby i jednotlivci projevovali svůj souhlas s dohodovým programem a žádali vládu, aby pomohla evropským národům k dosažení „plné neodvislosti“. Politický tlak vyvíjený na americkou vládu ze strany Čechů, byl nejen ve shodě s požadavky Dohody, ale byl jí i vyvoláván a kontrolován. Voska chtěl do apelu na Wilsona zapojit i americké přátele: „Třeba, aby každý náš amer[ický] přítel jako prof. Muller [sic] apod. každý klub etc. psal Wilsonovi, že se mu skýtá příležitost větší než Lincolnovi. Ten osvobodit mohl je rasu africkou, Wilson může pomocí svou přispět k neodvislosti a svobodě národů vícero“.⁸⁸⁴

Odpověď dohody Wilsonovi silně zapůsobila i na americké Slováky a považovali ji za velký úspěch, i když měli problémy právě s pojmem Čechoslováci (ve francouzské verzi *Tchécoslovaques* a v anglické *Czecho-Slovaks*).⁸⁸⁵ I Getting se domníval, že je slovo „Čechoslováci“ v odpovědi nešťastné.⁸⁸⁶ Přesto bylo velvyslanci Spring Ricemu zasláno od jednotlivých krajanských organizací množství blahopřejných telegramů a ten je považoval za „výraz vděčnosti za politiku nedávno vyjádřenou Velkou Británií ve vztahu ke svobodě malých slovanských států“.⁸⁸⁷

Nóta neznamenalala pro Dohodu závazek řešení středo- a východoevropských problémů, neboť termín *liberation* mohl znamenat autonomii stejně jako samostatnost. Obecně je přijímáno, že jejím záměrem nebyl rozpad Rakousko-Uherska. Můžeme ji považovat především za rukověť pro další propagandistické teze, než závazný politický příslib. Masaryk a jeho spolupracovníci ji přijali s nadšením a právě na poli propagandy ji dokázali patřičně využít a nótu považovali za příslib národního sebeurčení. Osvobození bylo interpretováno jako státní samostatnost a svébytnost, ne pouze ve smyslu autonomie či federace. Masaryk si musel být vědom naprosté politické nezávaznosti nóty; politika se

⁸⁸³ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 12. 1. 1917.

⁸⁸⁴ TAMTÉŽ.

⁸⁸⁵ Masaryk sám nevěděl jakého pojmu bylo užito a napsal Seton-Watsonovi, že je na pochybách, zda ve francouzském originále stojí *Czecho-Slovaks*, jak použili *The Times* či *des Tchèques et des Slovaques*, jak použil *Journal de Genève*. Podle Beneše to mělo být *Tchechoslovaques*. SSEES, Seton-Watson Papers, correspondence, box 16. T. G. Masaryk R. W. Seton-Watsonovi, 23. 1. 1916.

⁸⁸⁶ GETTING, Milan: *Americký Slováci a vývin československé myšlenky v letech 1914–1918*. Slovenská telocvičná Jednota Sokol v Americe 1933, s. 102.

⁸⁸⁷ NAL, FO, 115, 2183. C. Spring Rice A. Balfourovi, 22. 1. 1917.

v tomto okamžiku dostala do kolize s propagandou, která ji v argumentaci a cílech předbíhala a směřovala.

V důsledku zveřejnění nóty se v New Yorku 15. ledna konalo veřejné shromáždění 4000 Čechů a Slováků, kteří zaslali Wilsonovi telegram, aby podporoval osvobození Slovanů navrhované Spojenci. Do Bílého domu přicházely desítky podobných telegramů.⁸⁸⁸ Textu bylo využíváno i v praktických záležitostech. Např. když Masaryk musel v Británii u úřadů dokazovat, na jaké účely mu přicházejí peníze od ČNS, aby mu je banka mohla proplatit, připomněl: „účelem fondu je pomoc politické práci vedené proti Centrálním mocnostem a pro osvobození Čechů (Čechoslováků), jejichž cíl byl potvrzen poslední notě spojenců prezidentu Wilsonovi.“⁸⁸⁹

Prezident Woodrow Wilson připomněl ve své řeči Peace without Victory pronesené 22. ledna 1917 v Senátu, že žádný mír nemůže trvat bez uznání principu, že vlády odvozují své právo vládnout od souhlasu ovládaných. Tato řeč byla obecně dezinterpretována; národy Rakouska-Uherska stejně jako monarchie samotná ji pochopila jako program sebeurčení. Obecně se mělo za to, že Wilson dává přednost rozdělení podunajské monarchie. *New York Times* ale došly k závěru, že i když někteří Češi a Italové vedou proti-rakouskou kampaň, většina národnostních skupin je v základu loajální ke státu. Vycházely z předpokladu, že kdyby tomu tak nebylo, rakousko-uherská armáda by nemohla bojovat.⁸⁹⁰

Beneš upozornil Masaryka na myšlenku ve Wilsonově řeči, že by „národy neměly být pokládány za majetek potentátů“ a že to znamená, že prezident akceptuje institut národního plebiscitu. Navrhoval, že by „naši lidé v Americe měli udělat meeting všech organizací a přijat rezoluci a poslat Wilsonovi žádající, aby přímo zdůraznil a žádal státy evropské, aby v okamžiku míru a kongresu princip plebiscitu byl uplatněn... [kdyby] Wilson to třeba neudělal a v tom případě, že toto vystoupení našich lidí by ho chytlo za jeho výklady a ukázalo mu, že nechce-li jít logicky do konce – *má mlčet*. Neboť i Alliés už jsou znepokojeni stálým mluvením o míru. Lépe by bylo, aby Wilson mlčel – když by nešel do konce.“⁸⁹¹ Beneš chtěl po Masarykovi, aby požádal Fishera o vypracování rezoluce, již měli důvěrníci všech poboček poslat Wilsonovi a dělat „rámus v novinách“. Mediální kampaň se propojila s cíleným tlakem na politiky.

⁸⁸⁸ KOVTUN, J.: *Masarykův triumf*, s. 127.

⁸⁸⁹ NAL, FO, 371, 2862, 12976, s. 550–553. T. G. Masaryk A. Thringovi (Office of the Parliamentary Council) 15. 1. 1917; A. Thring Foreign Office, 16. 1. 1917; Foreign Office A. Thringovi, 29. 1. 1917.

⁸⁹⁰ MAMATEY, Victor S.: *The United States and East Central Europe 1914–1918*, s. 50.

⁸⁹¹ HÁJKOVÁ, D. – ŠEDIVÝ, I. (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*, s. 199–200. (E. Beneš T. G. Masarykovi, 28. ledna 1917.)

IV. 1. „Bije hodina dvanáctá“

IV. 1. 1. Změněná pozice

Rozhodnutím USA účastnit se války končí jedna etapa Voskových špionážních a propagandistických aktivit. Voska připomněl Masarykovi svůj podíl: „Za roztržku mezi Spoj[enými] státy a Něm[eckem] i Rak[ouskem] mohou Spojenci do velké míry děkovat nám. Nebýti té krtčí práce naší, bůh ví, jak by to zde dopadlo.“⁸⁹² Připojení Ameriky k Spojencům změnilo postavení českých krajanů. Mohli teď otevřeně vystoupit a neohlížet se na neutralitu. ČNS a SLA uvítaly vstup do války společným memorandem, které vypracoval Karel Pergler. Přihlásily se k americké politice, odmítly hyphenismus a prohlásily se za americké občany československého původu. Československé národní aspirace viděly jako souhlasné s principy skutečného amerikanismu.⁸⁹³ Válka byla vyhlášena pouze Německu a v prezidentově prohlášení před kongresem z 2. dubna 1917 stálo, že diskuse o vztazích k vídeňským autoritám se prozatím odkládá. Rakousko-Uhersko však přerušilo s USA diplomatické styky.

Již několik týdnů před vstupem USA do války Voska upozorňoval, že se schyluje k válce a kritizoval socialisty, že škodí, když čeští dělníci posílají telegramy Wilsonovi a protestují proti zbrojení.⁸⁹⁴ Socialistická strana Ameriky přijala na sjezdu 7. dubna v Saint Louis rezoluci, jež odsoudila vstup do války a byla pro mírové akce dělníků. Přes vnitřní neshody se české odvětví se postavilo proti a Voska spolu se sekretářem českého odvětví Socialistické strany Ameriky organizoval v době stávků německých dělníků v muničních továrnách v dubnu a květnu české stávkokazy.⁸⁹⁵ Dne 17. května se v Chicagu konala první společná schůze ČNS a Národního svazu českých katolíků. Obě organizace vyjádřily společný cíl, tedy utvoření Česko-slovenské republiky. Měla být utvořena společná Česko-slovenská rada, ve které by měli být za každou organizaci dva delegáti a jeden náhradník a se stejným počtem zástupců se počítalo i pro Slováky. Tato rada měla být úplně podřízena ČSNR, jíž se měly finanční prostředky posílat prostřednictvím nově zřízené rady. Protokol

⁸⁹² AÚTGM, f. Olga Masaryková, k. 1, sl. 21. E. Voska T. G. Masarykovi, 30. 5. 1917.

⁸⁹³ PICHLÍK, K.: *Zahraniční odboj*, s. 281–282; RYSKOVÁ, Světlana: K případu Karla Perglera. In: *Český časopis historický*, roč. 90, č. 4, 1992, s. 575 an; SNA, f. SLA, k. 1. A Declaration of Bohemian National Alliance and Slovak League of America, b. d.

⁸⁹⁴ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 23. 3. 1917.

⁸⁹⁵ PICHLÍK, K.: *Zahraniční odboj*, s. 281–282; MARTÍNEK, J.: *Sociální demokracie v Americe*, s. 1234.

podepsali čelní představitelé obou organizací – Voskův podpis však chyběl.⁸⁹⁶ Zdůvodnění může být jednoduché – za newyorskou odbočku se zjevně této schůze nikdo neúčastnil. Voska byl v této době zvolen za prvního tajemníka krajské pobočky ČNS v New Yorku a jeho zapojení do krajských struktur pokračovalo a bylo tím potvrzeno.

Voska i povstupu USA do války měl snahu udržovat spojení mezi jednotlivými částmi zahraničního odboje a poslal do Švýcarska Otakara Schulze s informacemi pro Beneše a Božinova, jak navázat spojení s posly již dříve vyslanými do Evropy. I po odjezdu německých a rakouských diplomatů se sice snažil svou síť důvěníků nadále zachovat, ale jejich práce pozbyla na významu. Proto oznámil Wisemanovi, že nadále povede všechno sám, bez jeho finanční pomoci a Masaryka žádal, aby to vzal na vědomí: „... budu tedy pro ně i pro jiné vše vyřizovat zase jako dříve na vlastní režii – poněvadž bude nepatrná. Všichni naši dělají zdarma, pouze skutečné jejich vydání jim nahradím osobně. Tím mám více práva žádat p. W[isemana] a ostatní pány o koncese, jakých se nedostává jinému.“⁸⁹⁷

Zdá se, že se Voskova finanční situace stabilizovala a jeho spolupráce s britskou tajnou službou byla již koordinována hlavně Wisemanem. Právě kvůli stykům s ním si Voska pochvaloval, že má možnost se více stýkat s vlivnými lidmi z vládních a kruhů a že na ně může politicky působit. „P. W[iseman] a jejich vliv [sic] otvírá mně dveře u nejpřednějších lidí, kam by se ČNS sotva dostalo bez nesnází. Právě jsme byli s p. Perglerem u přítele a rádce prezidenta Wilsona u p. House, který nám slíbil všestrannou pomoc v naší práci.“⁸⁹⁸ Voska Masaryka ubezpečil, že vládní kruhy i na veřejných schůzích chválí americké Čechy – „naši se diví, neboť neví, proč si tolik chválí zasloužíme. Neví, že jsme zachránili za miliony majetku a mnoho životů.“

Skončila i práce Xavera Kopeckého na rakousko-uherském konzulátu, který se rozhodl zůstat v USA, vystoupit z anonymity a dát se otevřeně k dispozici ČNS. Lístek, který dostal k odjezdu na lodi Ryndam, nepoužil a svému zaměstnavateli ani nezdůvodnil, proč s ostatními nenastoupil na loď: „Rozhodnutí nebo odůvodnění mého rozhodnutí zůstat ve Spojených státech jsem nepodal, neboť jsem to považoval za nedůstojné omlouvat se snad odvěkému nepříteli.“⁸⁹⁹ Tak jako byl Voska okouzlen životem tajného agenta, i Xaveru Kopeckému mohlo dělat potíže zvyknout si na život bez utajování. Nortcliffův zástupce Maxwell zajistil Kopeckého ženě místo v bance a zařídil setkání s newyorským guvernérem

⁸⁹⁶ SNA, f. SLA, k. 1. Protokol první společné schůze zástupců ČNS a Národního svazu českých katolíků, 17. 5. 1917.

⁸⁹⁷ TAMTÉŽ.

⁸⁹⁸ TAMTÉŽ.

⁸⁹⁹ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

Charlesem Whitmannem, jemuž ho představil jako „statečného muže, kterému děkujeme za všechna odhalení německých a rakouských intrik v USA“.⁹⁰⁰ Když se 30. července Kopecký setkal se Štefánikem, sdělil mu Whitmannův úmysl, že by se měla organizovat výzvědná služba na odhalení německých intrik, protože by mu to pomohlo v prezidentské kandidatuře a že se v tomto úmyslu shoduje s Maxwellem. Kopeckému byla tato věc podezřelá a také Štefánik Kopeckému radil opatrnost – „neodmítnout úplně, nepohněvati nikoho, ale nechat se v rezervě s výmluvou na národní práci.“⁹⁰¹ Nakonec mu poradil, aby pro Maxwella pracoval diskrétně. Sám Kopecký ovšem nedokázal rozehrávat širší špionážní hry a také již neměl zdroj zajímavých informací. Jeho zájem se tak přesunul do oblasti náboru Čechů do legií.

Krajané v Americe využili každé možné příležitosti, jak projevit svůj pozitivní poměr k Americe. Pečlivě tak naplánovali svou účast na oslavách Dne nezávislosti. Chtěli manifestovat svou podporu prezidentovi a válce za svobodu. V instrukcích byly doporučeny, pro větší atraktivitu průvodu, národní kroje, lidové písně a tance, ale i americké vlajky. K tomu měly být vytvořeny plakáty zobrazující klíčové body boje za svobody.⁹⁰² Prostřednictvím Edwarda House, prezidentova důvěrníka, se Voska snažil dostat to trvalé blízkosti prezidenta a požádal ho, aby ČNS mohlo, při příležitosti jeho proslovu při Dni vlajky, vyjádřit své ocenění. House se snažil, aby jejich návštěva byla zařízena.⁹⁰³ Wilson ve své řeči ze 14. června označil Německo za viníka války a Rakousko-Uhersko za německý nástroj, jež se měl stát součástí německé Mittel-Europý. Tento „plán pomýšlel na spoutání národních a politických jednotek a na jejich udržení pohromadě pouze mocí – spoutání Čechů, Maďarů, Chorvátů, Srbů, Rumunů, Turků, Arménů – hrdých států Čech a Uher, statečných malých států balkánských, nepoddajných Turků a bystrých národů východních. Tito národové si nepřáli býti spojeni... žádali, aby mohli řídit vlastní záležitosti a byli by spokojeni jedině nespornou nezávislostí... Rakousko-Uhersko jest [německým militaristickým státníkům] vydáno na milost a nemilost. Jeho lid si přeje míru, ale nemůže ho dosáhnout, dokud mu to nedovolí z Berlína.“⁹⁰⁴ Wilson tímto způsobem chtěl naznačit monarchii, že by měla uvažovat o uzavření separátního míru. Z řeči si však každý mohl interpretovat něco jiného a Češi v ní samozřejmě viděli potvrzení svých tužeb. Voska

⁹⁰⁰ TAMTÉŽ.

⁹⁰¹ PÍSECKÝ, F.: *M. R. Štefánik v mém deníku*, s. 43–44; SNA, f. M. R. Štefánik, i. č. 1547–1551. Poznámky F. Kopeckého o Ch. Whitmanovi, b. d.

⁹⁰² VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16. Instrukce „To make the Independence Day pageant parade an unqualified success“, b. d.

⁹⁰³ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 4; Sterling Manuscript Library, Yale University (dále SML), House Papers, box 113a, folder 3965 (kopie). E. House E. Voskovi, 27. 6. 1917.

⁹⁰⁴ KALINA, A. S.: *Krví a železem*, s. 47.

jménem ČNS vyjádřil připravenost okamžitě jet do Washingtonu a poděkovat prezidentovi za jeho řeč.⁹⁰⁵

Vyhlášení války Rakousku v prosinci 1917 se ti, kteří byli stále držiteli rakouských pasů dostali do pozice občanů nepřátelského státu a museli dokazovat, stejně jako předtím Češi v Kanadě, Británii, Francii, že nejsou nepřátelé. Voska sice již v květnu 1917 tvrdil, že mnohá nepříjemná opatření byla zmírněna, právě kvůli dlouhodobé spolupráci se Spojenci,⁹⁰⁶ ale skutečné problémy nastaly až koncem roku. ČNS oslovilo prezidenta Wilsona, že Češi a Slováci zbavení před válkou konzulární ochrany, které se ostatně hromadně na začátku války zřekli, prosí vládu a „velkého prezidenta“, aby je přijal pod vlastní ochranu.⁹⁰⁷ ČNS a SLA se obrátily také na ministra války Bakera a vyjádřily pevné přesvědčení, že Čechy a Slováky, kteří narukovali do armády, je možné považovat za loajální vlastence, oddané přísaze a že jistě zaujmou svá místa na válečných polích Evropy.⁹⁰⁸ Wiseman, který dlel krátkodobě v Londýně, dostal kabelogram podepsaný [el] C[ampo], ve kterém stálo, že Victor – tedy Voska – sděluje, že Češi a Slováci potřebují zajistit přístup k Lansingovi, aby mohli vysvětlit rozdíly mezi Čecho-Slováky a jinými rakouskými subjekty v USA, neboť se dostali do obtížné situace, kdy jsou považováni za nepřátelské cizince. Pisatel vybízel, aby se záležitost vyřídila prostřednictvím Thwaitese, Furnesse a Millera.⁹⁰⁹

V prosinci dostal Voska dopis od Jana Doubravy, který narukoval k americké armádě a psal, že přišel rozkaz, aby setnina udala, kolik má lidí, kteří byli narozeni v Rakousku. Doubrava dokázal vysvětlit, že je Čech a odkázat na legie v Rusku a Francii a zahraniční akci. Přesto však Vosku žádal, aby mu poskytl informační materiály v angličtině, kterými by mohl své tvrzení podepřít.⁹¹⁰ Náladu mezi Čechy popsal Karel Pergler v dopise ministru zahraničí Lansingovi. Bylo mu líto, ale musel přiznat, že mezi Čechoslováky převažuje dojem, že americký přístup k českým aspiracím není tak přátelský, jak by měli důvod si myslet, že by měl být. Odkazoval se především na nekompatibilitu Wilsonova přístupu k právu na sebeurčení s názorem, že by se nemělo rozpadnout Rakousko-Uherka. Odkazoval se i na stejné dojmy, které získal E. Voska ze svých návštěv na mítincích

⁹⁰⁵ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 4; SML, House Papers, box 113a, folder 3965 (kopie). E. Voska E. Houseovi 29. 6. 1917.

⁹⁰⁶ AÚTGM, f. Olga Masaryková, k. 1, sl. 21. E. Voska T. G. Masarykovi, 30. 5. 1917.

⁹⁰⁷ SNA, f. SLA, k. 1.

⁹⁰⁸ SNA, f. SLA, k. 1. K. Pergler, G. Mika Newtonu D. Bakerovi, 17. 12. 1917.

⁹⁰⁹ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 216. D[el] C[ampo] W. Wisemanovi, 5. 12. 1917.

⁹¹⁰ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. J. Doubrava E. Voskovi, 15. 12. 1917.

v Clevelandu. Vyzdvihl Voskovy obavy, že vojáci českého původu v americké armádě nebudou moci jít na frontu a že jsou ochromeni výhledem, že by zůstali v týlu.⁹¹¹

V květnu 1917 vznikl oficiální vládní výbor Committee on Public Information (CPI), v jehož čele stanul žurnalista George Creel. Úřad byl vybaven rozsáhlými pravomocemi, měl na starosti kabelogramy, rádio, tisk, cenzuru a obecně propagandu.⁹¹² Následně 15. června schválil kongres zákon o špionáži, který v mnoha směrech podvázal a omezil život Američanů. Češi se tak v roce 1917 znovu dostali do pozice, kdy museli vysvětlovat, kdo jsou a co chtějí, i když je k tomu vedly jiné důvody. Zájem o osud českého národa v bývalé vlasti byl podepřen vlastním osobním zájmem, aby nemuseli procházet nepříjemnou zkušeností nepřátel, jakou byli nuceni předtím projít Češi v Anglii či v Kanadě. I z tohoto důvodu byla nedlouho po vyhlášení války založena Slav Press Bureau (Slovanská tisková kancelář).

IV. 1. 2. Slav Press Bureau

Již v listopadu 1916 se na schůzce slovanských novinářů v místnostech ruského domu v New Yorku rozhodlo o založení Slovanské tiskové kanceláře. Toto rozhodnutí bylo reakcí na činnost Hammerlingovy Foreign Newspapers Assotiation, upozadující tisk píšící v duchu osvobození slovanských národů. Profesor Monroe upozornil na slabost jednotlivých slovanských skupin a doporučil, aby se sjednotily. Fakticky však tato kancelář, v jejímž čele stál Rus Štefanov, nikdy pořádně nepracovala a její členové se nescházeli. Na kongresu Slovenské ligy v únoru 1917 proto podal Milan Getting návrh na zřízení tiskové kanceláře Slovenské ligy, jež by obstarávala zprávy a vydržovala slovenského i anglického korespondenta.

Ve stejné době Masaryk upozorňoval americké Čechy: „Ted' jde o to všude pro nás získat veřejné mínění – informovat, informovat!“⁹¹³ a tak se nakonec Getting domluvil s Voskou, že Slav Press Bureau převezmou sami Češi a Slováci. Voska, Getting a Mamatey se sešli ve Washingtonu u Aleše Hrdličky a tam se dohodli, že kancelář bude financována SLA a ČNS a povede ji jeden Čech a jeden Slovák.⁹¹⁴ V květnu založená Slovanská tisková

⁹¹¹ SNA, f. SLA, k. 3. K. Pergler R. Lansingovi, 18. 12. 1917.

⁹¹² CREEL, George: *Rebel at Large: Recollections of Fifty Crowded Years*. New York 1947, s. 156 an; Paměti kapitána Em. V. Vosky, In: *Jas*, roč. IX, č. 35, 1935, s. 8; č. 22, 1935, s. 8.

⁹¹³ ANM, f. V. Beneš, k. 3. T. G. Masaryk V. Benešovi, 6. 1. 1917.

⁹¹⁴ GETTING, Milan: *Americký Slováci a vývin československé myšlenky v letech 1914–1918*, s. 99–101.

kancelář měla soustavně šířit informace o českých a slovenských cílech a požadavcích. Prvním sídlem kanceláře byla Tribune Building v New Yorku a do čela byl jmenován Karel Pergler. Slováky a SLA zastupoval Géza H. Mika. Mezi Perglerem a Mikou docházelo k občasným sporům, protože Pergler mohl používat dispoziční fond ČNS a Mika takovou výhodu od SLA neměl. Jisté žárlivosti si povšiml i Štefánik, který jinak Miku oceňoval. Slav Press Bureau lze považovat za přirozené vyústění propagační činnosti ČNS. Současně se na jeho půdě odvíjela praktická spolupráce Čechů a Slováků a jejich další organizační sbližování.

Voska charakterizoval vzniklou kancelář Masarykovi jako „naši instituci“, kde jsou Pergler a Mika ředitelé a Voska a Košík zástupci ČNS a SLA, kteří pracují bezplatně. Dalším členem kanceláře, o němž se Voska zmínil, byl bývalý rakouský konzulární úředník Lang, který dostal na starost instruovat „naše hochy... zvláště na ruské frontě podle Južinových instrukcí“. Tato informace je poněkud zavádějící. Južin bylo krycí jméno Vladimíra Vaňka, působícího především v Itálii, ale identita Langa, o kterém Voska napsal, že je velký panslavista, který slíbil, že se dostane na ruskou frontu, je zamlžená. Každopádně Voska sdělil Masarykovi, že vykonávají „velice důležitou a velkou práci informační“, a že prosadil heslo: „v roce 1917 jeden milion dolarů svému národu“. ⁹¹⁵ Sám sice neskryval, že tolik se vybrat nemůže, ale domníval se, že bez hesla by se vybralo ještě méně. Také věřil, že pomohou Slováci, protože „skrz Slav Press bureau máme nyní u nich více vlivu než dříve.“ ⁹¹⁶

Schopný Pergler si postupně získával styky u amerických politiků. V březnu a dubnu strávil několik týdnů ve Washingtonu, kde jednal s poslanci a senátory. Podařilo se mu získat zájem senátora ze státu Iowa Williama S. Kenyona, který mu přislíbil, že předloží v senátu rezoluci ve prospěch samostatnosti Čechů a Slováků. Rezoluci stylizoval sám Pergler v úřadovně Slovanské tiskové kanceláře. Za podpory Adolpha J. Sabatha z Illinois senátor W. S. Kenyon navrhl 25. května 1917: „Budiž tedy usneseno, že Čechy mají být svobodné a neodvislé... aby... USA trvaly na neodvislosti pro Čechy a Slováky a na obnovení Československého státu, jakožto podstatné části jakékoliv spravedlivé a demokratické úpravy po skončení této války.“ ⁹¹⁷ Rezoluce se nikdy nestala předmětem hlasování a vzbudila v tisku pouze nepatrný zájem; v této době se americká veřejnost stále

⁹¹⁵ AÚTGM, f. Olga Masaryková, k. 1, sl. 21. E. Voska T. G. Masarykovi, 30. 5. 1917.

⁹¹⁶ TAMTÉŽ.

⁹¹⁷ PERGLER, K.: *Politická bilance československé Ameriky*, s. 16; PERGLER, Karel: *Amerika a československá nezávislost*. Praha 1926, s. 54–57; MAMATEY, A.: *The United States and East Central Europe 1914–1918*, s. 130.

jen málo zajímala o osud Čechů a Slováků. Slovanská tisková kancelář však již začala paralelně s ČNS a SLA vykonávat tlak na politiky.

Příchodem Štefánika do USA v červnu 1917 se mění charakter kanceláře na politického činitele a představuje jakýsi zastřešující orgán či mluvčího Čechů a Slováků požadujících rozpad Rakousko-Uherska. Právě Štefánik dbal na úzkou spolupráci Čechů a Slováků. Dne 1. července se sešel v Congress Hall hotelu ve Washingtonu se zástupci ČNS a SLA; účastnili se L. Fisher, A. Mamatey, E. Voska, K. Pergler, I. Bielek, F. Písecký, A. Hrdlička a I. Daxner. Štefánik se představil jako spojka mezi ČSNR a americkou organizací, vyslanec Masarykův a francouzský voják s politickým posláním. Zdůraznil demokratičnost hnutí i nutnost národní disciplíny: „Činitelé našemu hnutí nepřátelští, nebo hledající v něm jenom svůj osobní prospěch, míří své brojení právě proti naší jednotě,... právě v této jednotě je naše síla.“ Vyložil, že od počátku byl vytyčen společný program česko-slovenské neodvislosti, samostatného česko-slovenského státu založeného na naprosté vzájemné důvěře a lásce. Podtrhnul, že v žádném případě nehrozí počeštění, nebo že by Slováci chtěli poslovenštit Čechy. Vrátil se i ke kyjevské dohodě, která vzbudila tolik nepokoje u amerických Slováků. Od svého názoru nehodlal ustoupit a tvrdil, že politicky jednotný národ neznamena národ jednotný etnograficky. Ojedinělý byl na poradě hlas antropologa A. Hrdličky, který na příkladu žárovišť dokazoval, že Češi a Slováci jsou z hlediska antropologického jeden národ. Štefánik se v celodenním jednání snažil především o prohloubení spolupráce mezi Čechy a Slováky a navrhoval pravidelné a četné schůze. Pergler řekl, že dokladem takovéto spolupráce je právě Slovanská tisková kancelář a Voska upozornil, že je třeba, aby se ČSN a SLA dorozuměly i ve věcech politických.⁹¹⁸ Od Vosky se Štefánik dozvěděl, že druhého dne má jít delegace k prezidentu Wilsonovi ve složení Voska, Pergler, Košík, Mika, aby ho ujistila o loajálnosti k Americe a upozornila na Štefánika a jeho vojenskou misi. Pokud nebude Wilson moci, přijme je Lansing. Štefánikův spolupracovník Ferdinand Písecký si o tři dny později poznamenal: „Stala se chyba, vyšlo najevo, že to není audience u Wilsona, ale jen u Lansinga a že Wilson o ní ničeho neví. To zjistil Štefánik včera, když francouzské vele vyslanectví telegrafovalo Wilsonovi, chtíc připravit půdu pro audienci. Štefánik vše obratně uhladil, vsugerovav vele vyslanci, že mu dobře nerozuměl.“⁹¹⁹

Voska se obratně zapojil do práce Slav Press Bureau a staral se především o financování. V červnu začal, kupodivu anglicky, upomínat SLA o příspěvek 1500 dolarů,

⁹¹⁸ SNA, f. M. R. Štefánik, i. č. 1547–1551. Konference M. R. Štefánika, 1. 7. 1917.

⁹¹⁹ PÍSECKÝ, F.: *M. R. Štefánik v mém deníku*, s. 37–39.

aby tím splnila přislíbenou částku 2000 dolarů. Připomněl, že kancelář již začala distribuovat slovenskou literaturu, a především ocenil Jamarikovo „Hungary and the Future Peace Terms“.⁹²⁰ S Mamateyem, zastupujícím SLA, byl Voska v době pozdního jara a počátku léta v častém písemném styku. Především ho žádal o zaslání anglické literatury a informací o činnosti SLA, pochvaloval si Miku a připomínal, že SLA dobře investovala peníze do Slav Press Bureau.⁹²¹ Když kancelář vydala plakáty, se kterými podle Vosky slavila úspěch i ve vládních kruzích, požádal Voska Mamateye o 200 dolarů.⁹²² V červenci zase žádal od SLA a českých katolíků po 1500 dolarech, protože ČNS chtělo poslat 5000 dolarů Kerenskému.⁹²³ Mamatey mu odpověděl, že obnos nemůže hned poslat, protože vyšší obnosy vyžadující schválení ústředního výboru SLA, a tak poslal Voskovi alespoň 200 dolarů na výrobu plakátů.⁹²⁴

Voskovu práci na rozběhnutí činnosti Slav Press Bureau rozsáhle ocenil Štefánik v dopise Benešovi: „Z ostatních pracovníků jest nejsilnější a nejzdatnější E. Voska z New Yorku. Je to pěkný zjev člověka neobyčejně obětavého, aktivního, rozumného a klidného. S pozorností vyslechne důvody, kritiku a přímo s dětinskou srdečností přijímá všechny pokyny. Je milý a nám velmi oddaný. V české Americe má velký vliv, na jeho bedrech spočívá velká část celé práce. Zná i mnoho úředních osobností, které si ho váží pro jeho neocenitelné služby prokázané společné věci. Jeho činnosti, která je opravdu podivuhodná a jedinečná a při níž šlo často o krk jemu i jeho pomocníkům (celá síť důvěrníků plnících jeho rozkazy), bude dán přesnější význam. Jeho práce bude na našem společném účtu a položka ta nebude malá. Byl u mne sám představitel spojeneckého výboru z New Yorku a můžeš si pomyslet, že učiním všechno, aby služby Voskovy pro věc Spojenců nebyly pro nás ztraceny, což bude provedeno tak, aby tato speciální činnost nemohla nás kompromitovati. Velkou zásluhu má Voska o zřízení Slav Press Bureau. V těchto dnech pojedje do Ruska. Těžko o věci více psát. Pro naši věc obětoval mnoho peněz a to nejen přímo, nýbrž i nepřímo tím, že zanedbává svůj pěkný výnosný obchod (zpracovávání mramoru), ač má četnou rodinu (6 dětí).“⁹²⁵

Slav Press Bureau mělo na starosti nejen zasílání zpráv a článků časopisům, ale též osobní styk s americkými žurnalisty. Pergler považoval činnost kanceláře za úspěšnou,

⁹²⁰ SNA, f. SLA, k. 3. E. Voska A. Mamateyovi, 4. 6. 1917.

⁹²¹ SNA, f. SLA, k. 3. E. Voska A. Mamateyovi, 22. 6. 1917, 23. 6. 1917.

⁹²² SNA, f. SLA, k. 3. E. Voska A. Mamateyovi, 13. 7. 1917.

⁹²³ SNA, f. SLA, k. 3. E. Voska A. Mamateyovi, 7. 7. 1917.

⁹²⁴ SNA, f. SLA, k. 3. A. Mamatey E. Voskovi, 24. 7. 1917.

⁹²⁵ HÁJKOVÁ, D. – ŠTOVÍČEK, I. – NOVÁČKOVÁ, H. (ed.): Edvard Beneš a Milan R. Štefánik, s. 615. (M. R. Štefánik E. Benešovi, 22. 7. 1917.)

protože od léta 1917 se v řadě amerických periodik objevovaly protirakouské články stavějící se ze „neodvislost našeho národa“ a národní sebeurčení bylo viděno jako nejlepší řešení středoevropské a východoevropské konstelace.⁹²⁶ V roce 1917 distribuovala kancelář desetitisíce pamfletů, které se objevily dokonce v jižní Americe. V této době byly nejžádanější zprávy o odporu doma, protirakouských projevech poslanců, či armádě na Sibiři.

Vydávané materiály byly cíleny jak k americké veřejnosti a politikům, tak ke krajanům. Část tiskovin byla věnována náboru krajanů do armády. Letáky a pamflety vyzývaly: „Přihlas se, kdož jsi mužem!“ a nepřihlášení se do československé armády vnímaly jako národní zradu: „Zapomene se snadno na prožité strádání několika měsíců, ale hanba zrady spáchané na národě bude provázeti potomky provinilců jako nejtěžší kletba... muži na frontu, ženy na místa mužů, děti ku práci v domácnosti... kdo je poctivý národovec patří nejprve národu a potom rodině.“⁹²⁷ Slav Press Bureau distribuovalo spojeneckou literaturu, kterou jim z Londýna dodávalo Ministry of Information. V červnu rozeslalo na 40 000 výtisků a požadovalo další.⁹²⁸ V seznamu této literatury se objevují např.: Namierovo „Germany and Eastern Europe“, Beckovo „Case of Edith Cavell“, Mastermanovo „The triumph of the Fleet“, Cromerův „Pangermanismus“, Randalovo „Is Germany Anti-Catholic?“, Toynbeeovo „The Destruction of Poland“ či „Slav among the Nations“ od T. G. Masaryka. Seznam literatury je obsáhlý a náklad jednotlivých děl byl poměrně vysoký. Významným osobnostem byla zvlášť zaslána Steedova kniha „The Habsburg Monarchy“.⁹²⁹

Tisková kampaň vrcholila na podzim brožurou Vojty Beneše „Bije dvanáctá!“, jež slibovala, že československá samostatnost, ač není ještě řádně prohlášena, může být považována za jistou.⁹³⁰ V listopadu 1917 se konala v úřadovně Slav Press Bureau v New Yorku porada o nadcházející konferenci malých národů, jež se měla konat stejného měsíce v New Yorku a kde byla ohlášena reprezentantka Skotů. Český zástupce odmítl v dohodě se Štefánikem účast, pak odmítli Arméni, Řekové a Jihoslované. Pergler neúčast zdůvodňoval nejasností cílů Ligy malých a podrobených národů, obavou z narušení jednoty USA, které mají přispět k vítězství Spojenců a především tím, že Čecho-Slováci nechtějí dělat nic, co by mohlo, třeba okrajově vadit, USA.⁹³¹ Ještě z Ruska, ve kterém Voska pobýval od září, se

⁹²⁶ PERGLER, K.: *Politická bilance československé Ameriky*, s. 20.

⁹²⁷ VHA, f. ČNS, k. 1.

⁹²⁸ NAL, FO, 395, 67, 124775. Butler J. Buchanovi, 23. 6. 1917.

⁹²⁹ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VIII, č. 42, 1932, s. 6.

⁹³⁰ *Bije hodina dvanáctá!*, s. 12.

⁹³¹ PERGLER, K.: *Politická bilance československé Ameriky*, s. 22; SNA, f. M. R. Štefánik, i. č. 1547–1551. Ch. Pergler M. Smithové, 20. 11. 1917.

snažil kontaktovat Slav Press bureau a zařídit přes stockholmské knihkupectví zasílání německých a maďarských časopisů z Rakouska-Uherska.⁹³² Po svém návratu z ruské mise v prosinci 1917 se opětovně zapojil do práce kanceláře. Společně s Mikou a Perglerem odjel do Washingtonu, aby získali přístup k vlivným autoritám a získali jejich zájem a podporu. Mika se domníval, že byli úspěšní, setkali se s lidmi z vyšších vládních kruhů a doufal, že jejich prostřednictvím se dostanou k Wilsonovi. Sešli se i se zástupci Jihoslovanského výboru, s nimiž se dohodli na svolání konference potlačených národů na 29.–30. prosince.⁹³³ Dne 9. 1. 1918 byla úřadovna Slav Press Bureau přeložena do Washingtonu a byl změněn název na Czecho-Slovak Press Bureau. Pergler byl více potřebný v hlavním městě kvůli politickým jednáním a navazování styků a také po vypuknutí války se žurnalistický zájem soustředil na Washington.

Slav Press Bureau propagandisticky participovalo na utváření československých legií v Americe, jež se mělo stát vrcholem československé propagandy v roce 1917 – jako praktická demonstrace odhodlání a vůle bojovat za zájmy spojenců.

IV. 1. 3. *Více vojáků*

Na podzim 1916 odjel Voska do Kanady, aby pomáhal organizovat nábor amerických Čechů – dobrovolníků do anglické armády. Odjížděl s doporučujícím dopisem od G. Gaunta.⁹³⁴ Do kanadské armády se mohli přihlásit Češi, kteří nebyli americkými občany, přičemž zajisté postupovali nemalá právní rizika. Voska se sice domluvil s Angličany, ale zřejmě o své cestě neinformoval ČNS, což popudilo J. Císaře, který mu vyčetl: „... znám Vaše zásluhy o věc... Vaše jednání však v poslední době nebylo korektní... jel jste něco vyjednávat na vlastní vrub, aniž byste se informoval, co už bylo vyjednané a uděláno, a jaké jsou naše plány na západě... Jak bylo psáno z Chicaga, my neodmítáme Vaše spolupracovníctví, chcete-li opravdu spolu–pracovat.“⁹³⁵ Císař mu popsal, že v Kanadě jsou Češi roztroušeni po několika batalionech; celkem jich bylo něco přes sto. Problém viděl ve sjednocení všech, kteří jsou v armádě a kteří ještě přijdou. Nakonec Voska akci přerušil,

⁹³² SNA, f. M. R. Štefánik, i. č. 1547–51. E. Voska K. Perglerovi, 15. 9. 1917.

⁹³³ SNA, f. SLA, k. 3. G. Mika A. Mamateyovi, 20. 12. 1917.

⁹³⁴ AÚTGM, f. TGM – V, VII-66-a/56. J. Sýkora T. G. Masarykovi, 8. 11. 1916; VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. G. Gaunt E. Voskovi, 20. 10. 1916; AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. Voskovo hlášení za rok 1916.

⁹³⁵ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. J. Císař E. Voskovi, 7. 11. 1916.

protože na jaře sděloval Masarykovi, že spojenecký výbor si nepřeje dobrovolníky, protože by to ohrozilo jinou práci, která je pro ně důležitější než 20 000 dobrovolníků.⁹³⁶

Je ovšem otázka, jak byl nábor vlastně úspěšný, zvláště když připomeneme s jakými obtížemi se posléze organizovaly česko-americké legie. Sám Voska měl obavy, a to už před vyhlášením války, aby po všech memorandech a deklaracích zaslaných prezidentu USA, byli Češi vůbec schopni sehnat dost dobrovolníků.⁹³⁷ Po vstupu Ameriky do války se k odvodu dostavili také čeští muži a hlásily se i ženy jako ošetřovatelky; 30. května 1917 se šedesát Sokolů v New Yorku přihlásilo do americké armády.⁹³⁸ V tomto případě se jednalo o dobrovolníky, kteří měli americké občanství. Vosku napadlo, že by byla třeba udělat přehled Čechů vstupujících do armády, jež by se dal před Spojenci vykazovat. Představitelé americké armády nechtěli na tuto evidenci přistoupit a ministr války Newton Baker se také postavil proti návrhu vytvořit samostatný československý útvar, a to z obavy, že by podobné útvary žádaly i další národnosti.

Na vytvoření americké legie měl zájem také Masaryk. Požádal Crana, aby zařídil u Wilsona, aby mohli Češi tvořit svůj vlastní oddíl a odjet do Francie, i když věděl, že americké občanství může být překážkou, např. v případě zajetí. Zároveň si uvědomoval zvýšenou roli USA: „Teď Amerika má velkou zodpovědnost – musí pomoci na místě Ruska“.⁹³⁹ V tomto duchu také po bitvě u Zborova napsal 5. července L. Fisher Wilsonovi a sdělil mu, že se v Rusku buduje samostatná československá armáda a v Paříži pracuje prozatímní česká vláda.⁹⁴⁰ Záležitost náboru amerických Čechů a Slováků do československých legií se dala do pohybu příjezdem M. R. Štefánika v červnu 1917. Do USA přijel pověřen ČSNR a francouzskou vládou jako člen mise Henriho Franklin-Bouillona, aby získával dobrovolníky pro legie. Záměrem bylo soustředění všech vojsk do Francie. Mise doufala, že získá od americké vlády svolení k rekrutování dobrovolníků mezi imigranty. Štefánik věřil, že se mu podaří získat alespoň 20 000 vojáků mezi Čechy a Slováky.⁹⁴¹ Počátkem července byl Štefánik spokojen, že ve Washingtonu obdržel povolení k diskrétnímu náboru dobrovolníků, kteří by se organizovali v Evropě jako česko-slovenská legie na západní frontě za podmínky, že se s touto akcí ještě nesmí veřejně vystoupit.⁹⁴² Fakticky však americká vláda neměla příliš pochopení pro působení svých občanů či lidí

⁹³⁶ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 18. 3. 1917.

⁹³⁷ VÚA – VHA, f. V. Beneš, k. 5. E. Voska V. Benešovi, 3. 4. 1917.

⁹³⁸ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

⁹³⁹ VÚA – VHA, f. ČSNR, I, korespondence odeslaná, k. 3. T. G. Masaryk O. Masarykové, 3. 6. 1917.

⁹⁴⁰ KOVTUN, J.: *Masarykův triumf*, s. 128.

⁹⁴¹ BENEŠ, E.: *Světová válka a naše revoluce I*, s. 343–45.

⁹⁴² VÚA – VHA, f. ČSNR II, korespondence odeslaná, i. č. 650. M. R. Štefánik L. Fisherovi, 10. 7. 1917.

snažících se získat americké občanství v cizích armádách a jednání se protahovala; navíc nebyly USA ve válečném stavu s Rakousko-Uherskem.

Benešem i Masarykem byl Štefánik ceněn jako vojenský expert a i on bral vojenskou organizaci jako svou prioritu: „Vedle uspořádání vnitřních poměrů v československé Americe a vedle informační činnosti vrhl jsem celou energii na řešení problému vojenského. Půda pro tuto věc byla naprosto nepřipravena a nepříznivá... Mohu však sdělit s velkou radostí, že jsem obdržel principiální povolení na zásadě: Českým a slovenským dobrovolníkům bude dána možnost dopravy do Francie, kde dopomohou k utvoření československé legie. Finančně a mravně bude celá věc řízena Národní radou, která projedná detaily se spojeneckými vládami, zvláště s Francií.“⁹⁴³

Voska nesouhlasil se Štefánikovým hromadným nábojem pro francouzskou armádu za podmínek daleko horších, než by byly do československé legie pod vedením americkým. O svém stanovisku napsal: „Dobrá strava a obuv dělají dobrého vojáka – jest snadno srozumitelné. Denní žold vojáka ve francouzské armádě byl pět centů, co denní žold vojáka v americké armádě obnášel jeden dolar s příplatkem dalších deseti centů, jakmile vstoupil na loď, která jej odvážela do Evropy. Vana na koupel a dvakrát denně masitý pokrm má větší význam na frontě než kdekoliv jinde, zvláště pro lidi, jejichž způsob života toho všeho vyžadoval. Také myšlenka, že všechno úsilí vyvinuté pro formování československých legií pod americkým praporem, které se snadno mohlo setkat s úspěchem, máme nyní bez jakéhokoliv výsledku přerušiti, se mi nelíbila.“⁹⁴⁴ Vysvětloval Štefánikovi, že je rozdíl, pokud jde někdo do legií ze zajateckého tábora a pokud někdo, zvyklý na slušnou životní úroveň, opouští dobře placené místo. Doufal, že Štefánik, právě jako místopředseda ČSNR by mohl zapůsobit u washingtonské vlády, aby byly vytvořeny československé oddíly v rámci americké armády. Na tento návrh Štefánik odmítl přistoupit, a tak Voskovi nezbylo, než „se podrobiti autoritě Národní rady, kterou [Štefánik] zastupoval, což ustavičně zdůrazňoval, ač toho nebylo potřeba.“⁹⁴⁵ Štefánik po Voskovi požadoval, aby provedl „rekrutýrku“ podle plánu, kterému Voska nevěřil. Proto se dohodli, že Štefánik bude provádět nábor podle svých představ a Voska raději využije nabídky a odjede do Ruska. Neporozumění muselo být hluboké, když Voska ve vzpomínkách napsal: „Miloval osoby zcela devótní a těžce snášel jakýkoliv odpor nebo odchýlné názory. Měl jsem dojem, že je zvyklý, aby se mu jiní podřizovali, aby mu v ničem neoponovali a jeho názory přijímali

⁹⁴³ HÁJKOVÁ, D. – ŠTOVÍČEK, I. – NOVÁČKOVÁ, H. (ed.): Edvard Beneš a Milan R. Štefánik, s. 624. (M. R. Štefánik E. Benešovi, 22. 7. 1917.)

⁹⁴⁴ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. IX, č. 2, 1935, s. 6.

⁹⁴⁵ TAMTÉŽ.

bezpodmínečně za své... takovým [jsem] nebyl.“⁹⁴⁶ Sám Voska byl přece zvyklý rozhodovat, organizovat a dávat příkazy. Ale z cesty do Ruska ještě poslal Štefánikovi srdečný pozdrav jako „vzácnému a drahému příteli a bojovníku“.⁹⁴⁷

Voska již dávno odjel a Štefánik stále vyjednával s politickými autoritami o povolení náboru vojáků. Na předběžné poradě s představiteli ČNS 16. srpna o organizaci armády konstatoval, že „Washington měl proti tvoření armády důvody čistě americké, které byly zdůrazňovány už tím, že podobná koncese byla odepřena Polákům, Jihoslovanům a Rumunům... Amerika očekává také od války opravdové zkonsolidování amerického národa, a proto vláda vidí nerada jakékoliv tvoření národnostních jednotek.“⁹⁴⁸ V srpnu obdržel zprávu z Francie, že je československé vojsko ve Francii povoleno a že bude možné převést do Francie 30–60 000 dobrovolníků.⁹⁴⁹

Veškeré výdaje na propagaci náboru, organizačních záležitostí a dopravy dobrovolníků měla zajišťovat a hradit Československá ústřední kancelář v New Yorku, která byla financována Francouzským vysokým komisariátem v New Yorku. Nakonec převzaly náklady na propagaci ČNS a SLA a místo toho, aby se každému, kdo měl odjet na frontu vyplatilo 150 dolarů, byly tyto peníze určeny pro podporu rodin dobrovolníků. Území USA bylo rozděleno na čtyři oblasti, které měli na starosti referenti z řad Sokolů, byly napsány instrukce a formuláře a byly zřízeny náborové kanceláře, tzv. Československé výbory (Czechoslovak Committee) podřízené ČSNR. Počáteční nadšení však rychle vyprchalo a záhy bylo vidět, že počet 30–40 000 dobrovolníků je silně nadsazen.⁹⁵⁰

Pod podmínkou, že budou rekrutováni pouze Češi a Slováci, kteří v USA nepodléhají branné povinnosti, dalo koncem září americké ministerstvo války povolení k náboru.⁹⁵¹ Teprve na začátku října 1917 otiskly všechny krajanské listy Štefánikovo svolání „Kdo za pravdu horí...“ a ten vyhlásil „všeobecnou národní mobilizaci“. Nábor však nebyl tak úspěšný, jak Štefánik očekával. Okruh možných zájemců byl značně zúžen již probíhajícím nábořem do americké armády a omezeními, která stanovila americká vláda. Vyhlášením zákony o konskripci bylo dále zúženo pole pro nábor dobrovolníků – prakticky na ty, kteří nepodléhali branné povinnosti nebo nebyli přijati do armády. Nakonec se podařilo získat

⁹⁴⁶ TAMTÉŽ.

⁹⁴⁷ SNA, f. M. R. Štefánik, i. č. 735. E. Voska M. R. Štefánikovi, 31. 7. 1917.

⁹⁴⁸ SNA, f. M. R. Štefánik, i. č. 1547–1551. Zápis z předběžné porady o otázce organizace armády, 16. 8. 1917 (účastníci L. Fisher, J. Čermák, K. Pergler, J. Tvrzický, V. Beneš, J. Smetánka, M. R. Štefánik).

⁹⁴⁹ BENEŠ, E.: *Světová válka a naše revoluce III*, s. 285. E. Beneš Českému národnímu sdružení v Chicagu, 10. 8. 1917.

⁹⁵⁰ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti; SNA, f. M. R. Štefánik, i. č. 1188. Instrukce vojenského odboru ČNS a SLA, b. d.; i. č. 1547–1551. Dokumentace k legiím v USA.

⁹⁵¹ MAMATEY, A.: *The United States and East Central Europe 1914–1918*, s. 131–132.

jenom 2300 dobrovolníků. První z nich přepravila zrezivělá loď *Madonna* do Marseille až koncem listopadu 1917.⁹⁵² V říjnu, když Štefánik odjel z Ameriky, odvážel si sebou deziluzi z americké demokracie a prezidenta Wilsona, kterých se nedokázal zbavit. Organizování legií nechal na starosti Františka Xavera Kopeckého. Ten ve svých vzpomínkách popisuje neuvěřitelné administrativní i lidské obtíže, kterým musel čelit při organizaci dobrovolníků do francouzských legií. Musel obcházet různé americké předpisy a omezení – aby se získali dobrovolníci, falšovala se data, protože by jinak museli jít do americké armády.

Koncem roku přijel do USA v hodnosti vojenského atašé poručík Zdeněk Fierlinger; měl pomoci s politickou akcí, o které nadšeně hovořil v Rusku Voska. Nakonec začal Kopeckému pomáhat s nábořem, který se nevyvíjel příznivě. Sám Kopecký přiznal, že nábor dobrovolníků pro armádu ve Francii byl v Americe nepopulární. „Již způsob, jakým Štefánik vyhlásil mobilizační plán, byl demokraticky citlivými starousedlými Čechy odsuzován jako autokratický a neamerický.“⁹⁵³ Brzdou náboru byli i starší členové podpůrných spolků, kteří by v případě úmrtí členů spolku museli pozůstalým vyplácet rentu. Dobře nebyla ani zpočátku zajištěna organizace. Dobrovolníci nebyli soustředěni ve výcvikovém táboře a čekali doma či v hotelu na povolání. Mnozí se na loď odplouvající do Evropy prostě nedostavili. Voska měl dobrou intuici, když se postavil proti; za pravdu mu i dávala řada dopisů nespokojených legionářů, jež mu přicházela z Evropy. Podcenil však mravní a propagační vyznění akce. Poté, co se vrátil z mise do Ruska, si Voska uvědomil nezbytnost československých legií a zmírnil svou kritiku.

Xaver Kopecký zůstal, přes všechny těžkosti, v legionářském táboře ve Stamfordu až do konce války. Z této doby se zachoval jeden z mála popisů osobnosti F. Xavera Kopeckého – z pera V. S. Hurbana, který popsal poměry ve stamfordském táboře a vyjádřil se i k neshodám mezi vedoucím tábora Kopeckým a majitelem pozemku sochařem Gutzonem Borglumem. Kopeckého viděl, ne ve zlém, jako byrokrata. „Je příliš snad opatrný ohledom paragrafov, ale nesmime zabúdat, že jsme v cudzej zemi, kde musíme byť velmi opatrný. Je snad príliš šporivý... V Kopeckom máme dôkaz jeho absolutnej poctivosti a čistotě jeho činov, kde aj nie vždy vždy takticky správnych.“ Zřejmě kvůli svým neshodám s Borglumem však vyvolal vyšetřování Červeného kříže a tajných služeb. „V

⁹⁵² PICHLÍK, Karel – KLÍPA, Bohumír – ZABLOUDILOVÁ, Jitka: *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*. Praha 1996, s. 134; CHADA, J.: *Czechs in the United States*, s. 51; Podle F. Kopeckého odešlo v celkem 21 výpravě dohromady 3011 dobrovolníků, z nichž 97 padlo a 107 se stalo invalidy. VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti. Dále k československým legiím v USA viz BOUČEK, Jaroslav: Gutzon Borglum: Americký sochař v I. československém odboji. In: *Historie a vojenství*, roč. 47, č. 2, 1998, s. 140–146.

⁹⁵³ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

tomto ohlade je snad Kopecký trochu příliš ukvapený a snad romantický (vidí hned špionov).“⁹⁵⁴

IV. 1. 4. *Proti separátnímu míru*

Pro úspěch československých požadavků bylo nutné zamezit jakékoliv formě separátního míru. Amerika hrála důležitou roli – právě Wilson se pokoušel dlouhou dobu, a to i po vyhlášení války Amerikou Německu, vyjednat mír. Po mnohaletém úsilí o prosazení programu samostatného státu Čechů a Slováků je zajímavé, že se Voska v jarních měsících roku 1917 začal klonit k myšlence vzniku slovanské federace, které podle něj jsou naklonění i američtí politikové a domníval se, že soustátí slovanských států s vlastní autonomií by mělo slibnější budoucnost. V tomto postoji, který později opustil, mohl být ovlivněn revolucí v Rusku. Masaryk byl asi překvapen, když četl ve Voskově dopisu z 2. dubna 1917, že Spojenci počítali v případě neúspěchu jarní ofenzívy s mírovým jednáním s Rakouskem a že Voska byl někdy v únoru požádán, aby naznačil způsob nabídky Rakousku, která by byla lákavá pro habsburskou dynastii a ve které by se Čechům a Slovákům dostalo těch největších svobod a autonomie. Voska nejprve odmítl, že musí o všem referovat T. G. Masarykovi, ale „shora naléhali, zaručující, že nebude jednáno, dokud by Vám jako předsedovi ČSNR nebylo dáno dosti času ku prostudování věcí... týden před ruskou revolucí jsem byl pořádán, abych připravil kurýra, který by nesl první nedetailní nabídku z Washingtonu do Vídně... jsem rád, že revoluce přišla tak vzápětí, neboť jsem žil v hrozných obavách, že dojde k separátnímu míru s Rakouskem. Ještě dnes není nebezpečí zažehnáno; avšak jsem jist, že naši nejvyšší neučiní nic, aniž bych o tom věděl.“⁹⁵⁵ Masarykova odpověď není známa.

V roce 1917 proběhlo několik neúspěšných pokusů o vyjednání separátního míru mezi Spojenci a Rakousko-Uherskem.⁹⁵⁶ Wilson, když 4. prosince 1917 doporučoval v kongresu vyhlásit válku Rakousko-Uhersku, výslovně nechtěl přestavět podunajskou říši či jí nějak diktovat a doufal, že se monarchie emancipuje od Německa. Další kolo mírových jednání otevřelo Čtrnáct bodů W. Wilsona z 8. ledna 1918, ve kterých předkládal svou

⁹⁵⁴ AÚTGM, f. TGM – V, XV-14. V. S. Hurban: Raport ohladne Stamford's Campu, 20. 10. 1918.

⁹⁵⁵ AÚTGM, f. TGM – V, VII-14-a/4. E. Voska T. G. Masarykovi, 2. 4. 1917.

⁹⁵⁶ ŠEDIVÝ, Ivan: Velká Británie a tajná mírová jednání s Rakouskem-Uherskem ve Švýcarsku 1917/1918. In: Opat, Jaroslav (ed): *První světová válka, moderní demokracie a T. G. Masaryk: Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané Ústavem T. G. Masaryka ve dnech 22. –24. září 1994 na zámku v Liblicích u Mělníka*. Praha 1995, s. 115–127.

představu poválečného uspořádání světa. V bodu číslo deset je národům Rakouska přislíbena nejsvobodnější možnost autonomního rozvoje. Právě na tomto základě byla vedena neoficiální jednání mezi rakouským profesorem Heinrichem Lamaschem a americkým profesorem Georgem Herronem ve Švýcarsku.⁹⁵⁷ V Lamaschově mírovém plánu bylo Rakousko-Uhersko ochotno k rozsáhlé vnitřní reorganizaci.

V tomto okamžiku se opět Voska, i když krátce, přiblížil světové politice. Pravděpodobně 19. února byl pozván do domu plukovníka House, kde se sešel s W. Wisemanem a G. Auchinclosem, kteří se chtěli co nejvíce od Vosky dozvědět o Rakousko-Uhersku, možnostech jeho federalizace a osobních charakteristikách rakouských politiků. Debata, která byla označena jako přísně důvěrná, byla přerušena příchodem W. Wilsona, načež byl Voska „zahrnut řadou otázek, z nich některé ... ihned odpověděl a jiné mohl... odpovědět pouze částečně. Některé pro neznalost lidé v Rakousko-Uhersku zůstaly nezodpovězeny.“⁹⁵⁸ Voska si vyžádal čas a začal shánět informace, především o H. Lamaschovi. Pergler, V. Beneš ani Písecký nevěděli nic, až Tvrzický poslal 21. února obsáhlé sdělení.⁹⁵⁹ Voska, podle vlastních slov zalarmoval všechny páky, aby znemožnil mírová jednání. Na nebezpečí jednání s monarchií upozornili House také Wickham Steed, André Chéradame a opatrněji i A. J. Balfour, kteří se osobně angažovali ve slovanských záležitostech. Ve spolupráci s A. Chéradamem vypracoval Voska pro House memorandum, ve kterém bylo předloženo jediné možné řešení – rozbití Rakousko-Uherska.⁹⁶⁰ Voska měl sice dojem, že na nevydařených Lamaschových jednáních měl značnou zásluhu, skutečné důvody můžeme spíše hledat ve vnitřní politice Rakousko-Uherska, uzavření brest-litevského míru a vývoji na frontách.

⁹⁵⁷ K těmto jednáním i Voskově účasti také MILLER-UNTERBERGER, B.: *The United States, the revolutionary Russia and the Rise of Czechoslovakia*, s. 104 an.

⁹⁵⁸ Voska sice píše, že k setkání došlo 19. března, ale podle datace dopisu J. Tvrzického (pozn. č. 954) a kontextu Houseových deníků je možné, že si spletl měsíc. Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. IX, č. 35, 1935, s. 6; č. 28, 1935, s. 6; Voska, E. V. – Irwin, W.: *Spy and counterspy*, s. 254 an. V komentovaných Houseových denících a korespondenci není Voskova návštěva zaznamenána. SEYMOUR, Charles (ed.): *The Intimate Papers of Colonel House III: Into the World War April 1917–June 1918*. London 1928. Jméno Voska se nevyskytuje ani ve jmenném indexu edice Wilsonových dokumentů a prací LINK, Arthur S.(ed.): *The Papers of Woodrow Wilson*, sv. 1–69. Princeton 1966–2004. Za tuto informaci děkuji J. Kovtunovi. B. Miller-Unterberger píše o Voskově návštěvě u House, která se měla odehrát 13. února, ale nezmiňuje účast W. Wilsona. UNTERBERGER-MILLER, B.: *The United States, the revolutionary Russia and the Rise of Czechoslovakia*, s. 107.

⁹⁵⁹ ČMS, f. E.Voska, př. č. 1120/79. J. Tvrzický E. Voskovi, 21. 2. 1918.

⁹⁶⁰ SEYMOUR, C. (ed.): *The Intimate Papers of colonel House III*, s. 384–397; Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. IX, č. 35, 1935, s. 8; č. 29, 1935, s. 8.

IV. 2. V Maughamově misi

IV. 2. 1. Přípravy a cíl

V roce 1917 se u Spojenců čím dál tím více projevovaly obavy, že by Rusko mohlo opustit jejich tábor. Již na konci roku 1916 Sir Samuel Hoare, pracující v té době v Petrohradu ve službách anglické tajné služby, popsal bezvýchodnost ruské situace a byl přesvědčen, že Rusko příští zimu už bojovat nebude. Mezi obyvateli, sužovanými všeobecným nedostatkem, hladem a zimou, vzrůstala nechuť k válce. Bolševická mírová propaganda podporovaná Německem dopadala do úrodné půdy. I když únorová revoluce a nová Prozatímní vláda vzbudila u Spojenců naději, že Rusko bude pokračovat ve válečných operacích s větším nasazením, červencový neúspěch ruské ofenzívy tato očekávání zklamal. Kolaps východní fronty by uvolnil německé divize na západní frontu. To by samozřejmě německá vláda přivítala, a tak všemožně hledala prostředky, jak tuto situaci přivodit.⁹⁶¹

Na jaře prezident Wilson ustanovil komisi, vedenou bývalým státním sekretářem Elihu Rootem, aby jela do Ruska a zjistila, jaké jsou záměry nové vlády. V této misi, která působila v Rusku od dubna, byl i Charles Crane, jenž novou ruskou vládu zhodnotil jako mírovou anarchii.⁹⁶² Root brzy oznámil, že ruská armáda je pod silným vlivem masivní německé propagandy a bolševické agitace, jejímž cílem je okamžité ukončení války, a doporučoval okamžitou propagandistickou kampaň. Také do Anglie docházely zneklidňující zprávy, že pacifistická propaganda je na vzestupu. Britský velvyslanec Buchanan varoval, že německá propaganda přesvědčuje Rusy o tom, že Británie pokračuje ve válce kvůli svých sobeckým důvodům a je skutečným nepřítelem touženého míru.⁹⁶³ Zprávy o Rusku byly dost zmatené, protože se v květnu Gaunt dokonce dozvěděl, že byl Lenin zavražděn vlastními stoupenci a že ho má vystřídat Trockij.⁹⁶⁴ V květnu 1917 se Britové začali snažit o

⁹⁶¹ K obavám o ruskou účast ve válce např. KENNAN, George F.: *Soviet-American Relation 1917–1920: Russia leaves the War*. Princeton 1956; LLOYD GEORGE, David: *War Memoir*. London 1938; BRUCE LOCKHART, Robert H.: *Memoir of British Agent*. London 1935; BUCHANAN, George: *My mission to Russia and other diplomatic material*. London 1923; UNTERBERGER-MILLER, Betty: *The United States, the revolutionary Russia and the Rise of Czechoslovakia*. Chapel Hill, London 1989.

⁹⁶² O Cranově cestě informoval Voska telegraficky Masaryka. AÚTGM, f. TGM – V, VII-66-a/40. E. Voska T. G. Masarykovi, 22. 4. 1917; NAL, FO, 115, 2317, s. 240. Výtah z kabelogramu Ch. Crana zaslanému State Department, 5. 5. 1917.

⁹⁶³ NAL, FO, 115, 2317, s. 257. C. Spring Rice A. Balfourovi, 7. 4. 1917; FO, 115, 2317, s. 260. C. Spring Rice R. Gottheilovi, 22. 5. 1917.

⁹⁶⁴ NAL, FO, 115, 2317. Pilenas G. Gauntovi, 14. 5. 1917.

užší vztahy s ruskými socialisty, a proto poslali zvláštní Hendersonovu misi.⁹⁶⁵ Za války byli Britové poměrně dobře informováni o situaci v Rusku svými diplomaty a zpravodajci; po svém příjezdu do Ruska v květnu 1917 jim dodával zprávy prostřednictvím Seton-Watsona i Masaryk. Jeho šestibodový rozbor politické situace v Rusku z června musel být pro ně zlověstný. Hovořil o zvyšujícím se počtu dezertérů z armády, pacifistech a leninistech placených německými penězi i tom, že se v průběhu následujících dvou týdnů očekává krvavé povstání.⁹⁶⁶

V květnu Wiseman navrhl svým nadřízeným v Londýně, aby byla do Ruska vyslána mise Čechů, Slováků a Poláků, která by podpořila britské a americké zájmy a především zastavila šíření mírové propagandy. Je možné, že na tento nápad přišel ve spolupráci s Voskou. Ve Wisemanově písemné pozůstalosti se nachází záznam o Rusku, ve kterém jsou mimo jiné zmiňována doporučení Victora – Vosky, jenž navrhl, aby byli do Ruska vysláni lidé, kteří by „zorganizovali 220 000 českých zajatců, z nichž více než 50 % jsou zruční mechanici“.⁹⁶⁷ Mělo být vybráno po dvanácti členech ČNS a SLA, kteří by působili mezi Slovany v Rusku a upozorňovali na nebezpečí německé propagandy. Wiseman se dotázal Vosky, zda by nechtěl sám jet do Ruska a vytvořit systém podobný organizaci, jakou má v USA. Ve své zprávě zaznamenal Voskovo stanovisko: „I když by mu [tj. Voskovi] to způsobilo značné nesnáze v jeho obchodě, uvědomuje si naléhavost případu a je dychtivý jet. Domnívá se, že v následujících dvou až třech měsících nehrozí nebezpečí separátního míru, ale jestliže německá propaganda bude nerušeně působit jako nyní, může tato skutečnost nastat.“⁹⁶⁸

Voska se o Wisemanově nabídce napsal 30. května Masarykovi: „Před několika dny byl jsem p. W[isemanem] dotazován, zdali bych jel do Ruska v těchže záležitostech, v kterých jsem působil zde. Jest prý toho zapotřebí více, než čehokoliv jiného. Vysvětlil jsem, že jest to pro mě velice obtížné, poněvadž mám velký závod i velkou rodinu a tím velkých povinností. Nicméně sdělil jsem mu současně, že se podřídím kázni, pakli Vy jako hlava naší organizace národní vyslovíte se pro můj odjezd. Nejspíše se Vás na to budou

⁹⁶⁵ WINTER, J. M.: Arthur Henderson, the Russian Revolution, and the Reconstruction of the Labour Party. In: *The Historical Journal*, vol. 15, no. 4, December 1972, s. 753–773. Henderson a George Young přijeli 2. června 1917.

⁹⁶⁶ SSEES, Seton-Watson Papers, box 6. Professor Masaryk on the Political Situation, 13. 6. 1917. (Datum připsáno rukou Olgy Masarykové, a tak není jasné, zda jde o dataci vzniku či přijetí materiálu.)

⁹⁶⁷ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 260. Russia, b. d.

⁹⁶⁸ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 260. Russia, b. d.; NEILSON, Keith: 'Joy Rides?': British Intelligence and Propaganda in Russia, 1914–1917. In: *The Historical Journal*, vol. 24, no. 4, December 1981, s. 885–906.

dotazovat v tom případě, že by se definitivně na věci rozhodli.⁹⁶⁹ Masarykova odpověď není známa a je také otázka, kdy vůbec dopis obdržel, protože v této době již byl v Rusku a jeho korespondenci v Londýně vyřizovala dcera Olga. Wiseman s Voskou začali v červnu pracovat na programu mise. Ve Voskově pozůstalosti se nachází nedatovaný a nesignovaný osmibodový návrh zdůvodňující cestu do Ruska nazvaný „American Committee of Slav Origin“. Účastníci mise měli spojovat prvky amerického občanství s požadavky slovanských národů utlačovaných v habsburské monarchii a předpokládalo se, že by tato kombinace mohla mít vliv na novou ruskou vládu. Schopnost členů mise mluvit rusky, porozumění ruské povaze, uznání československých legií ruskou vládou – to vše podle autorů návrhu vytvářelo dobré předpoklady pro úspěch. Především však bylo připomenuto, že mise je v zájmu USA a Spojenců, protože slovanští členové výboru a jejich znalost ruských podmínek napomohou ruskému odporu proti Němcům.⁹⁷⁰

Obdobný, ještě podrobnější, materiál nazvaný „Committee of Slav Origin for Russia“ datovaný 30. červnem se nachází ve Wisemanově pozůstalosti. Vypovídá o výboru amerických občanů slovanského původu, kteří byli delegováni svými organizacemi pro cestu Ruska. Výslovně je uveden Emanuel V. Voska, sekretář ČNS a ředitel Slav Press Bureau v New Yorku, Dr. Aleš Hrdlička z Národního muzea, Anton S. Ambrose, představitel Slováků, Alois B. Koukol, president Slavonic Emigration Institute, a Josef Martínek, editor *Dělnických listů*. Podle memoranda měl výbor pro svou cestu získat jak podporu vlády, tak slovanských krajanských organizací. Mise si kladla za cíl přesvědčit Rusy, aby pokračovali ve válce a varovat je před triky a svody německých agentů. Cesta měla mít, na rozdíl od oficiálního Rootova poselství, vysloveně soukromý charakter. V dokumentu jsou zvlášť vysvětleny důvody, proč by misí měli být pověřeni právě Češi a Slováci. Ještě více je podtržen vliv československých legií, jejichž síla byla odhadnuta na 250 000 mužů, a vyzdvihnuta úloha americké vlády, která prohlásila právo malých národů na vlastní vládu. Bylo připomenuto, že právě Američané slovanského původu se hned na počátku války postavili proti Německu a Rakousko-Uhersku.⁹⁷¹ Osmibodové zdůvodnění „Why an American Committee of Slav Origin should be sent to Russia“ bylo zasláno

⁹⁶⁹ AÚTGM, f. Olga Masaryková, k. 1, sl. 21. E. Voska T. G. Masarykovi, 30. 5. 1917.

⁹⁷⁰ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16.

⁹⁷¹ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 256. W. Somerset Maugham W. Wisemanovi, 7. 7. 1917; series I, box 10, folder 255. Memorandum „American Committee of Slav Origin“, 30. 6. 1917.

americkému ministerstvu zahraničních věcí.⁹⁷² Program mise byl tedy předložen vládám Velké Británie i USA.

Na počátku července se sešel v hotelu Plaza v New Yorku Wiseman s Štefáníkem a Voskou. Účastníci schůzky se shodli, že je nutné, aby jel Voska do Ruska a čelil tam německým intrikám a propagandě. Štefáník vysvětlil důležitost československé akce a Voska zdůraznil, že jejich práce musí mít takový charakter, aby při nejmenším počtu pracovníků získala co největší kredit u Spojenců. Bylo dohodnuto, že Voska se svými spolupracovníky v tzv. „Americkém výboru původu československého“ vyjede asi za dva nebo tři týdny a že v Rusku bude tlumočit „cítění československého lidu ve Spojených státech“.⁹⁷³ Po návratu měl referovat spojeneckým vládám a vládě USA. Voskův výbor měl být vybaven doporučujícími listinami na Rootovu misi, americké velvyslanectví v Petrohradě a další zainteresované instituce. Cesta měla být financována W. Wisemanem. Poslední věta zápisu poskytovala Voskovi značné rozhodovací pravomoci: „E. Voska jako vůdce výboru má právo činnost výboru řídit dle daných mu pokynů, avšak úplně samostatně, jest zodpověděn pouze Nár[odní] radě československé a vládním autoritám.“⁹⁷⁴ Štefáník se o Voskově cestě do Ruska zmínil v obsáhlém dopise E. Benešovi z 22. července 1917 pouze letmo s odkazem „těžko o věci více psáti“.⁹⁷⁵

Na Vosku a Čechy Britové spoléhali. Znalost ruštiny a ruského prostředí se sice může jevit jako sporná věc, když Voska určitě rusky neuměl a nikdy v Rusku nebyl, v širším slovanském kontextu se Čechům zdálo, že nemohou mít v Rusku žádné potíže. Jako jistota působilo i zázemí československých legií a navíc se Voska v té době hodně zabíral myšlenkou všeslovanské federace. Pro tuto cestu ho kvalifikovala schopnost získávat informace, organizační schopnosti, možnosti dorozumět se slovanským jazykem a především talent zdatného propagandisty. Voska slíbil, že v krátké době očistí Rusko od německých agentů a jejich ruských pomahačů a že zakročí proti německé sabotáži a propagandě.⁹⁷⁶

Paralelně s Voskou vyjednával Wiseman o ruské misi ještě se Somersetem Maughamem, známým anglickým spisovatelem a dramatikem, který po zkušenosti na francouzské frontě začal pracovat pro britskou tajnou službu a od dubna pobýval

⁹⁷² VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1. Memorandum „Why an American Committee of Slav Origin should be sent to Russia“, b. d.

⁹⁷³ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16; SNA, f. M. R. Štefáník, i. č. 1547-51. Záznam konference konané 7. 7. 1917 v New Yorku.

⁹⁷⁴ TAMTÉŽ.

⁹⁷⁵ HÁJKOVÁ, D. – ŠTOVÍČEK, I. – NOVÁČKOVÁ, H. (ed.): Edvard Beneš a Milan R. Štefáník, s. 615. (M. R. Štefáník E. Benešovi, 22. 7. 1917.)

⁹⁷⁶ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

v Americe.⁹⁷⁷ V květnu 1917 mu Wiseman zavolal a nabídl speciální práci pro tajnou službu, kterou o měsíc později specifikoval: Je třeba jet do Ruska a udržet je ve válce. Maugham s rozhodnutím váhal; trápila ho tuberkulóza, nehovořil rusky a byl čerstvě ženatý, i když to by bylo to poslední, co by mu zabraňovalo odcestovat. Nakonec u něj převládl patriotismus i smysl pro dobrodružství. Svou roli sehrál také pocit, že nechtěl zmeškat příležitost navštívit zemi Tolského, Dostojevského a Čechova, jejichž díla právě četl.⁹⁷⁸ Po čtyřiceti osmi hodinách na rozmyšlenou vyjádřil souhlas pod podmínkou, že bude za své služby honorován, i když plat ve skutečnosti nepotřeboval. Důvodem bylo, že za svou předcházející tajnou práci ve Švýcarsku nebyl jako jediný z agentů placen, a tak získal dojem, že není považován za oddaného patriota, ale spíše za hlupáka. Přesto, kdyby bylo třeba, byl ochoten jet do Ruska i na své náklady.⁹⁷⁹

Pro připravovanou akci potřeboval Wiseman získat podporu britských a amerických představitelů. Americká vláda plán přijala, kupodivu váhal britský Foreign Office. Raději by, aby rizika na sebe vzali Američané a ministerstvo zaujalo 19. června postoj, že „dvojitá kontrola je obtížná a... by bylo lepší, kdybychom nevystoupili – dokonce ani neoficiálně.“⁹⁸⁰ Wiseman se dále snažil přesvědčit Foreign Office, aby misi podpořil a vyzdvihl svou pozici u krajanských organizací: „Nemyslím, že by [Američané] postupovali samostatně bez nás, protože plán závisí na pomoci jistých slovanských spolků, se kterými se americká vláda může dohodnout pouze mým prostřednictvím.“⁹⁸¹ Nakonec se mu podařilo situaci vtipně vyřešit. Řekl Foreign Office, že Američané, především Wilson, podporují jeho plán vyslat do Ruska Anglo-americkou misi a plukovníka House přesvědčil, že má podporu Foreign Office. Takto dostal od obou stran po 75 000 dolarech.⁹⁸²

Své válečné špiónské zážitky později Maugham literárně zúročil v knize povídek *Ashenden or the British Agent*, kterou vydal v roce 1928. Sám se představil v hlavní osobě literáta Ashendena, se kterým jej spojovalo i krycí jméno – Somerville. Vysvětlil, proč byl vybrán pro tuto misi. Ne, že by se k tomuto poslání hodil, ale že nebyl nikdo jiný vhodnější.⁹⁸³ Maugham se osvědčil v předchozí zpravodajské práci ve Švýcarsku a Itálii a

⁹⁷⁷ CALDER, Robert: *Willie: The Life of W. Somerset Maugham*. London 1989; MORGAN, Ted: *Somerset Maugham*. London 1980.

⁹⁷⁸ MAUGHAM, Somerset William: *The summing up*. London 1951, s. 136; MORGAN, Ted: *Somerset Maugham*, s. 226.

⁹⁷⁹ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 256. W. Somerset Maugham W. Wisemanovi, 7. 7. 1917.

⁹⁸⁰ FOWLER, W. B.: *British-American relations 1917–1918*, s. 132.

⁹⁸¹ TAMTÉŽ, s. 133.

⁹⁸² ANDREWS, C.: *Secret Service*, s. 209.

⁹⁸³ MAUGHAM, Somerset William: *Ashenden or the British Agent*. London 1955, s. 197.

jeho povolání známého spisovatele, který shání podklady pro svou práci a zároveň působí jako válečný korespondent mu poskytlo dobré krytí. Oficiálně měl jet jako literát píšící publikaci pro Američany.⁹⁸⁴ V Ashendenovi je popisována scénu, kdy hrdina dostává první špionážní úkol a radu. „Je ještě jedna věc, kterou byste měl vědět, než přijmete tuto práci. A nezapomeňte na ni. Když si povedete dobře, nikdo Vám nepoděkuje a když se dostanete do potíží, nikdo Vám nepomůže. Vyhovuje Vám to?“ Hrdina knihy odpověděl samozřejmě kladně. Maugham neprošel žádným výcvikem, špiónem se stal, stejně jako mnozí ostatní, intuitivně. Obecně nebyl v době války dostatek času na dlouhou zpravodajskou přípravu. Sir Samuel Hoare, který odjel jako špión do Ruska v roce 1916, prošel intenzivním výcvikem následovně: „Jeden den špionáž a kontrašpionář, druhý šifrování a dešifrování, další válečný obchod a kontraband a čtvrtý poštovní a telegrafní cenzura.“⁹⁸⁵

Somerset Maugham měl jet společně s českou skupinou. Po setkání s Voskou a napsal Wisemanovi, že jeho rozhodnutí poslat Vosku bylo dobrou volbou: „Navrhuji, že by měl [Voska] jet do Petrohradu co možná nejdříve, i když nevím, jak tady v jeho nepřítomnosti bude pokračovat práce, do které je [zde] zapojen.“⁹⁸⁶ Je pravděpodobné, že Magham Vosku popsal ve svém A Writer's notebook v pasáži nazvané Tajný agent. Jedná se o jednu z nejobsáhlejších Voskových charakteristik; cenná je svým smyslem pro detail a psychologické vykreslení postavy: „Byl to člověk ani ne střední postavy, ale velmi široký a podsaditý; chodil velmi tiše, rychlými kroky. Měl zvláštní chůzi, připomínající goril a jeho paže visely po straně trochu od těla; působil dojmem téměř opičí bytosti, která může kdykoliv skočit. Vzbuzoval znepokojující pocit obrovské síly. Měl velkou hranatou hlavu na krátkém silném krku, byl čistě oholen, měl malé, bystré oči a jeho tvář byla podivně zploštělá, jako kdyby byla dostala ránu. Měl velký, masitý, plochý nos a velká ústa s malými skvrnitými zuby. Jeho husté vybledlé vlasy byly hladce učešány. Nikdy se nesmál, ale často se pochechtával a v jeho očích byl drsný humor. Byl decentně oblečen v americkém konfekčním obleku a na první pohled byste ho považovali za imigranta střední třídy, který je spokojeně zajištěn malým obchodem v prosperujícím městě na středozápadě. Mluvil anglicky plyně, ale nesprávně. Nebylo možné po jisté době nezískat přesvědčení o jeho odhodlanosti. Jeho fyzické síle odpovídala síla jeho charakteru. Byl bezohledný, zkušený, rozvázný, a naprosto lhostejný k prostředkům, kterými dosáhl svého cíle. Nakonec v něm bylo cosi hrozivého. Jeho číňorodý mozek byl plný nápadů, které byly důvtipné a

⁹⁸⁴ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 256. W. S. Maugham N. Thwaitesovi, 16. 7. 1917.

⁹⁸⁵ ANDREWS, C: *Secret Service*, s. 205.

⁹⁸⁶ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 256. W. S. Maugham W. Wisemanovi, 7. 7. 1917.

odvážné. Komplikovanost jeho práce mu přinášela jakési umělecké potěšení. Když vyprávěl o plánu, který vymyslel nebo o kličce, která se mu podařila, jeho malé modré oči se leskly a jeho tvář byla rozzářena ďábelským úsměškem. Naprosto pohrdal lidským životem a mohli jste cítit, že pro svou věc by neváhal obětovat přítele nebo syna. Nikdo nemohl pochybovat o jeho odvaze. Byl schopen čelit nejenom nebezpečí – a to nebylo těžké – ale také nepohodlí a nudě. Byl to člověk skromných zvyků a vydržel neuvěřitelně dlouho bez jídla nebo spánku. Nikdy se nešetřil a nikdy nepomyslel na to, že by mohl šetřit jiné; jeho energie byla obdivuhodná... a byl schopen zabít bližního bez jakékoliv stopy hněvu. Zdálo se, že má pouze jednu vášeň v životě, když opomeneme jeho náklonnost pro doutníky, a to bylo vlastenectví. Měl hluboký smysl pro disciplinu a poslouchal bez výhrad svého vůdce a stejně vymáhal poslušnost od svých podřízených.⁹⁸⁷ Pokud srovnáme tento popis s Voskovou fotografií z roku 1917, je jasné, že Maugham byl bystrý pozorovatel.

Instrukce, které jak Maugham, tak Voska obdrželi, byly jasné: podporovat Kerenského vládu proti bolševické a pacifistické propagandě a udržet Rusko ve válce. Na cestu dostal Voska od Wisemana 2000 dolarů – 16. července 1 200 a 21. července 800.⁹⁸⁸ Maugham podepsal Wisemanovi stvrzenku na 21 tisíc dolarů 18. července a získal pocit, že se dostal do vynikající pozice, neboť měl „neomezené finance a čtyři oddané Čechy jako styčné důstojníky mezi ním a Masarykem, který měl pod kontrolou v různých částech Ruska zhruba 60 000 krajanů.“⁹⁸⁹ Tato role v něm současně vzbuzovala pocit velké zodpovědnosti. S Voskou promýšleli podrobnosti cesty; pasy, ubytování a způsob dodávání zpráv. Voska mu např. rozmlouval, aby si bral sebou sluhu a sekretáře, protože se domníval, že by to byly zbytečné výdaje a že si je Maugham může najmout až v Rusku.⁹⁹⁰ Bylo nutno domluvit způsob předávání zpráv a šifer. Dochovaný seznam krycích jmen z 19. července uvádí třicet dva položek. Voskovi samozřejmě zůstalo Victor, Koukol byl Bennet, Martínek byl Snaith, Švarc Arnold, Masaryk Marcus, Štefánek Long, Kerenský Lane, Lenin Davis, Wilson Weston, americká vláda Curtis Co. atd. Veškerá pošta měla být z Ruska zasílána ve dvou obálkách. Na první měla být adresa Franka Polka ve State Departament a označena jako soukromá a v ní měla být další obálka s adresou For W[iseman] c/o D. H. Miller New York.

⁹⁸⁷ MAUGHAM, Somerset William: *A Writer's Notebook*. Westport Connecticut 1970, s. 146–147.

⁹⁸⁸ FOWLER, W. B.: *British-American relations 1917–1918*, s. 133; SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 256. Stvrzenka z 16. 7. 1917 a 21. 7. 1917.

⁹⁸⁹ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 256. Stvrzenka z 18. 7. 1917; MAUGHAM, S. W.: *The summing up*, s. 136.

⁹⁹⁰ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 256. W. Somerset Maugham W. Wisemanovi, 14. 7. 1917.

Všechny telegramy měly začínat „následující pro Franka Polka“.⁹⁹¹ V této misi se vskutku propojila americká a britská špionáž a vzájemně si poskytovaly informace.

Voska byl na cestu vybaven mnoha doporučujícími dopisy. I Robert Lansing vydal 3. 7. 1917 list určený diplomatickým a konzulárním úředníkům USA v Rusku, aby s souladu s jejich povinnostmi vyšli Voskovi vstříc.⁹⁹² Pomoc při získání doporučení, stejně jako pasu, zařídil W. Wiseman.⁹⁹³ Doporučení pro cestu Voska získal i od Jihoslovanského národního výboru. Jihoslovanským organizacím i osobnostem žijícím v Rusku byl doporučen jako jeden „z nejprominentnějších a nejvlastenečtějších Čechů v této zemi“, který si zasluhuje přátelství a podporu.⁹⁹⁴ Obdobná doporučení pro Vosku byla rozeslána také Jihoslovanským výborům v Londýně, Paříži i Ženevě. Dne 16. července 1917 obdržel potvrzení, že je akreditovaným reprezentantem Slav Press Bureau.⁹⁹⁵ Stejný den napsal o své misi Mamateyovi: „... v souhlasu s konferencí ve Washingtonu a zástupci Národní rady čs. odjedeme do Evropy... Koukol, Švarc, Martínek, Voska. Považovali bychom za projev důvěry, kdybyste laskavě *každému členu zvláště* vystavěli od Ligy dopisy, v kterém odporučíte nás přízni slovenských organizací a činitelů v Evropě a odporučíte nás jako lidi, které znáte pokud charakterů a činnosti jejich se týče.“⁹⁹⁶ Mamatey Voskovi poslal peníze i doporučení. Plné moce, přestože on sám je chtěl vystavit, neposlal, protože ne všichni ze Slovenské ligy s misí souhlasili, neboť v misi nebyl údajně zastoupen Slovák (přitom Vendelín Švarc byl Slovák a člen SLA). Zároveň se ohrazoval proti Voskovým výtkám, že se všude o jeho cestě zmiňuje, protože informaci o Voskově odjezdu sdělil pouze Pankúchovi a Daxnerovi, a to jenom kvůli doporučení.⁹⁹⁷ Voska sice chtěl, aby jeho mise byla držena v tajnosti, sám o ní však psal a informoval, právě kvůli doporučením, na různé strany.

Před svým odjezdem do Ruska v srpnu 1917 předal Voska Xaveru Kopeckému seznam svých spolupracovníků. Mezi těmi, kteří vysloveně nebyli placeni britskou tajnou službou Kopecký uvádí J. Buňatu, S. Šerpána, J. Kováře, L. Fishera, A. Ambrose, K.

⁹⁹¹ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 256.

⁹⁹² VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1.

⁹⁹³ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 256. Memorandum for G. A., 14. 7. 1917; O nový pas Voska zažádal už v květnu 1917. V žádosti uvedl, že chce jet do Ruska za účelem sociální práce a navštívit Petrohrad, Kyjev, Moskvu a cestou zpět Londýn. Nový americký pas mu byl vydán 14. května 1917 a v něm byl zapsán i Voskův vzhled. Držitel měl hnědé oči, hnědé vlasy, byl vysoký 5 stop a 7 palců. VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1.

⁹⁹⁴ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1. Doporučení pro E. Vosku podepsané Marjanovichem a Grgurevichem, 24. 7. 1917.

⁹⁹⁵ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1.

⁹⁹⁶ SNA, f. SLA, k. 3. E. Voska A. Mamateyovi, 16. 7. 1917. Dopis označen jako důvěrný.

⁹⁹⁷ SNA, f. SLA, k. 3. A. Mamatey E. Voskovi, 24. 7. 1917.

Leitnera, F. Bezecného a J. Císaře, tedy většinou známé funkcionáře krajanských organizací. Kopecký jako Voskovi spolupracovníky jmenuje ještě dva muže „P“ a „C“, kteří měli dostávat plat ze zdrojů tajných služeb. Podle něj to byli dva newyorkští nezaměstnaní, Čech a Slovák, kteří si k němu chodili k němu, jako dříve k Voskovi, pro příkazy, jež on pro ně již neměl. Voska mu dal ještě „určitou částku peněz“, která mu zbyla, s tím, aby pokračoval v detektivní práci a získané informace odevzdával del Campovi. Podle svých vlastních slov Kopecký vše mlčky přijal, ale do práce se nepustil, pouze když ho sami Angličané požádali o informace. Účty nepředkládal a vše hradil z Voskových peněz; když se fond vyčerpal, s prací skončil.⁹⁹⁸

Další člen mise do Ruska novinář Josef Martínek vzpomínal na počátek mise následovně: „Na jaře 1917 hodlal spojenecký výbor ve Washingtonu poslat do Ruska komisi schopných lidí, kteří ovládají ruštinu. Byli vybráni právník Slovenské ligy a učitel na české škole v Clevelendu Vendelín Švarc a já za Národní sdružení, reverend Alois B. Koukol z New Yorku a Emanuel Voska... Voska byl pověřen úkolem vytvořit odbočku americké tiskové kanceláře v Rusku... Do Petrohradu jsme přijeli počátkem září 1917 přes Japonsko a Sibiř. Byli jsme jednou z delegací, které měly po pádu carismu držet Rusko proti německé frontě. Oficiálním vůdcem výpravy byl Emanuel V. Voska. On pracoval v anglické tajné službě ještě než Amerika vstoupila do války... Leč skutečnou hlavou byl slavný anglický spisovatel Somerset Maugham.“⁹⁹⁹

Mise se nakonec neúčastnili dříve navržený Hrdlička a Ambrose – v seznamu uloženém ve Wisemanově pozůstalosti jsou z původního seznamu tato jména škrtnuta, ale není jasné, kdy a proč k tomu došlo.¹⁰⁰⁰ Přestože je obecně přijatým faktem, že hlavou české skupiny byl Voska, Maugham v Ashendenovi přisuzuje tuto roli štíhlému knězi vysokého věku, kterému dává krycí jméno dr. Egon Orth.¹⁰⁰¹ Přestože Voskova skupina patřila k Maughamovi, jeli do Ruska zdánlivě odděleně a předstírali, že se neznají. Na cesty se vydali 2. srpna z Vancouveru na lodi Empress of Russia. Podle razítka v pasu přijel Voska do Ruska 10. srpna a 2. září přijeli transsibiřskou magistrálou do Petrohradu; po Rusku se Voska pohyboval jako představitel americké vlády.¹⁰⁰² Cestou věnovali většinu svého času ruským učebnicím a ruské konverzaci. Na vlakových zastávkách hledali české a slovenské

⁹⁹⁸ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, k. 1. Paměti.

⁹⁹⁹ HRUBAN, Zdeněk: Hovory s Josefem Martínkem. In: *Americké listy*, 13. 4. 1979, s. 9.

¹⁰⁰⁰ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 260.

¹⁰⁰¹ MAUGHAM, S. W.: *Ashenden or the British Agent*, s. 197.

¹⁰⁰² Dne 15. 9. 1917 získal právo jet ve štábním vagóně 1. třídy z Berbičeva do Kijeva jako představitel americké vlády. VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1.

zajatce, dávali jim kuřivo a zákusky a zjišťovali informace. V Petrohradu se ubytovali v hotelu Select.¹⁰⁰³

Když 30. srpna promluvil Masaryk na schůzi zástupců krajanských spolků v Moskvě musel již vědět, že přijíždí Voska: „Češi a Slováci v Americe jsou dosti dobře organizováni v různých spolcích. Zejména je tam teď středisko českých spolků, České národní sdružení se sídlem v Chicagu, které financuje naše hnutí mimo Rusko. Pokud se týká otázky o poměru vlády k nám, mohu jen říci, že jsme ve spojení s americkou vládou také a máme několik velmi vlivných lidí, kteří jsou náležitě informováni a kteří mají přístup k samému prezidentovi... Já myslím podle toho, jak Wilson o demokracii a národnostní otázce v Evropě mluví, že bude naši věc podporovat... právě nyní se dovídám, že jeden z vlivných reprezentantů amerických Čechů s několika průvodci přichází do Petrohradu, aby se s námi poradil.“¹⁰⁰⁴

IV. 2. 3. *V revoluci*

Když mise přijížděla do Ruska, bylo zřejmé, že Kerenského vláda není schopna účinně čelit bolševické mírové agitaci a jen s vypětím se snaží splnit spojenecké závazky a udržet Rusko v boji. Koukol, další účastník mise připomněl, že když „přijeli do Ruska, začínalo být již jasné, že ruské záležitosti spějí ke krizi. Tyto podmínky téměř paralyzovaly [jejich] vlastní aktivitu“.¹⁰⁰⁵ Britský vyslanec George Buchanan přijal Maughama chladně, nelíbilo se mu, že má posílat jeho kódované telegramy, aniž je schopen je přečíst. I když se jejich vztahy později zlepšily, přece jen byly nejdůležitější Maughamovy kontakty mimo ambasádu. Stejně jako Voska se svými spolupracovníky spoléhal na početní sílu československých legií, oddaných Masarykovi a povzbuzených zborovským úspěchem. Pro Maughama byl Masaryk, se kterým ho Voska záhy seznámil, důležitou postavou – jeho autoritu u Čechů a Slováků považoval za absolutní a zapůsobil na něj především svou odhodlaností.¹⁰⁰⁶ Ještě větší dojem na něj ale učinil Boris Savinkov, politik, spisovatel a terorista, který mu řekl, že atentát je práce jako každá jiná a „buď Lenin postaví ke zdi mě a zastřelí mě, nebo já postavím ke zdi jeho a zastřelím ho“.¹⁰⁰⁷ T. G. Masaryk je

¹⁰⁰³ Paměti kapitána Em. Vosky. In: *Jas*, roč. IX, č. 4, 1935, s. 8.

¹⁰⁰⁴ *Za svobodu. II.* Praha 1926, s. 312.

¹⁰⁰⁵ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 26. Hlášení A. Koukola ČNS, 20. 3. 1918.

¹⁰⁰⁶ MAUGHAM, S. W.: *Ashenden or the British Agent*, s. 197.

¹⁰⁰⁷ MORGAN, T.: *Somerset Maugham*, s. 229.

v Maughamově knize skryt pod jménem „Profesor Z.“ Maugham – Ashenden s ním popíjel každý den čokoládu v hotelu Evropa a diskutoval, jak využít oddané Čechy.¹⁰⁰⁸ Tyto schůzky zaznamenal i další účastník, Josef Martínek: „Od září do listopadu jsme se pravidelně scházeli s TGM v hotelu Jevropa; byli tu členové naší mise, členové odbočky Československé národní rady v Rusku, jako historik Jaroslav Papoušek, Francouzi a Angličané z vyslanectví. Chtěli vědět Masarykovo mínění, které bylo pokládáno za důležité... Na čajích u Masaryka býval též Somerset Maugham – který stále kladl krátké otázky. Dali jsme mu jméno Otazník.“¹⁰⁰⁹ Češi na Maughama hluboce zapůsobili – především svým vlastenectvím, oddaností věci a disciplínou. Měl pocit, že mezi nimi neexistuje osobní žárlivost, honba po kariéře, intriky a že pracují pouze pro obecné blaho.¹⁰¹⁰

Hned po příjezdu Voska kontaktoval představitele českých krajanských organizací. Jeho prioritním úkolem bylo založit Slav Press bureau, které mělo působit proti německé propagandě. V této práci mu, kromě členů mise, pomáhali krajanští představitelé Bohdan Pavlů, Vladimír Hurban, Jiří Klecanda a Bohumil Čermák. Kancelář zahájila činnost 17. září na adrese Morskaja ulica 8. Ředitelem byl jmenován Koukol, Švarc měl na starosti anglické překlady, organizaci a korespondenci a Martínek žurnalistiku. Pavlů dostal na starost monitoring ruského tisku a styk s žurnalisty, Klecanda styk s ministerstvy a úřady, Čermák měl v agendě důvěrné záležitosti a pomoc Koukolovi a Hurban měl pomáhat Pavlů a Klecandovi. Voska plánoval, že součástí Slav Press Bureau bude dobře zorganizované expediční oddělení, kde budou zaměstnáni 2–3 zajatci, jež bude rozesílat různojazyčné materiály (časopisy, tiskopisy) na všechny možné organizace v Rusku. Sami Čechoameričané chtěli zůstat v Rusku jen po dobu nezbytnou pro zorganizování práce tiskové kanceláře.¹⁰¹¹

Koukol si stěžoval, že situace byla značně ztížena tím, že po dobytí Rigy německými vojsky 3. září se začala odbočka ČSNR chystat k přestěhování do Moskvy. To znesnadnilo sběr informací a zabránilo krajanským pracovníkům, aby jim mohli být byli plně k dispozici. Ve Slav Press Bureau začali spolupracovat s prominentními Rusy – profesorem Jastrebovem, Nikolajem Sokolovem, Pitirimem Sorokinem, Vladimírem Burcevem a profesorem Adrianovem. Informace měly být získávány prostřednictvím

¹⁰⁰⁸ MAUGHAM, S. W.: *Ashenden or the British Agent*, s. 214.

¹⁰⁰⁹ HRUBAN, Z.: *Hovory s Josefem Martínkem*, s. 9.

¹⁰¹⁰ MAUGHAM, S. W.: *A Writer's Notebook*, s. 146–149.

¹⁰¹¹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16. Voskovy poznámky; Paměti kapitána Em. Vosky. In: *Jas*, roč. IX, č. 4, 1935, s. 8.

odboček ČSNR a československých legionářů, tiskové kanceláře ve Stockholmu či jiné evropské neutrální země, reorganizované ruské tajné služby a vojenské zpravodajské služby působící na frontě.¹⁰¹²

Maugham byl vybaven penězi a jistě i odvahou. Chyběla mu však jakákoliv zkušenost se životem v Rusku a znalost jazyka. Šťastná náhoda mu přivedl do cesty jeho bývalou milenkou, Alexandru Kropotkinovou, dceru prince Kropotkina, a ta jej uvedla do kontaktu s Kerenského kabinetem a dělala mu tlumočnici. Maugham hodně času trávil čas hoštěním členů ruské vlády vodkou a kaviárem v exkluzivní petrohradské restauraci Medvěd a v Kerenském vzbudil dojem o své důležitosti a vlivu. Ve volném čase se učil rusky a chodil do divadel. Ostatní britští agenti nebyli nadšeni Maughamovými akcemi a zejména jeho finančními možnostmi. Zprávy, které Maugham dostával od Čechů, a dále předával Wisemanovi nebyly povzbudivé – hovořily o hladu, dezercích vojáků, nejisté vládě, nedostatku paliva a přicházející zimě i všudypřítomné bolševické agitaci.

Hned 1. září předložil Masaryk Maughamovi a Voskovi svůj názor na situaci v Rusku. Věřil, že Rusko nepřistoupí k separátnímu míru, protože od Německa, kromě nějakého obnosu peněz nemůže nic očekávat. Země podle něj potřebovala chléb a železnice; mír s Centrálními mocnostmi by vnitřní situaci nezlepšil. Spojenci by Rusku měli přispět, ale na konkrétní věci. Domníval se, že by na pomoc měla přijít japonská armáda – za to navrhoval odstoupení části Mandžuska. Masaryk se domníval, že se válka rozhodne na západní frontě a důrazně radil, aby USA vyslaly další vojáky do Evropy. Neopomněl připomenout nutnost rozbití Rakousko-Uherska a vytvoření nezávislých států – českého, polského a jihoslovanského, které vytvoří bariéru proti pangermanismu.¹⁰¹³

Záznam rozhovoru je uložen ve Wisemanově pozůstalosti pod názvem „Russia W. S. M – Victor accounts“, a protože dokument není podepsán není zřejmé, kdo rozhovor zaznamenal. Dne 11. září přišla Wisemanovi souhrnná zpráva od agenta z Petrohradu a ze široka se dotýkala otázek propagandy. Navrhovala masivní propagandu: ústní (přednášky na schůzích dělníků, v továrnách mezi vojáky, na nepřátelských schůzích, kde se měla vyvolat diskuse), písemnou (plakáty, letáky, pohlednice, literatura) i filmovou. Tyto materiály nemusely být nutně zaměřeny prospojenecky, ale především protiněmecky. Za důležitý byl v ruském prostředí považován právě film, jehož tématem mělo být vše, co USA a Spojenci dělají pro Rusko, všední život dělníků v Americe, výjevy z Washingtonu a New

¹⁰¹² SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 26. Hlášení A. Koukola ČNS, 20. 3. 1918.

¹⁰¹³ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 260. Zápis o rozhovoru s T. G. Masarykem, 1. 9. 1917.

Yorku. Podle dokumentu nebylo pro Rusku nic přespříliš senzačního nebo emotivního – materiály, které byly dosud dodány spojenci byly bezcenné a nedalo se jimi dosáhnout patřičného účinku. Také k této zprávě byl připojen již zmiňovaný záznam z rozhovoru s Masarykem z 1. září.¹⁰¹⁴ Podle obsahu návrhu je možné se domnívat, že Voska se podílel na jeho vzniku.

Masaryk se s Voskou sešel poprvé od srpna 1914 a měli si jistě co vykládat. Celé skupině Čechoameričanů Masaryk předložil svůj náhled, co se od vypuknutí války v československém hnutí událo. Šestnáctistránkový zápis nazvaný První beseda s prof. Masarykem pořídil Josef Martínek. Jeho tehdejší výklad se v zásadě neliší od toho, který později předložil ve válečných vzpomínkách „Světová revoluce“. Připustil, že ho válka překvapila – sám ji očekával tak za 2–3 roky – a zpočátku ji nebral vážně, měl ji za pouhé strašení. Ale právě nechuť českých lidí k válce byla pro Masaryka rozhodující. Popřel, že by rukoudáním slíbil místodržiteli hraběti Thunovi, že v zahraničí nevystoupí pro Rakousko-Uhersku, naopak mu vysvětlil český odpor proti válce. „Thun byl velmi upjat a mou přímostí tak konsternován, že jsme si při rozchodu ani ruky nepodali.“¹⁰¹⁵ V úspěch Ruska Masaryk nevěřil a orientoval se na západní politiky, postavil se proti tomu, aby byly Čechy součástí ruského impéria a žádal úplnou státní samostatnost. Když zůstal v exilu, snažil se navázat s domovem tajné spojení, a protože dobře znal ruskou revoluci, „napodobil... různé věci podle ní“; především způsob tajné komunikace a předávání zpráv. Masaryk v rozhovoru ocenil především Beneše: „Je člověkem naprosto spolehlivým a do všeho podobně zasvěcen. Kdybych zemřel nebo něco se mi stalo, vše se soustředí u něho.“ Vysvětlil svůj vztah k Dürichovi, jehož měl za slušného člověka, který se ale k práci neměl, „křápal se ženskými spíše“, ve Francii „zapadnul mezi fotry scházejícími se někde v kumbálku, kde si rozdělovali už funkce státní (sám si vybral místo šéfa kabinetní kanceláře)... a v Rusku sedl na lep nejčernějším lidem“. Masaryk se vyjádřil k otázce finanční, kde měl zásadu nic od nikoho na „naši věc“ nebrat a jeho zásadou v této věci bylo: „Vyložit situaci, ukázat, že zájmy Spojenců jsou takové a takové a pak ať sami volí. Jen ne prosit. Chcete, nechcete – Vaše věc!“ Rozebral politickou situaci v jednotlivých zemích, zainteresovaných ve válce a přístup k československým požadavkům a vyjádřil obavy z vývoje v Rusku: „Čím slabší Rusko, tím hůře pro nás... budeme rusofily vždy. Jsme

¹⁰¹⁴ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 257.

¹⁰¹⁵ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. Záznam J. Martínka o rozhovoru s T. G. Masarykem, [září 1917] .

ovšem rusofilové, ale ovšem ne blázni. My budeme pro Rusko, i když bude zeslabeno. Jednou, věřím se pozvedne, a pak bude naším přítelem.“¹⁰¹⁶

Voska byl neúnavně činorodý. Dne 4. září se zúčastnil jednání výboru odbočky ČSNR v Moskvě a informoval o práci amerických Čechů a Slováků a navrhl jim, aby po vzoru ČNS zřídili důvěrnickou organizaci i v Rusku.¹⁰¹⁷ Moskevská odbočka ČSNR informovala kyjevskou, že k nim přijede jako zástupce amerických Čechů Voska a že si přeje navštívit všechny části československého vojska a požádala ji, aby byla Voskovi poskytnuta veškerá pomoc včetně průvodce.¹⁰¹⁸ Dne 11. září Voska přijel do Kyjeva. Byl uvítán, jak bylo za dané situace možné, a večer se konala pracovní schůze odbočky ČSNR. Jako průvodce, který měl Vosku doprovázet na frontu, byl určen poručík Moravec.¹⁰¹⁹ Voska absolvoval řadu mítinků a schůzí, kde měl přednášky a projevy. Kromě Moskvy a Petrohradu navštívil Mogilevo, Kyjev, Berdičevo i Borispol. Většinou posluchače seznamoval s vývojem krajanského hnutí v Americe a hnutí za nezávislost. Jeho poznámky k přednáškám však obsahují i praktické úkoly: obstarání psacích a sázecích strojů, lékařských potřeb pro armádu a teplých oděvů.¹⁰²⁰ Snažil se zajistit propagační materiály i z místních zdrojů – redaktoru Čechoslováka zaplatil za rukopis práce „Za československou samostatnost“ 525 rublů a 100 dolarů.¹⁰²¹

Atmosféra vojska udělala na Vosku hluboký dojem. Nikdy nezapomněl na svůj projev u husitské divize, který zakončil slovy: „Přátelé drazí, jest nás stále ještě málo, a proto musíme každý vydat za deset mužů. Nemůžeme-li imponovat množstvím, musíme nasadit vše, abychom imponovali kvalitou.“ Jistě musel být nadšen, když slyšel odpověď „za dvacet mužů každý vydáme!“¹⁰²²

Voska předkládal návrhy, jak propagandisticky působit proti německé mírové propagandě. Doporučoval vytvoření organizace, se kterou by spolupracovali nejradikálnější jednotlivci socialistické levice. Domníval se, že má před ostatními propagandisty náskok, protože měl oporu v Masarykovi a českých krajanech, schopné spolupracovníky a spojení s ruskými žurnalisty a spolky v Americe i ruskými zpravodajci v USA Syromiatnikovem a

¹⁰¹⁶ TAMTÉŽ.

¹⁰¹⁷ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16. Zápis ze schůze odbočky ČSNR, 4. 9. 1917.

¹⁰¹⁸ VÚA – VHA, f. Odbočka České národní rady na Rusi, presidium, k. 4, i. č. 1551. Moskevská odbočka ČSNR kyjevské odbočce ČSNR, 3. 9. 1917.

¹⁰¹⁹ VÚA – VHA, f. Odbočka České národní rady na Rusi, vojenský odbor, k. 42, i. č. 16 570. Sdělení předsedy vojenské komise prezidiální komisi odbočky ČSNR, 12. 9. 1917.

¹⁰²⁰ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16. Voskovy poznámky k přednáškám.

¹⁰²¹ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. Stvrzenka z 5. 10. 1917.

¹⁰²² Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. IX, č. 9, 1935, s. 8.

Buckoyem.¹⁰²³ Voska měl vsutku dobré zkušenosti s německou propagandou. Němci uplatňovali podobné postupy jak v USA, které chtěli udržet neutrální, tak v Rusku, kde měli zájem, aby přestalo válčit. Součástí obou propagand byl důraz na mír. Voska předával své návrhy a informace pravděpodobně prostřednictvím amerického velvyslance Davida P. Francise, ale je možné, že paralelně informoval ještě Charlese Crana.¹⁰²⁴

Maugham telegrafoval 16. října Wisemanovi a znovu předkládal program propagandy a krycích akcí, které konzultoval s Masarykem, a tentokrát přidal k jednotlivých bodům i finanční rozvahu. Zdůvodňoval, že Slav Press Bureau, založené Voskou a Masarykem by mohlo zajišťovat jak „legitimní“ propagandu, tak krýt jiné akce, které by podporovaly menševiky proti bolševikům. Na tyto akce, literaturu a řečníky odhadoval, že bude třeba asi 246 000 dolarů ročně.¹⁰²⁵ Wisemanovi se návrh líbil a požádal plukovníka House, o další finanční podporu.¹⁰²⁶ Maughamovi odpověděl, že jeho schéma vypadá obdivuhodně, ale že je nezbytné, aby přiměl přátele k souhlasu s výdaji. Podotkl, že sám pochopil, že je nutné okamžitě a široce začít. Požádal Maughama, aby se sešli v Londýně.¹⁰²⁷

Ve stejný den Wiseman sepsal, na základě Maughamových sdělení, soubornou zprávu, ve které zopakoval všechny argumenty pro masivní kampaň, pro níž by se měly využít všechny organizace v Rusku, které mají protiněmecký charakter. Také navrhoval založit tajné organizace z Poláků, Čechů a kozáků s cílem demaskovat německá spiknutí a propagandu v Rusku. Roční celkové náklady odhadl na půl milionů dolarů, částku tedy navýšil o 100 %. Domníval se, že je vhodný čas, aby se organizovalo hnutí a povstání v českých (Wiseman napsal „Bohemian and Czech“) vojenských oddílech v Rakousku a v polských v Německu.¹⁰²⁸ V kontextu blížících se událostí nemohl mít návrh sebemenší naději na úspěch.

Předseda Prozatímní vlády Kerenský pořádal 31. října Maughama, aby urychleně dodal britskému ministerskému předsedovi Lloydovi Georgeovi tajné poselství, ve kterém označil situaci v Rusku za kritickou a žádal ho o zbraně a munici. Somerset Maugham tedy urychleně odjel do Osla a pokračoval dále přes Skotsko do Londýna. Byl přijat

¹⁰²³ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. IX, č. 5, 1935, s. 8.

¹⁰²⁴ JEFFREYS-JONES, Rhodri: W. Somerset Maugham: Anglo-American Agent in Revolutionary Russia. In: *American Quarterly*, vol. 28, no. 1, Spring 1976, s. 104.

¹⁰²⁵ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 258. W. Somerset Maugham W. Wisemanovi, 16. 10. 1917.

¹⁰²⁶ ANDREWS, C.: *Secret Service*, s. 211.

¹⁰²⁷ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 258. W. Wiseman W. Somersetu Maughamovi, 21. 10. 1917.

¹⁰²⁸ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 258.

ministerským předsedou a ten jej nejprve ujistil, že má rád jeho divadelní hry. Když Maugham přednesl Kerenského prosbu, Lloyd Geoge odpověděl, že to nemůže udělat a rychle setkání ukončil. Jen pár dní po tomto rozhovoru přišla bolševická revoluce. Maughamovi bylo poté nabídnuto zpravodajské místo v Rumunsku. Ten však raději odjel do Skotska, kde si léčil svou tuberkulózu. O mnoho let později Maugham spekoval, že kdyby odjel do Ruska o šest měsíců dříve, byl by schopen převratu zabránit.¹⁰²⁹ Byl to stejně naivní názor, stejně jako Wisemanův předpoklad v srpnu 1917, když Maughamovi a Voskově skupině svěřil náročný úkol a myslel, že pouze velká částka peněz stačí k jeho uskutečnění.

IV. 2. 3. Londýnská jednání

Voska odjížděl z Ruska ve stejné době jako Maugham. Jel sám, pouze s malým kufříkem s dokumenty, posetým srbskými diplomatickými pečeti, a s doporučujícím dopisem anglického velvyslance Buchanana. O jeho práci se příznivě vyjádřil i americký velvyslanec David R. Francis, kterého před odjezdem navštívil. Francis ve svém dopise dosvědčil, že mu Voska, přestože to nebyla jeho povinnost, zjistil informace o jednom či dvou případech, o které ho požádal a napsal, že si hodnověrností informací a úsudkem získal jeho důvěru.¹⁰³⁰ Voska cestoval přes Finsko, Švédsko, Norsko do skotského Aberdeenu. Odkud se na lokomotivě co nejrychleji dostal do Londýna.¹⁰³¹ V půl dvanácté v pondělí 5. listopadu se sešel s admirálem H. G. Hallem, představitelem britské námořní zpravodajské služby. Voska mu poděkoval, že pomohl rozšířit práci ČNS a především vyzdvihl spolupráci s námořním atašé Guy Gauntem. Hall odpověděl: „Jsem si jist, že to byla Vaše vynikající práce, která vedla k odhalení Archibalda a Papena – a to byl nějaký úspěch! Probudilo to americký lid a ukázalo, jací jsou skutečně Němci.“¹⁰³² Voska odpověděl, že Češi nečekají žádné kompenzace, pouze přátelství a podporu pro politický boj za nezávislost 11 milionového česko-slovenského národa, jenž všemi prostředky pracuje pro rozbití Rakouska. Požádal Halla, aby byl tak laskav a v tomto směru apeloval na premiéra a členy vlády. Po laskavé a vstřícné Hallově odpovědi Voska široce vysvětlil, jak věří spojeneckým slibům a proklamacím, že každý národ má být svobodný a nezávislý. Připomněl, že

¹⁰²⁹ MAUGHAM, W. S.: *The summing up*, s. 137.

¹⁰³⁰ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 3. D. R. Francis E. Voskovi, 3. 11. 1917.

¹⁰³¹ Paměti kapitána Em. Vosky. In: *Jas*, roč. IX, č. 4, 1935, s. 8.

¹⁰³² VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16; AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. Záznam z jednání E. Vosky s H. G. Hallem, 5. 11. 1917.

v současné době v Rusku pracuje vynikající organizace s 34 000 členy, kteří jsou soustředěni v 1200 pobočkách. Slíbil, že tato organizace bude působit proti německé propagandě v Rusku stejně, jako tomu bylo v USA. Voska dodal, že 50 000 českých dobrovolníků bojuje na straně spojenců a dělají vše pro to, aby účastí na spojeneckém vítězství si Češi a Slováci zasloužili nezávislost. Na závěr ho Hall opět ujistil o svých sympatiích.

O den později ve tři hodiny odpoledne byl Voska přijat ve Whitehall Sirem Edwardem Carsonem. Voska mu vysvětlil systém důvěrnické organizace v USA, popsal situaci v Rusku a navrhl, jak by se mělo pokračovat ve spojenecké a protiněmecké propagandě. Zdůraznil, že nežádá za práci svou a svých krajanů jinou odměnu, než aby Anglie dodržela, co slíbila v lednové odpovědi prezidentu Wilsonovi, v níž bylo uvedeno jako jeden z cílů osvobození česko-slovenského národa od německo-maďarského útlaku a vytvoření samostatného československého státu. Carson odpověděl, že na zásluhy Čechů nezapomene. Voska ho upozornil, že chce předložit ministru zahraničí Balfourovi, jako zástupce amerického ČNS, memorandum, ve kterém ho chce požádat, aby mravně podpořil revoluční půjčku 20 milionů franků, kterou vypsala ČSNR. Carson mu slíbil podporu a dal mu doporučující dopis na plukovníka Buchana z Foreign Office.¹⁰³³ Po této více přátelské než úřední schůzce se Voska večer sešel s Wisemanem. Ten mu sdělil, že v nejbližších dnech přijede do Londýna na tajné předporady před pařížskou spojeneckou komisí plukovník House. Dodal, že vyhlídky v Rusku jsou velmi pesimistické, a proto je možné, že se spojenci v Paříži rozhodnou, že už s Ruskem nebudou nadále počítat a že budou revidovat svůj program na účet malých národů. Domníval se, že je potřeba, aby se Voska účastnil těchto předporad a předložil svůj podrobný náhled na situaci v Rusku. Voska mu přislíbil, že vypracuje podrobný návrh, jak organizovat v Rusku propagandu „za účelem zničení německých agentů“.¹⁰³⁴

Počátkem října se v Londýně pohybovalo více osobností zainteresovaných na událostech v Rusku. Přijel Bruce Lockhard a stěžoval si, že v Rusku není dost prostředků a lidí k vedení účinné propagandy.¹⁰³⁵ Velvyslanec Buchanan po svém příjezdu do Anglie, když se sešel s Balfourem, nedoporučoval úplné přerušení styků s bolševiky, protože by to

¹⁰³³ VHA, f. E. Voska, k. 16; AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. Záznam z jednání E. Vosky s E. Carsonem, 6. 11. 1917.

¹⁰³⁴ VHA, f. E. Voska, k. 16; AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a. Záznam z jednání E. Vosky s W. Wisemanem, 6. 11. 1917.

¹⁰³⁵ NAL, FO, 395, 109, 192032. Report on Propaganda in Russia, 3. 11. 1917.

vyklidilo pole pro Němce. Současně věděl, že Trockij a Lenin představují destrukci a nejsou ochotni spolupracovat s lidmi, personifikujícími britské impérium.¹⁰³⁶

Šestý listopad byl pro Vosku bohatý na události – Seton-Watson ho požádal o schůzku; chtěl aby se sešel s profesorem Paresem, který zamýšlel organizovat ruskou propagandu a svůj plán již konzultoval s Balfourem, Lloyd Georgem, Cecilem a lidmi z War Office. Seton-Watson se domníval, že by bylo třeba, kdyby s nimi spolupracoval i Voska.¹⁰³⁷ A tak Voska sepsal pro E. Carsona a E. M. House návrhy pro propagandu v Rusku a memorandum o svých zkušenostech z ruské revoluce. Ironií dějin to bylo den před bolševickou revolucí. V prvním sedmistránkovém memorandu Voska navrhoval široce pojatou propagandu určenou pro Rusku, Finsko, Švédsko, Norsko, Dánsko a Holandsko. „Je pro nás výzvou, abychom hovořili hlasitěji než němečtí agenti, dělali lepší práci než oni a ve stejné chvíli paralyzovali, frustrovali a zničili jejich propagandu pomocí výsledků, kterých již dosáhli.“¹⁰³⁸ Ruští lidé byli podle Vosky obdařeni vlastnostmi poslušného dítěte, a proto byli tak snadným cílem pro Němce. Současnou situaci viděl sice jako velmi špatnou, ale ne bezvýchodnou a domníval se, že může být zachráněna okamžitou pomocí ve formě vzdělání a přátelské rady, a to nejen v Petrohradě, ale v celém Rusku. Navrhoval jednotnou anglickou a americkou organizaci se společným fondem. Přesně popsal, jak by měly vypadat jednotlivé druhy propagandy. Na první místo postavil film a doporučil následující témata: německá brutalita; utrpení Belgie, Francie, Rumunska; válečná výroba a průmysl; utrpení Spojenců a jejich vynikající humanitární a vojenská organizace; romantické hry s protiněmeckým závěrem nebo prospojeneckým vyzněním založeným na demokratických principech, za které se bojuje. V Rusku kladl důraz na mluvené slovo. Současně navrhoval přednášky o Rusku v Anglii a Americe. Důraz kladl na mise Červeného kříže a YMCA. Další položku v jeho návrhu představovala tištěná propaganda; kromě knih, pamfletů, časopisů, map, plakátů a pohlednic navrhoval také ilustrované detektivní romány s protiněmeckým zaměřením. Pro distribuci doporučoval využít služeb především česko-slovenských organizací a Slav Press Bureau, jež mělo rozšířit účinnost i na další státy. Pro tyto úkoly však mohli být využiti pouze rusky hovořící lidé. Voska došel k závěru, že především Čecho-Slovákům záleží, aby Rusko bylo mocnou a demokratickou republikou a

¹⁰³⁶ BUCHANAN, G.: *My mission to Russia*, s. 255–256.

¹⁰³⁷ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 9. R. W. Seton-Watson E. Voskovi, 6. 11. 1917.

¹⁰³⁸ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16; SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 258. Report and Suggestion on propaganda work in Russia, submitted to His Excellency Sir Edward Carson and Hon. Colonel E. M. House by E. V. Voska, 6. 10. 1917.

že jejich zájmy jsou úzce spjaty se spojeneckým zájmem na úplném vítězství. Radil, že práce musí začít rychle, aby byla zaznamenána v ruských volbách.

Druhý dokument, který Voska sepsal 6. listopadu, je memorandum o dvouměsíčních zkušenostech z Ruska. Ruskou revoluci Voska nepovažoval za revoltu jisté kasty či sociální třídy, ale za pád nemožných podmínek starého režimu, který zavrhl všechny třídy a všechny části národa. Kerenského nepovažoval ani za muže krve a ocele, ani za nemocného a duševně slabého člověka, ale za člověka, který převzal moc, protože nebyl nikdo vhodnější. Domníval se, že ruský ministerský předseda není dost energický a dostatečně kvalifikovaný, a tak zmizí ve víru dalšího revolučního vývoje, což považoval za otázku delší doby. Rusy považoval za něžné a dobromyslné lidi, kteří se dají dobře ovládat a „mnoho tedy záleží na tom, kde bude kurážnější a rychlejší v pochopení revolučního momentu Ruska“.¹⁰³⁹ Největší nebezpečí viděl ve výborech (sovětech), které jsou dostatečně silné, že by mohly přispět k pádu Kerenského vlády a tím umožnit Němcům dobýt Petrohrad nebo uzavřít separátní mír – „současná vláda nemá vliv a moc a dříve nebo později padne“. Voska předpovídal posílení moci Kornilova, Savinkova, Kaladina, Plechanova a Kropotkina. Na tuto eventualitu měli být Spojenci připraveni a spoléhat především na představitele demokratických socialistů, kteří jistě porazí anarchistický socialismus.

O tři dny později k tomuto memorandu Voska připojil dovětek, kterým reagoval na bolševickou revoluci: „Nedávný vývoj událostí v Petrohradu mě nepřekvapil, očekával jsem ho. Padla Kerenského vláda a Lenin, představitel sovětů, získal vládu bez krveprolití. Toto znovu potvrdilo můj názor na psychologii ruského lidu a že je to pouze opakování Kornilovovy aféry, co se týče charakteru fáze revoluce. Považuji pád Kerenského za dobré znamení pro Spojence, pro další vývoj událostí, která se právě daly do pohybu... Je pravděpodobné, že sověty, jako vláda, mohou být a budou svrženy. Nyní je čas pro Spojence, aby konali a podporovali vlastence, kteří sami nemohli sesadit Kerenského, ale kteří, posílení o Kerenského stranu, se mohou spojit a být dostatečně silní k sesazení anarchistické vlády sovětů... Osobně mám silné pochybnosti o možnostech separátního míru mezi Ruskem a Německem... Skutečná vláda v Rusku nebude existovat, dokud se neuskuteční národní volby a nebude zvolena vláda celým národem.“¹⁰⁴⁰ Nebylo snadné se

¹⁰³⁹ VÚA –VHA, f. E. Voska, k. 16; SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 258. Voskovo memorandum „My opinion of the Russian revolution“, 6. 11. 1917.

¹⁰⁴⁰ TAMTÉŽ.

orientovat v ruské situaci a pochopit politické trendy. Voskova jeho síla tkvěla především v propagandě; v Rusku však v této oblasti špatně odhadl své možnosti.

Další memorandum Voska napsal Balfourovi, ve kterém připomněl vše, co již vykládal na svých předcházejících londýnských schůzkách. Čechy se podle něj nacházejí ve stavu tiché revoluce a Čecho-Slováci používají veškerých prostředků, aby paralyzovali rakouskou ekonomickou, finanční a vojenskou moc.¹⁰⁴¹ Toto memorandum předal plukovníku Buchanovi z Foreign Office na schůzce 11. listopadu a pořádal ho o doručení. Na této schůzce se především probíraly Voskovy slavné špionážní příběhy – Dumba, Archibald, Papien, Trebitsch-Lincoln.¹⁰⁴² Také spisovatel John Buchan patří do skupiny literátů, kteří dali své síly válečné propagandě a své zkušenosti využili při psaní špionážních příběhů – již v roce 1915 vydal slavný špionážní román „The Thirty-nine steps“. Balfour skutečně memorandum dostal a nechal na ně s díky odpovědět s tím, že body memoranda bude pečlivě mít na mysli.¹⁰⁴³

Voska se v Londýně sešel s důležitými lidmi a jeho prioritní snaha byla, aby získal potvrzení příslibu vzniku nezávislého československého státu. Přestože byli všichni k němu zdvořilí a chtěli znát jeho názory a vyjadřovali své sympatie, nezdá se, že by byli ochotni cokoli slíbit. Přesto Voska dokázal zapůsobit – na záznamu pracovníka skrytého pod iniciálami G. R. C. z Foreign Office o jednání s E. Benešem je přípis rukou označený jako tajný: „Myslím, že máme velké závazky k českým organizacím v Americe – kvůli informacím, dokumentům a potlačováním násilných činů a sabotáže.“¹⁰⁴⁴ K této poznámce je ovšem připojen ještě jinou rukou dovětek: „Bylo by obtížné poskytnout více než projev sympatií s českými aspiracemi na principu sebeurčení malých národů. Zeměpisná poloha Čech je téměř nepřekonatelná překážka.“¹⁰⁴⁵

Po návratu do Ameriky v prosinci 1917 Voska napsal pro ČNS další rozbor situace v Rusku – nevěřil, že se udrží vláda bolševiků a domníval se, že v Rusku budou vládnout umírnění socialisté. Navrhoval poslat delegaci českých socialistů z Ameriky, aby odjeli do Ruska, působili tam ve prospěch Spojenců a dělali proamerickou propagandu.¹⁰⁴⁶

Zprávy o pobytu v Rusku sepsali i další účastníci výpravy – A. Koukol a J. Martínek. Tyto zprávy jsou až z jara 1918, protože zbývající členové mise se vrátili o několik měsíců

¹⁰⁴¹ VHA, f. E. Voska, k. 16. Memorandum submitted to A. J. Balfour by E. Voska, 7. 11. 1916.

¹⁰⁴² AÚTGM, f. TGM – V, XV-22a; VHA, f. E. Voska, k. 16. Záznam jednání E. Vosky s J. Buchanem, 11. 11. 1917.

¹⁰⁴³ NAL, FO, 371, 2864, 21133, 137254, s. 336–348. Langley (Foreign Office) E. Voskovi, 22. 11. 1917.

¹⁰⁴⁴ NAL, FO, 371, 2864, s. 331–317, 207244. „G. R.“ C. Hardingovi, 26. 10. 1917.

¹⁰⁴⁵ TAMTÉŽ.

¹⁰⁴⁶ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16. Zpráva pro ČNS po návratu z Ruska, b. d.

později než Voska. Své relace sepsali pro State Department a ČNS, ale dostal je také Wiseman a Masaryk. „Bolševická revoluce ukončila naše plány nejen proto, že znejistěla naše lidi, s jejichž spoluprací jsem počítali,... ale protože narušila hospodářský život Ruska do té míry, že bylo jen vysoce obtížné udržet pravidelnou komunikaci. Jediná věc, která nám zůstala, bylo sledování směru událostí a činů bolševických vůdců. Tato pozorování nás vedla k závěru, že bolševici byli použiti jako nástroj německé vlády k zničení ruské armády a námořnictva,“ vysvětloval Koukol.¹⁰⁴⁷ Ale i když se domníval, že situace v Rusku vypadá hrozivě, neměl ji pro Spojence za ztracenou. Za úspěchem bolševiků viděl především naprostý nezájem Rusů na vítězství Dohody a přesvědčení, že nejtěžší boje nechala na bedrech Ruska. Věděl, že Rusko nemůže vzdorovat Německu bez cizí pomoci, ale východisko rozhodně neviděl v japonské intervenci. Koukol připouštěl, že výsledky mise do Ruska nejsou ohromující. Klad viděl v navázání úzkého kontaktu mezi česko-slovenskými organizacemi a zástupci Dohody. „Členové naší mise měli možnost vidět zhoubný účinek kombinace socialistické, pacifistické a proněmecké propagandy a tato znalost poskytuje možnost působit proti obdobné agitaci, která probíhá v této zemi [tj. USA] a dává váhu našemu varování před touto propagandou...“¹⁰⁴⁸

Martínek se ve své zprávě soustředil především na situaci v československých legiích a na vnitropolitickou situaci v Rusku. Vinu za pád Kerenského vlády připisoval také špatné diplomacii Dohody: „Včasné prohlášení demokratických cílů války bylo by udrželo Rusko v obraně.“¹⁰⁴⁹ Sice nepochyboval o síle bolševické vlády a o její odhodlanosti použít i nejkrajnějších prostředků, přesto se domníval, že hospodářský rozvrat jí znemožní, aby se dále udržela. Velkou naději viděl v roli Ameriky a její propagandy, která by zdůraznila, že „Americe a spojencům nejde o zničení německého národa, ale o přestavbu Evropy na základech spravedlivých ke všem“.¹⁰⁵⁰ Možná i tyto zprávy a názory ovlivňovaly pohled Ameriky a Spojenců na Rusko. Byly sepisovány v době, kdy vznikalo známé Masarykovo tokijské memorandum. V něm se Masaryk postavil proti intervenci v Rusku, radil uznat bolševickou vládu de facto a vyzýval Spojence k vytvoření plánu, jak pomoci Rusku.¹⁰⁵¹

¹⁰⁴⁷ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 26. Hlášení A. Koukola ČNS, 20. 3. 1918.

¹⁰⁴⁸ TAMTÉŽ.

¹⁰⁴⁹ AÚTGM, f. TGM – V, X-8a. J. Martínek: Zpráva o položení českých věcí na Rusi.

¹⁰⁵⁰ TAMTÉŽ.

¹⁰⁵¹ AÚTGM, f. TGM – V, IX-13; SNA, f. Štefánek, i. č. 1528. Masarykovo memorandum Economic and Propaganda Work in Russia, 10. 4. 1918.

IV. 2. 4. *Sissonsovy dokumenty*

Ve svých pamětech Voska zmínil podíl na odhalení dokumentů potvrzujících existenci německo-bolševického spiknutí; dostal se tedy do blízkosti skutečně zajímavé a důležité aféry 20. století.¹⁰⁵² Voska projevil zájem o německý vliv v Rusku již dlouho před revolucí a svou návštěvou Ruska. V únoru 1916 napsal Masarykovi, že ministerský předseda Stürmer je Němec, který usiluje o vyvolání revoluce v Rusku. Ta se měla stát záminkou pro uzavření separátního míru: „Povšechná situace zatížena jest ještě více tím, že ruské revoluční živly pracují horečně za pomoci zdejších židů a připravují revolty v Rusku. Operují obrovskými obnosy peněžními, které dodávají židé. A to vše se děje v dohodě s nynější vládou ruskou, v jejíž čele stojí Němec. Německý vliv na Rusku vyvršil tak za posledních šest týdnů jako nikdy před tím. Proto nechce Rusko povolit koncese ku získání Rumunska. Tyto zprávy byly mně dány naším člověkem, který jest členem revolučního výboru a který jest dostatečně spolehlivým. Ruská vláda jest v stavu vyvolati revoluci, jakmile toho bude potřebovat, aby mohla uzavřít separátní mír následkem poměrů v zemi.“¹⁰⁵³ Masaryk mu odpověděl. „Co se té ruské revoluce týká, myslím, že Vám Váš člověk nedal zpráv přesných; pokud jsem poznal situaci zde a v Paříži, věci se tak nemají. Ruská vláda si revoluci neobjednává, Stürmer není Němec atd. a Rumunsko je i získáno, přes to, že Rusko v Bessarabii neučiní koncesí. Tak alespoň se situace líčí mně.“¹⁰⁵⁴

Voska musel získat nějaké informace o ruských imigrantech především židovského původu, usazených v USA ještě před válkou; mezi nimi byl i Lev Davidovič Trockij pobývajícím v té době v New Yorku. Voskovou hlavní informátorkou byla Natalie de Bogory,¹⁰⁵⁵ dcera carského generála, která se po válce proslavila překladem tzv. Prototolů sionských proroků, antisemitského falzifikátu, které získala od Borise Brasola. Voska si na potvrzení svých tvrzení vzal proslavenou Miljukovovou řeč, pronesenou v dumě počátkem listopadu 1916 „Hloupost nebo zrada“, ve které byla pronesena slova „Stürmer je ve

¹⁰⁵² K problému existuje bohatá literatura kupř. KENNAN, George F.: The Sisson Documents. In: *The Journal of Modern History*, vol. 28, no. 2, June 1956, s. 130–154; ZEMAN, Zbyněk Anthony B. (ed.): *Germany and the Revolution in Russia 1915–1918: Documents from the Archives of the German Foreign Ministry*. London 1958; STONE, Helena M.: Another Look at the Sisson Forgeries and their Background. In: *Soviet Studies*, vol. 37, no. 1, Januar 1985, s. 90–102; SCHARLAU Winfried B. – ZEMAN, Zbyněk: *Parvus Hephand: muž, který financoval Lenina*. Praha 1999; HERESCH, Elisabeth: *Geheimakte Parvus: Die gekaufte Revolution*. München 2000.

¹⁰⁵³ AÚTGM, f. TGM–V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 14. 2. 1916.

¹⁰⁵⁴ HADLER, F. (Hg): *Weg von Österreich!* s. 181–182. (T. G. Masaryk E. Voskovi, 6. 3. 1916.)

¹⁰⁵⁵ Paměti kapitána Ěm. V. Vosky. In: *Jas*, roč. IX, č. 6, 1935, s. 8.

vyjednávání o separátní mír! Stürmer zradil Rusko! Stürmer znemožňuje zásobování našich hrdinných synů a bratrů v zákopech. Stürmer tak činí za německé peníze“ i následný pád jeho vlády.¹⁰⁵⁶

Je nutné dodat, že na počátku roku 1916 byla německá podvratná akce v Rusku již rozběhnuta a že se během tohoto roku německá vláda pokoušela dosáhnout buď revoluce v Rusku nebo separátního míru. Dokonce v lednu 1916, na výročí krvavé neděle roku 1905, se Alexandr Helfand (Parvus) poprvé pokusil s pomocí svých agentů rozpoutat vlnu stávek a nepokojů v Rusku. Tento ruský žid a známý německý sociálnědemokratický teoretik a novinář, přítel Rosy Luxemburské a Lva Trockého, odešel v roce 1910 do Cařihradu, kde získal velké jmění. V březnu 1915 předal rozsáhlé memorandum německému velvyslanci v Cařihradě Wangenheimovi, ve kterém nastínil svůj plán na oslabení Ruska pomocí sociální a národních revolucí. Po pádu carské vlády v březnu 1917 podle Vosky „německé zlato v zesílených proudech řinulo se a znovu zaplavovalo ruskou říši tisíce německých agentů řízených z Berlína přes Stockholm“.¹⁰⁵⁷ Voska postřehl, že v revolučním roce 1917 německý zájem o další rozvrat Ruska a dosažení separátního míru zesílil. Po revoluci v březnu 1917 se Helfandovo spojení přes Haneckého-Füstenberga, Radka a Kolontajovou s bolševickou organizací upevnilo.

Již v květnu 1917 se Provizorní vláda začala zajímat o propojení mezi Němci a bolševiky. Byly ustanoveny dvě komise, jednu vedl princ Lvov a druhou plukovník Boris Nikitin, jenž měl na starosti protišpionáž. Ve dnech 16.–17. července došlo v Petrohradě k bolševické vzpouře, která musela být potlačena vojenskou silou. Den poté ministr spravedlnosti Perevercev poskytl novinám řadu dokumentů, které měly dokázat velezradu bolševiků. Bylo to dvacet dva obchodních telegramů mezi Stockholmem a Petrohradem, které si vyměnili Haneckij-Fürstenberk a Kozlovskij s jejich spolupracovníci v Petrohradě Jevgenijí Mavrikijevnou Sumensonovou. Telegramy byly považovány za důkaz o podplácení bolševiků, protože se jednalo o finanční transakce a protože v nich figurovala jména jako Parvus, Kolontajová, Haneckij-Fürstenberk a Lenin. Perevercev se před publikováním neporadil s ministerským předsedou Kerenským. On a jeho spolupracovníci na ministerstvu spravedlnosti byli přesvědčeni, že dokáží dodat dokumenty,

¹⁰⁵⁶ TAMTÉŽ.

¹⁰⁵⁷ TAMTÉŽ.

kteře by potvrdily, že Lenin dostával finanční pomoc z Berlína. Telegramy naznačovaly, že se jednalo o převod finančních prostředků ze Stockholmu do Petrohradu.¹⁰⁵⁸

Žaloba, jež byla podána v červenci, byla postavena na tvrzení, že Parvus byl původním zprostředkovatelem, který obstarával prostředky z berlínské vládní pokladny, od něho se peníze dostávaly k Haneckému-Fürstenberkovi, Kolantajové, bývalé menševičce, bydlící ve Stockholmu a později v Norsku a těšící se Leninově přízni. Ze Švédska proudily peníze přes prostředníky do Petrohradu; dělo se tak s pomocí Nye Bank ve Stockholmu a Sibiřské banky v Petrohradě. Zvláštní konto v Sibiřské bance bylo na jméno Sumensonové, která peníze předávala bolševikům. V žalobě stálo, že „ačkoliv se [korespondence] týkala obchodních záležitostí – zasílání různého zboží a peněžních transakcí – obsahuje dostatek vodítek, na jejichž základě lze dospět k závěru, že tato korespondence byla jen pláštíkem, zakrývajícím špionážní činnost... [Obvinění] s finanční podporou [Německa] šířili propagandu mezi civilním obyvatelstvem i v armádě. V rámci této činnosti vyzývali k odporu proti pokračování ve válce s nepřátelskými mocnostmi.“¹⁰⁵⁹ V červenci policie zatkla Kozlovského, Sumensonovou a později i Trockého. Lenin a Zinovjev byli včas varováni a uchýlili se do ilegality do Finska. Sumensonová byla dne 21. září propuštěna na nepatrnou kauci 15 000 rublů, protože jí nemohla být prokázána vina.¹⁰⁶⁰

Toto je zhruba situace, ve které se v září v Rusku ocitl Voska. Setkal se silnou agitací „apoštolů míru“, kterou pokládal spíše za práci německých agentů než za bolševickou propagandu. „Ze strany spojenecké se nepodnikalo nic a ulice ruských velkoměst octly se ve vleku germanofilských řečí.“¹⁰⁶¹ Poznával metody německé mírové propagandy, a seznamoval se s jednotlivými případy německého úplatkářství, kterému „v prvních letech války podlehli ruští generálové a nyní komunističtí agitátoři“. Soustředil se proto na sledování této oblasti: „Brzy se nám podařilo zachytit zápisník Mme Simonsové [sic], která prostředkovala podávání peněz od berlínské vlády některým bolševickým vůdcům, jmenovitě Leninovi, jehož vzrůstající vliv byl všude patrný. Z poznámek v denním zápisníku Simonsové bylo patrné, že financovala mnohé jiné, v té době významné osoby. Mezi jinými významnými byla tato jména: Kozlovskij, Kolontajová, Trockij a Radek. Jak Simonsova peníze dostávala bylo stále záhadou.“

¹⁰⁵⁸ NIKITINE, Boris Vladimirovič: *Fatal Years: Fresh revelations on the Underground History*. London 1938, s. 278.

¹⁰⁵⁹ SCHARLAU, W. B. – ZEMAN Z.: *Parvus Helphand*, s. 200.

¹⁰⁶⁰ HERESCH, E.: *Geheimakte Parvus*, s. 305; STONE, H. M.: *Another Look at the Sisson Forgeries*, s. 93.

¹⁰⁶¹ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. IX, č. 5, 1935, s. 8.

Voska se tedy se spolupracovníky snažil získat bližší informace a využil k tomu „přehojných známostí“. Až nakonec se mu podařilo zjistit, že Sumensonová přijímá pravidelně peníze od muže z Haparandy a stopa vedla na německé vyslanectví ve Stockholmu. Zápisník Sumensové, ve kterém bylo vše zaznamenáno, předal Voska pomocí anglického velvyslanectví Kerenskému, který ji nechal zatknout. Ale protože nebylo dosti důkazů a tvrdila, že podporovala revolucionáře z vlastních prostředků, byla propuštěna. Další pátrání musel Voska zastavit na pokyn z americké ambasády. „V celé té nepěkné historii byl zapleten také úředník amerického konzulátu ve Stockholmu,“ a Voskovi se nepodařilo přesvědčit amerického vyslance ve Stockholmu Morrise, aby úředníka vyslechl.¹⁰⁶² Voska měl důkazy o vině úředníka i sekretářky, ale nemohl docílit jejich odvolání. Nakonec napsal Lansingovi a ten mu v případě úředníka vyhověl. Pro Vosku tento případ nebyl úspěšný a byl jím rozladěn: „Kerenskij nikdy dalších důkazů proti Simonsové [sic] neobdržel a také nedošlo k jejímu znovuzatčení, ani když americký žurnalista Edgar Sisson začal působit tam, kde já musel přestat“.¹⁰⁶³

Voskův popis odhalení Sumensonové nevypadá úplně věrohodně; Voska přijel v době, kdy Sumonsová byl již zatčena, a všechny její vazby na Švédsko, na bolševiky, Helfanda-Parvuse a Haneckého-Fürstenbera byly známy. Kerenskij nemohl nechat Sumensonovou zatknout na základě deníku, který mu dal poslat Voska; poprvé měl být varován o Leninových vazbách na Němce francouzským ministrem Albertem Thomasem.¹⁰⁶⁴ Přesto má příběh racionální základ. Voskův spolucestující A. Koukol napsal, že přes mnoho potíží se skupině podařilo získat informace o Mme Sumensonové, Mme de Crammeové, baronu Rosenovi, Possem atd. Tuto práci museli přerušit, protože člověk, který jí byl pověřen, musel opustit Petrohrad.¹⁰⁶⁵

Voska se tedy k aféře pravděpodobně přiblížil, ale nemohl v práci pokračovat také proto, že neměl k dispozici vhodné lidi. Současně je možné, že mu nebylo doporučeno, aby v práci dále pokračoval. O tomto nemusel být Koukol informován, nebo se o tom nemohl či nechtěl v roce 1918 zmiňovat. Kdo byl tedy tím neznámým zrádným úředníkem? Tuto otázku můžeme nyní vyřešit díky publikované části výslechového protokolu Sumensové: „Jednou přišel Kozlovkij a vysvětlil, že americký vicekonzul ve Stockholmu, Reilly, který je stále v Petrohradě, by vzal peníze pro Fürstenerga a já mu měla vyplatit 50 000 rublů. To

¹⁰⁶² Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. IX, č. 7, 1935, s. 8.

¹⁰⁶³ TAMTÉŽ.

¹⁰⁶⁴ STONE, H. M.: Another Look at the Sisson Forgeries, s. 91.

¹⁰⁶⁵ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 26. Hlášení A. Koukola ČNS, 20. 3. 1918.

jsem udělala.“¹⁰⁶⁶ Bližší údaje o tomto úředníku dosud nejsou známy a není pravděpodobné, aby měl něco společného s Sidney Reillym, britským špiónem.¹⁰⁶⁷

Voskovu verzi přejal do svých pamětí Masaryk: „Podařilo se nám totiž zjistit, že jakási Mme Simons byla ve službách německých a prostředkovala dodávání německých fondů některým předákům bolševickým. Tyto fondy byly zasílány přes stockholmské německé vyslanectví do Haparandy, kde byly odevzdány oné dámě. Kerenskij byl na německou agentku upozorněn a dal ji zatknout; avšak byla propustěna; hájila se tím, že bolševiky podporuje z prostředků vlastních. Tato výmluva se jí podařila jen proto, že pan Voska přerušil pátrání v této věci, když se ukázalo, že do ní byl zapleten také americký občan ve vynikajícím postavení. Nebylo naším zájmem kompromitovat Ameriku.“¹⁰⁶⁸

Aféra měla zajímavé pokračování. V říjnu 1918 publikoval člen Committee on Public Information a bývalý editor *Cosmopolitan Magazine* Edgar Sisson pamflet „The German-Bolshevik Conspiracy“, obsahující soubor dokumentů (originály, fotokopie originálů, opisy z doby od počátku války do zimy 1918), které získal v Petrohradě v únoru 1918.¹⁰⁶⁹ Podle Sissonsova komentáře byli bolševici agenti placení Německem. V roce 1919 publikoval CPI tyto dokumenty v českém překladu pod titulem „Německo-bolševické spiknutí“ a krátkou předmluvu napsal Voska.¹⁰⁷⁰ O pravosti těchto dokumentů se vedly hned od počátku spory. V říjnu 1918 předložili historikové J. Franklin Jameson a Samuel Harper, pověření Národní historickou komisí, vyjádření k pravosti dokumentů. Převážnou část považovali za hodnověrnou, i když pochybovali o autenticitě některých dokumentů.¹⁰⁷¹ V padesátých letech podrobil Sissonsovy dokumenty podrobnému zkoumání George Kennan a dospěl k závěru, že se jedná s největší pravděpodobností o padělky Antona Martiroviče Ossendovského, ale že popisovaly pravděpodobné skutečnosti.¹⁰⁷² Potvrdil tak názor S. P. Melgunova, který ke stejnému závěru dospěl v roce 1940.¹⁰⁷³ Voska, stejně jako i mnozí

¹⁰⁶⁶ HERESCH, E.: *Geheimakte Parvus*, s. 304.

¹⁰⁶⁷ O propojení Reillyho a Summonsové nejsou v Reillyho biografii zmínky. Viz COOK, Andrew: *Ace of Spies: The True Story of Sidney Reilly*. Tempus 2004.

¹⁰⁶⁸ MASARYK, T. G.: *Světová revoluce*, s. 203; Masarykovo hodnocení Vosky převzal T. Syllaba, který dospěl k přesvědčení, že aféra Simonsové [sic] byla zinscenována Voskou, ale že bolševici dokázali, že jde o provokaci, zosnovanou na základě falešných dokladů. Mylně se domnívá, že „pro tento nezdar své provokace a pro akutní nebezpečí prozrazení musil Voska tak nepředvídaně brzo [tj. v září !], ač sotva začal svoji práci, pospíchat z Ruska.“ SYLLABA, Theodor: *T. G. Masaryk a revoluce v Rusku*. Praha 1959, s. 178.

¹⁰⁶⁹ K okolnostem získání dokumentů kupř. KENNAN, George F.: *Soviet-American Relation 1917–1920: The Decision to Intervene*. London 1958, s. 179.

¹⁰⁷⁰ *Německo-bolševické spiknutí*. Předmluva E. Voska. Washington 1919.

¹⁰⁷¹ TAMTÉŽ, s. 67–71.

¹⁰⁷² KENNAN, George: The Sisson Documents. In: *The Journal of Modern History*, vol. XXVII, no. 2, June 1956, s. 145 an.

¹⁰⁷³ STONE, H. M.: Another Look at the Sisson Forgeries, s. 90.

jiní, nepochyboval o pravosti dokumentů. Potvrzovaly zkušenosti, se kterými se vrátil z Ruska a doplňovaly jeho pojetí protiněmecké propagandy. Voska neměl potřebu se k pravosti jakkoli vyjadřovat, a tak i v předmluvě k Sissonsovým dokumentům především zdůraznil americké ideály: „Na lásce, pravdě, práci a sebeobětování budiž založena budoucnost každého národa.“¹⁰⁷⁴

IV. 3. V armádě

IV. 3. 1. „V jednotě jest naše síla“

V listopadu, když už byl Voska na zpáteční cestě z Londýna, napsal A. Ambrose Štefáníkovi: „New York je nějak ztracený, co je p. Voska pryč. Vím, že koná dobrou práci i tam, kde je, ale snad by lepší bylo pro celou věc, kdyby přijel zpátky a převzal vůdcovství věci.“¹⁰⁷⁵ Do Ameriky se Voska vracel přes Bordeaux, kde se kolem 19. listopadu po první ve svém životě sešel s Edvardem Benešem, na kterého udělal velmi dobrý dojem. „Vcelku jsme se shodli dobře“, napsal Beneš Štefáníkovi, i když byl jinak o setkání skoupý na slovo.¹⁰⁷⁶

Voska v pamětech připomněl, že hovořili o Dürichově aféře a že Benešovo stanovisko bylo shovívavější než Štefáníkově. Dalším tématem bylo finanční zabezpečení hnutí a vypsání tzv. revoluční půjčky.¹⁰⁷⁷ Zřejmě jednali i o způsobu práce krajanského hnutí, protože počátkem prosince poslal Beneš Voskovi telegram a žádal ho, aby počkal s reorganizací výboru i s vyhlášováním půjčky, protože není povolena.¹⁰⁷⁸ V lednu ho Beneš zase prosil, aby počkal na jeho dopis o situaci v Rusku a v ČSNR a nic nepodnikal a v dalším telegramu žádal, aby bylo vydáno veřejné prohlášení, že všechny peníze se musí zasílat pouze do Londýna.¹⁰⁷⁹ Z naléhavosti a četnosti Benešových telegramů do Ameriky vyplývá buď obava, aby Voskova aktivita nebyla spíše k neprospěchu věci, a nebo si nebyl jist spolehlivostí pošty.

¹⁰⁷⁴ *Německo-bolševické spiknutí*, s. 3.

¹⁰⁷⁵ VÚA – VHA, f. ČSNR II, korespondence přijatá. A. Ambrose M. R. Štefáníkovi, 16. 11. 1917.

¹⁰⁷⁶ HÁJKOVÁ, D. – ŠTOVÍČEK, I. – NOVÁČKOVÁ, H. (ed.): Edvard Beneš a Milan R. Štefáník, s. 629. (E. Beneš M. R. Štefáníkovi, 19. 11. 1917.)

¹⁰⁷⁷ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. IX, č. 35, 1935, s. 8; č. 20, 1935, s. 8.

¹⁰⁷⁸ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. E. Beneš E. Voskovi, 3. 12. 1917.

¹⁰⁷⁹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2; AÚTGM, f. EB, IV/2, sign. KOR-94, k. 30. E. Beneš Voskovi, 17. 1. 1918, 18. 1. 1918.

Hned po návratu do Ameriky pronesl Voska 6. prosince v New Yorku velkou řeč nazvanou „V jednotě jest naše síla“. Vylíčil svou cestu po Asii a Evropě a setkání s politickými představiteli našeho odboje. Vyjádřil se i k situaci v Americe za doby jeho nepřítomnosti: Slyšel, že se vykristalizovaly vztahy, ujasňovalo se, kdo jakou pozici zajímá a situace mu byla vylíčena jako zmatek a rozčarování na všech stranách. Voska vyjádřil svůj krajní optimismus a vnitřní přesvědčení, že dojde k vzepětí a rozmachu československé národní vůle, protože již neexistuje mezi Čechy zlomyslná propaganda usilující o zmaření československé akce. Ocenil českou žurnalistiku, které dokázala sjednotit Čechy v Americe. „Bude mou snahou prosadit v našich institucích vnitřní, prostý, ale demokratický systém, jenž se prokázal velmi úspěšným ve všech demokratických zemích, které již přestály dětské nemoci svých demokracií.“ Voska byl natolik zasažen demokratickým duchem Ameriky, že řekl: „Nejsme pouze Slované, ani již jen Čechoslováci; válka změnila a prohloubila názory a změnila i lidi. Dnes cítíme, nade vše více a intenzivněji, že jsme Američany.“¹⁰⁸⁰ Být Američan byla pro Vosku volba demokratických a mravních principů. Svou přednášku zakončil: „V této víře v schopnost a možnost jednoty, v schopnost odpuštění a zapomenutí, jež jest pýchou charakteru československého, vidím spásu a další velký rozvoj naší cílevědomé a spravedlivé národní věci.“ Voska jako rétor musel být velmi působivý, a to byla jeho silná stránka.

Voska ve svém projevu naznačil, že se dozvěděl o opětovných svárech v krajanské obci. Informoval ho o nich třeba Alois Jalovec: „Dozvěděl jsem se z newyorských novin, že jste se vrátil bez úrazu (jako obyčejně) z Ruska... ČNS má v Chicagu malou důvěru mezi lidem, jak jsem poznal, a nedůvěra bude trvat, pokaváde Tvrzický bude v ústředně. Také pan Beneš není zde v žádné oblibě... o Fišerovi převládá veřejné mínění, že je poctivý, dobrý, ale slaboch podléhající vlivu jistých lidí.“¹⁰⁸¹ Zpátky Vosku vítala i slova dopisu Jana Doubravy, která měla daleko od smířlivě působícího Voskova projevu: „sdělte... jak zažíváte to nové ovzduší newyorské! Bijte každého bez milosti – Iška je odpraven, Melichar je odškodněn, Horký je zřekován, a na Hrbka vemte big stick. Čím dřív zarazíte ty úžasné moudrosti a myšlenky... tím více získáte na své cti.“¹⁰⁸² Voska se navrátil do starých krajanských sporů a závisti. Další dopis byl od Josefa Jaruška, který mu důvěrně sděloval, že mu „jeden známý“ řekl, že „prý“ mluvil s člověkem, který má v ruce důkazy, že Voska zpronevěřil tisíce z československé akce. Jarušek Vosku ujistil, že tomu nevěří a že si je jist,

¹⁰⁸⁰ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16.

¹⁰⁸¹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 4. A. Jalovec E. Voskovi, 18. 12. 1917.

¹⁰⁸² ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. J. Doubrava E. Voskovi, 15. 12. 1917.

pokud Voska používal a disponoval národním jménem, činil tak ve svém přesvědčení k dobru věci. Mezi řádky však můžeme číst i náznaky výhrůžek a snahu získat pro sebe podporu.¹⁰⁸³ Voskův návrat z Ruska přivítali Slováci. Mamatey ho zval k návštěvě Pittsburghu a doufal, že bude pomáhat při paralyzování vlivu nepřátel u americké vlády a při zařizování výjimky pro Slovany z Rakouska-Uherska, aby na ně nebyl uplatňován „Enemy Alien Act“.¹⁰⁸⁴

Voska přivážel mnoho nových informací, včetně vzkazů od Masaryka, mezi nimiž byla i žádost, aby se začalo úžeji spolupracovat s Jihoslovany a Poláky, a proto Voska žádal svolání zástupců krajských výborů ČNS.¹⁰⁸⁵ Tvrzický mu však vzkázal, že v tak krátké době se nedá jeho požadavek splnit a navíc ústřední výbor ČNS vytýkal Voskovi, že nepřišel do Chicaga, neodevzdal Masarykovy zprávy a že tím vzbuzuje dojem, že bagatelizuje práci výboru.¹⁰⁸⁶ Koncem prosince dostal Voska telegram od Fishera, aby se dostavil na konferenci ČNS s tím, že je jeho účast nezbytná, protože bude hlavním řečníkem.¹⁰⁸⁷ Voska ještě mnoho týdnů jezdil po schůzích a přednáškách a hovořil o Rusku.

Voska se vrátil z Evropy s myšlenkou reorganizace hnutí, kterou stále svými telegramy pozdržoval E. Beneš, a již chtěl Voska uskutečnit ve spolupráci se Slováky. O celé záležitosti hovořil také s Píseckým, který informoval Mamateye, že v plánu reorganizace hnutí dospěli „k jednomu názoru, že je totiž nutno provést celou věc tak, aby bylo dosaženo co největší jednoty mezi Čechy a Slováky v Americe bez porušení dosavadní organizace.“¹⁰⁸⁸ Měly se vytvořit společné československé funkce a výbory. K reorganizaci v Americe se E. Beneš vyjádřil v dopise Voskovi 22. ledna 1918. Prosil, aby pokud možno, bylo zachováno vše, co bylo uděláno Štefáníkem a „to ono přiopravit, přizpůsobit, jestli toho vyžadují poměry a je-li souhlas ve Sdr[oužení] nár[odním]. Nechtěl bych kvůli tomu spory vyvolávat.“¹⁰⁸⁹ A protože pravděpodobně věděl, že Štefáník nezanechal v Americe, a zvláště u Vosky, jen pozitivní dojem, dodal: „Pracujeme skutečně intimně, loajálně, důvěrně, svorně. To je síla naší organizace a také tajemství našeho úspěchu zde. Vůbec také u Vás v Americe budeme mít úspěch, když věc v této formě budou vidět a nebudou myslet, že je rozpor snad v otázce organizace, půjčky atd.“¹⁰⁹⁰ Celá jednání o reorganizaci se týkala založení odbočky Československé národní rady, jež se stala nejdůležitější akcí české a

¹⁰⁸³ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 4. J. Jarušek E. Voskovi, b. d.

¹⁰⁸⁴ SNA, f. SLA, k. 3. A. Mamatey E. Voskovi, 10. 12. 1917.

¹⁰⁸⁵ SNA, f. SLA, k. 3. K. Pergler A. Mamateyovi, b. d.

¹⁰⁸⁶ ČMS, f. E. Voska, př. č. 1120/79. J. Tvrzický E. Voskovi, 19. 12. 1917.

¹⁰⁸⁷ VHA, f. E. Voska, k. 3. L. Fisher E. Voskovi, 27. 12. 1917.

¹⁰⁸⁸ SNA, f. SLA, k. 3. E. Voska A. Mamateyovi, 17. 1. 1918; F. Písecký A. Mamateyovi, 17. 1. 1918.

¹⁰⁸⁹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. E. Beneš E. Voskovi, 22. 1. 1918.

¹⁰⁹⁰ TAMTÉŽ.

slovenské komunity na počátku roku 1918. Na konferenci ČNS v Chicagu konané 10. ledna, na níž byli přizváni zástupci SLA, byly učiněny první kroky pro založení společné organizace. Kromě toho schůze projednala nedůležitější politické události, stav organizace i útoky na Sdružení. Obvyklý bod programu byl požadavek vyúčtování peněz a získání dalších finančních prostředků. Zazněl Voskův referát o ruských poměrech a zážitcích z cesty.¹⁰⁹¹

Ve dnech 9.–12. února 1918 byla v síni Sokola v Chicagu vytvořena odbočka ČSNR. První dva dny mělo jednat pouze ČNS, následující pak měla jednání probíhat společně se SLA a Národním svazem českých katolíků. Kromě otázek organizačních, finančních, vojska a politické debatě o směřování práce měl být jeden večer věnován referátům Vosky a Martínka, jež se měly týkat cesty do Ruska.¹⁰⁹² Odbočka Československé národní rady v Americe se sídlem v New Yorku měla politicky působit v USA v souladu v činnosti ČSNR v Paříži a práci měla mít rozdělenou do následujících oblastí: politicko-konzulární, propagačně informační, vojenské a pomocné. Její členy delegovaly ČNS a SLA. Ve výboru nakonec usedlo šestnáct členů; např. politické věci měl na starosti K. Pergler, styk s veřejností A. Mika, vojenskou oblast dostal na starost F. X. Kopecký a o organizační záležitosti se podělili Fisher s Mamateyem a Kestlem zastupujícím české katolíky.¹⁰⁹³

Voska si uvědomil, že založení odbočky je dalším důležitým krokem na společné cestě Čechů a Slováků, a proto promluvil i na XI. kongresu SLA, jenž se konal 22. a 23. února 1918 v New Yorku. Zde se přijalo usnesení o další spolupráci s Čechy a vytvoření jednotné organizace vystupující za Čechy a Slováky. Dne 10. března se v Clevelandu konala první schůze odbočky, která vyzvala ke vstupu do československého vojska a k peněžním sbírkám pod heslem „vytrvat, nepopustit“.¹⁰⁹⁴

Voska se sice nedostal do vedení odbočky, ale napsal alespoň svou vizi, jak by práce měla vypadat.¹⁰⁹⁵ Jeho zájem se již zaměřoval jiným směrem – především k postupně se rozvíjející spolupráci s americkou výzvědnou službou. Je také možné, že tlak, aby se vedení odbočky ČSNR přemístilo z New Yorku do Washingtonu byl zapříčiněn Perglerovou snahou umenšit Voskův razantní vliv.¹⁰⁹⁶ Po několikaměsíční absenci Voska poznal, že některé věci se v krajanské obci změnily a že vládne rivalita a osobní ambice. O některých

¹⁰⁹¹ SNA, f. SLA, k. 1. G. Cablk A. Mamateyovi, 14. 1. 1918.

¹⁰⁹² SNA, f. SLA, k. 1. Návrh programu konference, 28. 1. 1918.

¹⁰⁹³ VÚA – VHA, f. Odbočka ČSNR v Americe, k. 1. Návrh stanov; SSEES, Seton-Watson Papers, 13-1. Czechoslovak National Council – American branch.

¹⁰⁹⁴ SNA, f. SLA, k. 3.

¹⁰⁹⁵ ČMS, f. E. Voska, i. č. 117/79. Návrh struktur, zaměření a činnosti odbočky ČSNR v Americe.

¹⁰⁹⁶ SNA, f. SLA, k. 3. K. Pergler A. Mamateyovi, 5. 3. 1918.

činovnicích se domníval, že do hnutí nepřišli jen z pohnutek „čistého idealismu a revolucionářství“.¹⁰⁹⁷ Došel k závěru, že „někteří z nich byli politicky rutinovanejší – ostatně byl jsem svým celým životem vždycky revolucionář a jest přece jen značným rozdíl mezi politikem a revolucionářem. Politik nikdy nezapomíná na vlastní osobní zájmy a zájmy své politické praxe – revolucionář, který vyrostl mezi revolucionáři, zapomíná jich vždycky jsa veden jedinou snahou: bořit a odstraňovat staré řády, instituce a kasty, aby mohla na jejich troskách vyrůst společnost nová, nové lepší řády a lepší instituce státní, hospodářské i duchovní.“¹⁰⁹⁸

O Voskově pozici v krajanské obci svědčí jeho vlastnoruční zápis ze schůze Ústředny ČNS v Chicagu 12. června 1918.¹⁰⁹⁹ Voska popsal přítomným svou činnost po příjezdu z Ruska, která byla pokračováním důvěrnické práce, ke které byl pověřen clevelandskou poradou v roce 1915. Byl přesvědčen, že je podstatné, aby byly navázány styky s lidmi v Rakousko-Uhersku a takto chtěl dále působit. Stěžoval si, že Pegler si „bere kredit“ za všechnu jeho práci. Také J. J. Zmrhal měl v diskusi ukázat na „bezmeznou ješitnost, sobeckost a žárlivost p. Perglera a na to, že všechna jeho práce vlastní je nepatrná, vyjma konexí, které mu opatřil Voska, pak Štefánik a nyní Masaryk“.¹¹⁰⁰ I ostatní poukazovali, že Pegler si hraje na neomezeného bosse.

Po skončení schůze se sešla menší skupina v bytě L. Fishera. Do ní patřili V. Beneš, J. J. Zmrhal, A. Novotný a Voska. V. Beneš otevřeně Voskovi sdělil, že v hnutí jsou kliky a že byla snaha Vosku v organizaci znemožnit. Přiznal se mu, že i on vedl tajnou kampaň a i ve věcech, ve kterých s ním souhlasil, se proti němu postavil, jen aby ho znemožnil. Uvědomil si, že to organizaci neprospělo a že by naopak bylo potřeba, aby bylo Voskovi vymezeno místo, jež si zaslouží. Voska se tak dozvěděl, že „ústředna řídila boj na [jeho] znemožnění“. A tak připomněl, že činnost, kterou vedl proti Rakušanům a Němcům ho stála od 18 do 20 tisíc dolarů, vydání posílů do Evropy z 80 % hradil sám a cesta do Ruska ho stála 2000 dolarů. Dále zdůraznil, že přestože se zabýval jen těmi nejdelikátnějšími pracemi, neudělal za čtyři roky jednu chybu, která by hnutí poškodila. Od ČNS žádal stejnou loajalitu, kterou on sám k ní vždy cítil a věřil, že pak obě strany z toho budou mít prospěch. V opačném případě, když by neměl oporu české organizace, rozhodl se být činným pouze jako „služebník amerických zájmů“.

¹⁰⁹⁷ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. IX, č. 35, 1935, s. 8; č. 22, 1935, s. 8.

¹⁰⁹⁸ TAMTÉŽ.

¹⁰⁹⁹ VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1, i. č. 10. Voskův záznam o schůzi ústředny ČNS, 12. 6. 1918.

¹¹⁰⁰ TAMTÉŽ.

Rozprava, která se odehrála mezi Voskou a ostatními představiteli ČNS na počátku léta 1918 ukazuje, že organizace stále trpěla osobními rozpory, že je však dokázala už řešit za zavřenými dveřmi a navenek vystupovat jednotně. Voska, který ještě v létě 1917 chtěl vystoupit s Dürichovou aférou a byl představiteli ČNS přesvědčen, že by nebylo dobré ukazovat na veřejnosti rozpory, nyní již prohlásil: „V zájmu hnutí mlčel jsem a budu před veřejností mlčet, dokud hnutí to vyžaduje a moje trpělivost vystačí.“¹¹⁰¹ Po návratu z Ruska vzrostlo Voskovo sebevědomí a jistota, kterou získal svou prací a kontakty s důležitými lidmi. Nebyl již omezen českým krajanským hnutím, dokázal se uplatnit jako Američan.

IV. 3. 2. Americkým zpravodajcem

Po návratu z Evropy v prosinci 1917 sepsal Voska memorandum, které odevzdal americkým i anglickým autoritám. Po slavnostních úvodních prohlášeních nabídl své služby: „Jsem občanem USA osmnáct let a rodem Čech; nabízím své služby své adoptované zemi se slavnostním závazkem, že všechny mé předcházející zkušenosti, mé kontakty s revolučními organizacemi budou výlučně použity k pádu militaristického imperialismu Centrálních mocností prostřednictvím jisté formy revoluce ve výše zmíněné říši.“¹¹⁰² Voska žádal hodnost důstojníka americké armády, protože jeho práce bude vyžadovat jednání s vojenskými autoritami, a chtěl být zodpovědný za svou práci W. Wisemanovi a současně Charlesi Cranovi. Chtěl, aby si sám mohl zvolit šest členů svého štábu, kteří by dostali hodnost a plat poručíka. K nebezpečné práci dále potřeboval dvanáct civilistů, které si chtěl také sám vybrat, právo užití oficiálního kanálu pro kabelogramy a pokud to bude nezbytné, chtěl mít k dispozici letadla. Dále požadoval možnost použít agenty pro práci v Rakousko-Uhersku, zařídit a vybavit dvě úřadovny v New Yorku a jednu poblíž francouzsko-švýcarských hranic. Nabízel tajné hospodářské a vojenské informace z nepřátelských zemí. Pro sebe si stanovil roční plat 10 000 dolarů a celkový rozpočet odhadoval na 659 000 dolarů.

Koncem prosince se Wiseman, stále ještě meškající v Londýně, dozvěděl, že americké vojenské zpravodajství přišlo k Voskovi s nápadem organizovat revoluční propagandu v Německu a Rakousku a Voska s rozhodnutím nechtěl čekat do Wisemanova

¹¹⁰¹ TAMTÉŽ.

¹¹⁰² SML, William Wiseman Papers, series I, box 9, folder 223; JEFFREYS-JONES, R.: W. Somerset Maugham, s. 98–99.

návratu, protože se obával, že kdyby nechal Američany čekat, mohli by se obrátit na „nevhodné osoby“.¹¹⁰³ Opět se tedy oživil nedávný Voskův nápad posílat tajné agenty na nepřátelské území s cílem šířit prospojeneckou propagandu, především mezi vojáky. Wiseman Voskovi vzkázal, že již jednal s americkými představiteli, kteří mu slíbili, že nebudou jednat s „nevhodnými osobami“, a aby počkal, až se vrátí.¹¹⁰⁴ Svůj názor na Voskovu iniciativu a jeho další práci vysvětlil Gordonu Auchinclosovi, zeti plukovníka House a sekčnímu šéfovi v ministerstvu zahraničí, angažujícímu se ve světě špionáže: „ČNS je ve skutečnosti většinou složeno z amerických občanů. Například Voska a ostatní představitelé jsou občané této země. Jejich návrh je pracovat jako američtí občané, buď jako důstojníci v armádě nebo v ministerstvu zahraničí. Voska prohlašuje, že současné nepokoje v Rakousku jsou pouze ve fázi experimentu či zkoušky toho, co chtějí dokončit v létě. Můj názor je, že nejprve se musí rozhodnout, zda bude Voska spolupracovat s ministerstvem války nebo zahraničních věcí.“¹¹⁰⁵

Wiseman se domníval, že by Voska měl přijet do Washingtonu a dostavit se k rozhovoru s Ralphem van Demanem, představitelem vojenského zpravodajství (Military Intelligence Division). Až se přesně zjistí, co Voska nabízí a chce, může se jeho návrh přijmout, modifikovat či zavrhnout. Myslel si, že by se Voskova nabídka měla využít. Původní návrh, že by Voska měl být placen současně britskou a americkou vládou, Wiseman modifikoval. Domníval se, že jako americký občan je zodpovědný americkým autoritám a jimi musí být placen; přesto se Wiseman nezříkal možnosti dotací z britské strany.¹¹⁰⁶

Nakonec byl Voska 8. května jmenován kapitánem americké národní armády a přidělen hlavnímu vojenskému zpravodajskému oddělení ve Washingtonu; jeho úkolem bylo výlučně zpravodajství.¹¹⁰⁷ Ke jmenování mu popřál V. Beneš: „Udělal jsi velikou díru do světa a mnohým lidem těžké hlavy a těžká srdce. Ačkoliv znáš můj poměr k sobě, mám v této věci z Tvého úspěchu velikou radost.“¹¹⁰⁸ O den později, 17. května, vzniklo na velitelství 83. divize memorandum o organizování Slovanů v USA a v Evropě proti Centrálním mocnostem. Autor, generál major E. F. Glenn navrhoval, aby se vytvořila pod jedním vedením kompletní organizace propagandy zahrnující jak vojáky slovanského

¹¹⁰³ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 260. d[el] C[ampo] W. Wisemanovi, 26. 12. 1917.

¹¹⁰⁴ SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 260. W. Wiseman d[el] C[ampovi], 28. 12. 1917.

¹¹⁰⁵ TAMTÉŽ.

¹¹⁰⁶ SML, William Wiseman Papers, series I, box 9, folder 223. W. Wiseman G. Auchinclosovi, 26. 1. 1918.

¹¹⁰⁷ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1. Zvláštní nařízení č. 108 ministerstva války (generál major Peyton C. March) o jmenování E. Vosky kapitánem, 8. 5. 1918.

¹¹⁰⁸ VHA, f. E. Voska, k. 2. V. Beneš E. Voskovi, 16. 5. 1918.

původu v americké armádě tak slovanské organizace na území Ameriky.¹¹⁰⁹ V této době se konečně začalo vážně počítat se slovanským prvkem – Rusko uzavřelo s Německem separátní mír, v Evropě proběhla úspěšná německá ofenzíva na západě a do Ameriky v této době přijíždí T. G. Masaryk, který má za sebou reálnou podporu československých legií v Rusku.

V poválečných pamětech Voska tvrdí, že chtěl narukovat do legií do Francie, protože byl znechucen tahanicemi v krajanské obci a svůj úmysl sdělil Masarykovi, který přijel do USA počátkem května. Ten mu měl jeho záměr rozmluvit a naznačit, že by bylo nejlépe, kdyby se dostal do generálního štábu. Voska udělal závěr: „Tento náznak Masarykův byl jistě založen na bezmezně důvěře, že mohu docílit takové hodnosti důstojnické, která by dovozovala přičlenění ke generálnímu štábu.“¹¹¹⁰ A tak se odebral na State Department, pevně rozhodnutý, že z Washingtonu odjede pouze jako důstojník generálního štábu. Šel k Franku Polkovi, Lansingovi tajemníku, který jej doprovodil k ministru války Bakerovi a tam byl představen šéfovi zpravodajských služeb u generálního štábu Dennisu Nolanovi. Po zkoušce, lékařské prohlídce a dalších formalitách byl jmenován kapitánem generálního štábu a přidělen do hlavního stanu ve Francii. Toto mu mělo trvat pouhé dva dny.

Víme, že Voskovu jmenování důstojníkem americké armády předcházela několikaměsíční jednání. Jeho vstup do armády a zařazení ke americké vojenské špionážní službě, která v té době – podle britského vzoru – vytvářela pevnou strukturu, byl jistě úspěch. Nebylo jistě nutné české čtenáře svých pamětí oslňovat, že to zvládl za dva dny. Pokud tak chtěl udělat dojem na Masaryka, musel na počátku května vědět, že jeho jmenování je otázkou pár dní. Když koncem května Voska pomohl zorganizovat manifestaci Čechů a Slováků v Pittsburku, na které se 30. května sešlo na 35 000 účastníků, kráčel v čele průvodu již v americké uniformě.¹¹¹¹

Masaryk si představoval, že Voska bude působit jako spojka mezi americkou armádou a zahraničním hnutím, a proto mu napsal pokyny, jak má pracovat. Masarykovy instrukce „Jak udržovat a co možná zesílit protirakouské a protiněmecké hnutí doma“ vytyčily jako základní zásadu, že Amerika a Spojenci musí občas projevovat sympatie s národy v Rakousko-Uhersku. Další instrukce byly praktického rázu – zprávy o protirakouském hnutí v Americe dávat do všech evropských novin, na rakouském území

¹¹⁰⁹ AÚTGM, f. TGM – V, XV-42. Memorandum on Organisation of Slavs in the United States and Europe against Central Powers, 17. 5. 1918.

¹¹¹⁰ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. IX, č. 35, 1935, s. 8; č. 31, 1935, s. 8.

¹¹¹¹ KOVTUN, J.: *Masarykův triumf*, s. 196.

rozhazovat letáky a noviny, pokusit se dostat na frontě do spojení s českými vojáky v rakouské armádě apod.¹¹¹²

Výsledkem Voskovy spolupráce s americkou tajnou službou bylo vytvoření Czechoslovak Information Bureau v New Yorku a Československého oddělení při vojenské zpravodajské službě v New Yorku. Czechoslovak Information Bureau (CIB) dostal na starost Voskův spolucestující z Rusku reverend Koukol se čtyřčlenným personálem. Trochu v rozporu s názvem měli na starosti zlepšení poměrů v továrnách a úřadovnách, kde jsou vyřizovány válečné objednávky. Opět se nám vrací důležitý moment ve vztahu USA a Spojenců – dodávka zbraní a munice. CIB mohla mít na starosti spíše dohled a zajištění hladkého průběhu výroby – bez stávek, sabotáží apod. V čele druhé úřadovny, československého oddělení, stál advokát Albert Hlaváč, který dostal hodnost poručíka americké armády. Voska se snažil obsadit i místa cenzorů a žurnalistů.¹¹¹³ Své jmenování kapitánem, zřízení úřadoven, používání kabelografického spojení a další výsady Voska považoval za splátku své čtyřleté práce ve prospěch dohody i USA.¹¹¹⁴ Oba úřady měly po Voskově odjezdu do Evropy v červnu 1918 poskytovat potřebné informace také žurnalistům Rathomovi a Maxwelllovi.¹¹¹⁵

Dne 8. června byl vydán rozkaz, že E. Voska, Nathan Phillip Ruditský a Arthur R. Voska, jsou odveleni do Paříže k americkým expedičním silám, kde budou plnit zpravodajské povinnosti v rámci generálního štábu G2.¹¹¹⁶ Voskova skupina byla vlastně rodinná záležitost – jel se svým synem a zetěm. Wiseman napsal A. C. Murrayovi z Foreign Office doporučující dopis pro Vosku. Vyzdvihl, že je, jako pracovník tajné služby USA, hlavním organizátorem ČNS, který udělal pro Brity hodně cenné práce a že s ním spolupracuje dva roky. Vosku doporučoval jako spolehlivého a důvěryhodného pracovníka.¹¹¹⁷ Kromě pověřovacích dekretů dostal Voska zvláštní tajnou poukázku na výdaje vzniklé v souvislosti se získáním důvěrných informací podle instrukcí ministerstva války. Tyto byly specifikovány jako získávání vojenských informací od kurýrů z nepřátelských zemí, tj. Rakousko-Uherska a části Ukrajiny okupované Německem. Ve

¹¹¹² VÚA – VHA, ČSNR I, Masaryk odeslaná, k. 3; VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1; ČMS, f. E. Voska, i. č. 1116/79. Jak udržovat a co možná zesílit protirakouské a protiněmecké hnutí doma, [26. 5. 1918]; Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. IX, č. 35, 1935, s. 8; č. 31, 1935, s. 8.

¹¹¹³ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1. Voskovy poznámky, [1918].

¹¹¹⁴ VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1, i. č. 10. Voskův záznam o schůzi ústředny ČNS, 12. 6. 1918.

¹¹¹⁵ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. E. Voska Maxwelllovi a Rathomovi, b. d.

¹¹¹⁶ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1. Rozkaz č. 134 vydaný ministerstvem války ve Washingtonu, 8. 6. 1918.

¹¹¹⁷ VHA, f. E. Voska, k. 9; SML, William Wiseman Papers, series I, box 10, folder 263. W. Wiseman A. C. Murrayovi, 8. 6. 1918.

výdajích, které nemusel prokazovat účty, mohl jít Voska do výše částky 5000 dolarů.¹¹¹⁸ O cestě do Evropy se Voska zmínil na schůzi ČNS 12. června a slíbil, že předseda Fisher pojede také s ním a o všem bude zpraven; také tvrdil, že se bude řídit instrukcemi Masaryka a Beneše. Ve chvíli, kdy toto sliboval, musel ovšem vědět, že prioritní jsou pro něj budou muset být pokyny amerických vojenských autorit. Na schůzi také poznamenal, že Pergler je proti jeho cestě do Evropy a říká, že to bude „zase kus ostudy zrovna jako cesta do Ruska“.¹¹¹⁹ Dne 27. června jmenován styčným důstojníkem ve spojení s organizací československých jednotek a 6. července přijela Voskova skupina do Evropy.¹¹²⁰

IV. 3. 3. Znovu v Evropě

Voska podstoupil nebezpečnou a nepohodlnou plavbu do Francie společně s českými dobrovolníky, mezi kterými byl i předseda ČNS L. Fisher. V Bordeaux se s nimi rozloučil a odjel do Paříže za E. Benešem a českými krajany. Konečným cílem jeho cesty bylo Chaumont, kde byl generální štáb americké armády. Voskovi bylo svěřeno středoevropské oddělení vojenské špionáže a dostal výhody vojenského cenzora. K dispozici měl peníze i lidi, aby mohl zařídit kanceláře Paříži, Ženevě, Bernu, Modeně a Padově.

V červenci sepsal pro plukovníka Nolana memorandum, ve kterém žádal, aby byl pověřen udržováním kontaktů s Čecho-Slováky, Jugoslávci a polskými organizacemi ve Francii, Švýcarsku a Itálii. Dále chtěl navázat kontakty s revolučními skupinami v Rakousko-Uhersku za účelem získání vojenských, hospodářských a politických informací. Rozhodl se uskutečnit spojení pomocí posílů, které již dříve poslal do monarchie a žádal, aby mu byl umožněn styk s americkými organizacemi zodpovědnými za propagandu v nepřátelských zemích, kterým chtěl radit, jakým směrem se mají zaměřit. Chtěl, aby finanční pomoc dostali také spolupracovníci v nepřátelských zemích.¹¹²¹ V té době poslal do Washingtonu telegram vyjadřující se k americkému postupu v Rusku. Tento vzkaz, opatřený poznámkami o Voskově informovanosti o československých záležitostech, nechal Polk zaslat Wilsonovi. Voska se vyslovil jasně pro intervenci v Rusku, kterou by provedly československá armáda společně s polskými a ruskými jednotkami pod americkým vedením a s podporou asi 5000 amerických vojáků. Voska se domníval, že je omyl snažit se dopravit

¹¹¹⁸ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1.

¹¹¹⁹ VÚA – VHA, f. ČNS, k. 1, i. č. 10. Voskův záznam o schůzi ústředny ČNS, 12. 6. 1918.

¹¹²⁰ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 1.

¹¹²¹ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16. Voskovo tajné memorandum, 23. 7. 1918.

československé vojáky do Francie, protože by v Rusku mohli vykonat mnohem lepší práci.¹¹²² Ve stejné době jako Voska vypracoval memorandum „Pomoc Spojenců československé armádě v Rusku nutná“ Masaryk.¹¹²³ Československé vojsko mělo podle něj bojovat v první řadě proti Němcům a Rakušanům a těm ruským jednotkám, které stojí na straně Centrálních mocností. Československá armáda se nadále neměla sice vměšovat do vnitropolitických záležitostí Ruska, ale zároveň se Masaryk postavil proti uznání bolševické vlády a žádal, aby byly do západní Sibiře a k Volze vyslány na pomoc dvě japonské divize. Na rozdíl od Vosky se domníval, že by měla být československá armáda přesunuta do Francie.

Pohyblivý Voska působil ve Francii, Itálii a opatrně i v neutrálním Švýcarsku. Nejdůležitějším zdrojem informací byli pro něj zajatci. Obratně navazoval styky s politiky, žurnalisty, krajany i pracovníky zahraničního odboje. Jeho zápisky z Itálie, kde strávil prakticky celý srpen, se hemží jmény známých a důležitých lidí (kupř. L. Bissolati, A. Torre, U. Ojetti, A. Grazziani), které kontaktoval, navštívil je a jednal s nimi. Masarykovi napsal 21. srpnu vcelku spokojený dopis o tom, že se práce daří na všech stranách. „Po dohodě s dr. Benešem přikročil jsem k práci, o níž jsme jednali už v Rusku, a doufám, že brzy se budou jevit dobré výsledky.“¹¹²⁴

V září se Voska pohyboval především ve Švýcarsku. Při své práci pro americkou vojenskou zpravodajskou službu především opíral o své kontakty s Čechy – zaměstnával je ve svých kancelářích (bernskou řídila jednadvacetiletá dcera Villa), vedl rozhovory s českými zajatci a vojáky, spolupracoval s krajany ve Švýcarsku a úzkou vazbu měl na římskou kancelář ČSNR. Jeho informace byly jednak vojenského rázu, ale týkaly se i hospodářského a politického stavu Rakousko-Uherska.¹¹²⁵ Měl vypracován soubor otázek, které se týkaly umístění vojsk, jejich početní sílu, zajatců, přístavů a výroby válečného materiálu. Mezi poznámkami o zpravodajské činnosti jsou uloženy i návrhy na destrukční činnost v Rumunsku, zahrnující poškození železničních tratí. Jeho činnost byla i ryze propagační – mezi rakouskými vojáky nechal rozšiřovat pamflety, mapy, obrázky prezidenta Wilsona či letáky vyzývající k dezerci.

Voska se v létě 1918 již vzdaloval krajanským organizacím v USA a vliv na tom neměla pouze geografická vzdálenost. Dostával sice stále informace o dění v USA od A.

¹¹²² KOVTUN, J.: *Masarykův triumf*, s. 356–7.

¹¹²³ AÚTGM, f. TGM – V, XV/42. Help of the Allies to the Czechoslovak Army in Russia necessary. Důvěrné memorandum prof. Masaryka (Spojencům) o nutné pomoci čsl. vojsku na Rusi, 20. července.

¹¹²⁴ AÚTGM, f. TGM – XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 21. 8. 1918.

¹¹²⁵ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16. Jedním z výsledků Voskovy zpravodajské činnosti v Evropě byla informace o projektu nového rakouského děla, 26. 6. 1918.

Ambrose,¹¹²⁶ ale fakticky už šel jinou cestou. Jeho místo nebylo ani ve struktuře ČSNR. Když počátkem září začali E. Beneš s Masarykem uvažovat o obsazování funkcí ve vládě a diplomacii budoucího státu, Voska zde neměl vyhrazené místo. E. Beneš vystavil 25. září pověření ČSNR pro Emanuela a Arthura Voskovi a N. Rudického jako pro styčné důstojníky mezi generálem Nolanem a ČSNR, aby zajišťovali spojení mezi československou armádou v Itálii a Americkým červeným křížem.¹¹²⁷ Od července 1917 se o něm Masaryk a Beneš ve svých dopisech – s jednou výjimkou slov „Prévenir Voska“¹¹²⁸ – nezmínili. Až 28. října Masaryk telegrafoval E. Benešovi, že by ve Švýcarsku měl být jeden z našich chytrých lidí, který by pozoroval a popřípadě mluvil s různými agenty. Požádal ho, aby se spojil s W. Wisemanem, který zná dobře Vosku a připojil Voskovu charakteristiku: „Voska je velmi schopný, chytrý, ale bez skutečného politického vzdělání, buďte opatrný, protože je proti Milanovi [Štefáníkovi].“¹¹²⁹ Tento telegram byl asi reakcí na Voskův dopis z 19. září z Bernu, ve kterém Masarykovi psal, že se do Švýcarska začínají sjíždět evropští diplomaté a že nastane největší „tahání drátu“. ¹¹³⁰ Viděl jako nanejvýš nutné, aby zde byli lidé, kteří by dokázali informovat o záležitostech Rakousko-Uherska a Německa. Podle něj Osuský jako jediný zástupce nestačil, a proto požadoval lidi, kteří se umí pohybovat ve společnosti a dovedou česky a anglicky a pokud možno německy. V říjnu napsal Voska řadu politických hlášení pro plukovníka N. W. Campanolu z generálního štábu (G2). Týkaly se nemožnosti federalizace Rakousko-Uherska a budoucího uspořádání československého státu, transformace rakouské armády či situace československé armády v Rusku, kde Voska doporučoval spojeneckou pomoc československému vojsku a protibolševickou intervenci.

Pád Rakousko-Uherska zastihl Vosku ve Švýcarsku, kde měl poměrně rozvětvenou organizaci, kterou měl rozčleněnou na tři části. První „A“ se nazývala American Press Bureau a sídlila v Ženevě. Zaměstnávala šest pracovníků a vedl ji český architekt poručík Antonín Raymond.¹¹³¹ Měla na starosti monitoring tisku ze střední Evropy. Druhá sekce „B“, jež byla na první zcela nezávislá a jejíž pracovníci se vzájemně nesměli znát, měla za úkol získávat vojenské, hospodářské a politické informace z Rakousko-Uherska a Německa.

¹¹²⁶ Ambrose mu posílal zprávy a výstřižky z novin; v srpnu 1918 ho informoval, že byl uvězněn Hammerling a obviněn, že dostal 205 000 dolarů od Bernstorffa, a dále informoval o dění v krajské obci. Nabízel mu také syna do zpravodajských služeb. VHA, f. E. Voska, k. 2. A. Ambrose E. Voskovi, 7. 7., 6. 8. 1918.

¹¹²⁷ VHA, f. E. Voska, k. 2.

¹¹²⁸ HÁJKOVÁ, D. – ŠEDIVÝ, I. (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*, s. 257. (E. Beneš T. G. Masarykovi, 8. 6. 1918.)

¹¹²⁹ HÁJKOVÁ, D. – ŠEDIVÝ, I. (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*, s. 298. (T. G. Masaryk E. Benešovi, 28. 10. 1918.)

¹¹³⁰ AÚTGM, f. TGM – V, XV- 62 a. E. Voska T. G. Masarykovi, 19. 9. 1918.

¹¹³¹ VEVRKOVÁ, Irena: Antonín Raymond a Reimanové: Osud židovské rodiny ve XX. století. [Slaný] 2006, s. 26–27.

Pracovala pomocí posílů a informátorů z diplomatických a vojenských kruhů. Tato kancelář měla být také v kontaktu s lidmi, kteří měli za úkol provádět sabotáže v Rumunsku, na Ukrajině a v nepřátelských zemích. Jako část „C“ byla označena paní Raymondová, která měla mít na starosti kontrašpionáž proti německým a rakouským organizacím ve Švýcarsku a styk s agenty. Vrchní dohled nad všemi sekcemi vykonával Adolf Tvrdý, který přijel v létě z Ameriky a měl krycí číslo 102. V soupisu personálního obsazení švýcarské organizace je Voskou zaznamenáno čtrnáct lidí, byli mezi nimi vojáci, studentka, zahradník, dělníci i dezertér; lidé s rakouskými, francouzskými i americkými pasy. Vedoucí sekce neměl stálý plat, dostával 600–750 franků na výlohy, jednotliví pracovníci dostávali plat 300 franků měsíčně a zaplacené výlohy. Náklady na cestování byly odhadnuty na 300–400 franků, za dráhu 250 a za pátrání bylo vypláceno 200 franků. Kontrolor – tedy A. Tvrdý – dostával asi 1000 franků měsíčně.¹¹³² Blížil se konec války a Voska stále udržoval ve své organizaci, možná s vypětím, disciplinu. Připomínal Tvrdému, že se smí stýkat pouze s „101“ a především se měl naučit mlčet. „Trapně na mě působilo to Tvé ustavičné mluvení, jako by jsi byl přijel kvůli vydělání peněz a ne kvůli naší velké věci,“ vytýkal Tvrdému.¹¹³³ Pokud Voska tuto organizaci vytvářel v září a říjnu 1918, opět si můžeme klást otázku, jaký měla smysl, účel a budoucnost.

Dne 19. října Voska Masarykovi blahopřál k politickým úspěchům, tedy k odpovědi prezidenta Wilsona Rakousko-Uhersku; ve zrychlené době konce října, kdy představitelé československého odboje komunikovali především dlouhými telegramy, poslal Voska dopis, či spíše zprávu o své činnosti. Sděloval, že u sebe zaměstnal Františka Hlaváčka a zdůraznil, že se tak stalo po dohodě s E. Benešem (Beneš měl s Hlaváčkem v Itálii konflikt). Začal spolupracovat s Rusy – Burcevem, Kobilinským – a také jim finančně pomáhal. O ruské šlechtě, která zůstala ve Švýcarsku napsal, že zchudla, k práci se nechodí, a proto se stali německými agenty – konkrétně poukázal na Bibikova. Dále napsal, že ho Beneš pověřil, aby zařídil cestu českých politiků za hranice a nakonec informoval Masaryka o zdravotním stavu jeho manželky a dcery.¹¹³⁴ Dne 2. listopadu se Voska sešel se svým dávným přítelem Habrmanem – stalo se to v Ženevě a Habrman byl členem delegace domácích politiků, která přijela do Švýcarska. Informaci o optimistickém Habrmanově náhledu na soužití Čechů a Němců v novém československém státě poskytl svým

¹¹³² VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16. Schéma organizace; Personnel of the Organisation in Switzerland; Organisation in Switzerland, 4. 10. 1918.

¹¹³³ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 12. E. Voska A. Tvrdému, 20. 10. 1918.

¹¹³⁴ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. E. Voska T. G. Masarykovi, 19. 10. 1918.

nadřazeným v G2.¹¹³⁵ Rozpad Rakouska-Uherska Voska vnímal jako logické vyústění mezinárodního tlaku a vnitřní exploze. Svůj podíl na zániku monarchie viděl v protirakouské práci v samotných Čechách a účinné propagandě v Americe, kde „otevřel oči americké veřejnosti a vlády“.¹¹³⁶

Rozpad Rakousko-Uherska znamenal konec poměrně krátkého trvání Voskovy evropské špiónážní agentury. Sekce „B“ a „C“ skončily v listopadu svou činnost, sekce „A“, tedy Press Bureau Voska zachoval, protože předpokládal, že by mohla být prospěšná v době mírové konference. Kromě sledování tisku měla získávat i informace politického, hospodářského a vojenského charakteru ze střední Evropy.¹¹³⁷ Na tuto činnost Voska dostal 28. listopadu od G2 50 000 franků.¹¹³⁸

Pro Vosku práce neskončila – začal úžeji spolupracovat s organizací, která vznikla již v květnu 1917, a to s oficiální vládní Committee on Public Information, vedenou žurnalistou Georgem Creelem. Úřad byl vybaven rozsáhlými pravomocemi a měl na starosti tisk, cenzuru, kabelogramy, bezdrátovou kabelografii, rádio a obecně propagandu. Byla to jakási agentura pro šíření vládního zpravodajství a výchovných informací na posilu morálky v Americe a ve spojeneckých zemích.¹¹³⁹ V roce 1918 se stal ředitelem zahraniční sekce Will Irwin, žurnalista, se kterým v roce 1940 Voska vydal svou anglickou verzi vzpomínek. S Irwinem spolupracoval ještě před odjezdem do Evropy v červnu 1918 a na podzim byl Voska jmenován zástupcem CPI pro střední Evropu.

Před odjezdem do Prahy se v Paříži 8. prosince sešel s Olgou Masarykovou. Vysvětlil jí, že se stal vedoucím americké ekonomické mise, která má sídlit v Praze. Měl však pocit, že Británie a Francie jsou proti Americe a žádal, aby Amerika dostala v materiální pomoci volné ruce, jinak se rozhodl rezignovat. Sám pro sebe viděl dvě varianty. Buď pojede do Československa a bude pomáhat v hospodářské oblasti, nebo se vrátí do USA, aby si vydělal peníze, protože, jak naznačil, byl blízek bankrotu. Za války cítil svou morální povinnost dát odboji peníze – Olze řekl, že takto utratil všechny své peníze – a nyní očekával, že republika bude cítit morální povinnost vůči němu. Zahrnul Olgu Masarykovou detaily a ona měla pocit, že chce na ni udělat dojem a získat sympatie, aby dále působila na Masaryka v jeho prospěch. V rozhovoru s Voskou byla opatrná; o jeho financích totiž

¹¹³⁵ KOVTUN, J.: *Masarykův triumf*, s. 581.

¹¹³⁶ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16. Voskovy rukopisné poznámky.

¹¹³⁷ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 16. Voskovy poznámky k tajné organizaci [listopad 1918].

¹¹³⁸ VÚA – VHA, f. E. Voska, k. 2. D. E. Nolan E. Voskovi, 2. 1. 1919.

¹¹³⁹ CREEL, George: *The War, The World and Wilson*. New York, London 1920; Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. IX, č. 35, 1935, s. 8; č. 22, 1935, s. 8.

v Americe dostala i jiné, opačné zprávy a k obezřetnosti nabádala i svého otce.¹¹⁴⁰ Československá vláda ho nakonec přivítala jako vedoucího americké mise, která měla studovat hospodářské podmínky ve střední Evropě.¹¹⁴¹

Na konci války bylo Emanuelu Voskovi čtyřicet tři let. Do Čech se počátkem ledna 1918 vracel jako kapitán americké armády, člen důležitého amerického výboru CPI¹¹⁴² a blízký spolupracovník T. G. Masaryka. Přesto nezískal významné funkce ani v politice, diplomacii či armádě a ani se nepodílel se na organizování československých zpravodajských služeb. Dařilo se mu především ve vyhrocených dobách, ve kterých se uplatnily jeho odvaha a průbojnost. Jeho metody manipulace s informacemi a fakty možná znesnadnily jeho rozhodnutí, kam sám patří. Masaryk měl pochyby o jeho politické prozíravosti a americké autority začaly váhat o jeho bezvýhradné loajalitě k nové vlasti. Nakonec se opět uchýlil do oblasti podnikání a spolkového života, ze kterých vzešla i jeho válečná kariéra.

V. Příběh pokračuje: Další osudy Emanuela Vosky

Na počátku roku 1919 dostal Voska poslední špionážní úkol. George Creel ve spolupráci s americkou zpravodajskou službou se začal zabývat otázkou zodpovědnosti za válku, která představovala jeden z důležitých problémů řešených mírovou konferencí v Paříži. Voska byl pověřen, aby zjistil, zda byl sarajevský atentát výsledkem německo-rakouského spiknutí, jehož účelem bylo rozpoutání války. Edgar Sisson, ředitel zahraniční sekce CPI, ho poslal do Vídně, aby prozkoumal tamější archivy.¹¹⁴³ Voska tam jel společně s Adolfem Tvrdým a do Prahy přivezli tři auta plná dokumentů.¹¹⁴⁴ Toto Voska napsal v roce 1940, o čtyři roky dříve situaci popsal detailněji, i když nechtěl jít do podrobností, „jak se podařilo vypůjčiti si na delší dobu korespondenci členů panovnického rodu.“¹¹⁴⁵ Z materiálů, které byly přivezeny z Vídně, byly pořízeny fotokopie, které se poslaly do

¹¹⁴⁰ AÚTGM, f. TGM – V, XV-62a. Záznam Olgy Masarykové o jejím rozhovoru s Voskou, 8. 12. 1918.

¹¹⁴¹ Archiv ministerstva zahraničních věcí, Pařížský archiv, kniha 8, č. d. 988. E. Beneš E. D. Nolanovi.

¹¹⁴² Voska byl pověřen, aby zařídil v Praze sídlo Committee on Public Information. CPI vydalo v Praze po válce pět brožur. Jak se Amerika dostala do války, Německý způsob válčení v podmaněných zemích, Německé intriky ve Spojených státech, Americké válečné cíle a mírový program a Německo bolševické spiknutí. Vydání měla být až ve 2 500 000 výtiscích. JEFFREYS-JONES, R.: *American Espionage*, s. 81; Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. X, č. 9, 1936, s. 8.

¹¹⁴³ JEFFREYS-JONES, R.: *American Espionage*, s. 81.

¹¹⁴⁴ VOSKA, E. V. – IRWIN, W.: *Spy and Counterspy*, s. 297.

¹¹⁴⁵ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. X, č. 9, 1936, s. 8.

Paříže. Některé si ponechal Voska,¹¹⁴⁶ jenž se domníval, že získal důkazy o vině panovnického rodu: „Získáním vídeňského panovnického archivu a zajištěním jeho fotografických snímků přispěli jsme nejenom k tomu, že prokázána tím byla velká část spoluviny členů habsburského rodu na největší světové válce..., ale pro naše historiky nebylo více zapotřebí jen dohadů o tom, jak by se politické události byly vyvíjely, kdyby k rozpadu Rakousko-Uherska nebylo došlo... Rozhodující členové mírové konference byli těmito dokumenty... přesvědčeni o velké vině Habsburků na válce.“¹¹⁴⁷ Voska dodal, že archiv byl převážen v únoru 1919,¹¹⁴⁸ a aby se auta vyhnula pohraniční kontrole, projela hranice stokilometrovou rychlostí. Stejnou taktiku řidiči zvolili i při navracení materiálů do Rakouska.

Voska se však mýlil, pokud se domníval, že právě tyto dokumenty byly důležité pro prokazování válečné viny. Dva roky ležely kopie dokumentů u diplomata Lelanda Harrisona, než je poskytl generálu Taskeru Howardu Blissovi, dalšímu členu americké mírové delegace. Harrison dokonce některé originály, které Voska nevrátil do Hofbibliothek, poslal Richardu Cranovi, aby je předal E. Benešovi. Materiály poskytnuté Voskou však podle State Department neposkytovaly dostatečný důkaz pro teorii spiknutí Poláků, Němců a Maďarů, kteří chtěli zavražděním arcivévody Františka Ferdinanda vyprovokovat válku. Obecná vina za rozpoutání války byla dána Centrálním mocnostem; publikování Voskových dokumentů by prokázalo, že žádné spiknutí vedoucí k atentátu neexistovalo, ale že se americká tajná služba snažila tyto důkazy všemožně nalézt.

Další důvod, aby byla Voskova akce zametena pod koberec byl odmítavý přístup USA k tajným metodám, polooficiálním akcím, intrikám. Američtí představitelé nechtěli přiznat, že by se něco takového mohlo dít na jejich popud. Voskovy dokumenty nejenže neusvědčovaly Centrální mocnosti z viny na sarajevském atentátu, navíc byly získány nelegálním, pochybným způsobem.¹¹⁴⁹ Voska, jako pracovník americké zpravodajské služby, dostal zadání od propagandistů v CPI a splnil je způsobem, který mu připadal přijatelný. Ve Voskově případě se v tomto okamžiku dostala do střetu špionáž

¹¹⁴⁶ Některé dokumenty byly publikovány Jaroslavem Werstadtem ve sborníku *Naše revoluce*, který edici čtyř dokumentů vztahujících se k Františku Ferdinandovi d'Este uvdil slovy: „Laskavostí p. Em. Vosky dostalo se nám k uveřejnění čtvero dokumentů historicky zajímavých a důležitých, jež níže otiskujeme v německém originále.“ Viz Dva představitelé Rakouska: František Ferdinand a Otakar Černín: Několik dokumentů. In: *Naše revoluce*, roč. 1, sv. 1, 1923, s. 42–67.

¹¹⁴⁷ Paměti kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. X, č. 9, 1936, s. 8.

¹¹⁴⁸ Není jisté, kdy k události došlo. Podle citované Voskovy korespondence s L. Harrisonem tomu mohlo být až o měsíc později. JEFFREYS-JONES, R.: *American Espionage*, s. 82.

¹¹⁴⁹ JEFFREYS-JONES, R.: *American Espionage*, s. 82 an.

s propagandou. Zpravodajci již nechtěli být vidět a akce, navíc neúspěšná, se nehodila ani politicky. Voska se stal pro americkou zpravodajskou službu dočasně nepoužitelným.

Voska byl v Americe dobře etablován; žil tu přes dvacet let a všechny jeho děti byly rodilí Američané. Přesto se nakonec rozhodl přesídlit do Čech. Můžeme sice spekulovat, že se jeho americkému podnikání již tak nedařilo, protože mnoho peněz věnoval na odbojovou činnost, ale muži s jeho schopnostmi a dobrými kontakty by jistě nečinilo potíže podnik znovu oživit. Také spory v krajanské obci by byl schopen překonat. Důvodem k návratu do Čech bylo zajisté vlastenectví a předpoklad, že má své místo ve státě, o jehož vznik se zasloužil.

Voskovy bojovné metody již nevyhovovaly – přestala válka a nastala éra úředníků. Nejpozději v roce 1918 přestal Masaryk s Voskou vážně počítat pro nějakou roli v budoucím státě, jeho užitečnost byla omezena válkou, kdy američtí Čechové měli politicky pomáhat, ale nezasahovat do domácí české politiky a především nevnučovat své představy o uspořádání nového státu. Nepočítalo se s ním v diplomacii, nedostal místo ve správním aparátu či v blízkosti prezidenta, ani nezačal hrát významnou roli v sociálnědemokratické straně. Masarykovo hodnocení Vosky ostatně tomu odpovídalo: „Voska je velmi schopný a chytrý, nemá však skutečné politické vzdělání...“¹¹⁵⁰ Masaryk však neměl valné mínění ani o jeho obchodnických schopnostech: „Peníze, jak říkám, demoralizují lidi. Ten Voska také se zapletl hned po převratu do nějakých obchodů a poškodil lidi. Tenkrát ovšem, jak jsem se informoval, podvodu z jeho strany nebylo, ale vina byla v tom, že se pustil do věci, které nerozuměl. Inu, fantasta. Musel jsem se smát tomu jeho hotelu Ritz – na Zbraslavě; řekl jsem mu, že by se měl spíše jmenovat Nic.“¹¹⁵¹ Také tajemníku Schieslovi Masaryk řekl: „Voska je fantasta nesoriozní“.¹¹⁵²

Nejdříve se Voska věnoval organizačně charitativní práci. Stál u založení Československého červeného kříže, z Ameriky vypravoval tzv. „lodě lásky“, což byla materiální pomoc do válkou postižených Čech,¹¹⁵³ a angažoval se ve sbírce na zlatý poklad republiky,¹¹⁵⁴ která byl zahájena v jeho rodném městě Kutné Hoře. Byl známý, jezdil po

¹¹⁵⁰ HÁJKOVÁ, D. – ŠEDIVÝ, I. (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*, s. 292. (T. G. Masaryk E. Benešovi, 28. 10. 1918.)

¹¹⁵¹ GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, A.: *U Masarykovcov*, s. 90.

¹¹⁵² NAP, f. Josef Schiesl, inv. č. 28. Záznam z 25. 5. 1933.

¹¹⁵³ Charitativní náklad vezený lodí lásky věnovali američtí krajané, kteří byli velmi nespokojeni s nezdarem akce a ostře žádali po Voskově vyúčtování, které měl předložit Československé národní radě v Americe. VHA, f. Krajanské spolky v Americe – ostatní spolky. Zápis plenárního zasedání Čs. národní rady v Americe, Pittsburgh, 7. 11. 1919, i. č. 2. Kriticky se vyjádřila i SLA a chtěla vyúčtování. SNA, f. SLA, k. 3. Voskův postoj k neúspěchu jeho společnosti viz VOSKA, E. V.: *Ve víru poválečném* s. 27–60. K pomocným zásilkám z Ameriky také materiály v ČMS, f. E. Voska, př. č. 1124/79; ANM, f. Alois Rašín, k. 17.

¹¹⁵⁴ Materiály ke sbírce na zlatý poklad republiky uloženy v ANM, f. Alois Rašín, k. 17 a Archivu Národní banky, f. Živnostenská banka, sign. ŽB-S 1/B-1; f. Národní banka, sign. NBČ (BÚMF)-I, k. č. 1/1; k. č. 4/4.

přednáškách, ve kterých líčil svá válečná dobrodružství, ale v hospodářské oblasti neměl štěstí.¹¹⁵⁵ Lodě se zbožím, které chtěla jeho firma dovést, měly velké celní potíže. Voska, dobře se pohybující v americkém hospodářském systému, nedokázal jednat s českou byrokracií.¹¹⁵⁶ Je pravda, že mnohé věci se nedaly řešit jako za války. Nakonec se stal zástupcem firmy na psací stroje Underwood a své permanentní finanční potíže řešil návštěvami Hradu či Černínského paláce, kde se mu dostávalo výpomoci.¹¹⁵⁷ Připomínal přitom své zásluhy z doby války. Již v roce 1923 nabídl svůj archiv ministerstvu zahraničních věcí. V roce 1929 ho prodal Památníku osvobození. Původně požadovaných 320 000 Kč se Jaroslavu Werstadtovi zdálo příliš, ale 100 000 Kč mu již přišlo jako přiměřená cena.¹¹⁵⁸ Energii Voska dával do práce ve Volné myšlence, v Dělnické akademii, v Československém sdružení pro Společnost národů, v Americkém ústavu v Československu a psal paměti.

To však neznamená, že by se přestal zajímat o politiku; ovšem ta politika, kterou Voska dokázal dělat a o které byl přesvědčen, že je v ní úspěšný, byla zákulisní činnost – sdělování důvěrných informací a doporučení. Při své cestě do Ameriky napsal ministerstvu zahraničních věcí zprávu o náladě v krajanských obcích a stavu krajanského tisku, která obsahovala mimo jiné i návrh: „Mezi Slováky bude zde zapotřebí vůbec užití ráznějších prostředků, o nichž nemožno psáti a které sdělím ústně, až se vrátím.“¹¹⁵⁹ Voskův styl psaní, ale i myšlení, se od doby války skoro nezměnil. V době svého pobytu v USA v roce 1923 sháněl informace o Karlu Perglerovi, který byl v té době ve sporu s Edvardem Benešem a Janem Masarykem.

Voska byl člověk do nepohody či do krizových situací, v nichž dokázal osvědčit svůj smysl pro improvizaci i schopnost netradičních postupů, které ne vždy byly oceněny v klidných dobách míru. Po nástupu Hitlera se staral o uprchlé německé antifašisty a poskytl jim ubytování ve své vile ve Zbraslavi. V roce 1936 začal organizovat pomoc republikánskému Španělsku a stanul v čele Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku, jenž vydávala

Postava Vosky není v materiálech podchycena. Podle novinových výstřižků stál Voska především na počátku akce a jeho výzva působila jako impuls pro další období. ČMS, f. E. Voska, př. č. 1124/79.

¹¹⁵⁵ Krach a aféra Voskovy obchodní společnosti a soudní řízení u obchod. soudu: „Czechoslovak Commercial Corporation of America“. In: *Právo lidu*, 30. 8. 1921, s. 7.

¹¹⁵⁶ O jeho neúspěšném obchodování viz dopisy E. Benešovi z let 1925–1927. AÚTGM, f. EB, IV/2, sign. KOR-94, k. 30.

¹¹⁵⁷ V roce 1922 upozorňoval V. Beneš na nepřiměřené Voskovy nároky. Domníval se, že náhradu za vzdání v odboji by měl dostat, ale ne přemrštěnou sumu a dodal, že od ministertva zahraničních věcí dostal již 100 000 korun, což ale považoval za nedostatečné. AKPR, T 1924/22. Záznam rozhovoru kancléře Šámala s V. Benešem, 1. 12. 1922. Ministr Beneš řekl kancléři Šámalovi: „Voska Vám neřekl, že dostal různé pomoci ode mne, které možno páčiti na 1 mil. korun, a rovněž tak, že mu vypomohl různými obnosy, mně neznámými, pan prezident.“ AKPR, T 1245/24. Záznam rozhovoru E. Beneše s P. Šámal, 7. 11. 1929.

¹¹⁵⁸ AÚTGM, f. EB, osoby, k. 9. E. Voska ministerstvu zahraničních věcí, 12. 4. 1923; AKPR, T 1278/29.

Záznam J. Čihaře, 13. 11. 1929.

¹¹⁵⁹ AÚTGM, f. EB I, E. Voska, k. 178, sl. 1923. Voska [Hájkovi], 25. 1. 1923.

provolání, letáky, propagační brožury, organizoval výstavy a peněžní sbírky.¹¹⁶⁰ Zůstat stranou bylo Voskovi bytostně cizí.

V roce 1938 bylo Voskovi šedesát tři let a musel vidět, jak se republika, o níž tolik stál, zhroutila. Hned po patnáctém březnu 1939 byl nakrátko zatčen Gestapem, ale podařilo se mu odjet. Do USA připlul 20. dubna 1939. V Americe se podruhé zapojil do zahraničního odboje (již předtím začal spolupracovat s odbojovou skupinou Nemo profesora Karla Nejedlého), ve kterém chtěl navázat na staré zkušenosti a metody z doby první války. Obnovil spolupráci s krajanskými organizacemi, především Czecho-Slovak American National Alliance. V letech 1939–1940 psal své anglické vzpomínky na první světovou válku a v roce 1941 se snažil podnikat se svým starým spolupracovníkem A. Ambrosem. Od března do listopadu 1942 pracoval pro zpravodajskou organizaci Office of Strategic Services a na jaře 1943 se stal pracovníkem Office of War Information. Z pověření této instituce odjel do Turecka, kde působil až do konce války v oblasti propagandy a informační analýzy.

Do exilu s ním odešla pouze část rodiny, syn Arthur zemřel za války v koncentračním táboře a zeť Zdeněk Bechyně sloužil v československé zahraniční armádě. Dcery Villa a Tilla nakonec pracovaly pro americkou vojenskou cenzuru. Za války v prosinci 1943 zemřela Voskovi v newyorské nemocnici manželka Anna. V Turecku potkal o mnoho let mladší rozvedenou Češku se dvěma dětmi Marii Melehat Kayatürkovou, která se v roce 1944 stala jeho snoubenkou a v lednu 1945 i manželkou. Voska obdivoval její vlastenectví a doufal v klidné stáří po jejím boku. V tomto směru se mýlil; tato žena mu dokázala proměnit svou hamižností poválečná léta v peklo a navíc na něj donášela Státní bezpečnosti.¹¹⁶¹ Jejich manželství skončilo v roce 1950 rozvodem.¹¹⁶²

V roce 1945 se Voska s dcerami (druhá manželka přijela z Turecka až v roce 1946) vrátil do Československa. Po návratu chtěl opět navázat na podnikání s psacími stroji a obnovit hospodářství v Krásném Dvoře, který dostal výměnou za zabavený statek ve Šmikousech. Byl stále aktivní; zapojil se do obnovy lázeňství v severních Čechách, pořádal přednášky, psal místní kroniku a žil ze štědrě vyměřeného důchodu, jenž zohledňoval i jeho podíl na odbojovém hnutí. Stál při obnově mnoha organizací a do dalších se aktivně zapojil (Společnost přátel demokratického Španělska, Svaz osvobozených politických vězňů, Syndikát českých spisovatelů, Americký ústav v Československu, Svaz přátel SSSR v Československu, Svaz národního osvobození, sociální demokracie, Krematorium atd.). Až

¹¹⁶⁰ ANM, f. E. Voska, k. 12.

¹¹⁶¹ KOURA, Petr: „My sami musíme dáti najevo zájem o svobodu“: Letáková kampaň Jaroslava Hájíčka na jaře 1956. In: *Dějiny a současnost*, č. 12, 2006, s. 21–24.

¹¹⁶² ANM, f. E. Voska, k. 1–2.

do roku 1950 se podílel na činnosti Volné myšlenky a místní kulturní a osvětové komise v Krásném Dvoře. Je podivné, že muž znalý světa a zákulisní politiky zůstal v komunistickém Československu po roce 1948. Roli snad mohl sehrát věk, snad jeho přesvědčení, že je úspěšným špiónem, jenž podvkrát čelil protivníkovi a vyhrál. Pravděpodobně i jeho levicové přesvědčení mohlo zapříčinit podcenění komunistické strany. Nyní se vzpomínky na úspěchy nevyplatily a role úspěšného špióna nakonec zmátla jeho samotného.

V červnu roku 1950 byl zatčen a posléze v roce 1954 odsouzen v politickém procesu jako agent amerického imperialismu (trestný čin vojenské zrady podle § 6 č. 2. zák., č. 50/23 Sb.) na deset let žaláře. Těžce nemocný Voska strávil celou dobu ve vězeních v Praze, Valdicích i Leopoldově. Mnoha žádostem rodiny o udělení milosti nebylo nikdy vyhověno. V jedné žádosti adresované Voskovými dcerami Villou a Laurou Antonínu Zápotockému bylo napsáno: „Pochybujeme, že by bylo možno onjeektivně upříti tyto jeho zásluhy o národ za podmínek, kdy bylo třeba dáti vývoji určitý směr k samostatnosti a které nutno posuzovati z perkpektivy let minulých. Pracoval vždy pod dojmem okamžité situace – okolnosti tehdy rozhodovaly – a vykonal subjektivně jistě svoji povinnost na svém místě.“¹¹⁶³

Voskovi byl nakonec až koncem roku 1959 ze zdravotních důvodů přerušen trest; o několik měsíců později 1. dubna zemřel doma, u svých dětí.¹¹⁶⁴

¹¹⁶³ AKPR, inv. č. 2934. V. Bechyňová a L. Rubešová prezidentu A. Zápotockému, 15. 4. 1954.

¹¹⁶⁴ Rehabilitován byl v roce 20. 2. 1991. V roce 1998 mu byl in memoriam udělen Řád T. G. Masaryka III. stupně.

Závěr : Emanuel Voska legenda první světové války

Voskův život zdaleka nebyl jednotvárný; v jeho případě by se dokonce dalo hovořit o několika životech či životě ve více světech. Svět Ameriky a Čech, svět podnikatele a organizátora krajanského hnutí je propojen s pološerem výzvědných služeb. Na počátku první světové války bylo Voskovi 39 let a válka mu poskytla příležitost, aby si vyzkoušel své schopnosti a aby se přesvědčil, která z těchto možných životních rolí mu nejlépe vyhovuje. Po dvaceti letech celkem úspěšné činnosti v Americe přijel do Evropy v roce 1914 jako podnikatel a zástupce Svazu česko-amerických novinářů; zpět do New Yorku se vrátil nedlouho po vypuknutí války jako důvěrník a spolupracovník T. G. Masaryka s vazbami na krajany v západní Evropě a na důležité osobnosti v Anglii. T. G. Masaryk pro něj představoval jedinečnou autoritu, kterou byl ochoten bezvýhradně následovat. Masaryk sice jeho práci oceňoval, ale nikdy jej fakticky nezahrnul do okruhu svých nejbližších spolupracovníků a k Voskovým politickým názorům se stavěl obezřetně.

Na podzim 1914 se Voska rychle zapojil do činnosti krajanského Českého národního sdružení, které již tehdy prosazovalo rozbití Rakousko-Uherska. Je na místě podotknout, že nezávislý stát Čechů a Slováků se stal cílem aktivní krajanské obce v USA již před tím, než ho začal v exilu prosazovat T. G. Masaryk se svými spolupracovníky. Voska se staral o organizační a publicistickou činnost amerických Čechů či finanční podporu zahraničního hnutí vedeného Masarykem. Ačkoliv krajanská obec poskytla Voskovi důležité zázemí, jeho aktivity nezůstaly omezeny pouze na její rámec. Záhy po příjezdu do Ameriky začal jednat s představiteli Dohody o propuštění Čechů internovaných jako rakouští nepřátelé v Anglii a Kanadě. V této spojitosti se mu podařilo vymezit zvláštní identitu amerických Čechů, kteří nechtěli být pokládáni za Rakušany.

Komunity krajanů z habsburské monarchie se staly cenným spojencem Dohody v neutrální Americe pro boj s propagandou Centrálních mocností. Protiněmecká propaganda se stala styčným bodem pro Voskovu spolupráci s britskou tajnou službou. Voska očekával, že díky jeho službám Spojenci budou akceptovat český požadavek samostatného státu. Guy Gaunt a William Wiseman, představitelé britských tajných služeb v USA, naopak předpokládali, že prostřednictvím Vosky získají sympatie Čechů, většinou již amerických občanů, pro podporu vývozu zbraní, munice a surovin a pro agitaci proti míru. Voska se svou sítí informátorů jim poskytl nejen užitečné informace ze života komunit, kam měli Angličané ztížený přístup, ale i z rakousko-uherského konzulátu v New Yorku, kde působil jeho hlavní informátor František Kopecký. Zástupci dohody nakonec nejvíce oceňovali

Voskův přínos v organizování protiněmecké propagandistické kampaně v neutrální Americe.

Pro Masaryka byl v počátku jeho exilu Voska výlučným zástupcem krajanské Ameriky. Zajišťoval peníze a staral se o toky informací. Jeho pozice v krajanském hnutí se změnila poté, když přijel z Evropy Vojta Beneš, který převzal komunikaci s politickým centrem odboje. Krajanská komunita v USA reprezentovaná ČNS se za války proměnila v nátlakovou skupinu provozující tzv. diaspora politics, ale politickou představitelkou Čechů v zahraničí se nestala. Na podzim 1915 zveřejněním Prohlášení českého komitétu zahraničního skončila doba, kdy krajané mluvili v zastoupení českého národa. Je to také naposledy, kdy se Voskův podpis objevil pod závažným dokumentem československého zahraničního odboje. Vůdčí roli v odboji proti Rakousko-Uhersku převzala Masarykova exilová skupina, která v roce 1916 vytvořila Československou národní radu. S pokračující válkou se proměnily Voskovy metody, byly razantnější a tvrdší. Snažil se za jakoukoli cenu zajistit jednotu krajanských organizací a podporu pro T. G. Masaryka.

Prioritou krajanské obce v USA byla finanční a propagandistická podpora odboje. Součástí celkového finančního zajištění zahraničního hnutí byla také podpora Voskovy práce. Svou špionážní a propagandistickou činnost financoval Voska částečně z vlastních zdrojů, část byla financována ze sbírek krajanů a zbytek peněz byl získán ze zdrojů britských tajných služeb. Finanční toky byly často neprůhledné a staly se zdrojem mnoha svárů v krajanské obci. Hranice mezi Voskovými vlastními finančními prostředky, krajanskými sbírkami a peněžní podporou ze strany britských tajných služeb je nezřetelná.

Voska si uvědomoval potřebu komunikace. Proto se snažil zajistit propojení krajanských organizací v USA s politickým exilovým centrem v Evropě a domácím odbojem. Nejvýhodnější se mu zdál systém posílání kurýrů. Způsob zasílání informací pomocí posílů z Ameriky přes Anglii do Rakousko-Uherska měl mnohá úskalí. Mnoho posílů se nedokázalo vrátit, někteří prošli značnými lidskými útrapami a je i sporné, zda všichni nesli závažná a důležitá sdělení; význam je možné vidět v rovině motivace, kdy jejich příchod byl povzbuzením – někdy provázeným obavou z perzekuce – pro domácí odboj.

V práci jsou analyzovány některé špionážní aféry, které Voska prezentuje jako své vyzvědačské úspěchy. V některých případech (James Archibald) je jeho podíl nezpochybnitelný, v jiných se dá usuzovat, že se dostal do blízkosti podstatných informací (výbuch na Black Tom), jinde je třeba jeho podíl na odhalení odmítnout (Jevgenia Sumensonová). Stejně tak je třeba relativizovat velikost Voskovy vlastní špionážní organizace (sít' 84 agentů, kteří nikdy nezhadili). Pro účely sledování německých aktivit (v

továrnách, docích atd.) využíval Voska pravděpodobně nejvíce služeb členů Českého národního sdružení. Je třeba brát také v potaz názor zaměstnance rakousko-uherského konzulátu v New Yorku Františka Kopeckého, že nejdůležitějším zdrojem informací byl především on. Není ani tak důležité, kolik špiónů, spiknutí a sabotáží Voska skutečně odhalil, i když není možné akceptovat všechny, které ve svých pamětech vyjmenovat. Podstatné je, jak Voska dokázal použít získané informace k posílení pozice amerických Čechů a T. G. Masaryka.

Ve Voskovi se propojil přístup zpravodajce i propagandisty, ale postupně začala převažovat stránka propagandistická. Všechny informace, ať z tajných, soukromých nebo otevřených zdrojů, okamžitě využil k propagandistickým účelům, většinou k masivním tiskovým kampaním, manifestačním shromážděním či na přednáškových turné. Zprávy byly k dosažení většího efektu zveličovány; někdy Voska nechal zveřejnit neověřené nebo zcela nepravdivé informace. V oblasti propagandy Voska dokázal využít všech přístupných prostředků (např. tisk, mluvené slovo, film). Po vstupu Ameriky do války v roce 1917 se proměnila forma česko-slovenské propagandy v Americe. Oficiálního institucionálního zázemí se jí dostalo v Slav Press Bureau, u jejíhož zrodu stál Voska, který stanul jako jeden ze zástupců ČNS ve vedení. Více než na boj s německou propagandou se kancelář zaměřila na získání vojáků na evropská bojiště. Zde se ostře střetl Voskův názor (zvláštní české oddíly v americké armádě) na zapojení amerických krajanů do armády s postojem (česko-americké legie součástí francouzské armády) M. R. Štefánika.

Voska se v práci pro Dohodu osvědčil, a proto byl také vyslán společně s anglickým spisovatelem Somersetem Maughamem do Ruska v roce 1917, aby tam vedl protiněmeckou propagandu a zamezil uzavření separátního míru Ruska s Německem. Tato cesta má všechny znaky dobrého dobrodružného příběhu, i když nemohla splnit očekávání britských autorit. Voska se tehdy ocitl v blízkosti významných událostí i lidí. Jeho schopnosti byly posléze oceněny i americkou armádou, a proto byl přijat do služeb tvořící se americké zpravodajské služby. Tou byl poslán do Evropy, aby zajišťoval komunikaci s československými legiemi a zajišťoval zprávy z monarchie.

Voska v době války překročil horizont krajanské komunity. Byl pohyblivý, komunikativní a odvážný. Objevoval se ve správnou dobu na správném místě, tedy v době boje válečných propagand Dohody a Centrálních mocností v neutrální Americe, za revoluce roku 1917 v Rusku a v posledních měsících války v Evropě. Dokázal se pohybovat v různých společenských vrstvách, ale přesto se nepřizpůsobil různému prostředí. Stále zůstával energickým, svérázným i poněkud neotesaným Voskou.

Ještě po vzniku Československa zůstal Voska v službách amerických zpravodajských služeb a vrcholného propagandistického úřadu CPI, jejichž metody často nebyly slučitelné s Wilsonovým a Lansingovým pojetím otevřenosti mezinárodních vztahů. Krátce po konci války Voska zařizoval vydávání propagandistických pamfletů o USA a válce určených pro středo- a východoevropské státy. Jeho úkolem byl zřídit centrum CPI právě v Praze. Druhý úkol byl ještě nesnadnější. Měl opatřit dokumenty o vině Rakousko-Uherska a Německa na rozpoutání války. Dokumenty Voska získal ve Vídni neortodoxním způsobem, který, stejně jako jeho interpretace dokumentů, neobstál v očích Američanů. Toto byl na dlouhou dobu poslední Voskův zpravodajský úkol.

Emanuel Voska se stal jedním ze symbolů úspěšného zahraničního odboje. Vycházely o něm knihy, vydával vzpomínky a v jeho rodném městě Kutné Hoře mu Spolek Vocel dokonce zařídil muzeum. Do obecného povědomí se dostal jako úspěšný vyzvědač či zakladatel československé špionáže a nikdo mu již neřekl jinak než kapitán Voska. Součástí jeho jména se stalo i krycí pojmenování Victor. Stal se jakýmsi modelem českého špiona, jehož znaky bylo vlastenectví, oddanost věci, odvaha a nezištnost. Přestože se někteří (V. Beneš, F. Kopecký) domnívali, že si některé úspěchy a zásluhy přisvojil nezaslouženě, nechtěli s těmito názory – v zájmu dobrého obrazu zahraničního odboje – vystoupit na veřejnost. Navíc významné autority (T. G. Masaryk, H. Wickham Steed,¹¹⁶⁵ G. Creel,¹¹⁶⁶ W. Wiseman¹¹⁶⁷) vyzdvihly a ocenily Voskovu činnost.

V tomto rámci měl Voska téměř neomezené možnosti stále vylepšovat své válečné příběhy. V době zveřejnění Voskových osudů za první světové války nebylo pro mnohé snadné přesně rozlišit fakta od lží, polopravd, snů, ale také podstatné od marginálního. Ale i jeho nejostřejší kritik František Kopecký nakonec musel přiznat: „Emanuel Voska vykonal ve Spojených státech mnoho pro naše osvobozenécké hnutí. V odboji byl jedním z prvních a setrval v něm až do konce... Zasahoval iniciativně s úspěchem všude tam, kde toho bylo zapotřebí, nedbal námahy, ztráty času a peněz v zájmu jednání se zástupci ostatních odboček našeho zahraničního odboje v různých městech USA. Lze jen litovat, že se nechal svést na cestu romantiky a líbivosti a vzal na sebe odpovědnost za tolik výmyslů, že tím

¹¹⁶⁵ „Voskovo jméno by mělo státí na počátku seznamu oněch mužů, kteří přispěli k vítězství svým dílem.“ STEED, H. W.: *Tricet let novinářem II*, s. 48.

¹¹⁶⁶ Nepochybně řekne jednoho dne svůj vlastní příběh. Pro tentokrát musí stačit, že to byl kapitán Voska, více než jiný člověk, kdo porazil německé intriky ve Spojených státech a způsobil vyhoštění Dumbly a von Bernstorffa [nebyl nikdy vyhoštěn, pozn. aut.]. Češi, mluvící perfektně německy, byli umístěni na rakouských konzulátech a každém podobném úřadě, takže každý záchvěv spiknutí, byl znám kapitánu Voskovi hned na začátku. Creel, George: *How we advertised America*, s. 418.

¹¹⁶⁷ Wiseman sdělil Masarykovi: „Zabezpečení Voskových služeb bylo nejšťastnější věcí, která se mi přihodila v této oblasti mé práce.“ CALDER, K. J.: *Britain and the Origins of the New Europe*, s. 53.

svou velkou, skutečně vykonanou práci pro naše národní osvobození v tak velké míře poškodil vymyšlenými fantaziemi.“¹¹⁶⁸ Na to by mu zřejmě Voska odpověděl stejně jako za války Vojtovi Benešovi: „A hlupáků, kteří nic nevykonají za celý svůj život a jenom věčně kritizují, těch nedbejte.“¹¹⁶⁹

Lidé mají tendenci ve svých memoárech si události upravovat, přizpůsobovat či prostě zapomínat a vzpomínky na tajnou činnost k mystifikaci přímo svádí. Voska měl bujnou fantazii. Některé věci – snad i v dobré víře –, že napomáhá dobré věci a že propagační vyznění celé akce bude o to silnější, pozměňoval již za války buď sám, či za pomoci jiných. Je možné o některých jeho činech pochybovat, nikoli však o jeho elánu, vůli a oddanosti. I proto se domnívám, že má Voska své místo v české historii, nejen jako výrazná postava českoamerického světa, ale i jako zpravodajec, za kterého sám chtěl být považován.

¹¹⁶⁸ VÚA – VHA, f. F. Kopecký, kr. 1. Paměti.

¹¹⁶⁹ VHA, f. V. Beneš, kr. 5. E. Voska V. Benešovi, 13. 6. 1913.

Prameny a literatura

Archivy

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, Praha

fond České národní sdružení v Americe

fond Československá národní rada v Americe

fond Československá národní rada v Paříži

fond Krajanské spolky v Americe – ostatní spolky 1914–1920

fond Emanuel Voska

fond František Kopecký

fond London Czech Committee

fond Odbočka České národní rady na Rusi

fond Vojta Beneš

poslužný spis legií, František Kopecký

Archiv Ústavu T. G. Masaryka, Masarykův ústav – Archiv AV ČR, Praha

fond T. G. Masaryk

fond Edvard Beneš

fond Olga Masaryková

fond Alice Masaryková

fond Jan Masaryk

fond Charlotta Masaryková

Archiv Národního muzea, Praha

fond Edvard Beneš

fond Emanuel Voska

fond František Veselý

fond Hana Benešová

fond Vojta Beneš

fond Alois Rašín

Archiv Kanceláře prezidenta republiky, Praha

fond Kancelář prezidenta republiky D, T

Archiv ministerstva zahraničních věcí, Praha

osobní spis Františka Kopeckého

fond Československá národní rada (Pařížský Archiv)

fond Edvard Beneš

Archiv ministerstva vnitra

materiály vedené na Vosku Státní bezpečností Z-6, 234

Archiv Národní banky

fond Živnobanka

fond Národní banka

Národní archiv, Praha

fond Policejní ředitelství Praha I – všeobecná registratura 1914–1920

fond Archiv ministerstva zahraničních věcí – Rakousko

fond Josef Schiesl

České muzeum stříbra, Kutná Hora

fond Emanuel Voska

University College, School of Slavonic and East European Studies, London

Robert William Seton-Watson Papers

Bernard Pares Papers

University Library, Edinburgh

Charles Sarolea Papers

National Archives, London

Foreign Office records

War Office records

British Library, London

Henry Wickham Steed Papers

National Archives, Washington

State Department, RG 59, Decimal Files 1910-29, box 4477

Sterling Memorial Library, Yale University

William Wiseman Papers

Frank. L. Polk Papers

E. M. House Papers

Rotterdam Municipal Archive

Seznam pasažérů lodi 'Rijndam' z 4. 5. 1917, zápisy č. 48497 a 45480.

Columbia University, Bakhmeteff Archive

Charles R. Crane Papers

Slovenský národný archív, Bratislava

f. Slovenská liga v Amerike

f. M. R. Štefánik

Soukromé archivy

soukromý archiv Villy Bechyňové-Voskové a Jiřího Kovtuna

Rozhovory s pamětníky

Villa Bechyňová-Vosková, dcera E. Vosky

Petruše Hrubá, vnučka E. Vosky

prof. Jaroslav Krejčí

hrabě Jindřich Kolovratem

Anna Patzaková

Miroslav Šídlo

Periodika

Spravedlnost 1914

Čechoslovák 1916–1917

Československá samostatnost 1915–1918

Jas 1933–1936

La Nation Tchèque 1915–1918

Masarykův sborník 1925–1932

Národní listy 1915–1916

Naše revoluce 1927–1938

Periscope 1918

Právo Lidu 1914–1918

Revoluční výzva 1916

The Fatherland 1916

The New Europe 1916–1919

The New York Times 1914–1918

The World 1915

Práce Emanuela Vosky

ČERVINKA, Vincenc: *Za oceán: Listy z Ameriky*. Předmluva E. Voska. Praha 1920.

VOSKA, Em. V. (ed): *Dva listky T. G. Masaryka a několik dopisů z prvních dnů světové války*. Praha 1937.

Německo-bolševické spiknutí. Předmluva E. Voska. Washington 1919.

Paměti Kapitána Em. V. Vosky. In: *Jas*, roč. VII–IX, 1933–1935.

VOSKA Em. V.: *Československá Amerika v revoluci*. Třetí přednáška v cyklu o našem národním obrození, pořádaném jednotami ČSOL v Praze. Praha 1924.

VOSKA, Emanuel: *Americká demokracie*. Praha 1919.

VOSKA, E. V. – IRWIN, Will: Canadian Invasion and Black Tom. In: *The Saturday Evening Post*, 8. 6. 1940.

VOSKA, E. V. – IRWIN, Will: Germany Moves on Mexico. In: *The Saturday Evening Post*, 15. 6. 1940.

VOSKA, E. V. – IRWIN, Will: Spy and Counter Spy. In: *The Saturday Evening Post*, 4. 5. 1940.

VOSKA, E. V. – IRWIN, Will: Victory and Flight for Life. In: *The Saturday Evening Post*, 29. 6. 1940.

VOSKA, Eman: *Podíl americké ženy československé na revoluci a úkoly žen v nové naší republice*. Praha 1919.

VOSKA, Emanuel V.: Československá Amerika v revoluci: Třetí přednáška v cyklu o našem národním obrození, pořádaném jednotami ČSOL v Praze. Praha 1924.

VOSKA, Emanuel V.: *Ve víru poválečném*. Praha 1922.

VOSKA, Emanuel Victor – IRWIN, Will: *Spy and Counterspy*. New York 1940; London 1941.

VOSKA, Emanuel Viktor: Ze spiklenecké dílny čs. zahraniční revoluce, respektive ze zákulisí čs. revoluce. In: *Právo lidu*, 23. 10. 1924 – 7. 2. 1925.

Voska, Emanuel: Bohemia's Ambition. In: *The New York Times*, 25. 6. 1915, s. 10.

VOSKA, Emanuel: Hrst myšlenek z přednášek amerického kapitána E. Vosky. In: *Příloha Lidových novin*, 20. 3. 1920, s. 1–5.

VOSKA, Emanuel: Z účasti zaoceánského emigranta v československém odboji. In: *Naše revoluce*, roč. I, sv. 2–3, s. 239–251.

VOSKA, Emanuel: Za Johnem R. Rathomem. In: *Naše revoluce*, roč. I, sv. 4, s. 418–423.

Memoáry a vzpomínkové práce

BĚLEHRÁDEK, František: Z maffiánských a jiných válečných vzpomínek. In: *Naše revoluce*, roč. VI, sv. 1–2, s. 1–28.

BENEŠ, Edvard: *Světová válka a naše revoluce*. I–II. Praha 1927.

BENEŠ, Vojta – KOUDELKA Jaroslav: *Gustav Habrman 1864–1924*. Plzeň 1924, s. 24.

BENEŠ, Vojta: *Z časů velké víry: Vzpomínky na cestu ze Spojených států amerických do Anglie na podzim 1916*. Praha 1926.

BERNSTORFF, Johann Heinrich: *Deutschland und Amerika*. Berlin 1920.

BUCHANAN, George: *My mission to Russia and other diplomatic material*. I–II. London 1923.

CREEL, George: *How we advertised America*. New York 1972.

CREEL, George: *Rebel at Large: Recollections of Fifty Crowded Years*. New York 1947.

DUMBA, Constantin: *Dreibund und Entente-Politik in der Alten und Neuen Welt*. Wien 1931.

DÜRICH, Josef: *V českých službách: Vypsání mého pobytu za hranicemi 1915–1918*. Klášter nad Jizerou 1921.

FILLA, Emil: *Hlídky české Maffie v Holandsku*. Praha 1934.

- GAUNT, Guy: *The Yield of the Years: A Story of Adventure afloat and ashore [by] Admiral Sir Guy Gaunt, naval Attaché and Chief of the British Intelligence Service in the United States 1914–18*. London, Melbourne [1940].
- GETTING, Milan: *Americký Slováci a vývin československé myšlenky v letech 1914–1918*. I. Slovenská telocvičná Jednota Sokol v Americe 1933.
- GLASGOW, George (ed.): *Ronald Burows a memoir: with the foreword by E. K. Veniselos*. London 1924.
- HABRMAN, Gustav: *Mé vzpomínky z války: Črty a obrázky o událostech a zápasech za svobodu a samostatnost*. Praha 1928.
- HABRMAN, Gustav: *Z mého života: Vzpomínky*. Praha 1924.
- HAJŠMAN, Jan: *Česká Maffie: Vzpomínky na odboj doma*. Praha 1932.
- HAJŠMAN, Jan: *Maffie v rozmachu: Vzpomínky na odboj doma*. Praha 1933.
- HERBEN, Jan: *Kniha vzpomínek*. Praha 1935.
- HOUSE, Edward Mandel – SEYMOUR, Charles (ed.): *What really happened at Paris: The Story of the Peace Conference 1918–1919*. New York 1921.
- JANIN, Maurice: *Moje účast na československém boji za svobodu*. Praha b. d.
- KERENSKY, Aleksander: *The Kerensky Memoirs: Russia and History's Turning Point*. New York 1967.
- KVAPIL, Jaroslav: *O čem vím: Sto kapitol o lidech a dějích z mého života*. Praha 1932.
- KVÍČALOVÁ-ŠTICHENVIRTOVÁ, Marie: *Odyssea americké revoluční poselkyně: Vzpomínky*. In: *Naše revoluce*, roč. VI, sv. 3, 1929–30, s. 241–262.
- LANSING, Robert: *War memoirs*. London 1935.
- LOCKHARDT, Robin H.: *Memoirs of a British Agent: Being an account of the author's early life in many lands and of his official mission to Moscow in 1918*. London 1935.
- MACHAR, Josef Svatopluk: *Videňské profily*. Praha 1919.
- MASARYK, Tomáš G.: *Světová revoluce: Za války a ve válce 1914–1918*. Jindřich Srovnal (ed.). Praha 2005.
- MAUGHAM, Somerset William: *A Writer's notebook*. London 1949.
- MAUGHAM, Somerset William: *Ashenden or the British Agent*. London 1955.
- MAUGHAM, Somerset William: *The summing up*. London 1951.
- NICOLAI, Walter: *Gehaime Macht: Internationale Spionage und ihre Bekämpfung im Weltkrieg und heute*. Leipzig 1923.
- NICOLAI, Walter: *Nachrichtendienst, Presse und Volksstimmung im Weltkrieg*. Berlin 1920.

NIKITINE, Boris Vladimirovich: *Fatal Years: Fresh rebellions on the Underground History*. London 1938.

OPAT, Jaroslav: *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: Česká otázka včera a dnes*. Praha 2003.

PAPEN von, Franz: *Memoirs*. London 1952.

PELANT, Karel: *Amerika, jaká je vskutku*. I–II. Praha 1919–20.

PLESINGER-BOŽINOV, Miroslav: *Vzpomínky na první odboj*. Praha 1997.

Presidentův posel: Raport Karla Štajgra o cestě, již z Omahy ve Spojených státech amerických do Čech v zimě r. 1916 vykonal z rozkazu a s poselstvím T. G. Masaryka. Praha 1926.

RINTELEN von, Franz: *Černý vetřelec: Cesty německé špionáže*. Praha 1938.

RONGE, Max: *Kriegs- und Industrie- Spionage: Zwölf Jahre Kundschaftsdient*. Zurich, Leipzig, Wien 1930.

STANĚK, Vladimír V.: Z maffiánské laboratoře. In: *Naše revoluce*, roč. VII, sv. 1, 1933, s. 78–79.

STEED, Henry Wickham: *Třicet let novinářem: Vzpomínky 1892–1922*. I–II. Praha 1927.

TOBOLKA, Zdeněk: *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby. IV. 1914–1918*. Praha 1937.

VANĚK, Vladimír: *Moje válečná odyssea*. Praha 1925.

VIERECK, Georg Sylvester: *Spreading Germs of Hate*. New York 1930.

Publikované dokumenty

BENEŠ, Edvard: *Světová válka a naše revoluce*. III. Dokumenty. Praha 1928.

HADLER, Frank (Hg.): *Weg von Österreich! Das Weltkriegsexil von Masaryk und Beneš im Spiegel ihrer Briefe und Aufzeichnungen aus den Jahren 1914 bis 1918. Eine Quellensammlung*. Berlin 1995.

HÁJKOVÁ, Dagmar – SOUKUP, Jaroslav (ed.): *Milá mama, Dear Alice: Korespondence Alice a Charlotty Masarykových 1915–1916*. Praha 2001.

HÁJKOVÁ, Dagmar – ŠEDIVÝ, Ivan (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš 1914–1918*. Praha 2004.

HÁJKOVÁ, Dagmar – ŠTOVÍČEK, Ivan – NOVÁČKOVÁ, Helena (ed.): Edvard Beneš a Milan R. Štefánik. Svědectví jejich dopisů. In: *Sborník archivních prací*. roč. LIV, č. 2, 2004, s. 567–655.

IŠKA, František: *V zájmu národa – ve službách lidskosti. Soubor článků, psaných za války proti lživlasteneckému fanatismu, v Iškově Vesmíru*. [Chicago, 1917].

K vítězné svobodě. Praha 1928.

KLIMEK, Antonín – NOVÁČKOVÁ, Helena – POLIŠENSKÁ, Milada – ŠTOVÍČEK, Ivan (ed.): *Dokumenty československé zahraniční politiky. Vznik Československa 1918*. Praha 1994.

KUČERA, Martin: *Zprávy tajným inkoustem: Kapitola z dějin českého zpravodajství za první světové války (1914–1918)*. Praha 2003.

MASARYK, Tomáš G.: *Válka a revoluce: Články – memoranda – přednášky – rozhovory 1914–1916*. K. Pichlík (ed.), k vydání dokončili D. Hájková, R. Vašek. Praha 2005.

Masarykovy projevy a řeči za války. I–II. Praha 1919–1920.

MERHOUT, Cyril (ed.): *Dokumenty našeho národního osvobození*. Praha 1919.

OTÁHALOVÁ, Libuše (ed.): *Souhrnná hlášení presidia pražského místodržitelství o protistátní, protirakouské a protiválečné činnosti v Čechách 1915–1918*. Praha 1957.

PECHÁČEK, Jaroslav: *Masaryk, Beneš, Hrad: Masarykovy dopisy Benešovi*. Mnichov 1994.

PÍSECKÝ, Ferdinand: *M. R. Štefánik v mém deníku*. Bratislava 1934.

RYCHLÍK, Jan – MARZIK, Thomas D. – BIELIK, Miroslav (ed.): *R. W. Seton-Watson and his relations with the Czechs and Slovaks. Documents 1906–1951*. Praha, Martin 1995.

SEYMOUR, Charles (ed.): *The Intimate Papers of Colonel House*. I–IV. London 1926.

Soupis dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války. I. 1914–1916. Praha 1997.

Soupis dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války. II. 1917–1918. Praha 1998.

ŠOLLE, Zdeněk (ed.): *Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919*. I–II. Praha 1993–1994.

ZEMAN, Zbyněk Anthony B. (ed.): *Germany and the Revolution in Russia 1915–1918. Documents from the Archives of the German Foreign Ministry*. London 1958.

Monografie a studie, publicistické články

Album velezrádců: velezrádné rejdy Čechů za hranicemi. Praha 1919.

AMERLINGER, Charles D.: *US Foreign Intelligence: The Secret Side of American History.* Toronto 1990.

ANDEWEG, Gert: De Wacht van de Tsjechische maffia in Holland. In: *De Grote Oorlog – kroniek 1914-1914*, deel 2, voorjaar 2003, s. 9–71.

ANDEWEG, Gert: Masaryk in Rotterdam. In: *De Grote Oorlog – kroniek 1914-1914*, deel 5, voorjaar 2006, s. 24–34.

ANDREW, Christopher – GORDIEVSKY, Oleg: *KGB: The Inside Story of its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev.* Sceptre Books 2001.

ANDREW, Christopher: *Secret Service: The Making of the British Intelligence Community.* London 1985.

BAINES, Dudley: *Emigration from Europe 1815–1930.* Studies in Economic and Social History. Basingstoke, London 1991.

BĚHAL, Klauda: Kapitán Emanuel Voska: interview. In: *Světobzor*, roč. XIX, č. 21, 1919, s. 9–11.

BENEŠ, Vojta – ZMRHAL Jaroslav J. (ed.): *Bohemia: A brief evaluation of Bohemia's contribution to civilization.* Chicago 1917.

BENEŠ, Vojta: *České národní sdružení: Vznik a historie revolučního hnutí osvobozenického mezi svobodomyšlnými a evangelickými Čechy v ve Spojených státech amerických.* Chicago 1925.

BENEŠ, Vojta: *Československá Amerika v odboji. I. Od června 1914 do srpna 1915.* Praha 1931.

BENEŠ, Vojta: *Jak žije a trpí naše domovina pod ranami války.* Chicago 1916.

BENEŠ, Vojta: Masaryk a česká Amerika v počátcích války. In: *Naše revoluce*, roč. VII, sv. 2, 1931, s. 145–160.

BENEŠ, Vojta: *Revoluční hnutí v severní Americe.* Praha 1923.

Bije 12! Chicago 1917 .

Bije hodina dvanáctá! : Americkým Čechům Vojta Beneš. Chicago, [1917].

BITTMAN, Ladislav: *Mezinárodní dezinformace: černá propaganda, aktivní opatření a tajné akce.* Praha 2000.

BOUČEK, Jaroslav: Gutzon Borglum: Americký sochař v I. československém odboji. In: *Historie a vojenství*, roč. 47, č. 2, 1998, s. 140–146.

- BRABENCOVÁ, Jana: Příspěvek k základní činnosti státní politiky v oblasti migrace obyvatelstva v Čechách v letech 1850–1938. In: *Politický systém a státní politika v prvních letech existence Československé republiky*, Práce Historického ústavu ČAV, Miscellanea, C-1, Praha 1990, s. 296–345.
- BRADLEY, John F. N.: The Russian Secret Service in the First World War. In: *Soviet Studies*, vol. 20, no. 2, October 1968, s. 242–248.
- BROUČEK, Stanislav: *Cestami demokracie. Ke stému výročí vzniku besedy Slovan v Ženevě*. Praha 2001.
- BROŽ, Ivan: *Masarykův vyzvědač*. Praha 2004.
- BUITENHUIS, Peter: *The Great War of Words: British, American and Canadian Propaganda and Fiction, 1914–1933*. University of British Columbia Press 1987.
- BURTON, David H.: *Cecil Spring Rice: A diplomatic life*. London, Toronto 1990.
- CALDER, James D. (compiled): *Intelligence, Espionage and Related Topics: An Annotated Bibliography of Serial Journals and Magazine Scholarship, 1844–1998*. New York 1999.
- CALDER, Kenneth J.: *Britain and the Origins of the New Europe 1914–1918*. London, New York, Melbourn 1976.
- CALDER, Robert: *Willie: The Life of W. Somerset Maugham*. London 1989.
- COOK, Andrew: *Ace of Spies: The True Story of Sidney Reilly*. Stround 2004.
- COHEN, Robin: *Global Diasporas: An Introduction*. London 1999.
- CORNWALL, Mark: *The Undermining of Austria-Hungary: The Battle for Hearts and Minds*. London, New York 2000.
- CREEL, George: *The War, The World and Wilson*. New York, London 1920.
- ČADA, Joseph: *The Catholic Central Union: Its Contribution to Fraternalism and America's Cosmopolitan Civilisation*. Chicago 1951.
- ČAPEK, Thomas: *Naše Amerika: Kritické posouzení hospodářského a sociálního stavu amerických Čechů a Slováků*. Praha 1926.
- ČAPEK, Thomas: *The Czechoslovaks: The Čechs (Bohemian) Community of New York*. b. m., b. d.
- ČAPEK, Tomáš: *Padesát let českého novinářství v Americe*. b. m. 1911.
- ČERVENÝ, Jaroslav: *Emanuel Victor Voska, kutnohorský rodák prvním spolupracovníkem prof. T. G. Masaryka v odboji proti Rakousku*. Praha 1928.
- ČERVENÝ, Jaroslav: Emanuel Viktor Voska – šedesátiletý. In: *Podvysocko*, 1. 11. 1935, s. 1–2.

Český New York v době revoluce 1914–20. Sestaveno dle referátů podaných na konferenci Krajského výboru Československého národního sdružení v New Yorku 17. dubna 1921 v Nár. budově. New York 1921.

DEDIJER, Vladimir: *The Road to Sarajevo*. London, Fakenham, Reading 1967.

DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata: Část první Revolucionář a diplomat (1884–1935)*. Praha 2006.

DROBA, Daniel D. (ed.): *Czech and Slovaks Leaders in Metropolitan Chicago: A Biographical Study of 300 Men and Woman of Czech and Slovak Descent*. Chicago 1934.

EPSTEIN, Jonathan A.: *German and English Propaganda in World War I*. New York 2000.

FEJTÖ, François: *Rekviem za mrtvou říši: O zkáze Rakouska-Uherska*. Praha 1998.

ERENCE, Gregory Curtis: *Sixteen Months of Indecision: Slovak American Viewpoints towards Compatriots and the Homeland from 1914 to 1915 as Viewed by the Slovak Language Press in Pennsylvania*. Selinsgrove, London 1995.

ERENCE, Gregory Curtis: *The attitudes and actions of the Slovaks in the United States from 1914 to the Cleveland Agreement in October 1915*. Disertační práce, Indiana University 1983.

FERGUSON, Niall: *The Pity of War*. London 1998.

FERRIS, Paul: *The House of Northcliffe: the Harmsworths of Fleet Street*. London 1971.

FERRO, Marc: *The Great War 1914–1918*. London 1969.

FISHER, Ludvík – BENEŠ, Vojta: Bohemian National Alliance in America. In: *The New York Times*. 21. 1. 1917, s. XI.

FOWLER, Wilton B: *British American Relations, 1917–1918: The Role of Sir William Wiseman*. Princeton University Press 1969.

GANTAR GODINA, Irena (ed.): *Intelektualci v diaspori: Intellectuals in Diaspora. Proceedings of the Symposium 100th Birth Anniversary of Louis Adamic – Intellectuals in Diaspora. Portorož, Slovenia, 1.–5. 9.1998*. Ljubljana 1999.

GARVER, Bruce M.: Americans of Czech and Slovak Ancestry in the History of Czechoslovakia. In: *Czechoslovak and Central European Journal*, vol. 11, no. 2, winter 1993, s. 1–14.

GARVER, Bruce M.: Czech-American Freethinkers on the Great Plains, 1871–1914. In: LUEBKE Frederrick C. (ed.): *Ethnicity on the Great Plains*. Lincoln 1988, s. 147–169.

GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, Anna: *U Masarykovcov: Spomienky osobnej archivárky T. G. Masaryka*. Bratislava 1995.

- GEBHART, Jan – ŠEDIVÝ, Ivan (ed.): *Česká společnost za velkých válek 20. století: (Pokus o komparaci)*. Praha 2003.
- GEORGE L. Alexander – GEORGE L. Juliette: *Woodrow Wilson and Colonel House: A Personal Study*. New York 1964.
- GLETTLER, Monika: *Pittsburgh - Wien - Budapest. Programm und Praxis der Nationalitätenpolitik bei der Auswanderung der ungarischen Slowaken nach Amerika um 1900*. Wien 1980.
- GLETTLER, Monika: *Pittsburgh – Wien – Budapest: Programm und Praxis der Nationalitätenpolitik bei der Auswanderung der ungarischen Slowaken nach Amerika um 1900*. Wien 1980.
- HAJŠMAN, Jan: *O špionáži: Špióni, špiónky, špiclové, lidé podzemní: Zpravodajská a informační služba*. Praha 1928.
- HANAK, Harry: *Great Britain and Austria-Hungary During the First World War: A Study in formation of Public Opinion*. London 1962.
- Hear Miss Mazaryk was shot in prison. In: *The New York Times*, 27. 4. 1916.
- HERESCH, Elisabeth: *Geheimakte Parvus: Die gekaufte Revolution*. München 2000.
- HINGLEY, Ronald: *The Russian Secret service: Muscovite, Imperial Russian and Soviet Political Security Operations, 1565–1970*. London 1970.
- HORKÝ, Karel: *Dyrichův národ a Benešovo obecenstvo*. Long Island City, New York 1917.
- HRUBAN, Zdenek: Hovory s Josefem Martínkem. In: *Americké listy*, 13. 4. 1979, s. 9.
- CHADA, Joseph: *The Czechs in the United States*. Washington 1981.
- JACKALL, Robert (ed.): *Propaganda*. New York University Press 1995.
- JAHELKA, Joseph: The Role of Chicago Czechs in the Struggle for the Czechoslovak Independence. In: *Journal of Illinois State Historical Society*, vol. 31, no. 4, December 1938, s. 381–410.
- Jak se Amerika dostala do války*. Washington 1917.
- JAKEŠOVÁ, Elena: Americký Slováci, zahraničný odboj a československá státnost (1914–1918). In: *Historický časopis*, roč. 37, č. 5, 1989, s. 686–697.
- JEFFREYS-JONES, Rhodri: *American Espionage: From Secret Service to CIA*. New York 1977.
- JEFFREYS-JONES, Rhodri: W. Somerset Maugham: Anglo-American Agent in Revolutionary Russia. In: *American Quarterly*, vol. 28, no. 1, Spring 1976, s. 90–106.

- JOHNSON, Owen V.: Where is my Homeland? News about the Czechs and their lands in the U. S. Media, 1848–19. In: SCHMIDT-HARTMANN, Eva – WINTERS, Stanley B. (ed.): *Großbritannien, die USA und die böhmischen Länder*. München 1991, s. 59–74.
- JOŽÁK, Jiří: Američtí Sokolové a první zahraniční akce. In: *Paginae Historie*, Sborník Státního ústředního archivu v Praze, 9, 2001, s. 152–269.
- Jt: Odhalení pomníku hrdince československé Ameriky. In: *Národní listy*, 7. 7. 1930.
- KABDEBO, Thomas: *Diplomat in Exile: Francis Pulszky's political activities in England, 1849–1860*. New York 1979.
- KAHN, David: *The Codebreakers: The Story of Secret Writing*. New York 1973.
- KALINA, Antonín Svatopluk: *Krví a železem dobyto československé samostatnosti*. Praha 1938.
- KALVODA, Rudolf: *Geneze Československa*. Praha 1998.
- KÁRNÍK, Zdeněk: *Habsburk, Masaryk či Šmeral: Socialisté na rozcestí*. Praha 1996.
- KÁRNÍK, Zdeněk: Osobní korespondence jako vícestupňová politická instruktáž (poznámky k dopisům Edvarda Beneše bratru Vojtovi do USA za Velké války). In: *Historie a vojenství*, 2003, č. 1, s. 44–58.
- KEEGAN, John: *The First World War*. London 1999.
- KENNAN, George F.: *Soviet-American Relation 1917–1920: Russia leaves the War*. Princeton 1956;
- KENNAN, George F.: *Soviet-American Relation 1917–1920: The Decision to Intervene*. London 1958.
- KENNAN, George F.: The Sisson Documents. In: *The Journal of Modern History*, vol. 28, no. 2, June 1956, s. 130–154.
- KIRSCHBAUM, J. M. (ed.): *Slovakia in the 19. and 20th Centuries*, Toronto 1978.
- KLÍMA, Stanislav: *Čechové a Slováci za hranicemi*. Praha 1925.
- KOŘALKA, Jiří: Some remarks on the future Model of Czech Emigration (1848–1914). In: PUSKÁS, Julianna (ed.): *Overseas migration from East Central and South Eastern Europe 1880–1940*. Budapest 1990, s. 9–20.
- KOVÁČ, Dušan: *Štefánik a Janin*. Bratislava 2002.
- KOVTUN, George, J.: *Masaryk and America: Testimony of a Relationship*. Washington 1988.
- KOVTUN, Jiří: *Masarykův triumf: Příběh konce velké války*. Toronto 1987.
- KOVTUN, Jiří: *The Czechoslovak Declaration of Independence: A History of the Document*. Washington, D. C. 1985.

Krach a aféra Voskovy obchodní společnosti a soudní řízení u obchod. soudu: „Czechoslovak Commercial Corporation of America“. In: *Právo lidu*, 30. 8. 1921, s. 7.

KRÁL, Václav: Masaryk, Beneš a osvobozenická legionářská legenda. In: *Historie a vojenství*, roč. I, č. 1, 1952, s. 116–138.

KRÁL, Václav: Plány amerických imperialistů na světovládu a Masarykův první odboj I. In: *Historie a vojenství*, roč. I, č. 2, 1952, s. 122–142.

KRÁL, Václav: Plány amerických imperialistů na světovládu a Masarykův první odboj II. In: *Historie a vojenství*, roč. II, č. 3, 1953, s. 107–127.

KREJČÍ, Jaroslav: Emigrace a exily v dějinné perspektivě. In: HRUBÝ, Karel – BROUČEK, Stanislav (ed.): *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století: Symposium o českém vystěhovalectví, exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu 29.–30. června 1998*. Praha 2000.

KRIEGER, Wolfgang (ed.): *Tajné služby ve světových dějinách: Špionáže a utajené akce od antiky po současnost*. Olomouc, [2006].

KROFTA, Kamil: *Byli jsme za Rakouska... Úvahy historické a politické*. Praha 1936.

KUDLÁČ, Antonín K. K.: *Příběh(y) Volné myšlenky*. Praha 2005.

LASSWELL, Harold D.: *Propaganda Technique in the World War*. London 1937.

MAMATEY, Victor S.: Masaryk and Wilson: A Contribution to the Study of their Relations. In: PYNSENT, Robert B. (ed.): *T. G. Masaryk (1850–1937). II. Thinker and Critic*. London 1989, s. 186–197.

MAMATEY, Victor S.: *The United States and East Central Europe 1914–1918 : A Study in Wilsonian Diplomacy and Propaganda*. Princeton, New Jersey 1957.

MARTÍNEK, Josef: *Napříč Ruskem a Sibiří: Listy z denníku*. Cleveland [1918].

MARTÍNEK, Miloslav: Pasažér z parníku Rotterdam. In: *Magazín Práva*, 16. 12. 1995, s. 34–35.

MARZIK, Thomas D.: Milan Rastislav Štefánik an the Creation of Czecho-Slovakia. In: Wolchik, Sharon L. – Dubovický, Ivan (ed.): *The Birth of Czechoslovakia: Seminar on the Founding of the Independent Czechoslovak State*, s. 29–36.

MILLER, Nathan: *Spying for America: The Hidden History of US Intelligence*. New York 1989.

MILLER-UNTERBERGER, Betty: President Wilson, Professor Masaryk, and the Birth of Czechoslovakia. In: *Kosmas*, vol. 17, no. 2, 2004, s. 1–19.

MILLER-UNTERBERGER, Betty: The Arrest of Alice Masaryk. In: *Slavic Review*, vol. 33, no. 1, March 1974, s. 91–106.

- MILLER-UNTERBERGER, Betty: *The United States, Revolutionary Russia and the Rise of Czechoslovakia*. Chapel Hill, London 1989.
- MORGAN, Ted: *Somerset Maugham*. London 1980.
- MOYNEHAN, Daniel Patrick: *Secrecy: The American Experience*. New Haven, London 1998.
- NEILSON, Keith: „Joy Rides?“. British Intelligence and Propaganda in Russia 1914-1917. In: *Historical Journal*, vol. 24, no. 4, Dezember 1981, s. 885–906.
- NEŠPOR, Zdeněk R: České migrace 19. a 20. století a jejich dosavadní studium. In: *Soudobé dějiny*, roč. XII, č. 2, 2005, s. 245–284.
- NOLTE, Claire E.: Our Brothers Across the Ocean: The Czech Sokol in America to 1914. In: *Czechoslovak and Central European Journal*, vol. 12, no. 2, 1993, s. 16–37.
- NOSEK, Vladimír: *Anglie a náš boj za samostatnost*. Praha 1926.
- NOVOTNÝ, Josef Otto: *Vzkříšení samostatnosti československé: Kronika let 1914–1918*. I–II. Praha 1932.
- NUSKA Bohumil – PERNES, Jiří: *Kafkův proces a Švihova aféra*. Brno 2000.
- O'GRADY, Joseph P. (ed): *The immigrants' influence on Wilson's peace Policies*. University of Kentucky Press 1967.
- O'TOOLE, George J. A.: *Honorable Treachery: A History of U. S. Intelligence, Espionage, and Covert Action from American Revolution to the CIA*. New York 1991.
- OCELESHAW, Michael: *Armour against Fate: British Military Intelligence in the First World War*. London 1989.
- OPAT, Jaroslav (ed): *První světová válka, moderní demokracie a T. G. Masaryk*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané Ústavem T. G. Masaryka ve dnech 22. –24. září 1994 na zámku v Liblicích u Mělníka. Praha 1995.
- OPOČENSKÝ, Jan: *Konec monarchie rakousko-uherské*. Praha 1928.
- PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách: pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1918. I. 1914–1939*. Praha 2001.
- PAPOUŠEK, Jaroslav: *Carské Rusko a naše osvobození*. Praha 1927.
- PAULOVÁ, Milada: *Dějiny Maffie: Odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914–1918*. I–II/1. Praha 1937.
- PAULOVÁ, Milada: *Tajný výbor [Maffie] a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916–1918*. Praha 1968.

PERGLER, Charles: *Bohemia's Claim to Independence*. Before the Committee on Foreign affairs of the House of Representatives of the United States, on February 25th, 1916. Zvláštní tisk.

PERGLER, Charles: *The Bohemian Question*. Reprinted from *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Philadelphia, July 1917, publication no. 1138.

PERGLER, Karel: *Americké úvahy*. Praha 1924.

PERGLER, Karel: *Amerika a československá nezávislost*. Praha 1926.

PERGLER, Karel: *Politická bilance československé Ameriky*. Praha 1920.

PERMAN, Dagmar: *The Shaping of Czechoslovak State: Diplomatic History of Boundaries of Czechoslovakia 1914–1920*. Leiden 1962.

PICHLÍK, Karel – KLÍPA, Bohumír – ZABLOUDILOVÁ, Jitka: *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*. Praha 1996.

PICHLÍK, Karel: *Československý odboj: Bez legend*. Praha 1967.

Pikle a úklady Němců ve Spojených státech v době před zasažením do války. Washington 1918.

PÖHLMANN, Markus: German Intelligence at War: 1914–1918. In: *The Journal of Intelligence History*, vol. 5, no. 2, Winter 2005, s. 33–62.

PÖHLMANN, Markus: Towards a New History of German Military Intelligence in the Era of the Great War: Approaches and Sources. In: *The Journal of Intelligence History*, vol. 5, no. 2, Winter 2005, s. 1–8.

POLIŠENSKÝ, Josef: *Úvod do studia dějin vystěhovalectví do Ameriky I: Obecné problémy dějin českého vystěhovalectví do Ameriky 1848-1914*. Praha 1992.

POLIŠENSKÝ, Josef: *Úvod do studia dějin vystěhovalectví do Ameriky II: Češi a Amerika*. Praha 1996.

PROCTOR, Tammy M: *Female Intelligence: Women and Espionage in the First World War*. New York, London 2003.

PUSKÁS, Julianna (ed.): *Overseas Migration from East-Central and Southeastern Europe 1880-1940*. Budapest 1990.

RAUSCH Jr., George J.: The Exile and Death of Victoriano Huerta. In: *Hispanic American Historical Review*, vol. 42, no. 2, May 1962, s. 133–151.

RECHCÍGL, Miloslav: Největší česko-americký špión. In: *Československý týdeník*, 25. 1. 1916, s. 4.

- RECHCÍGL, Miloslav: *Postavy naší Ameriky*. Praha 2000.
- RIELAGE, Dale C.: *Russian Supply Efforts in America During the First World War*. Jefferson NC 2002.
- RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století: I. Česko-slovenské vztahy 1914–1939*. Bratislava, Praha 1997.
- RYSKOVÁ, Světlana: K případu Karla Perglera. In: *Český časopis historický*, roč. 90, č. 4, 1992, s. 571–587.
- RYSKOVÁ, Světlana: Předpoklady pro rozvoj československo-amerických vztahů po první světové válce. In: *Sborník k dějinám 19. a 20. století*, č. 13, Praha 1993, s. 131–147.
- SANDERS Michael L. – TAYLOR, Philip M.: *British Propaganda during the First World War: 1914–1918*. London 1982.
- SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006.
- SENN, Alfred E.: The Myth of German Money During the First World War. In: *Soviet Studies*, vol. 28, no. 1, January 1976, s. 83–90.
- SETON-WATSON, Hugh – SETON-WATSON, Christopher: *The Making of a New Europe: R. W. Seton-Watson and the last years of Austria-Hungary*. London 1981.
- SETON-WATSON, Robert William: *Masaryk in England*. Cambridge, New York 1943.
- SHILLINGLAW, Draga B: *The Lectures of Professor Masaryk at the University of Chicago, Summer 1902*. London 1978.
- SCHARLAU Winfried B. – ZEMAN, Zbyněk: *Parvus Hephand : Muž, který financoval Lenina*. Praha 1999.
- SLEEPER, Jim: *Should American Journalism make us Americans?* Discussion Papers D-38, September 1999, The Joan Shorenstein Center, Harvard University.
- SOUBIGOU, Alain: *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha 2004.
- SOUKUP, František: *Amerika: řada obrazů amerického života*. Praha 1912.
- SOUKUP, František: *Revoluce práce: dějinný vývoj socialismu a československé sociálně demokratické strany dělnické*. I–II. Praha 1938.
- SPENCE, Richard B.: The Tragic Fate of Kalamatiano: America's Man in Moscow. In: *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, vol. 12, no. 3, 1999, s. 346 – 374.
- SPENCE, Richard S.: Englishmen in New York: The SIS American Station, 1915–21. In: *Intelligence and National Security*, vol. 19, no. 3, Autumne 2004, s. 511–537.
- SPENCER, Donald S: *Louis Kossuth and Young America: A Study of Sectionalism and Foreign Policy 1848–1852*. Columbia, London 1977.

- STAM, Arthur: De Verenigde Staten van neutraliteit naar Belligerentie. In: *De Grote Oorlog – kroniek 1914–1918*, deel 5, voorjaar 2004, s. 35–56.
- STOLARIK, M. M.: Slovenskí prisťahovalci v Amerike a ich postoje v rokoch 1885–1919. In: *Historický časopis*, roč. 37, č. 6, 1989, s. 806–818.
- STONE, Helena M.: Another Look at the Sisson Forgeries and Their Background. In: *Soviet Studies*, vol. 37, no. 1, January 1985, s. 90–102.
- STURMINGER, Alfred: *Political Propaganda in der Weltgeschichte: Beispiele vom Altertum bis in der Gegenwart*. Salzburg 1938.
- SYCHRAVA, Lev: *Československé revoluční hnutí na evropském západě*. Třetí přednáška cyklu Československé revoluce proslovena 19. 3. 1923. Praha 1923.
- SYLLABA, Theodor: *T. G. Masaryk a revoluce v Rusku*. Praha 1959.
- ŠATAVA, Leoš: *Migrační procesy a české vystěhovalectví v 19. století do USA*. Praha 1989.
- ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a Velká válka: 1914–1918*. Praha 2001.
- TAITHE, Bertrand – THORNTON, Tim (ed.): *Propaganda: Political Rhetoric and Identity 1300–2000*. Sutton Publishing, UK 1999.
- The Messages and Papers of Woodrow Wilson*. New York 1924.
- TINDALL, George B. – SHI, David E.: *USA : Dějiny států*. Praha 1994.
- Tom Crane Donates Unique Historical Documents to President Havel's Archives. In: *Czech the News: Newsletter of the Embassy of the Czech Republic*, vol. X, no. 8, Sept. 2001, s. 9.
- TREBITSCH-LINCOLN, Ignatz Timothy: *Největší dobrodruh XX. století?* Praha 1932.
- TUCHMAN, Barbara: *The Zimmerman Telegram*. New York 1973.
- TŮMA, Emil: *Čtyři neohrožení*. Praha 1927.
- VEVERKOVÁ, Irena: Antonín Raymond a Reimanové: Osud židovské rodiny ve XX. století. [Slaný] 2006.
- VOJTĚCH, Václav: Česká kolonie pařížská v našem odboji. In: *Naše revoluce*, roč. IV, sv. 1, s. 1–37; roč. IV, sv. 5, s. 178–225.
- WASSERSTEIN, Bernard: *The Secret Lives of Trebitsch Lincoln*. Zeale University Press 1988.
- WEST, Nigel: *MI5: British Security Service Operations 1909–45*. London, Sydney, Toronto 1983.
- WEST, Nigel: *MI6: British Secret Intelligence Service Operations 1909–45*. London 1983.
- WILKE, Jürgen (ed.): *Propaganda in the 20th Century: Contributions to its History*. Cresshill, New Jersey 1998.

WILLERT, Arthur: *The Road to Safety: A Study in Anglo-American Relations*. London 1952.

WINGFIELD, Nancy M: The historians as Political Force in East Central Europe. In: SCHMIDT-HARTMANN, Eva – WINTERS, Stanley B. (ed.): *Großbritannien, die USA und die böhmischen Länder*. München 1991.

WINTER, J. M: Arthur Henderson, the Russian Revolution, and the Reconstruction of the Labour Party. In: *The Historical Journal*, vol. 15, no. 4, December 1972, s. 753–773.

WITCOVER, Jules: *Sabotage at Black Tom: Imperial Germany's Secret War in America, 1914-1917*. Chapel Hill, NC 1989.

WITCOVER, Jules: *Sabotage at Black Tom: Imperial Germany's Secret War in America 1914-1917*. Chapel Hill 1989.

WOOLSEY, T. S.: The Von Igel Case. In: *American Journal of International Law*, vol. 10, no. 3, July 1916, s. 592–593.

ZAHRADNÍČEK, Tomáš: *Jak vyhrát cizí válku: Češi, Poláci a Ukrajinci*. Praha 2000.

ZEMAN, Zbyněk A. B.: *The Break-up of the Habsburg Empire 1914–1918: A Study in National and Social Revolution*. London, New York, Toronto 1961.

webové stránky Ellis Island records

Seznam použitých zkratek

ANM	Archiv Národního muzea
AÚTGM	Archiv Ústavu T. G. Masaryka ve správě Masarykova ústavu – Archivu AV ČR
b. m.	bez místa
b. d.	bez data
BA	Bakhmeteff Archive
BL	British Library
CPI	Committee on Public Information
ČMS	České muzeum stříbra Kutná Hora
ČNS	České národní sdružení
EB	Edvard Beneš
f.	fond
FO	Foreign Office
i. č.	inventární číslo
k.	karton
MZVR	Ministerstvo zahraničních věcí – Rakousko
NAL	National archives London
NAP	Národní archiv Praha
no.	number
př. č.	přírůstkové číslo
rkp	rukopis
roč.	ročník
sign.	signatura
sl.	složka
SLA	Slovenská liga v Amerike
SML	Sterling Memorial Library
SNA	Slovenský národný archiv
srov.	srovnej
SSEES	School of Slavonic and East European Studies
sv.	svazek
TGM	T. G. Masaryk

ÚTGM	Ústav T. G. Masaryka
VÚA – VHA	Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv
vol.	volume
WO	War Office

Resumé

Práce se zabývá činností Čechoameričana Emanuela Vosky v době první světové války a jeho aktivity sleduje z hlediska československého zahraničního odboje, propagandy, zpravodajských služeb i krajanského hnutí. Po první světové válce byl vytvořen obraz Vosky jako prvního českého špiona a předního spolupracovníka T. G. Masaryka. Práce upřesňuje tento obraz a snaží se odpovědět na otázku, nakolik byla Voskova činnost za války významná pro zahraniční odboj a jaký byl jeho reálný podíl na vzniku samostatného československého státu.

Voska odjel do USA jako devatenáctiletý; dokázal se zde prosadit jako podnikatel a etablovat v krajanských organizacích, ve kterých se vymezil jako volnomyšlenkář, sokol a levicově orientovaný radikál. Jeho cesta do Evropy v roce 1914, navázání kontaktů s T. G. Masarykem a britským žurnalistou Wickamem Steedem mu poskytly unikátní pozici pro komunikaci mezi krajanskými organizacemi v USA, představiteli Dohody a vznikajícím exilovým centrem v Evropě.

Po návratu do USA se Voska stal předním představitelem krajanské organizace „České národní sdružení“, jejímž cílem byl rozpad Rakousko-Uherska a samostatný stát Čechů a Slováků. Krajanské organizace, především České národní sdružení, se staly nátlakovými skupinami prosazujícími československou nezávislost, i když skutečné vedení bylo posléze převzato Československou národní radou vedenou Masarykem a Benešem v Londýně a Paříži. Voska se zasloužil o finanční a politickou podporu ČSNR a napomohl potvrdit její vedoucí roli.

Pro Vosku představovaly krajanské organizace základnu pro jeho síť agentů a napomáhaly mu ve zpravodajství a propagandě. Rychle pochopil, že se v USA odehrává propagandistická bitva mezi válčícími stranami o sympatie Ameriky a materiální pomoc. Voska poskytl Spojencům, především Anglii, užitečné služby a získal přímý přístup k institucím kontrolujícím oblast zpravodajství a propagandy. Výsledky Voskovy zpravodajské činnosti našly okamžité uplatnění v cílené protiněmecké propagandě. V tomto bodu se jeho zájmy shodovaly se zaměřením válečné propagandy dohodových zemí v neutrální Americe.

Voska byl energický, odhodlaný a oddaný české věci a bez obav používal nezvyklé metody. Podařilo se mu být ve správné době na správném místě: v Americe v době zápasu válčících stran o její přízeň, v Rusku na podzim roku 1917, kam byl poslán Brity jako člen

tajné mise, když se zdálo, že by Rusko mohlo opustit spojenecké řady, a v Evropě na samém konci války, kdy se začalo projednávat mírové uspořádání.

Voska v sobě dokázal propojit vlastence – obětavého pracovníka zahraničního odboje, propagandistu i zpravodajce. Do popředí jeho zájmu se nakonec dostala propaganda a všechny jeho kroky a činy byly podřízeny jedinému cíli: porážce a rozbití Rakousko-Uherska. Práce na konkrétních případech vysvětluje způsob Voskovy práce jako zpravodajce a propagandisty a analyzuje jeho skutečnou participaci. Závěrem lze konstatovat, že Voskova činnost významně přispěla k úspěchu československého zahraničního odboje, ale že způsob jeho práce byl limitován válkou; Voska musel nově hledat po roce 1918 v Československu své uplatnění.

Summary

The study deals with the activities of Emanuel Voska, an American Czech, during the First World War from the point of view of the Czechoslovak resistance movement abroad, propaganda, intelligence services and the immigrant associations. After the First World War, an image was created of Voska as the first Czech spy and one of the foremost associates of T. G. Masaryk. The study puts the image into a sharper relief and tries to answer the question how important were Voska's activities during the war in the context of the resistance movement abroad and what was his actual merit in the process of creation of independent Czechoslovak state.

Voska left for America when he was 19 years old. He tried to make his name in business as well as in the immigrants associations, in which he presented himself as a freethinker, Sokol and left wing radical. His journey to Europe in 1914 when he contacted Masaryk and Wickam Steed placed him in a good position with regard to communications between the immigrant societies in the USA, the representatives of the Allies and the initial exile centre in Europe. After his return to USA, Voska became a leading representative of an association named "Bohemian National Alliance" which aimed to achieve the break-up of Austria-Hungary as well as an independent state of Czechs and Slovaks. The societies of immigrants, and Bohemian National Alliance in particular, became pressure groups in the interest of Czechoslovak independence, although the actual leadership of the Czech cause was assumed by the Czechoslovak National Council led by Masaryk and administrated by Benes from London and Paris. It was in part due to Voska that the Bohemian National Alliance gave political and financial support to the National Council, without questioning its leading role.

For Voska the immigrant societies in addition provided the necessary recruiting ground for agents and assisted him with espionage and propaganda. He quickly grasped the fact that the war set off a propaganda battle between the belligerent powers in Europe over the sympathy and material help by the US. Voska rendered the Allies, and Britain in particular, useful services and gained direct access to the controlling agencies in the field of espionage and propaganda. The results of Voska's intelligence activities were straightaway used in anti-German propaganda: in neutral America, Voska used the same arguments as Allied propaganda.

Voska was energetic, determined and devoted to the Czech cause and unafraid to use unorthodox methods. He happened to be in the right place in the right time: in America during

the struggle for its adherence to one of the belligerent sides; in Russia in the autumn 1917, where he was sent by the British on secret mission when the country was on the brink of leaving the Allied camp; in Europe at the very end of the war and then while peace was being made.

Voska linked in his person a patriot – a self-sacrificing worker of the resistance movement abroad, a propagandist and a spy. Propaganda at the end became his central interest and all his actions aimed to defeat and break-up of Austria-Hungary. Voska's espionage methods are described and analyzed in several case studies. The thesis concludes that though Voska made a significant contribution to the independence movement abroad, the methods he used were shaped by the war; in the new state of Czechoslovakia Voska had to find a new place for himself.